

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

مناسک حج

طابق بافتادی

حضرت آیہ... اہل علم و شرف

دہم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناسك حج و عمره مطابق با فتاوي حضرت آيه الله العظمي آقاي حاج وحيد خراساني مدظلّه

نويسنده:

آيت الله العظمي حسين وحيد خراساني

ناشر چاپي:

مدرسه الامام باقرالعلوم (عليه السلام)

ناشر دييجيتالي:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۸	مناسک حج و عمره مطابق با فتاوی حضرت آیه الله العظمی آقای حاج وحید خراسانی مدظله
۲۸	مشخصات کتاب
۲۸	اشاره
۳۲	فهرست مطالب
۳۸	وجوب حج
۳۸	وجوب حج
۳۸	اشاره
۴۰	مسأله ۱
۴۰	مسأله ۲
۴۰	مسأله ۳
۴۱	شرایط وجوب حجه الاسلام
۴۱	اشاره
۴۱	مسأله ۴
۴۲	مسأله ۵
۴۲	مسأله ۶
۴۲	مسأله ۷
۴۳	مسأله ۸
۴۳	مسأله ۹
۴۵	مسأله ۱۰
۴۵	مسأله ۱۱
۴۵	مسأله ۱۲
۴۶	مسأله ۱۳
۴۶	مسأله ۱۴

٤٦	مسأله ١٥
٤٧	مسأله ١٦
٤٧	مسأله ١٧
٤٧	مسأله ١٨
٤٨	مسأله ١٩
٤٩	مسأله ٢٠
٤٩	مسأله ٢١
٥٠	مسأله ٢٢
٥٠	مسأله ٢٣
٥١	مسأله ٢٤
٥١	مسأله ٢٥
٥٢	مسأله ٢٦
٥٢	مسأله ٢٧
٥٣	مسأله ٢٨
٥٣	مسأله ٢٩
٥٤	مسأله ٣٠
٥٤	مسأله ٣١
٥٤	مسأله ٣٢
٥٥	مسأله ٣٣
٥٥	مسأله ٣٤
٥٥	مسأله ٣٥
٥٥	مسأله ٣٦
٥٦	مسأله ٣٧
٥٦	مسأله ٣٨
٥٧	مسأله ٣٩
٥٨	مسأله ٤٠

٥٩	مسأله ٤١
٥٩	مسأله ٤٢
٥٩	مسأله ٤٣
٦٠	مسأله ٤٤
٦٠	مسأله ٤٥
٦٠	مسأله ٤٦
٦١	مسأله ٤٧
٦٢	مسأله ٤٨
٦٢	مسأله ٤٩
٦٢	مسأله ٥٠
٦٢	مسأله ٥١
٦٣	مسأله ٥٢
٦٣	مسأله ٥٣
٦٤	مسأله ٥٤
٦٤	مسأله ٥٥
٦٤	مسأله ٥٦
٦٥	مسأله ٥٧
٦٥	مسأله ٥٨
٦٥	مسأله ٥٩
٦٥	مسأله ٦٠
٦٦	مسأله ٦١
٦٦	مسأله ٦٢
٦٧	مسأله ٦٣
٦٧	مسأله ٦٤
٦٧	مسأله ٦٥
٦٨	مسأله ٦٦

٦٨	مسأله ٦٧
٦٨	مسأله ٦٨
٦٩	مسأله ٦٩
٧٠	وصیت به حج
٧٠	مسأله ٧٠
٧١	مسأله ٧١
٧١	مسأله ٧٢
٧٢	مسأله ٧٣
٧٢	مسأله ٧٤
٧٢	مسأله ٧٥
٧٣	مسأله ٧٦
٧٣	مسأله ٧٧
٧٣	مسأله ٧٨
٧٤	مسأله ٧٩
٧٤	مسأله ٨٠
٧٤	مسأله ٨١
٧٥	مسأله ٨٢
٧٥	مسأله ٨٣
٧٥	مسأله ٨٤
٧٦	مسأله ٨٥
٧٦	مسأله ٨٦
٧٦	مسأله ٨٧
٧٦	مسأله ٨٨
٧٧	مسأله ٨٩
٧٧	مسأله ٩٠
٧٧	مسأله ٩١

٧٧	مسأله ٩٢
٧٨	مسأله ٩٣
٧٨	مسأله ٩٤
٧٩	مسأله ٩٥
٨٠	مسأله ٩٦
٨٠	مسأله ٩٧
٨١	مسأله ٩٨
٨١	مسأله ٩٩
٨٢	احكام نيابت
٨٢	مسأله ١٠٠
٨٣	مسأله ١٠١
٨٤	مسأله ١٠٢
٨٤	مسأله ١٠٣
٨٤	مسأله ١٠٤
٨٤	مسأله ١٠٥
٨٤	مسأله ١٠٦
٨٥	مسأله ١٠٧
٨٥	مسأله ١٠٨
٨٥	مسأله ١٠٩
٨٦	مسأله ١١٠
٨٧	مسأله ١١١
٨٧	مسأله ١١٢
٨٨	مسأله ١١٣
٨٩	مسأله ١١٤
٨٩	مسأله ١١٥
٨٩	مسأله ١١٦

٩٠	مسأله ١١٧
٩٠	مسأله ١١٨
٩٠	مسأله ١١٩
٩١	مسأله ١٢٠
٩١	مسأله ١٢١
٩١	مسأله ١٢٢
٩٢	مسأله ١٢٣
٩٢	مسأله ١٢٤
٩٣	مسأله ١٢٥
٩٣	مسأله ١٢٦
٩٤	حج مستحبی
٩٤	مسأله ١٢٧
٩٤	مسأله ١٢٨
٩٤	مسأله ١٢٩
٩٥	مسأله ١٣٠
٩٥	مسأله ١٣١
٩٦	اقسام عمره
٩٦	مسأله ١٣٢
٩٦	مسأله ١٣٣
٩٧	مسأله ١٣٤
٩٨	مسأله ١٣٥
٩٨	مسأله ١٣٦
٩٩	مسأله ١٣٧
١٠٠	مسأله ١٣٨
١٠٠	مسأله ١٣٩
١٠١	اقسام حج

۱۰۱	اشاره
۱۰۱	مسأله ۱۴۰
۱۰۱	مسأله ۱۴۱
۱۰۲	مسأله ۱۴۲
۱۰۲	مسأله ۱۴۳
۱۰۳	حج تمتع
۱۰۳	مسأله ۱۴۴
۱۰۳	مسأله ۱۴۵
۱۰۵	مسأله ۱۴۶
۱۰۷	مسأله ۱۴۷
۱۰۸	مسأله ۱۴۸
۱۰۹	مسأله ۱۴۹
۱۱۰	مسأله ۱۵۰
۱۱۰	مسأله ۱۵۱
۱۱۰	مسأله ۱۵۲
۱۱۱	مسأله ۱۵۳
۱۱۱	مسأله ۱۵۴
۱۱۲	حج افراد
۱۱۲	اشاره
۱۱۲	مسأله ۱۵۵
۱۱۳	مسأله ۱۵۶
۱۱۴	مسأله ۱۵۷
۱۱۴	حج قرآن
۱۱۴	مسأله ۱۵۸
۱۱۵	میقاتهای احرام
۱۱۵	میقاتهای احرام

١١٥	اشاره
١١٥	مسأله ١٥٩
١١٦	مسأله ١٦٠
١١٨	احكام ميقاتها
١١٨	مسأله ١٦١
١١٩	مسأله ١٦٢
١٢٠	مسأله ١٦٣
١٢٠	مسأله ١٦٤
١٢٠	مسأله ١٦٥
١٢١	مسأله ١٦٦
١٢٢	مسأله ١٦٧
١٢٢	مسأله ١٦٨
١٢٣	مسأله ١٦٩
١٢٣	مسأله ١٧٠
١٢٤	مسأله ١٧١
١٢٤	مسأله ١٧٢
١٢٤	مسأله ١٧٣
١٢٥	كيفيت احرام
١٢٥	اشاره
١٢٦	مسأله ١٧٤
١٢٦	مسأله ١٧٥
١٢٧	مسأله ١٧٦
١٢٨	مسأله ١٧٧
١٢٨	مسأله ١٧٨
١٢٨	مسأله ١٧٩
١٢٩	مسأله ١٨٠

١٢٩	مسأله ١٨١
١٢٩	مسأله ١٨٢
١٣٠	مسأله ١٨٣
١٣١	مسأله ١٨٤
١٣١	مسأله ١٨٥
١٣٢	مسأله ١٨٦
١٣٢	مسأله ١٨٧
١٣٢	مسأله ١٨٨
١٣٢	مسأله ١٨٩
١٣٢	مسأله ١٩٠
١٣٣	مسأله ١٩١
١٣٣	مسأله ١٩٢
١٣٣	مسأله ١٩٣
١٣٣	مسأله ١٩٤
١٣٣	مسأله ١٩٥
١٣٤	تروك احرام
١٣٤	اشاره
١٣٦	١ شكار حيوان صحرايى
١٣٦	مسأله ١٩٦
١٣٦	مسأله ١٩٧
١٣٦	مسأله ١٩٨
١٣٧	مسأله ١٩٩
١٣٧	مسأله ٢٠٠
١٣٨	مسأله ٢٠١
١٣٨	مسأله ٢٠٢
١٣٨	مسأله ٢٠٣

۱۳۸	مسأله ۲۰۴
۱۳۹	مسأله ۲۰۵
۱۳۹	مسأله ۲۰۶
۱۴۰	مسأله ۲۰۷
۱۴۱	مسأله ۲۰۸
۱۴۱	مسأله ۲۰۹
۱۴۱	مسأله ۲۱۰
۱۴۱	مسأله ۲۱۱
۱۴۱	مسأله ۲۱۲
۱۴۱	مسأله ۲۱۳
۱۴۲	مسأله ۲۱۴
۱۴۲	مسأله ۲۱۵
۱۴۲	۲ نزدیکی با زنان
۱۴۲	مسأله ۲۱۶
۱۴۲	مسأله ۲۱۷
۱۴۳	مسأله ۲۱۸
۱۴۴	مسأله ۲۱۹
۱۴۴	مسأله ۲۲۰
۱۴۵	مسأله ۲۲۱
۱۴۵	مسأله ۲۲۲
۱۴۶	۳ بوسیدن زنان
۱۴۶	مسأله ۲۲۳
۱۴۶	مسأله ۲۲۴
۱۴۶	۴ مس زنان
۱۴۶	مسأله ۲۲۵
۱۴۷	۵ نگاه کردن به زن و ملاحظه با او

۱۴۷	مسأله ۲۲۶
۱۴۷	مسأله ۲۲۷
۱۴۸	مسأله ۲۲۸
۱۴۸	۶ استمناء
۱۴۸	مسأله ۲۲۹
۱۴۹	۷ عقد ازدواج
۱۴۹	مسأله ۲۳۰
۱۴۹	مسأله ۲۳۱
۱۵۰	مسأله ۲۳۲
۱۵۰	مسأله ۲۳۳
۱۵۰	۸ استعمال بوی خوش
۱۵۰	مسأله ۲۳۴
۱۵۰	مسأله ۲۳۵
۱۵۱	مسأله ۲۳۶
۱۵۱	مسأله ۲۳۷
۱۵۱	مسأله ۲۳۸
۱۵۱	۹ پوشیدن دوخته شده برای مردان
۱۵۱	مسأله ۲۳۹
۱۵۲	مسأله ۲۴۰
۱۵۲	مسأله ۲۴۱
۱۵۲	مسأله ۲۴۲
۱۵۲	۱۰ سرمه کشیدن
۱۵۲	مسأله ۲۴۳
۱۵۴	۱۱ نگاه کردن در آینه
۱۵۴	مسأله ۲۴۴
۱۵۴	۱۲ پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان

- مسأله ۲۴۵ ----- ۱۵۴
- ۱۳ دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن ----- ۱۵۵
- مسأله ۲۴۶ ----- ۱۵۵
- ۱۴ مجادله کردن ----- ۱۵۶
- مسأله ۲۴۷ ----- ۱۵۶
- مسأله ۲۴۸ ----- ۱۵۶
- مسأله ۲۴۹ ----- ۱۵۶
- ۱۵ کشتن جانوران بدن ----- ۱۵۷
- مسأله ۲۵۰ ----- ۱۵۷
- ۱۶ زینت کردن ----- ۱۵۸
- مسأله ۲۵۱ ----- ۱۵۸
- مسأله ۲۵۲ ----- ۱۵۸
- مسأله ۲۵۳ ----- ۱۵۸
- ۱۷ روغن مالی بدن ----- ۱۵۹
- مسأله ۲۵۴ ----- ۱۵۹
- مسأله ۲۵۵ ----- ۱۵۹
- ۱۸ جدا کردن مواز بدن ----- ۱۵۹
- مسأله ۲۵۶ ----- ۱۵۹
- مسأله ۲۵۷ ----- ۱۶۰
- مسأله ۲۵۸ ----- ۱۶۱
- ۱۹ پوشاندن سر برای مرد ----- ۱۶۱
- مسأله ۲۵۹ ----- ۱۶۱
- مسأله ۲۶۰ ----- ۱۶۲
- مسأله ۲۶۱ ----- ۱۶۲
- ۲۰ فرو رفتن در آب ----- ۱۶۲
- مسأله ۲۶۲ ----- ۱۶۲

- ۲۱ پوشاندن صورت بر زنها - ۱۶۳
- مسأله ۲۶۳ - ۱۶۳
- مسأله ۲۶۴ - ۱۶۳
- مسأله ۲۶۵ - ۱۶۳
- ۲۲ تظلیل سایه قراردادن برای مردان - ۱۶۴
- مسأله ۲۶۶ - ۱۶۴
- مسأله ۲۶۷ - ۱۶۴
- مسأله ۲۶۸ - ۱۶۴
- مسأله ۲۶۹ - ۱۶۵
- مسأله ۲۷۰ - ۱۶۵
- ۲۳ بیرون آوردن خون از بدن - ۱۶۵
- ۲۴ ناخن گرفتن - ۱۶۶
- اشاره - ۱۶۶
- مسأله ۲۷۱ - ۱۶۶
- مسأله ۲۷۲ - ۱۶۶
- ۲۵ دندان کندن - ۱۶۷
- مسأله ۲۷۳ - ۱۶۷
- ۲۶ برداشتن سلاح - ۱۶۷
- مسأله ۲۷۴ - ۱۶۷
- مسأله ۲۷۵ - ۱۶۷
- مسأله ۲۷۶ - ۱۶۷
- مسأله ۲۷۷ - ۱۶۸
- مسأله ۲۷۸ - ۱۶۹
- مسأله ۲۷۹ - ۱۶۹
- مسأله ۲۸۰ - ۱۶۹
- مسأله ۲۸۱ - ۱۷۰

١٧١	طواف
١٧١	طواف
١٧١	اشاره
١٧٢	مسأله ٢٨٢
١٧٣	مسأله ٢٨٣
١٧٣	مسأله ٢٨٤
١٧٤	مسأله ٢٨٥
١٧٤	مسأله ٢٨٦
١٧٤	مسأله ٢٨٧
١٧٤	مسأله ٢٨٨
١٧٧	مسأله ٢٨٩
١٧٧	مسأله ٢٩٠
١٧٧	مسأله ٢٩١
١٧٨	مسأله ٢٩٢
١٧٨	مسأله ٢٩٣
١٧٩	مسأله ٢٩٤
١٨٠	مسأله ٢٩٥
١٨٠	مسأله ٢٩٦
١٨٠	مسأله ٢٩٧
١٨١	مسأله ٢٩٨
١٨١	مسأله ٢٩٩
١٨٤	مسأله ٣٠٠
١٨٥	مسأله ٣٠١
١٨٥	مسأله ٣٠٢
١٨٦	مسأله ٣٠٣
١٨٦	مسأله ٣٠٤

۱۸۷	مسأله ۳۰۵
۱۸۷	مسأله ۳۰۶
۱۸۸	مسأله ۳۰۷
۱۸۸	مسأله ۳۰۸
۱۸۸	نقص در طواف
۱۸۸	مسأله ۳۰۹
۱۸۹	مسأله ۳۱۰
۱۹۰	زیادی در طواف
۱۹۰	اشاره
۱۹۱	مسأله ۳۱۱
۱۹۲	شک در عدد شوطها
۱۹۲	مسأله ۳۱۲
۱۹۲	مسأله ۳۱۳
۱۹۳	مسأله ۳۱۴
۱۹۳	مسأله ۳۱۵
۱۹۳	مسأله ۳۱۶
۱۹۳	مسأله ۳۱۷
۱۹۴	مسأله ۳۱۸
۱۹۴	مسأله ۳۱۹
۱۹۵	مسأله ۳۲۰
۱۹۵	مسأله ۳۲۱
۱۹۶	مسأله ۳۲۲
۱۹۶	مسأله ۳۲۳
۱۹۶	نماز طواف
۱۹۶	اشاره
۱۹۷	مسأله ۳۲۴

۱۹۷	مسأله ۳۲۵
۱۹۸	مسأله ۳۲۶
۱۹۹	مسأله ۳۲۷
۱۹۹	مسأله ۳۲۸
۱۹۹	مسأله ۳۲۹
۲۰۱	سعی
۲۰۱	سعی
۲۰۱	اشاره
۲۰۱	مسأله ۳۳۰
۲۰۱	مسأله ۳۳۱
۲۰۲	مسأله ۳۳۲
۲۰۳	مسأله ۳۳۳
۲۰۳	مسأله ۳۳۴
۲۰۳	مسأله ۳۳۵
۲۰۳	مسأله ۳۳۶
۲۰۴	مسأله ۳۳۷
۲۰۴	احکام سعی
۲۰۴	اشاره
۲۰۴	مسأله ۳۳۸
۲۰۵	مسأله ۳۳۹
۲۰۵	مسأله ۳۴۰
۲۰۵	مسأله ۳۴۱
۲۰۶	مسأله ۳۴۲
۲۰۶	مسأله ۳۴۳
۲۰۷	مسأله ۳۴۴
۲۰۸	شک در سعی

٢٠٨	اشاره
٢٠٨	مسأله ٣٤٥
٢٠٩	مسأله ٣٤٦
٢١٠	تقصير
٢١٠	اشاره
٢١٠	مسأله ٣٤٧
٢١٠	مسأله ٣٤٨
٢١١	مسأله ٣٤٩
٢١١	مسأله ٣٥٠
٢١١	مسأله ٣٥١
٢١١	مسأله ٣٥٢
٢١١	مسأله ٣٥٣
٢١٢	مسأله ٣٥٤
٢١٣	واجبات حج
٢١٣	واجبات حج
٢١٣	اشاره
٢١٣	مسأله ٣٥٥
٢١٤	مسأله ٣٥٦
٢١٤	مسأله ٣٥٧
٢١٤	مسأله ٣٥٨
٢١٤	مسأله ٣٥٩
٢١٥	مسأله ٣٦٠
٢١٥	مسأله ٣٦١
٢١٥	وقوف در عرفات
٢١٥	اشاره
٢١٦	مسأله ٣٦٢

- مسأله ۳۶۳ ۲۱۶
- مسأله ۳۶۴ ۲۱۶
- مسأله ۳۶۵ ۲۱۶
- مسأله ۳۶۶ ۲۱۷
- مسأله ۳۶۷ ۲۱۸
- مسأله ۳۶۸ ۲۱۸
- وقوف در مزدلفه ۲۲۰
- اشاره ۲۲۰
- مسأله ۳۶۹ ۲۲۰
- مسأله ۳۷۰ ۲۲۰
- مسأله ۳۷۱ ۲۲۱
- مسأله ۳۷۲ ۲۲۱
- مسأله ۳۷۳ ۲۲۱
- ادراک وقوف در عرفات و مشعر یا یکی از آن دو ۲۲۱
- واجبات منی ۲۲۴
- اشاره ۲۲۴
- ۱ رمی جمره عقبه ۲۲۴
- اشاره ۲۲۴
- مسأله ۳۷۴ ۲۲۵
- مسأله ۳۷۵ ۲۲۶
- مسأله ۳۷۶ ۲۲۶
- مسأله ۳۷۷ ۲۲۷
- مسأله ۳۷۸ ۲۲۷
- ۲ قربانی کردن ذبح گوسفند و گاو یا نحر شتر در منی ۲۲۸
- اشاره ۲۲۸
- اشاره ۲۲۸

٢٢٩	مسأله ٣٧٩
٢٢٩	مسأله ٣٨٠
٢٢٩	مسأله ٣٨١
٢٣١	مسأله ٣٨٢
٢٣١	مسأله ٣٨٣
٢٣١	مسأله ٣٨٤
٢٣١	مسأله ٣٨٥
٢٣٢	مسأله ٣٨٦
٢٣٢	مسأله ٣٨٧
٢٣٣	مسأله ٣٨٨
٢٣٣	مسأله ٣٨٩
٢٣٣	مسأله ٣٩٠
٢٣٤	مسأله ٣٩١
٢٣٥	مسأله ٣٩٢
٢٣٥	مسأله ٣٩٣
٢٣٥	مسأله ٣٩٤
٢٣٥	مسأله ٣٩٥
٢٣٦	مسأله ٣٩٦
٢٣٦	مصرف قربانی
٢٣٦	اشاره
٢٣٧	مسأله ٣٩٧
٢٣٧	مسأله ٣٩٨
٢٣٧	مسأله ٣٩٩
٢٣٨	٣ خلق یا تقصیر
٢٣٨	اشاره
٢٣٨	اشاره

٢٣٨	مسأله ٤٠٠
٢٣٨	مسأله ٤٠١
٢٣٩	مسأله ٤٠٢
٢٣٩	مسأله ٤٠٣
٢٣٩	مسأله ٤٠٤
٢٣٩	مسأله ٤٠٥
٢٤٠	مسأله ٤٠٦
٢٤٠	طواف حج و نماز آن و سعی حج
٢٤٠	اشاره
٢٤٠	مسأله ٤٠٧
٢٤١	مسأله ٤٠٨
٢٤١	مسأله ٤٠٩
٢٤٢	مسأله ٤١٠
٢٤٢	مسأله ٤١١
٢٤٢	مسأله ٤١٢
٢٤٢	مسأله ٤١٣
٢٤٣	طواف نساء
٢٤٣	اشاره
٢٤٣	مسأله ٤١٤
٢٤٤	مسأله ٤١٥
٢٤٤	مسأله ٤١٦
٢٤٤	مسأله ٤١٧
٢٤٥	مسأله ٤١٨
٢٤٥	مسأله ٤١٩
٢٤٥	مسأله ٤٢٠
٢٤٦	مسأله ٤٢١

۲۴۶	مسأله ۴۲۲
۲۴۶	ماندن در منی
۲۴۶	اشاره
۲۴۷	مسأله ۴۲۳
۲۴۷	مسأله ۴۲۴
۲۴۸	مسأله ۴۲۵
۲۴۹	مسأله ۴۲۶
۲۴۹	مسأله ۴۲۷
۲۴۹	رمی جمرات
۲۴۹	اشاره
۲۵۰	مسأله ۴۲۸
۲۵۰	مسأله ۴۲۹
۲۵۰	مسأله ۴۳۰
۲۵۱	مسأله ۴۳۱
۲۵۲	مسأله ۴۳۲
۲۵۲	مسأله ۴۳۳
۲۵۳	مسأله ۴۳۴
۲۵۳	احکام مصدود
۲۵۳	مسأله ۴۳۵
۲۵۳	مسأله ۴۳۶
۲۵۳	مسأله ۴۳۷
۲۵۵	مسأله ۴۳۸
۲۵۵	مسأله ۴۳۹
۲۵۵	مسأله ۴۴۰
۲۵۵	مسأله ۴۴۱
۲۵۶	مسأله ۴۴۲

۲۵۶	مسأله ۴۴۳
۲۵۶	احکام محصور
۲۵۶	مسأله ۴۴۴
۲۵۶	مسأله ۴۴۵
۲۵۷	مسأله ۴۴۶
۲۵۸	مسأله ۴۴۷
۲۵۹	مسأله ۴۴۸
۲۵۹	مسأله ۴۴۹
۲۵۹	مسأله ۴۵۰
۲۶۰	آداب و مستحبات
۲۶۰	آداب و مستحبات
۲۶۰	مستحبات احرام
۲۶۵	مکروهات احرام
۲۶۶	ورود به حرم و مستحبات آن
۲۶۷	آداب ورود به مکه مکرمه و مسجدالحرام
۲۷۲	آداب طواف
۲۷۶	آداب نماز طواف
۲۷۸	آداب سعی
۲۸۱	آداب بستن احرام حج تا وقوف در عرفات
۲۸۳	آداب وقوف در عرفات
۲۸۹	آداب وقوف در مزدلفه
۲۹۱	آداب رمی جمرات
۲۹۲	آداب قربانی
۲۹۳	آداب سر تراشیدن
۲۹۳	آداب طواف حج و سعی
۲۹۴	آداب منی

۲۹۵	آداب مکّه معظّمه
۲۹۸	طواف وداع
۲۹۹	زیارت حضرت رسول اکرم صلی اللّٰه علیه و آله و سلّم
۳۰۰	زیارت حضرت رسول اکرم صلی اللّٰه علیه و آله و سلّم
۳۰۰	زیارت حضرت صدیقه زهرا علیهاالسلام
۳۰۱	زیارت جامعه ائمه بقیع علیهاالسلام
۳۰۲	زیارات و ادعیه
۳۰۲	اشاره
۳۰۳	زیارت حضرت رسول اکرم صلی اللّٰه علیه و آله و سلّم
۳۰۵	زیارت حضرت فاطمه زهرا علیهاالسلام
۳۰۷	زیارت ائمه بقیع علیهاالسلام
۳۱۰	زیارت امین الله
۳۱۲	زیارت جامعه کبیره
۳۲۲	زیارت حمزه علیه السلام
۳۲۵	زیارت ابراهیم فرزند رسول خدا صلی اللّٰه علیه و آله و سلّم
۳۲۸	زیارت شهدای اُحد
۳۳۰	دعای امام حسین علیه السلام در روز عرفه
۳۵۳	دعای امام سجاد علیه السلام در روز عرفه
۳۷۰	دعای کمیل
۳۷۹	اصطلاحات
۳۸۲	درباره مرکز

مناسک حج و عمره مطابق با فتاوی حضرت آیه الله العظمی آقای حاج وحید خراسانی مدظله

مشخصات کتاب

سرشناسه : وحید خراسانی حسین 1299 -

عنوان و نام پدیدآور : مناسک حج مطابق با فتاوی حضرت آیت الله العظمی حاج شیخ حسین وحید خراسانی (دام ظلّه).

مشخصات نشر : قم: مدرسه امام باقرالعلوم (ع) 1391 1425 ه.ق

مشخصات ظاهری : 352 ص ؛ .م س 11/5 × 8

شابک : 3500 ریال ؛ 7000 ریال (چاپ چهارم

یادداشت : چاپ دوم.

یادداشت : چاپ چهارم: 1386.

یادداشت : عنوان عطف: مناسک حج آیت الله العظمی وحید خراسانی.

عنوان دیگر : مناسک حج آیت الله العظمی وحید خراسانی.

موضوع : حج موضوع : زیارت نامه ها

موضوع : دعاها

رده بندی کنگره : 188/8/BP188/8 و 27م 8 1383

رده بندی دیویی : 297/357

شماره کتابشناسی ملی : 1134122

ص: 1

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

فهرست	۵
فهرست	
وجوب حجّ	۱۱
شرایط وجوب حجة الاسلام	۱۴
وصیت به حجّ	۴۳
احکام نیابت	۵۵
حجّ مستحبّی	۶۷
اقسام عمره	۶۹
اقسام حجّ	۷۴
حجّ تمتّع	۷۶
حجّ افراد	۸۳
حجّ قران	۸۵
میقاتهای احرام	۸۶
احکام میقاتها	۸۹
کیفیت احرام	۹۶
تروک احرام	۱۰۵
۱- شکار حیوان صحرائی	۱۰۷

- ۱۱۳ ۲- نزدیکی با زنان
- ۱۱۷ ۳- بوسیدن زنان
- ۱۱۷ ۴- مسّ زنان
- ۱۱۸ ۵- نگاه کردن به زن و ملاعبه با او
- ۱۱۹ ۶- استمناء
- ۱۲۰ ۷- عقد ازدواج
- ۱۲۱ ۸- استعمال بوی خوش
- ۱۲۲ ۹- پوشیدن دوخته شده برای مردان
- ۱۲۴ ۱۰- سر مه کشیدن
- ۱۲۵ ۱۱- نگاه کردن در آینه
- ۱۲۵ ۱۲- پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان
- ۱۲۶ ۱۳- دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن
- ۱۲۷ ۱۴- مجادله کردن
- ۱۲۸ ۱۵- کشتن جانوران بدن
- ۱۲۹ ۱۶- زینت کردن
- ۱۳۰ ۱۷- روغن مالی بدن
- ۱۳۰ ۱۸- جدا کردن مواز بدن
- ۱۳۲ ۱۹- پوشاندن سر برای مرد
- ۱۳۳ ۲۰- فرو رفتن در آب
- ۱۳۴ ۲۱- پوشاندن صورت بر زنها
- ۱۳۵ ۲۲- تظلیل - سایه قرار دادن - برای مردان

۱۳۶	۲۳- بیرون آوردن خون از بدن
۱۳۷	۲۴- ناخن گرفتن
۱۳۸	۲۵- دندان کردن
۱۳۸	۲۶- برداشتن سلاح
۱۴۲	طواف
۱۵۹	نقص در طواف
۱۶۱	زیادی در طواف
۱۶۳	شک در عدد شوطها
۱۶۷	نماز طواف
۱۷۲	سعی
۱۷۵	احکام سعی
۱۷۹	شک در سعی
۱۸۱	تقصیر
۱۸۴	واجبات حجّ
۱۸۶	وقوف در عرفات
۱۹۱	وقوف در مزدلفه
۱۹۲	ادراک وقوف در عرفات و مشعر یا یکی از آن دو
۱۹۵	واجبات منی
۱۹۵	۱- رمی جمره عقبه
۱۹۹	۲- قربانی کردن
۲۰۷	مصرف قربانی

۸	مناسک حجّ
۲۰۹	۳- حلق یا تقصیر.....
۲۱۱	طواف حجّ و نماز آن و سعی حجّ.....
۲۱۴	طواف نساء.....
۲۱۷	ماندن در منی.....
۲۲۰	رمی جمرات.....
۲۲۴	احکام مصدود.....
۲۲۷	احکام محصور.....
۲۳۱	آداب و مستحبات.....
۲۳۱	مستحبات احرام.....
۲۳۶	مکروهات احرام.....
۲۳۷	ورود به حرم و مستحبات آن.....
۲۳۸	آداب ورود به مکه مکرمه و مسجدالحرام.....
۲۴۳	آداب طواف.....
۲۴۷	آداب نماز طواف.....
۲۴۹	آداب سعی.....
۲۵۲	آداب بستن احرام حجّ تا وقوف در عرفات.....
۲۵۴	آداب وقوف در عرفات.....
۲۶۰	آداب وقوف در مزدلفه.....
۲۶۲	آداب رمی جمرات.....
۲۶۳	آداب قربانی.....
۲۶۴	آداب سر تراشیدن.....

۲۶۴ آداب طواف حجّ و سعی
۲۶۵ آداب منی
۲۶۶ آداب مکه معظمه
۲۶۹ طواف وداع
۲۷۰ زیارت حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه واله)
۲۷۱ زیارت حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام)
۲۷۲ زیارت ائمه بقیع (علیهم السلام)
۲۷۳ ادعیه و زیارات
۲۷۴ زیارت حضرت رسول اکرم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ</small>
۲۷۶ زیارت حضرت فاطمه زهرا <small>عَلَيْهَا السَّلَامُ</small>
۲۷۸ زیارت ائمه بقیع <small>عَلَيْهِمُ السَّلَامُ</small>
۲۸۱ زیارت امین الله
۲۸۳ زیارت جامعه کبیره
۲۹۳ زیارت حمزه <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small>
۲۹۶ زیارت ابراهیم فرزند رسول خدا <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ</small>
۲۹۹ زیارت شهدای اُحد
۳۰۱ دعای امام حسین <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> در روز عرفه
۳۲۴ دعای امام سجاد <small>عَلَيْهِ السَّلَامُ</small> در روز عرفه
۳۴۱ دعای کمیل
۳۵۰ اصطلاحات

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على اشرف الانبياء والمرسلين محمد وآله الطيبين الطاهرين لاسيما بفيه الله في الارضين.

وجوب حج

وجوب حج

اشاره

بر هر مکلفی که دارای شرایطی باشد که ذکر خواهد شد، حج واجب است و وجوب آن به کتاب و سنت قطعی و به ضرورت دین و اجماع مسلمین ثابت است و حج از ارکان دین است و در روایت صحیح از امام باقر (علیه السلام) نقل شده است که حضرت فرمود:

«اسلام بر پنج چیز بنا شده است:

نماز، زکات، حج، روزه و ولایت».

و ترک آن از بزرگترین گناهان کبیره است و انکار وجوب

ص: 11

آن، اگر مستند به شبهه نباشد کفر است و خداوند متعال در قرآن مجید فرموده است:

«وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مِنْ اسْتِطَاعٍ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ»

(و برای خداست بر عهده مردم حج کردن خانه خدا هر کسی را که به سوی آن استطاعت باشد و هر کس کافر شود، پس همانا خداوند بی نیاز از جهانیان است.)

و در روایت معتبری که مرحوم شیخ کلینی و شیخ مفید و شیخ طوسی و شیخ صدوق (قدس الله اسرارهم) روایت کرده اند از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمود: «هر کس بمیرد و حجه الاسلام را به جا نیاورده باشد و حاجت طاقت فرسا یا مرضی که نتواند با آن حج نماید یا حکومت و دولت مانع از انجام آن نباشد، پس باید بمیرد در حالی که یهودی یا نصرانی است.»

و روایات زیادی وجود دارد که دلالت بر وجوب حج و لزوم اهمیت دادن به آن دارد و در آنچه از قرآن مجید و روایت صحیح نقل شده کفایت است.

و حج واجب بر هر فرد در تمام عمر، به مقتضای اصل

ص: 12

شریعت، یک بار است و آن حجه الاسلام نامیده می شود.

مسأله 1

و جوب حج، پس از فراهم آمدن شرایط آن، فوری است، به این معنی که واجب است در همان سال حصول استطاعت به حج رود.

و اگر در همان سال از روی نافرمانی و عصیان یا به جهت عذری به جا نیاورد، باید در سال بعد به جا آورد و اگر در سال بعد هم به جا نیاورد، باید در سال بعدش به جا آورد و همچنین نسبت به سالهای بعد.

مسأله 2

هرگاه استطاعت حاصل شود و به جا آوردن حج متوقف بر فراهم نمودن مقدمات و وسایلی باشد، باید فوراً برای فراهم کردن آنها اقدام کند و اگر کوتاهی نماید و در نتیجه حج از او فوت شود، وجوب حج بر او مستقر خواهد بود، اگر چه استطاعتش از بین برود.

و اگر کاروانهای عازم حج متعدد باشد، چنانچه اطمینان داشته باشد که اگر تأخیر کند و با کاروان اول یا کاروانهای اولیه نرود از حج در آن سال باز نمی ماند، می تواند به قدری که باز نماند، تأخیر کند، وگرنه باید بدون تأخیر حرکت نماید.

مسأله 3

هرگاه می توانسته با کاروان اول یا کاروانهای اولیه

ص: 13

راهی حج شود، ولی به علت اطمینان به این که با تأخیر، از حج باز نمی ماند، حرکتش را تأخیر اندازد و بعد اتفاقاً متمکّن از رفتن به حج نشود، یا به جهت تأخیر به حج نرسد، در این تأخیر معذور است و در این فرض، استقرار حج بر او محل اشکال است.

شرایط وجوب حجه الاسلام

اشاره

شرط اوّل بلوغ است، پس بر غیر بالغ، اگر چه بلوغش نزدیک باشد، حج واجب نیست و اگر به جا آورد از حجه الاسلام کفایت نمی کند، هر چند حج بچه ممیز صحیح است.

مسأله 4

هرگاه غیر بالغی به سفر حج رود و پیش از محرم شدن از میقات بالغ شود و مستطیع هم باشد، حجّش بی اشکال حجه الاسلام خواهد بود و اگر پس از بستن احرام بالغ شود، جایز نیست آن را به قصد حج مستحبی به اتمام برساند و در صورتی که بلوغش پیش از وقوف در مشعر الحرام باشد، کفایت حجّش از حجه الاسلام همان طور که مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) است وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که به یکی از میقاتها برگردد و از آن جا دوباره احرام ببندد، به این قصد که در صورت عدم کفایت احرام اوّل برای حجه الاسلام، احرام دوم

ص: 14

برای امثال امر به احرام حجه الاسلام باشد، پس اگر متمکن نباشد که برگردد، در محل احرام او تفصیلیست که در مسأله (166) خواهد آمد.

مسأله 5

هرگاه به اعتقاد این که هنوز بالغ نشده، حج را به قصد حج مستحبی به جا آورد و پس از حج معلوم شود هنگام عمل بالغ بوده است، حجّش کفایت از حجه الاسلام می کند، در صورتی که امر استحبابی را به نحو تقیید قصد نموده باشد (به این که به علت خطا در تشخیص واقع، امر استحبابی را قصد کرده باشد، وگرنه انگیزه او امثال امر واقعی بوده است)

مسأله 6

مستحب است بچه ممیز حج نماید و بنا بر احتیاط واجب در صحت آن اذن ولی معتبر است.

مسأله 7

مستحب است ولی، بچه غیر ممیز را پسر باشد یا دختر مُحرم نماید، به این که دو جامه احرام را به او بپوشاند و به او امر کند تلبیه را بگوید و اگر قابل برای تلقین باشد تلبیه را به او تلقین نماید و گرنه خودش از طرف او تلبیه بگوید و او را از آنچه بر محرم اجتناب از آن واجب است باز دارد و در صورتی که مسیر رفتن آنها به مکه از «فَحّ» می گذرد، جایز است کندن لباسهای دوخته او را تا رسیدن به آن جا تأخیر اندازد.

ص: 15

و او را امر کند به انجام آنچه که از اعمال حج می تواند انجام دهد و آنچه را نمی تواند خود به نیابت از او به جا آورد و او را طواف دهد و بین صفا و مروه سعی دهد و در عرفات و مشعر و قوفش دهد و اگر قدرت بر رمی دارد، امر کند که آن را انجام دهد، وگرنه از طرف او رمی نماید و همچنین است نماز طواف و سر او را بتراشد و همچنین است بقیه اعمال.

و ظاهر اینست که احرام بچه در هر سنی جایز است، اگر چه در بعضی از روایات تحدید شده به بچه ای که دندانهای شیری او ریخته باشد.

مسأله 8

هزینه حج بچه، که زاید بر مخارج او در شهرش باشد، بر عهده ولی اوست، نه بچه، مگر این که نگهداری بچه متوقف بر بردن او به حج باشد، یا سفر حج به مصلحت او باشد، که در این دو صورت می توان تمام هزینه حج بچه را از مال خود او پرداخت نمود.

مسأله 9

قیمت قربانی حج بچه بر عهده ولی اوست و همچنین کفاره شکار او و اما کفاره بقیه محرّمات احرام که در صورت عمد واجب می شود، ظاهر اینست که به فعل صبی واجب نمی شود، نه بر ولی او و نه در مال صبی و احتیاط واجب

ص: 16

اینست که اقتصار شود بر ولی شرعی و اقوی آن است که مادر ملحق به ولی شرعی است.

شرط دوم عقل است، پس بر دیوانه، اگر چه دیوانگی او گاه به گاهی باشد، حج واجب نیست، بلی، اگر دیوانه در زمانی که وافی به انجام مناسک حج باشد عاقل شود و مستطیع باشد و توانایی انجام مناسک حج را داشته باشد، باید حج را انجام دهد، اگر چه در سایر اوقات دیوانه باشد.

شرط سوم آزادی است.

شرط چهارم استطاعت است و در تحقق آن چند چیز معتبر است:

اول:

وقت کافی و مقصود آن است که وقت کافی برای رفتن به مکه و انجام مناسک حج در وقت آنها داشته باشد، بنا بر این اگر قدرت مالی در زمانی پیدا کند که وقت کافی نباشد، حج واجب نیست و همچنین است اگر وقت به قدری باشد که با مشقت شدیدی که به طور عادی قابل تحمل نیست، امکان رفتن به حج و انجام اعمال آن باشد و در مثل دو فرض اخیر حکم به وجوب حفظ مال موجب استطاعت مالی تا سال بعد، مشکل است.

دوم:

سلامتی و باز بودن و امنیت راه و مراد اینست که مسیر

ص: 17

در رفت و برگشت خالی از موانع، مانند خطر بر جان و عرض و مال باشد، بلکه هنگام انجام اعمال نیز خطری بر او نباشد.

مسأله 10

اگر برای رفتن به حج دو راه باشد، که یکی از دیگری نزدیکتر است، ولی امنیت ندارد و دیگری دورتر است، ولی امنیت دارد، وجوب حج ساقط نمی شود و باید از راه دورتر که امن است، به حج رود.

مسأله 11

اگر شخصی در بلدش مال قابل ملاحظه ای دارد و رفتن به حج مستلزم تلف آن باشد و تلف برای او حرجی باشد، حج بر او واجب نیست. و همچنین است اگر رفتن به حج مزاحم شرعی داشته باشد، مثل این که رفتن مستلزم ترک واجبی مهمتر از حج شود، یا واجبی که احتمال داده می شود که از حج مهمتر باشد، یا این که رفتن متوقف بر ارتکاب عمل حرامی شود که ترک آن از حج مهمتر یا احتمال داده شود مهمتر باشد.

مسأله 12

اگر حج را به جا آورد و انجام آن مستلزم ترک واجب مهمّ تر از حج یا واجبی که احتمال مهمّ تر بودن آن از حج داده می شود، باشد و یا مستلزم ارتکاب عمل حرامی باشد که ترکش مهمّ تر از حج یا احتمال مهمّ تر بودن آن از حج باشد، برای کفایت

ص: 18

چنین حجّی از حجه الاسلام، اگر چه وجهی است، ولی احتیاط واجب اگر اقوی نباشد کافی نبودن آن است.

مسأله 13

چنانچه در راه دشمنی باشد که دفع خطرش بدون پرداخت مقداری مال ممکن نباشد و پرداخت آن مال برای شخص حرجی باشد، واجب نیست پرداخت کند و وجوب حج از او ساقط است.

مسأله 14

اگر راه رفتن به حج، منحصر در راه دریایی باشد، وجوب حج ساقط نمی شود، مگر بیم غرق شدن یا مریض شدن باشد، که در این صورت ساقط می شود، ولی چنانچه با وجود بیم حج را به جا آورد حجّش صحیح است.

سوم:

وجود زاد و راحله توشه و وسیله سواری و مقصود از توشه مواد خوراکی و نوشیدنی و سایر چیزهای مورد نیاز در سفر رفت و برگشت حج است، یا مالی اعم از پول و غیر آن که بتواند با آن، آنچه را ذکر شد تهیه کند و مقصود از وسیله سواری، چیزیست که بتواند با آن راه رفت و برگشت را طی کند مانند اتومبیل و هواپیما و لازم است توشه و وسیله سواری مناسب با شأن مکلف باشد.

مسأله 15

شرط بودن وجود توشه و وسیله سواری در وجوب

ص: 19

حج، مختص به صورتی که شخص نیازمند به آنها باشد، نیست، بلکه اگر نیازمند به آنها هم نباشد مثل این که قدرت بر پیاده رفتن بدون مشقت داشته باشد و منافعی با شأن او نباشد وجود توشه و وسیله سواری شرط است و پیاده رفتن به حج برای هر مسلمانی که طاقت بر آن داشته باشد، مستحب مؤکد است.

مسأله 16

شرط وجوب حج، وجود فعلی توشه و وسیله سواری است، پس بر کسی که می تواند آنها را به کار و کاسبی تهیه نماید، حج واجب نیست و فرقی در شرط بودن وسیله سواری بین کسی که دور یا نزدیک به مکه است، نمی باشد.

مسأله 17

منظور از استطاعتی که در وجوب حج معتبر است، استطاعت از جایست که اکنون در آن جا است، نه از بلدش، بنا بر این اگر به مدینه منوره برای تجارت یا غیر آن سفر کند و در آن جا توشه و وسیله سواری یا قیمت آنها را داشته باشد، حج بر او واجب است، اگر چه از بلدش مستطیع نباشد.

مسأله 18

چنانچه مکلف ملکی داشته باشد و کسی حاضر به خرید آن به قیمت متعارفش نباشد و رفتن به حج متوقف بر فروش آن به کمتر از قیمت متعارفش به مقداری که اجحاف به حال اوست باشد، فروش واجب نیست، ولی اگر نرخها در سال

استطاعت گرانتر شود مثلاً کرایه وسیله سواری در سال استطاعت گرانتر از سال بعد باشد تأخیر حج جایز نیست، مگر آن که گرانی به قدری زیاد باشد که تهیه توشه و اجاره کردن وسیله سواری به آن مبلغ بر او حرجی باشد.

مسأله 19

داشتن هزینه برگشت به وطن در صورتی شرط در وجوب حج است که شخص قصد برگشت به آن جا را داشته باشد، ولی اگر قصد نداشته باشد و بخواهد در جای دیگری ساکن شود چه به علت عدم تمکن برگشت به وطن یا به علت حرجی بودن زندگی در آن جا هزینه رفتن به جای دوم شرط است.

بلی، اگر هزینه رفتن به جای دوم بیش از هزینه برگشت به وطن باشد و متمکن از برگشت به وطن بوده و زندگی در آن جا هم برای او حرجی نباشد، وجود هزینه رفتن به جای دوم معتبر نیست، بلکه داشتن هزینه برگشت به وطن کافی است.

چهارم:

رجوع به کفایت، یعنی این که پس از بازگشت از حج به مالی که دارد، یا به کار و کسبی که می تواند بکند متمکن از تأمین هزینه زندگی خود و عائله اش به طور مناسب با حال و شأنش باشد.

ص: 21

بنا بر این اگر مالی داشته باشد که وافی به هزینه حج است، ولی آن مال وسیله امرار معاش و تهیه هزینه زندگی خود و عائله اش باشد و نتواند از راه دیگری به طور مناسب شأش امرار معاش نماید، حج بر او واجب نیست.

و واجب نیست برای رفتن به حج، لوازم ضروری زندگی خود، مانند خانه مسکونی مناسب شأن و اثاث و لوازم آن را بفروشد و همچنین واجب نیست ابزار صنعت خود را که برای تهیه هزینه زندگی به آن نیاز دارد بفروشد و همچنین است هر چیزی که انسان به آن نیاز دارد و صرف آن در حج موجب عسر دشواری و حرج در زندگی می شود.

مسأله 20

هرگاه مالی داشته باشد که فروش آن برای حج به دلیل نیازی که به آن مال دارد لازم نباشد، ولی بعد نیازش برطرف شود، باید آن را بفروشد، بنا بر این اگر نیاز زن به زیورآلاتی که لازم داشته، به جهت بزرگسالی یا غیر آن برطرف شود، چنانچه رفتن به حج متوقف بر فروش آن باشد باید بفروشد.

مسأله 21

چنانچه شخص خانه ملکی داشته باشد و بتواند در خانه دیگری بدون حرج زندگی کند مثل آن که خانه وقفی باشد

ص: 22

که وقفش شامل او بشود در صورتی که با فروش آن اگر چه به ضمیمه مالی که خود دارد بتواند حج نماید، احتیاط واجب آن است که خانه را بفروشد و اما غیر منزل مانند کتابهای علمی و غیر آن از آنچه در زندگی خود به آن نیاز دارد و مثل فرض مذکور در منزل است، در صورتی که بدون فروش آنها نتواند به حج برود، اقوی آن است که فروش آنها واجب است.

مسأله 22

اگر به اندازه هزینه حج مال دارد، ولی احتیاج به ازدواج یا خرید خانه مسکونی یا غیر آنها دارد، چنانچه هزینه کردن آن مال برای حج موجب حرج بر او باشد، حج بر او واجب نیست و گرنه واجب است.

مسأله 23

هرگاه از شخصی طلبی داشته باشد، که به تنهایی یا به ضمیمه آنچه خود دارد، برای هزینه حج کفایت و زمان وصول طلب هم رسیده باشد، واجب است آن را مطالبه نماید و اگر بدهکار پرداخت نمی کند واجب است او را مجبور به پرداخت نماید و در صورتی که بدون مراجعه به دادگاه های عرفی وصول طلبش ممکن نباشد، لازم است به آنها مراجعه نماید و همچنین است اگر زمان وصول طلب نرسیده باشد، ولی

ص: 23

اگر از طلبکار مطالبه کند او پرداخت می نماید.

و اما اگر بدهکار قدرت پرداخت نداشته باشد، یا حاضر به پرداخت نبوده و اجبار او هم ممکن نباشد، یا مستلزم حرج باشد، یا زمان وصول طلب نرسیده و بدهکار هم حاضر به پرداخت آن قبل از وقتش نباشد، در تمام این صورتها چنانچه فروش دین طلب به مبلغی که به تنهایی یا به ضمیمه آنچه که خود دارد، وافی به مصارف حج باشد و در فروش به آن مبلغ ضرر غیر قابل تحمل به حسب حال او و همچنین حرجی بر او نباشد، واجب است فروش آن و گرنه واجب نیست.

مسأله 24

هر صاحب صنعتی، مانند آهنگر، بنا، نجار و مانند آنها از کسانی که در آمدشان کفاف خرج زندگی خود و عائله آنان را می کند، چنانچه مالی از ارث یا غیر آن به دست آورند که وافی به هزینه توشه راه و وسیله رفت و برگشت حج و مخارج عائله تا زمان برگشت از حج باشد، باید حج را به جا آورند.

مسأله 25

کسی که هزینه زندگی خود را از وجوهات شرعیه مثل خمس و زکات و غیر آنها تهیه می کند و به حسب عادت مخارجش بدون مشقت تأمین شده است، چنانچه مالی به دست آورد که وافی به هزینه حج و مخارج عائله اش در مدت سفر باشد،

ص: 24

بعید نیست حج بر او واجب باشد و همچنین است کسی که تا زنده است دیگری هزینه زندگی او را می دهد و همچنین است هر کس که با صرف کردن مالش در راه حج تفاوتی در وضع معیشت او، قبل و بعد از حج، پیدا نمی شود.

مسأله 26

مالی را که انسان به طور متزلزل یعنی ملکیت آن به فسخ و مانند آن قابل از بین رفتن باشد مالک می شود، در استطاعت کفایت نمی کند، مگر این که اطمینان داشته باشد که ملکیت زایل نمی شود، که در این صورت، در ظاهر، حج بر او واجب می شود، ولی وجوب واقعی آن مشروط به آن است که ملکیت تا آخر از بین نرود.

بنا بر این اگر از راه مصالحه با دیگری مالی که برای حج کفایت می کند به دست آورد، ولی طرف مقابل حق فسخ را تا زمان معینی برای خود بگذارد، در صورت اطمینان به فسخ نکردن طرف مقابل، به حسب ظاهر، حج بر او واجب می شود، ولی وجوب واقعی آن مشروط به فسخ نکردن اوست و همچنین است اگر مالی را از راه هبه جائزه قابل رجوع برای هبه کننده به دست آورد.

مسأله 27

بر مستطیع واجب نیست هزینه حج را از مال خود

ص: 25

پرداخت کند، بنا بر این اگر از مال دیگری اگر چه غصبی باشد تهیه کند، اشکال ندارد، همچنین است اگر هزینه حج را با سختی و گدایی و مانند آن تهیه کند، ولی اگر پوشش عورت در طواف یا نماز آن یا قیمت قربانی غصبی باشد، آن طواف و نماز و قربانی کفایت نمی کند و بنا بر احتیاط واجب، اباحه در لباس طواف معتبر است.

مسأله 28

تحصیل استطاعت واجب نیست، بنا بر این اگر شخصی به دیگری مالی هبه کند که به آن مستطیع می شود، لازم نیست قبول کند و همچنین اگر از او بخواهند که خود را به مالی که موجب استطاعت است، اجیر برای خدمت کند، قبول آن لازم نیست، اگر چه آن خدمت مناسب شأنش باشد.

بلی، اگر خود را اجیر خدمت در سفر حج کند و به این وسیله مستطیع شود، باید آن را به جا آورد.

مسأله 29

اگر خود را برای نیابت از دیگری در حج اجاره دهد و به اجرت آن مستطیع شود، چنانچه حج نیابی مقید به سال فعلی یعنی سال اجاره باشد، باید اول حج نیابی را انجام دهد و اگر استطاعتش تا سال بعد باقی ماند، بر خودش حج واجب می شود، وگرنه واجب نیست و اگر مقید نباشد، باید در سال فعلی حج را

ص: 26

برای خودش انجام دهد، به شرط آن که مانع از انجام حج نیایی در سال بعد یا پس از آن نشود.

مسأله 30

قرض گرفتن برای انجام حج واجب نیست، اگر چه به آسانی بتواند آن را پرداخت کند، ولی اگر مبلغی را قرض کند که کافی برای مصارف حج باشد و بتواند آن را بعد بدون سختی پرداخت نماید، حج بر او واجب می شود.

مسأله 31

اگر مالی دارد که کافی برای مخارج حج است و قرض هم بر عهده دارد و صرف آن مال در حج منافی با پرداخت قرض نباشد، واجب است حج را به جا آورد و اگر منافی باشد حج واجب نیست.

و در آنچه ذکر شد، فرقی نیست بین آن که وقت پرداخت قرض رسیده باشد یا نه و همچنین بین آن که قبل از به دست آوردن آن مال، قرض گرفته باشد یا بعد از آن.

مسأله 32

اگر خمس یا زکاتی بر او واجب باشد و مقداری مال داشته باشد که اگر خمس یا زکات واجب را از آن پرداخت کند باقی مانده کافی برای حج نباشد، باید خمس یا زکات را پرداخت کند و حج بر او واجب نیست، چه خمس یا زکات در عین مالش باشد یا در ذمه او.

ص: 27

مسأله 33

اگر حج بر شخصی واجب شود و خمس یا زکات یا غیر آن دوازده حقوق مالی واجب نیز بر او باشد، باید حقوق مالی را پرداخت کند و جایز نیست آن را به خاطر سفر حج به تأخیر اندازد و اگر پوشش عورتش در طواف یا نماز آن یا قیمت قربانی اش از مالی باشد که به آن حق مالی تعلق گرفته است، طواف و نماز و قربانی اش کفایت نمی کند و احتیاط واجب آن است که لباس طوافش متعلق حق غیر نباشد.

مسأله 34

اگر مالی دارد و نمی داند کفایت برای هزینه حج می کند یا نه، احتیاط واجب آن است که تفحص کند تا معلوم شود کفایت می کند یا نه.

مسأله 35

چنانچه مالی دور از دسترس داشته باشد که به تنهایی یا به اضافه مالی که در دسترسش می باشد کفایت هزینه حج را بکند و بتواند در آن مال اگر چه به وکیل کردن شخصی برای فروش آن تصرف کند، حج بر او واجب است و اگر نتواند تصرف کند واجب نیست.

مسأله 36

اگر به قدر هزینه حج مال داشته باشد و بقیه شرایط وجوب حج را دارا باشد، باید آن را به جا آورد و چنانچه بداند در وقت حج می تواند عازم مکه برای حج شود، نمی تواند در مال

تصرفی کند که استطاعتش را از بین ببرد، به طوری که نتواند آن را جبران و استطاعتش را برگرداند و اگر در آن، به فروش یا هبه یا غیر آن، تصرف نمود، آن تصرف صحیح و نافذ است، هر چند به علت از بین بردن استطاعتش گناهکار است و چنانچه احتمال تمکّن رفتن به حج را بدهد، احتیاط واجب آن است که تصرفی که استطاعتش را از بین می برد نکند و اگر تصرف کرد و بعد معلوم شد که می توانسته عازم شود، حج بر او مستقر می شود.

مسأله 37

در توشه و وسیله سواری، مالک بودن آن دو معتبر نیست، پس اگر مالی نزدش باشد که تصرف در آن برای او جایز باشد و وافی به هزینه حج باشد و سایر شرایط حج را نیز دارا باشد، حج بر او واجب می شود.

مسأله 38

داشتن توشه راه و وسیله سواری تا آخر سفر حج و بازگشت به مقصد، در وجوب حج معتبر است، بنا بر این اگر آنها را در ابتدا داشته باشد و در اثنای سفر به حج و بازگشت از آن تلف شود، کشف می شود که مستطیع نبوده است و همچنین است اگر پس از شروع در سفر بدهی قهری به عهده او آید مثل این که مال کسی را به خطا تلف کند و نتواند بدهی را از غیر مالی که برای

هزینه حج در نظر گرفته پرداخت نماید.

ولی اگر عمداً مال خود را تلف کند، یا مال دیگری را تلف نماید و نتواند بدل آن را از غیر مال حج پرداخت کند، حج بر او مستقر شده و باید آن را به هر نحو که شده اگر چه به سختی و گدایی به جا آورد.

و اگر پس از انجام تمام مناسک یا در اثنای انجام آنها مالی که برای مخارج عائله اش در نظر گرفته تلف شود، یا آنچه که در وطنش به وسیله آن امرار معاش و تأمین مخارج زندگی می نماید از بین برود، ضرری به حجش نمی زند و کفایت از حجه الاسلام می کند.

مسأله 39

چنانچه مالی داشته باشد که وافی به هزینه حج باشد و جاهل به داشتن آن یا به وجوب حج یا غافل از داشتن یا از وجوب باشد و جاهل یا غفلت از روی قصور باشد یعنی در جاهل یا غفلتش معذور باشد حج بر او واجب نیست و اگر جاهل یا غفلتش به وجوب حج از روی تقصیر باشد و پس از تلف شدن مال، عالم یا ملتفت به آن شود و نتواند به حج رود، در صورتی که در وقت داشتن مال بقیه شرایط وجوب حج را نیز داشته، حج بر او مستقر است و اگر جاهل یا غفلتش به داشتن مال از روی تقصیر

ص: 30

باشد مثل کسی که احتمال داشتن مال را بدهد ولی تحقیق و تفحص نکند بنا بر احتیاط واجب حج بر او مستقر است.

مسأله 40

همچنان که استطاعت به داشتن مؤونه حج آنچه برای سفر حج لازم است محقق می شود، به بذل و دادن مؤونه به انسان نیز محقق می شود و فرقی نیست که خود زاد و راحله توشه و مرکب را بذل نماید یا قیمت آنها را و همچنین فرقی نیست بین این که بذل به اباحه تصرف باشد در صورتی که اباحه لازمه باشد یا شخصی که به او اباحه شده، اطمینان داشته باشد که اباحه کننده از اباحه خود بر نمی گردد و یا به تملیک باشد در صورتی که ملکیت لازمه باشد یا اطمینان به فسخ نکردن باشد و فرقی نیست بین این که بذل کننده یک نفر باشد یا چند نفر و همچنین فرقی نیست که بذل بر بذل کننده به نذر یا قسم یا شرط واجب باشد یا نباشد و معتبر است آنچه بذل شده کفای مصارف رفت و برگشت او در صورتی که بخواهد برگردد، آن طور که در مسأله (19) گذشت و همچنین کفای مصارف عائله اش را بنماید، مگر این که خودش به مقدار مصارف آنها تا بازگشتش از حج داشته باشد و یا متمکن از تهیه آن اگر چه به حج نرود نباشد.

ص: 31

مسأله 41

هرگاه شخصی برای دیگری به مالی وصیت کند که با آن به حج برود، بعد از فوت وصیت کننده حج بر او واجب می شود، در صورتی که آن مال به اندازه مصارف حج و مخارج عائله اش آن طور که در مسأله قبل گذشت باشد و همچنین اگر شخصی مالی را برای حج وقف یا نذر یا وصیت کرده باشد و متولی وقف یا نذر کننده یا وصی، آن مال را به انسان بذل کند، حج بر او واجب می شود.

مسأله 42

رجوع به کفایت آن طور که در شرط چهارم گذشت در استطاعت بذلی شرط نیست، مگر این که انسان مالی داشته باشد که کفاف مصارف حج را نکند و شخصی کمبود آن را به او بذل نماید، که در این صورت رجوع به کفایت معتبر است و همچنین کسی که کسب و درآمد او در خصوص ماه های حج باشد، به طوری که اگر به حج مسافرت نماید، از جهت امرار معاش خود به حرج می افتد، رجوع به کفایت در استطاعت بذلی او معتبر است.

مسأله 43

اگر شخصی به انسان مالی ببخشد که با آن حج نماید، واجب است قبول کند و به حج برود و اگر واهب بخشنده او را مخیر کند که با آن مال حج کند یا نه، احتیاط واجب آن است که

ص: 32

قبول کند و حج نماید، ولی اگر مالی به او ببخشد و نامی از حج به صورت تعیین و یا به صورت تخییر نبرد، قبولش بر او واجب نیست.

مسأله 44

بدهکاری مانع از استطاعت بذلی نیست، مگر در صورتی که وقت پرداخت بدهی سررسیده باشد و طلبکار هم مطالبه کند و بدهکار متمکن از پرداخت بدهی اگر به حج نرود باشد، که در این صورت حج بر او واجب نیست و همچنین است اگر زمان پرداخت بدهی نرسیده باشد، ولی بدهکار می داند که اگر حج نماید، متمکن از پرداخت بدهی هنگام سررسید و مطالبه بدهکار نیست.

مسأله 45

هرگاه مالی برای جماعتی بذل شود که یکی از آنها حج برود، چنانچه یکی سبقت و پیشدستی نموده و مال را قبض نماید، تکلیف از بقیه ساقط می شود و اگر هیچ کدام برنداشتند، با این که هر یک از آنها متمکن از قبض مال بوده، بنا بر احتیاط واجب حج بر همه آنها مستقر ثابت می شود.

مسأله 46

با بذل جز حجی که در صورت استطاعت وظیفه شخص گیرنده است، واجب نمی شود، پس اگر مثلاً وظیفه او حج تمتع باشد و به او حج قران یا افراد بذل شود، قبولش لازم

ص: 33

نیست و همچنین بر کسی که حجّه الاسلام را به جا آورده، قبول بذل حج واجب نیست.

و اما کسی که حجّه الاسلام بر او مستقر شده و حج نرفته تا نادر شده و متمکن از حج هر چند به سختی نیست، باید بذل را برای به جا آوردن آنچه بر او مستقر شده، قبول نماید.

و در این بذل آنچه در بذل برای حج معتبر است، معتبر نمی باشد، بنا بر این اگر مقدار بذل شده به اندازه انجام حج هر چند به سختی باشد، قبول بر او واجب است و یا اگر مقدار بذل شده، کسری و کمبود مال خودش را برای انجام حج تکمیل می کند، رجوع به کفایت نسبت به او معتبر نیست.

و کسی که حج به سبب نذر یا شبه آن بر او واجب شده و متمکن از آن نباشد، چنانچه به مقداری که بدون حرج بتواند حج نماید به او بذل شود، واجب است قبول نماید.

مسأله 47

هرگاه به کسی مالی بذل شود که با آن حج نماید و آن مال در بین راه تلف شود، کشف می شود که حج بر او واجب نبوده است، بلی، اگر متمکن از ادامه سفر با مال خود باشد، حج بر او واجب است و این حج از حجّه الاسلام کفایت می کند، ولی وجوب حج در این صورت، مشروط به رجوع به کفایت می باشد.

ص: 34

مسأله 48

اگر شخصی دیگری را وکیل کند که برای او پولی قرض کند و با آن به حج برود، که بعد خودش قرض را بپردازد و وکیل پول را قرض نماید، واجب است که به حج برود، ولی قرض گرفتن بر او واجب نیست.

مسأله 49

در حج بذلی، قیمت قربانی نیز بر بذل کننده است، پس اگر مصارف حج را داد و پول قربانی را نداد، حج واجب نمی شود، مگر این که گیرنده متمکن از خرید قربانی از مال خود، بدون حرج، باشد، که در این صورت استطاعت او مرکب از استطاعت مالی و بذلی خواهد بود، ولی کفارات چه عمدی و چه خطیی بر گیرنده است، نه بر بذل کننده.

مسأله 50

حج بذلی یعنی حجی که انسان با دادن دیگری مصارف حج را به او انجام داده است کفایت از حجّ الاسلام می کند و اگر بعد از آن مستطیع شد، دو مرتبه حج بر او واجب نمی شود، اگر چه آوردن آن مستحب است و احتیاط مستحب آن است که در این صورت حج دوم را به قصد تقربّ به خداوند متعال، چه بر او واجب باشد یا مستحب، به جا آورد.

مسأله 51

جایز است بذل کننده قبل از این که گیرنده داخل در احرام شود، از بذل خود برگردد و اما بعد از آن بنا بر احتیاط

واجب جایز نیست و چنانچه بعد از دخول در احرام از بذل خود برگشت، بر گیرنده، چنانچه فعلا مستطیع باشد، واجب است حج را تمام نماید و بذل کننده ضامن آنچه او برای تمام کردن حج صرف نموده می باشد و چنانچه فعلا مستطیع نباشد، احتیاط واجب آن است که اگر بر او حرجی نیست، حج را تمام نماید و در این صورت احتیاط واجب آن است که با بذل کننده، نسبت به آنچه برای حج صرف نموده، صلح نماید.

و هرگاه بذل کننده از بذل خود برگردد چه قبل از احرام یا بعد از آن واجب است هزینه بازگشت گیرنده را بدهد.

مسأله 52

هر گاه به کسی از سهم سبیل الله زکات داده شود که در حج صرف نماید و در آن مصلحت عمومی باشد، حج بر او واجب می شود و با نبود مصلحت عمومی، در جواز دادن زکات از سهم سبیل الله و همچنین در وجوب حج اشکال است، ولی اگر از سهم سادات به کسی داده شود، یا از سهم فقرا زکات داده شود و بر او شرط شود که آن را در راه حج صرف نماید، این شرط صحیح نیست، پس حج بر او واجب نمی شود.

مسأله 53

چنانچه به انسان مالی بذل شود و با آن حج نماید و

ص: 36

سپس معلوم شود که آن مال غضبی بوده است، این حج کفایت از حجّه الاسلام نمی کند و همچنین است اگر بگوید:

«حج کن و خرج آن به عهده من» و بعد مالی به او بذل کند که غضبی باشد و مالک آن می تواند به بذل کننده و به گیرنده رجوع نماید، ولی اگر به گیرنده رجوع کند، چنانچه او غضب بودن مال را نمی دانسته، می تواند به بذل کننده رجوع نماید و اگر می دانسته، حق رجوع به او را ندارد.

مسأله 54

هر گاه شخصی برای خود حج مستحب یا واجب به نذر یا مانند آن انجام دهد و یا از طرف دیگری تبرّعاً بدون اجرت و یا به اجاره یا نذر یا مانند آن حج به جا آورد، کفایت از حجّه الاسلام نمی کند.

مسأله 55

چنانچه کسی به اعتقاد این که مستطیع نیست، به عنوان استحباب به حج رفت و قصد امثال امر فعلی را نمود اگر چه در تطبیق آن مأمور به فعلی بر این عمل اشتباه کرده و سپس برایش معلوم شد که مستطیع بوده است، حجّی که به جا آورده کفایت از حجّه الاسلام می کند.

مسأله 56

در صورتی که زن مستطیع باشد، اذن شوهر در حج او شرط نیست و برای شوهر جایز نیست که زن خود را از حج

ص: 37

واجب بر او منع نماید، بلی، در صورتی که وقت وسعت دارد، جایز است او را از رفتن در اول وقت منع نماید و زنی که به طلاق رجعی طلاق داده شده و عدّه او تمام نشده است، مانند زن شوهردار است.

مسأله 57

در وجوب حج بر زن، در صورتی که مأمون بر نفس خود باشد، وجود محرمی شرط نیست و در غیر این صورت لازم است کسی به همراه خود داشته باشد هر چند که به اجرت باشد که با وجود او بر نفس خود مأمون باشد و احتیاط واجب آن است که محرم خود را اگر موجود باشد همراه ببرد و چنانچه متمکن از پرداخت اجرت نباشد، حج بر او واجب نخواهد بود.

مسأله 58

هرگاه نذر کرده باشد مثلاً هر ساله روز عرفه، حضرت امام حسین علیه السلام را در کربلا زیارت نماید و بعد از این نذر مستطیع شود، حج بر او واجب می شود و نذرش منحل می گردد و همچنین است هر نذری که مزاحم با حج باشد.

مسأله 59

بر مستطیع، در صورتی که متمکن از انجام حج باشد، واجب است حج را خودش به جا آورد و انجام آن توسط دیگری به تبرّع یا به اجاره مجزی نیست.

مسأله 60

کسی که حج بر او مستقر شده و خودش به علت

بیماری یا پیری یا محصور شدن متمکن از انجام آن نیست، یا انجام آن بر او حرجیست و امید متمکن از آن را بدون حرج ندارد، واجب است فوراً نایب بگیرد، ولی وجوب نایب گرفتن بر کسی که حج بر او مستقر نشده و دارا و ثروتمند است و متمکن از مباشرت به اعمال حج نیست یا بر او حرجی است، محل اشکال است و احتیاط واجب آن است که نایب بگیرد و احتیاط مستحب آن است که اگر منوب عنه مرد است، نایب از او ضروره کسی که اولین سفر حج اوست باشد.

مسأله 61

هرگاه نایب از طرف کسی که خودش متمکن از انجام حج نبوده، حج نمود و منوب عنه در حالی که عذرش باقی بود، فوت کرد، حج نایب کفایت می کند، اگر چه حج بر منوب عنه مستقر بوده باشد و چنانچه پیش از فوت عذر او اتفاقاً برطرف شد، احتیاط واجب آن است که در صورت متمکن، خودش حج نماید و اگر بعد از محرم شدن نایب، عذرش برطرف شد، بر منوب عنه واجب است خودش حج نماید و بر نایب واجب نیست حج را تمام نماید.

مسأله 62

هرگاه شخص معذور از مباشرت در انجام حج

ص: 39

متمکن از نایب گرفتن نباشد، یا بر او حرجی باشد، وجوب حج از او ساقط است، ولی اگر حج بر او مستقر بوده، واجب است بعد از فوتش قضا شود، وگرنه واجب نیست.

و اگر نایب گرفتن برای او ممکن بوده و نایب نگرفته تا فوت کرده است، چنانچه حج بر او مستقر بوده، بدون اشکال قضا از طرف او واجب است و اگر مستقر نبوده، وجوب قضا محل اشکال است و احتیاط واجب آن است که قضا شود.

مسأله 63

اگر نایب گرفتن واجب شد و نایب نگرفت، ولی شخصی تبرعاً بدون اجرت از طرف او حج نمود، کفایت نمی کند و بر او واجب است نایب بگیرد.

مسأله 64

در نایب گرفتن کفایت می کند از میقات نایب گرفته شود و نایب گرفتن از بلد واجب نیست.

مسأله 65

کسی که حج بر او مستقر بوده، اگر بعد از احرام در حرم بمیرد، کفایت از حجّه الاسلام می کند، چه حجّش حج تمتّع باشد و چه حج قران یا افراد و اگر فوتش در اثنای عمره تمتّع باشد، کفایت از حجّش نیز می نماید و قضا از طرف او واجب نیست و اگر قبل از آن بمیرد، قضا واجب است، هر چند فوتش بعد از احرام و قبل از دخول حرم، یا بعد از دخول در حرم بدون

احرام باشد و ظاهر اینست که این حکم اختصاص به حجّه الاسلام دارد، پس اگر در حجّی که به نذر یا افساد فاسد کردن حج واجب شده، جاری نمی شود، پس در هیچ یک از اینها حکم به کفایت نمی شود.

و کسی که حج بر او مستقر نبوده، اگر بعد از احرام بمیرد، چنانچه فوتش بعد از دخول در حرم باشد، اشکالی در کفایت آن از حجّه الاسلام نیست و چنانچه قبل از آن باشد، اگر چه برای عدم وجوب وجهی است، ولی اظهر وجوب قضا از طرف او است.

مسأله 66

هرگاه کافر مستطیع مسلمان شود، حج بر او واجب می شود، ولی چنانچه پس از زوال استطاعت مسلمان شود، حج بر او واجب نیست.

مسأله 67

حج بر مرتد واجب می شود، ولی چنانچه در حال ارتداد حج نماید، حجّش صحیح نخواهد بود و اگر توبه کند و حج نماید، حجّش صحیح خواهد بود، اگر چه مرتد فطری باشد.

مسأله 68

اگر مسلمان غیر شیعه اگر چه ناصبی باشد حج نماید و بعد شیعه شود، در صورتی که حج را بر طبق مذهب خود صحیح به جا آورده باشد اگر چه بر طبق مذهب ما صحیح نباشد

ص: 41

و یا بر مذهب ما صحیح باشد اگر چه در مذهب خودش صحیح نباشد و قصد قربت از او حاصل شده باشد اعاده حج بر او واجب نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که در صورت دوم اعاده نماید.

مسأله 69

اگر حج بر کسی مستقر شد به این که شرایط وجوب حج کامل شد و در به جا آوردنش اهمال و تأخیر کرد تا استطاعتش از بین رفت، بر او دینی خواهد بود و واجب است به هر ترتیبی که متمکن است اگر چه به سختی و گدایی حج را به جا آورد و اگر بمیرد واجب است از ترکه او قضا نمایند و چنانچه کسی تبرّعاً بدون اجرت بعد از فوتش از طرف او حج نماید صحیح است.

ص: 42

کسی که بر او حجّه الاسلام است، در صورتی که اطمینان نداشته باشد که زنده می ماند و خودش آن را انجام می دهد، واجب است وصیت کند و به هر وسیله ممکن از اجیر گرفتن برای انجام حج از طرف او، یا تبرّع نمودن به انجام آن کاری نماید که ذمه او فارغ شود، پس اگر مُرد، مخارج حجّش از اصل مال او داده می شود، اگر چه وصیت به آن نکرده باشد.

و همچنین است یعنی مخارج از اصل مال داده می شود اگر به حجّه الاسلام وصیت کرده، ولی مقید نکرده باشد که مخارج آن را از ثلث بردارند و در صورتی که مقید به ثلث کرده باشد، چنانچه ثلث به مقدار مخارج حجّه الاسلام و یا بیشتر از آن باشد، واجب است از ثلث داده شود و بر سایر چیزهایی که وصیت نموده، مُقَدّم است و چنانچه ثلث به آن مقدار نباشد، لازم

است کمبود آن را از اصل مال بردارند.

مسأله 71

اگر کسی بمیرد و بر او حجه الاسلام باشد و نزد شخصی ودیعه ای امانتی داشته باشد و آن شخص احتمال بدهد که چنانچه آن مال را به ورثه برگرداند، آنها حج را به جا نخواهند آورد، بر او واجب است با آن مال از طرف میت حج نماید و احتیاط واجب آن است که در صورت تمکن از حاکم شرع اذن بگیرد و اگر مال زیادتر از مقداری باشد که در حج صرف می شود، زیادی را به ورثه برگرداند و فرقی نیست که آن شخص خودش از طرف میت حج نماید، یا دیگری را اجیر کند و ملحق به ودیعه است هر مالی که برای میت نزد دیگری به عاریه یا اجاره یا غصب یا قرض یا غیر آنها باشد.

مسأله 72

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام و دین و خمس و زکات باشد و ترکه او به مقدار همه آنها نباشد، چنانچه مالی که خمس و زکات به آن تعلق گرفته موجود باشد، باید پرداخت خمس و زکات را مُقَدَّم بدارد و چنانچه خمس و زکات بر ذمه او باشد، حج بر آن دو مُقَدَّم است و چنانچه بر او دینی هم باشد، تقدیم حج بر دین در غیر مورد نص محل اشکال است.

(و مورد نص این است: اگر کسی که اوّلین سفر حج اوست در

ص: 44

راه قبل از بستن احرام بمیرد، مرکب و زاد و توشه و نفقه و آنچه با اوست، برای حجّه الاسلام قرار داده می شود، هر چند بر او دینی هم باشد.)

مسأله 73

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام باشد، چنانچه ترکه او برابر مخارج حجّه الاسلام باشد، جایز نیست ورثه او قبل از فارغ کردن ذمه میت از حج به اجیر گرفتن یا تبرّع، در ترکه او تصرف نمایند و چنانچه زیادت از مخارج حج باشد، مانعی از تصرف در مقدار زاید نیست.

مسأله 74

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام باشد و ترکه او به مقدار هزینه حج نباشد، در صورتی که بدهی یا خمس یا زکات بر ذمه او باشد، باید در همانها صرف شود و در غیر این صورت، ملک ورثه است و بر آنها واجب نیست کمبود هزینه اجیر گرفتن برای حج را از مال خود تکمیل نمایند.

مسأله 75

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام باشد، کفایت می کند که برای او از میقات اجیر بگیرند، بلکه گرفتن اجیر از نزدیکترین میقاتها به مکه کفایت می کند و احتیاط مستحب آن است که در صورت گنجایش مال، از بلد میت اجیر بگیرند، ولی زیادی بر اجرت حجّ از میقات نباید از سهم غیر کامل به عقل و

ص: 45

بلوغ از ورثه برداشت شود.

مسأله 76

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام باشد، واجب است فوراً در همان سال فوتش برای حج او اجیر بگیرند و اگر اجیر گرفتن از میقات در همان سال ممکن نباشد، احتیاط واجب آن است که از غیر میقات اجیر بگیرند، ولی زیادی بر اجرت حج از میقات از سهم غیر کامل از ورثه برداشت نمی شود.

مسأله 77

کسی که بمیرد و بر او حجّه الاسلام باشد و اجیری برای حج از طرف او پیدا نشود مگر به بیشتر از مقدار متعارف، واجب است به مقدار بیشتر اجیر بگیرند و هزینه آن از اصل مال میت خارج می شود و تأخیر تا سال بعد به جهت صرفه جویی بر ورثه جایز نیست، اگر چه در بین آنان غیر کامل هم باشد.

مسأله 78

اگر کسی بمیرد و بعضی از ورثه اقرار کنند که بر میت حجه الاسلام بوده و سایر ورثه منکر آن باشند، بر اقرار کننده واجب نیست مگر پرداخت آن مقدار که به سهم او بعد از تقسیم میراث بر ورثه تعلق می گیرد و اگر آن مقدار برای مخارج حج کافی نباشد، اگر چه به تکمیل اجرت توسط متبرعی یا به نحو دیگری، بر اقرار کننده واجب نیست کمبود را از سهم خودش تکمیل نماید.

ص: 46

مسأله 79

اگر کسی بمیرد و بر او حجه الاسلام باشد و شخصی تبرّعاً بدون اجرت از طرف میت حج نماید، مقدار هزینه حج به ورثه بازگشت می کند، ولی اگر وصیت به حجه الاسلام از ثلث خود نموده باشد و شخصی تبرّعاً از طرف او حج نماید، هزینه حج به ورثه برنمی گردد، بلکه در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می شود و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می شود.

مسأله 80

اگر کسی که بر او حجه الاسلام بوده، وصیت کرده باشد از بلد او برای حج اجیر بگیرند، واجب است به وصیت او عمل شود، ولی مقدار زاید بر اجرت حج از میقات از ثلث خارج می شود و اگر به حج وصیت کرده و چیزی تعیین نکند، به اجیر گرفتن از میقات اکتفا می شود، مگر در صورتی که قرینه ای باشد بر این که مرادش اجیر گرفتن از بلد اوست، مثل این که مقداری را که برای حج معین نموده مناسب حج بلدی باشد.

مسأله 81

هرگاه وصیت به حج بلدی کرده باشد، ولی وصی میت یا وارث او از میقات اجیر بگیرد، در صورتی که اجاره از مال میت باشد، اجاره باطل است، ولی ذمه میت به عمل اجیر فارغ می شود و وصی یا وارث باید اجره المثل اجرت متعارف را به

اجیر بدهد و در صورتی که اجره المثل بیشتر از اجرت قرار داده شده باشد، احتیاط واجب آن است که در مقدار زاید صلح کنند.

مسأله 82

اگر وصیت به حج بلدی از غیر بلد خود نموده باشد، واجب است به وصیت عمل شود و مقدار زاید بر اجرت حج میقاتی از ثلث برداشت می شود.

مسأله 83

هرگاه وصیت کند که برای حجّه الاسلام اجیر بگیرند و اجرت را معین نموده باشد، لازم است به وصیت عمل شود و اجرت معین شده اگر زیادت از اجره المثل اجرت متعارف نباشد، از اصل مال خارج می شود و اگر زیادت باشد، مقدار زیادی از ثلث برداشت می شود.

مسأله 84

هرگاه وصیت کند از مال معینی برای او حج داده شود و وصی بداند که در آن مال خمس یا زکات است، واجب است اول خمس یا زکات آن مال را داده و سپس باقی مانده را در راه حج صرف نماید و چنانچه برای مصارف حج کافی نباشد، در صورتی که وصیت شده، حجه الاسلام باشد، لازم است کمبود از اصل ترکه برداشته شود و در غیر این صورت باقی مانده در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف شود و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده شود.

ص: 48

مسأله 85

هرگاه اجیر گرفتن برای حج از طرف میت، به وصیت یا غیر آن واجب شده باشد و کسی که بر او واجب بود اجیر بگیرد، سهل انگاری و اهمال نموده و مالی که برای حج در نظر گرفته شده بود، تلف شود، این شخص ضامن است و بر او واجب است از مال خود اجیر بگیرد.

مسأله 86

هرگاه استقرار حج بر میت معلوم و به جا آوردن آن مشکوک باشد، واجب است حج از طرف او به جا آورده شود و هزینه اش از اصل مال برداشت می شود.

مسأله 87

به مجرد اجیر گرفتن ذمه میت بریء نمی شود، پس اگر دانسته شود که اجیر به جهت عذر یا بدون آن حج را به جا نیاورده، واجب است دو مرتبه اجیر گرفته شود و هزینه آن از اصل مال برداشت می شود و در صورتی که اجرت اول از مال میت بوده و پس گرفتنش ممکن باشد، لازم است پس گرفته شود.

مسأله 88

اگر اجاره به مال میت باشد و اجیر متعدد باشد، اقوی آن است که کسی را اجیر نمایند که اجرت او کمتر از دیگران است، در صورتی که صحّت عمل او احراز شود و ورثه به اجرت بیشتر راضی نباشند، یا در بین آنان قاصر غیرکامل به عقل یا بلوغ باشد.

ولی اگر اجیر گرفتن به آن اجرت هتک میت باشد،

باید به اجرتی اجیر بگیرند که هتک میت نباشد.

مسأله 89

و جوب اجیر گرفتن از بلد یا میقات تابع تقلید یا اجتهاد وارث است نه اجتهاد یا تقلید خود میت، پس چنانچه عقیده میت و جوب حج بلدی و عقیده وارث جواز اجیر گرفتن از میقات باشد، بر وارث اجیر گرفتن از بلد لازم نیست.

مسأله 90

هرگاه بر میت حجه الاسلام باشد و ترکه ای نداشته باشد، بر وارث واجب نیست برای او اجیر بگیرد، بلی، اجیر گرفتن برای او از هر کس و به خصوص ولی او مستحب است.

مسأله 91

هر گاه وصیت به حج نماید، چنانچه دانسته شود، حج وصیت شده حجه الاسلام است، هزینه آن از اصل مال میت برداشت می شود، مگر در صورتی که وصیت کرده باشد که از ثلث او برداشت شود و چنانچه دانسته شود حج وصیت شده غیر از حجه الاسلام است، یا شک در آن حاصل شود، هزینه حج از ثلث برداشت می شود.

مسأله 92

هر گاه وصیت به حجه الاسلام نموده و شخصی را برای به جا آوردن آن معین کند، عمل به وصیت لازم است، پس اگر آن شخص قبول نکرد مگر به اجرتی زیادتز از اجرت متعارف، مقدار زیادی از ثلث برداشت می شود و چنانچه آن هم

ص: 50

ممکن نباشد، دیگری را به همان مقدار اجرت متعارف اجیر نمایند.

مسأله 93

هرگاه وصیت به حج نموده و اجرتی را تعیین کند که هیچ کس رغبت به آن نداشته باشد، چنانچه حجّی که وصیت نموده حجه الاسلام باشد، لازم است کمبود اجرت از اصل ترکه برداشت شود و چنانچه غیر از حجه الاسلام باشد، وصیت باطل بوده و اجرتی که برای حج تعیین شده، در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می شود و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می شود.

مسأله 94

هرگاه شخصی منزل خود را مثلاً به مبلغی بفروشد و بر خریدار شرط کند که آن مبلغ را پس از مُردنش در حج از طرف او صرف نماید، قیمت منزل جزء ترکه خواهد بود، پس اگر آن حج حجه الاسلام باشد، شرط لازم بوده و واجب است آن مبلغ در صورتی که زیادت از اجرت متعارف نباشد صرف اجرت حج شود و در صورتی که زیادت باشد، زیادی از ثلث برداشت می شود و اگر آن حج غیر حجه الاسلام باشد، شرط نیز لازم بوده و تمام مبلغ از ثلث برداشت می شود و چنانچه آن مبلغ زیادت از ثلث باشد، شرط مذکور در مقدار زاید بر ثلث لازم

ص: 51

مسأله 95

هرگاه شخصی منزل خود را مثلاً به دیگری مصالحه کند، به شرط این که بعد از مردنش از طرف او حج به جا آورد، چنین شرطی صحیح و لازم است و منزل از ملک مُصالح صلح کننده خارج می شود و از ترکه حساب نمی شود، هر چند آن حج مستحبی باشد و حکم وصیت شامل آن منزل نخواهد شد و همچنین است اگر منزل خود را به دیگری تملیک کند، به شرط این که بعد از مردنش آن را بفروشد و قیمتش را صرف در حج از طرف او نماید.

پس تمام اینها صحیح و لازم است، هر چند آنچه شرط شده عمل مستحبی باشد و ورثه در آن منزل حقی ندارند.

و اگر طرف مقابل از عمل به شرط تخلف نمود و اجبار او به عمل به شرط ممکن نبود، خیار به هم زدن معامله به ورثه منتقل نمی شود و نمی توانند این خیار را که حق میت است، اسقاط کنند و این خیار فقط برای ولی میت مثل وصی او در مطلق آنچه متعلق به اوست ثابت می باشد و اگر ولی نباشد، برای حاکم شرع ثابت می باشد.

و احتیاط واجب آن است که وارث با اذن حاکم شرع فسخ

نماید و پس از فسخ، مال در آنچه که بر طرف مقابل شرط شده بود، صرف می شود و اگر چیزی زیاد آمد، در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می شود و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می شود.

مسأله 96

هرگاه وصی بمیرد و دانسته نشود که برای حج موصی وصیت کننده قبل از مردنش اجیر گرفته یا نه، واجب است از ترکه در صورتی که حج وصیت شده، حجّه الاسلام باشد و از ثلث در صورتی که غیر حجّه الاسلام باشد، اجیر گرفته شود و هرگاه وصی مالی را که برای حج در نظر بوده، قبض کرده و موجود باشد، از او گرفته می شود، اگر چه احتمال داده شود که وصی از مال خود اجیر گرفته و سپس آن مال را به جای آنچه پرداخت کرده، تملک کرده باشد و اگر مال موجود نباشد، ضمانتی بر وصی نیست.

مسأله 97

هرگاه مالی که برای حج در نظر گرفته شده بدون تفریط و سهل انگاری در نگهداری آن در دست وصی تلف شود، وصی ضامن نیست و واجب است از بقیه ترکه در صورتی که حجّی که وصیت شده حجّه الاسلام باشد و از بقیه ثلث، در صورتی که غیر حجّه الاسلام باشد، اجیر گرفته شود.

ص: 53

و چنانچه بقیه بین ورثه تقسیم شده باشد، از هر یک به نسبت برای اجرت اجیر پس گرفته می شود و همچنین است اگر کسی که برای حج اجیر شده قبل از انجام آن بمیرد و ترکه ای نداشته باشد و یا داشته ولی گرفتن از آن ممکن نباشد.

مسأله 98

هر گاه قبل از اجیر گرفتن، مال در دست وصی تلف شود و دانسته نشود که تلف در اثر تفریط سهل انگاری بوده، جایز نیست غرامت آن از وصی گرفته شود.

مسأله 99

هرگاه به مقداری از مال برای غیر حجّه الاسلام وصیت نماید، احتمال برود آن مقدار بیشتر از ثلث باشد، صرف تمام آن جایز نیست.

ص: 54

در نایب اموری شرط است:

اول:

بلوغ، پس نیابت بچه نابالغ صحیح نیست، ولی نیابت بچه ممیز که خوب و بد را تشخیص می دهد در صورتی که از جهت درست انجام دادن اعمال حج مورد وثوق باشد، در حج واجب بنا بر احتیاط صحیح نیست و در حج مستحب با اذن ولی صحیح است.

دوم:

عقل، پس نیابت دیوانه از دیگری صحیح نیست، چه دیوانگی او همیشگی باشد و یا ادواری یعنی گاه به گاه در صورتی که انجام عمل در زمان دیوانگی باشد، ولی نایب گرفتن سفیه مانعی ندارد.

سوم:

ایمان، یعنی نایب باید شیعه دوازده امامی باشد، بنا بر این نیابت غیر مؤمن اگر چه عمل را برطبق مذهب ما به جا آورده و

ص: 55

قصدها قربت هم از او حاصل شود صحیح نیست.

چهارم:

آن که بر نایب، در سال نیابت، حج واجب فعلی و منجز نباشد، بلکه نیابت شخص جاهل به وجوب حج بر ذمه اش به جهل قصوری که در جهلش معذور می باشد محل اشکال است و این شرط شرط چهارم صحت اجاره است، نه شرط صحت حج نایب، پس اگر چنین کسی که حج بر او واجب منجز شده، به نیابت از دیگری حج نماید، وجوب حج از منوب عنه ساقط می شود و نایب مستحق اجره المثل اجرت متعارف عمل است نه اجرتی که قرار داده شده است، ولی در صورتی که اجره المثل بیشتر از اجرت قرار داده شده باشد، احتیاط واجب آن است که در مقدار زاید صلح کنند.

مسأله 101

در صورتی وجوب حج از منوب عنه ساقط می شود که نایب اعمال را به طور صحیح انجام دهد، پس لازم است نایب اعمال و احکام حج را بداند، اگر چه به راهنمایی دیگری در هنگام انجام هر عملی باشد و باید احراز شود که نایب از جهت اطمینان و وثوقی که به او هست اعمال را به طور صحیح انجام داده است، ولی اگر در صحت عمل به جا آورده شده شک شود بنا بر صحت آن بگذارد.

ص: 56

مسأله 102

نیابت بنده از حر شخص آزاد با اجازه مولایش مانعی ندارد.

مسأله 103

نیابت از بچه ممیز مانعی ندارد، ولی نیابت از مجنون محل اشکال است مگر به قصد رجاء باشد، ولی اگر حج در حال عاقل بودنش بر او مستقر شده باشد و بعد در حال دیوانگی فوت کرده باشد، واجب است از طرف او کسی را برای حج اجیر نمایند.

مسأله 104

همجنس بودن نایب و منوب عنه کسی که از او نیابت شده شرط نیست، بنا بر این نیابت مرد از زن و نیابت زن از مرد صحیح است، ولی احوط و اولی اینست که همجنس باشند.

مسأله 105

نایب گرفتن شخص ضروره یعنی کسی که اصلاً به حج نرفته را از طرف ضروره و غیر ضروره مانعی ندارد چه نایب یا منوب عنه مرد باشد یا زن ولی در صورتی که منوب عنه مرد و زنده باشد و متمکن نباشد حجه الاسلام واجب خود را به جا آورد، احتیاط مستحب اینست که نایب مرد ضروره باشد.

مسأله 106

منوب عنه باید مسلمان باشد، بنا بر این نیابت از کافر صحیح نیست، پس اگر کافر مستطعی بمیرد و وارث او مسلمان باشد نایب گرفتن از او صحیح نیست و همچنین نایب گرفتن از طرف ناصبی یعنی کسی که اظهار دشمنی با ائمه طاهرین

عليه‌السلام و صدیقه طاهره علیها‌السلام می نماید صحیح نیست، ولی فرزند مؤمن او می تواند از طرف او نایب شود و همچنین کسی که ناصبی از اهل او شمرده می شود می تواند حج به جا آورد و ثوابش را به او هدیه کند، که موجب تخفیف عذاب از او می شود.

مسأله 107

نیابت از شخص زنده در حج مستحبی مانعی ندارد چه نیابت تبرّعی و میجانی باشد و یا به اجاره و همچنین در حج واجب، ولی به شرط این که خود منوب عنه به تفصیلی که در مسأله (60) گذشت نتواند اعمال را به جا آورد و نیابت از شخص زنده در غیر این دو مورد

مسأله 108

نیابت امری قصدیسست که تحقق پیدا نمی کند مگر این که عمل از طرف دیگری به جا آورده شود و در صحّت نیابت تعیین منوب عنه به نحوی معتبر است، ولی ذکر نام او شرط صحّت نیست، اگر چه ذکر آن به هنگام انجام اعمال و در تمام مواقف مستحب است.

مسأله 109

همچنان که نیابت به صورت تبرّعی بدون عوض و به صورت اجاره صحیح است، به صورت جعاله و شرط در ضمن عقد و مانند اینها صحیح است.

ص: 58

نیابت استیجاری شخصی که در به جا نیاوردن بعضی اعمال یا در به جا نیاوردن بعضی اعمال به طور کامل معذور است، جایز نیست، بلکه اگر چنین شخصی به صورت تبرّع بدون عوض به نیابت دیگری حج نماید، اکتفا به عمل او مشکل است؛ ولی اگر از شهر منوب عنه یا میقات، در وسعت وقت کسی را که متمکن از انجام تمام اعمال و به طور کامل می باشد، نایب بگیرند و بعد عجز از بعضی اعمال یا انجام آن به طور کامل به جهت تنگی وقت یا غیر آن پیش آید، نیابت او صحیح است و حج از ذمه منوب عنه ساقط می شود، به شرط آن که عجز او از عملی نباشد که مبطل حج عاجز نیز باشد، مثل عجز از وقوف در عرفات و مشعر، بنا بر این مثلاً نایب گرفتن عاجز از وقوف واجب در مشعر بین طلوع فجر تا طلوع آفتاب از روز قربانی جایز نیست، ولی اگر بعد از نیابت عجز از آن وقوف پیدا شود، مانعی ندارد و نیابت شخصی که به واسطه عذر یا بدون عذر مرتکب محرمات احرام مانند زیر سایه رفتن می شود، مانعی ندارد و همچنین نیابت زن و مانند او از کسانی که کوچ کردن از مشعر پیش از طلوع فجر و رمی در شب برای آنها جایز است، مانعی ندارد، چه از طرف مرد نایب باشند یا از طرف زن.

اگر نایب پیش از احرام بستن بمیرد، ذمه منوب عنه بریء نمی شود، پس واجب است دو مرتبه نایب گرفتن از او در آنچه که نایب گرفتن در آن واجب است و اگر پس از احرام بمیرد، چنانچه نایب اجیر باشد وجوب حج از او ساقط می شود اگر چه مردنش قبل از دخول حرم باشد و چنانچه نیابت او تبرّعی و بدون اجرت باشد، بنا بر احتیاط واجب، وجوب از منوب عنه ساقط نمی شود و در آنچه گذشت فرقی بین حجه الاسلام و غیر آن نیست.

هرگاه اجیر بعد از احرام بمیرد، چنانچه بر فارغ نمودن ذمه منوب عنه از حج اجیر شده باشد، مستحق تمام اجرت می شود و چنانچه بر انجام اعمال اجیر شده باشد، به نسبت آنچه انجام داده است، از اجرت استحقاق دارد در صورتی که اجرت بر اعمال، به نحو توزیع ملاحظه شده باشد و اگر پیش از احرام و پس از انجام بعضی از مُقَدّمات حج بمیرد و انجام مُقَدّمات نیز داخل در مورد اجاره باشد و اجرت به نحو توزیع بر مقدمات و اعمال ملاحظه شده باشد، به نسبت آنچه انجام داده استحقاق دارد و اگر به نحو توزیع ملاحظه نشده باشد، بلکه اجرت بر انجام مجموع اعمال باشد مستحق چیزی از اجرت نیست.

هرگاه شخصی را برای حج از بلد منوب عنه اجاره کنند و راه را معین نکنند، اجیر مخیر است هر راهی را که بخواهد انتخاب کند و اگر معین کنند باید از همان راه برود و چنانچه از راه دیگری برود و حج را به جا آورد، اگر رفتن از راه معین شده به عنوان شرط اجاره باشد نه یکی از اجزاء عمل مورد اجاره، اجیر مستحق تمام اجرت است و مستأجر یعنی کسی که او را اجاره کرده حق فسخ اجاره را دارد و چنانچه فسخ نماید، بنا بر مشهور فقها (اعلی الله مقامهم) اجیر مستحق اجره المثل اجرت متعارف عمل می شود، ولی احتیاط واجب اینست که در زیادی اجره المثل بر اجرت تعیین شده با یکدیگر مصالحه کنند و اگر رفتن از آن راه به عنوان یکی از اجزاء عمل مورد اجاره باشد، باز هم مستأجر حق فسخ دارد و چنانچه فسخ نماید اجیر مستحق اجرت تعیین شده نخواهد بود و نیز هیچ اجرتی را بابت راهی که طی کرده مستحق نمی شود، ولی نسبت به بقیه اعمالی که به جا آورده است همان طور که گذشت بنا بر احتیاط واجب با یکدیگر مصالحه کنند و چنانچه فسخ ننمایند، به مقدار آنچه انجام داده است از اجرت تعیین شده استحقاق دارد و به مقداری که مخالفت کرده، از اجرت مذکور ساقط می باشد.

مسأله 114

هرگاه شخصی خود را اجیر نماید که حج کسی را خودش در سال معینی به جا آورد، اجاره دادن خودش را در همان سال برای حج شخص دیگری صحیح نیست، ولی چنانچه از طرف دو نفر برای انجام حج در دو سال اجیر شود و یا یکی از دو اجاره یا هر دو مقید به مباشرت اجیر نباشد، هر دو اجاره صحیح است.

مسأله 115

هرگاه شخصی خود را برای حج در سال معینی اجیر نماید، جایز نیست آن را قبل یا بعد از آن سال به جا آورد، ولی اگر قبل یا بعد از سال معین انجام داد، چنانچه آنچه در ذمه منوب عنه بوده به نذر و مانند آن مقید به همان سال نباشد، حج از ذمه منوب عنه ساقط شده است و اجیر مستحق اجرتی نخواهد بود در صورتی که مورد اجاره یک چیز و آن حج در سال معین بوده باشد و در صورتی که مورد اجاره حج باشد، ولی آوردن آن در سال معین به نحو شرط باشد، حکم استحقاق اجرت بر طبق مسأله (113) می باشد.

مسأله 116

هرگاه اجیر مصدود یا محصور شود که متمکن از انجام اعمال نباشد، حکمش حکم کسیست که حج خودش را انجام می دهد و مصدود یا محصور شده است و حکم آن خواهد

آمد، ان شاء الله تعالى.

و در این صورت، چنانچه مورد عقد اجاره حج مقید به همان سال باشد اجاره خود به خود به هم می خورد و چنانچه مورد اجاره حج باشد و مستأجر شرط کرده باشد که در آن سال به جا آورد، اجاره به هم نمی خورد و در نتیجه حج بر ذمه اجیر باقی است، ولی مستأجر حق فسخ اجاره را دارد.

مسأله 117

هرگاه نایب کاری کند که موجب کفاره است باید کفاره را از مال خود بدهد، چه نیابت به صورت اجاره باشد و چه تبرّعی.

مسأله 118

هرگاه شخصی دیگری را به اجرت معینی برای انجام حج اجیر کند و آن اجرت کفاف مخارج حج اجیر را ننماید، بر مستأجر لازم نیست کسری مخارج او را بپردازد، همچنان که در صورت زیاد آمدن اجرت نمی تواند زیادی را پس بگیرد.

مسأله 119

هرگاه شخصی را برای حج واجب یا مستحب اجیر کنند و اجیر حج خود را به جماع قبل از مشعر فاسد نماید یعنی این که پس از بستن احرام حج و قبل از وقوف در مشعر با همسر خود جماع کند واجب است حج را تمام کند و با اتمام آن، وجوب حج از منوب عنه ساقط می شود، ولی باید اجیر در سال

ص: 63

بعد دوباره حج به جا آورد و یک شتر نیز کفاره بدهد و اگر نتواند، یک گوسفند بدهد و مستحق تمام اجرت است، اگر چه در سال بعد با عذر یا بدون عذر حج ننماید.

و تمام احکام ذکر شده، در نیابت تبرّعی نیز جاری است، به جز این که نایب مستحق اجرتی نیست.

مسأله 120

اجیر هر چند با تحقق عقد اجاره مالک اجرت می شود، ولی پرداخت آن واجب نیست مگر بعد از انجام عمل، البته در صورتی که شرط پرداخت پیش از عمل نشده باشد و در حج ظاهر اینست که اجیر می تواند اجرت را پیش از انجام حج مطالبه نماید و این به جهت اینست که در مورد حج قرینه بر چنین شرطی وجود دارد اگر چه صریحاً شرط نشده باشد زیرا که غالباً اجیر برای حج تا اجرت را نگیرد نمی تواند به حج برود و اعمال را انجام دهد.

مسأله 121

هرگاه کسی اجیر شود که خودش حج را به جا آورد چه تصریح شود به مباشرت اجیر و یا اطلاق عقد و عدم تصریح به خلاف آن مفید مباشرت باشد نمی تواند شخص دیگری را بر انجام آن اجیر نماید، مگر با اجازه مستأجر.

مسأله 122

هرگاه شخصی را در وسعت وقت برای انجام حج

ص: 64

تمتع اجیر نماید و اتفاقاً وقت برای انجام آن تنگ شود و اجیر از عمره تمتع به حج افراد عدول نماید و بعد از آن عمره مفرده را انجام دهد، ذمه منوب عنه از حج بری می شود، ولی چنانچه اجیر برای انجام اعمال حج تمتع اجیر شده باشد مستحق اجرت نیست و چنانچه اجاره بر فارغ کردن ذمه منوب عنه باشد، مستحق اجرت است.

مسأله 123

نیابت یک نفر از چند نفر در حج مستحبی مانعی ندارد، ولی در حج واجب نیابت یک نفر از دو نفر و بیشتر صحیح نیست، مگر این که یک حج به طور مشترک بر دو نفر یا بیشتر واجب شده باشد، مانند این که دو نفر یا بیشتر نذر کنند که به طور مشترک شخصی را برای حج اجیر کنند، که در این صورت می توانند یک نفر را اجیر نمایند که به جای آنها حج نماید.

مسأله 124

نیابت چند نفر در یک سال از یک نفر چه مرده باشد یا زنده و چه نیابت با اجرت باشد یا بدون اجرت برای حج مستحبی مانعی ندارد و همچنین است در حج واجب اگر متعدد باشد، مانند این که شخصی زنده و یا مرده دو حج یا بیشتر به واسطه نذر مثلاً بر او واجب شده باشد و یا یکی حجه الاسلام و دیگری حج واجب به نذر باشد، که در این صورت می توان یک

ص: 65

نفر را برای یک حج و دیگری را برای حج دیگر اجیر نمود.

و همچنین جایز است دو نفر را از طرف یک نفر اجیر نمود، که یکی حج واجب را از طرف او به جا آورد و دیگری حج مستحبی را، بلکه جایز است دو نفر را از طرف یک نفر برای انجام یک حج واجب مانند حجه الاسلام از باب احتیاط به جهت احتمال ناقص بودن حج یکی از آن دو، اجیر نمود.

مسأله 125

طواف از جمله مستحبات است، بنا بر این نیابت در آن از طرف شخص مرده، یا زنده ای که در مکه نباشد، یا در مکه باشد و خودش متمکن از طواف نباشد، مانعی ندارد.

مسأله 126

نایب می تواند پس از فراغت از اعمال حج نیایی، عمره مفرده برای خود یا دیگری به جا آورد و همچنین می تواند برای خود یا دیگری طواف نماید.

ص: 66

مسأله 127

مستحب است کسی که می تواند حج نماید آن را به جا آورد، اگر چه مستطیع نباشد یا قبلاً حجّه الاسلام را به جا آورده باشد و به جا آوردن آن در هر سال برای کسی که متمکن باشد مستحب است.

مسأله 128

کسی که حج را به جا آورده مستحب است نیت کند که آن را در سالهای بعد به جا آورد و نیت به جا نیاوردن دوباره آن مکروه است و از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرموده است:

هر کسی که از مگّه خارج شود در حالی که اراده نداشته باشد که دوباره به آن جا برگردد هرآینه مرگ او و عذابش نزدیک شده است.

مسأله 129

مستحب است انسان کسی را که توانایی رفتن به حج ندارد به حج بفرستد، همچنان که مستحب است برای رفتن به حج

قرض نماید در صورتی که اطمینان دارد که می تواند آن را بعد ادا کند و بسیار خرج کردن در حج مستحب است.

مسأله 130

دادن زکات به کسی که توانایی رفتن به حج را ندارد برای به جا آوردن آن جایز است.

مسأله 131

در حج مستحبی زن، اذن شوهر شرط است و همچنین است حکم زنی که در عده طلاق رجعی باشد، ولی اگر در عده طلاق باین باشد اذن معتبر نیست.

ص: 68

عمره مانند حج است، پس گاهی واجب است و گاهی مستحب و عمره واجب بر دو قسم است:

یکی واجب به حسب اصل شرع است و دیگری عمره ایست که به خودی خود واجب نیست ولی به واسطه نذر و مانند آن بر مکلف واجب می شود.

و عمره گاهی مفرده است مربوط به حج نیست و گاهی مربوط به حج است، مانند عمره تمتع.

عمره مانند حج بر هر مستطیع دارای شرایط واجب است و وجوب انجام آن مانند حج بنا بر احتیاط واجب فوری است، بنا بر این هر کسی که استطاعت انجام آن را پیدا کند اگر چه استطاعت حج را نداشته باشد، باید آن را به جا آورد.

بلی، ظاهر اینست که کسی که وظیفه اش حج تمتع است و

استطاعت انجام آن را ندارد، ولی استطاعت انجام عمره را دارد، عمره بر او واجب نیست، بنا بر این کسی که برای حج اجیر شده پس از انجام حج نیایی واجب نیست عمره مفرده را به جا آورد اگر چه استطاعت آن را داشته باشد، ولی احوط به جا آوردن آن است و اما کسی که حج تمتع را به جا آورده عمره مفرده بر او واجب نیست جزماً.

مسأله 134

به جا آوردن عمره مفرده در هر ماه مستحب است و اشکالی در جواز به جا آوردن یک عمره در یک ماه اگر چه در آخر آن و عمره دیگری در ماه بعد اگر چه در اوّل آن نیست.

ولی به جا آوردن دو عمره در یک ماه در صورتی که هر دو از طرف خود یا شخص دیگری باشد، بنا بر احتیاط جایز نیست، ولی به جا آوردن عمره دوم در صورت مذکور به قصد رجاء مانعی ندارد.

و همچنین به جا آوردن یکی را از طرف خود و دیگری را از طرف شخص دیگری و یا یکی را برای شخصی و دیگری را برای شخص دیگری، اشکالی ندارد.

و همچنین به جا آوردن هر دو را از طرف خود یا از طرف

شخص واحد در صورتی که یکی عمره مفرده باشد و دیگری عمره تمتع اشکالی ندارد، بنا بر این اگر کسی عمره مفرده را از طرف خود به جا آورد می تواند پس از آن اگر چه همان ماه عمره تمتع برای خود به جا آورد و همچنین اگر کسی حج تمتع را از طرف خود به جا آورد می تواند پس از آن در همان ماه عمره مفرده برای خود به جا آورد.

و به جا آوردن عمره مفرده بین عمره تمتع و حج آن جایز نیست.

مسأله 135

همچنان که عمره مفرده به استطاعت واجب می شود، به فاسد نمودن شخص عمره ای را که مشغول انجام آن است و همچنین به عنوان ثانوی مثل اجیر شدن برای شخصی جهت انجام آن و به شرط کردن انجام آن در ضمن عقد و به نذر و مانند آن نیز واجب می شود.

مسأله 136

اعمال عمره مفرده مانند اعمال عمره تمتع است و بیان آنها خواهد آمد ولی در چند چیز با یکدیگر فرق دارند:

(1) در عمره مفرده طواف نساء واجب است، ولی در عمره تمتع واجب نیست.

(2) وقت عمره تمتع ماه های حج است یعنی شوال و

ص: 71

ذی القعدة و ذی الحجه و انجام آن در غیر آنها صحیح نیست، ولی عمره مفرده را می توان در تمام ماه های سال به جا آورد و افضل آنها ماه رجب است و پس از آن ماه رمضان.

(3) بیرون آمدن از احرام در عمره تمتع تنها با تقصیر است، ولی در عمره مفرده به حلق یا تقصیر است.

(4) واجب است عمره تمتع و حج آن در یک سال به جا آورده شود چنان که بیان آن خواهد آمد ولی در عمره مفرده چنین نیست، بنا بر این اگر کسی حج افراد و عمره مفرده بر او واجب شد جایز است حج را در یک سال و عمره مفرده را در سال دیگری به جا آورد.

(5) جماع پیش از فارغ شدن از سعی، در صورتی که از روی علم و عمد باشد عمره مفرده را باطل می کند و اعاده آن بر او واجب می شود، به این که در مکه تا ماه بعد باقی بماند و سپس آن را اعاده نماید و در فاسد شدن عمره تمتع به جماع، تفصیلیست که در مسأله (217) خواهد آمد.

مسأله 137

میقاتهای بستن احرام عمره مفرده برای کسی که منزلش پیش از میقات عمره تمتع است همان میقاتهای عمره تمتع است که بیان آنها خواهد آمد، ولی کسی که در مکه است می تواند به ادنی الحل یعنی اولین نقطه خارج از حرم برود و از آن جا

ص: 72

احرام ببندد و واجب نیست به یکی از میقاتهای پنجگانه برود و سزاوارتر اینست که از حدیبیه یا جعرانه یا تنعیم احرام ببندد.

و اما کسی که عمره اش را با جماع پیش از سعی فاسد کرده حکمش در مسأله (220) خواهد آمد.

مسأله 138

بر هر کسی که بخواند وارد مکه شود عمره مفرده واجب است و وارد شدن در آن جا بدون احرام جایز نیست و از این حکم دو مورد استثنا می شود:

(1) کسی که به علت نیاز و شغلی که دارد مرتباً وارد و خارج می شود، مثل هیزم کش و گردآورنده علف و مانند آنها.

(2) کسی که بخواند پیش از گذشتن ماهی که اعمال حج یا عمره مفرده را در آن به جا آورده دوباره وارد مکه شود.

و اما کسی که بعد از اعمال عمره تمتع و پیش از اعمال حج از مکه خارج شده و دوباره می خواند وارد آن جا شود، حکمش خواهد آمد.

مسأله 139

کسی که عمره مفرده را در ماه های حج شوال و ذی القعدة و ذی الحجه به جا آورد و در مکه تا هنگام انجام مناسک بماند، می تواند قصد کند که عمره انجام شده عمره تمتع باشد و سپس مناسک حج را به جا آورد و فرقی در این حکم بین حج واجب و مستحب نیست.

ص: 73

مسأله 140

حج بر سه قسم است:

(1) حج تمتع.

(2) حج قران.

(3) حج افراد.

و حج تمتع وظیفه کسیست که فاصله اهلش تا مکه شانزده فرسخ یا بیشتر باشد و حج قران و افراد وظیفه اهل مکه و کسانی است که فاصله اهلشان تا مکه کمتر از شانزده فرسخ باشد.

مسأله 141

کسی که وظیفه اش حج تمتع است می تواند در غیر حجه الاسلام چه حج مستحب باشد و چه واجب حج قران یا افراد به جا آورد و همچنین حاضر کسی که فاصله اهلش از مکه کمتر از شانزده فرسخ است می تواند در غیر حجه الاسلام چه حج مستحب باشد و چه واجب حج تمتع به جا آورد، ولی حج

ص: 74

تمتع در هر حال افضل از افراد و قران است و در حجه الاسلام حکم مذکور جاری نیست، بنا بر این کسی که وظیفه اش حج تمتع است نمی تواند حج افراد یا قران به جا آورد و همچنین کسی که وظیفه اش حج افراد یا قران است نمی تواند حج تمتع به جا آورد.

بلی، در بعضی از حالات، وظیفه شخصی که باید حج تمتع به جا آورد منقلب می شود به حج افراد، چنان که در مسأله (152) خواهد آمد.

مسأله 142

کسی که منزلش شانزده فرسخ و یا بیشتر از مکه دور بوده و فعلا در مکه اقامت نموده، چنانچه اقامتش بعد از استطاعت و واجب شدن حج بر او بوده، وظیفه اش حج تمتع است و اگر پس از اقامت در مکه مستطیع شود و استطاعتش بعد از ورود در سال سوم اقامتش حاصل شود، واجب است حج افراد یا قران به جا آورد، چه اقامتش به قصد وطن قرار دادن مکه باشد یا بدون این قصد و به منظور مجاورت باشد و همچنین است حکم هر کسی که در غیر مکه از سایر جاهایی که فاصله آنها تا مکه کمتر از شانزده فرسخ است، اقامت کند.

مسأله 143

اگر کسی پس از حصول استطاعت در بلد خود که

ص: 75

شانزده فرسخ یا بیشتر از مکه دور می باشد در مکه اقامت نماید و یا اگر چه استطاعت او در مکه حاصل شده، ولی قبل از ورود در سال سوم اقامت خود مستطیع شده باشد، احتیاط واجب آن است که برای عمره تمتع به میقات اهل بلد خود برود و از آن جا برای عمره تمتع محرم شود.

حج تمتع

مسأله 144

حج تمتع از دو عبادت تشکیل می شود:

اول:

عمره.

دوم:

حج.

ولی گاهی حج تمتع به خصوص عبادت دوم گفته می شود و در حج تمتع واجب است عمره آن پیش از حج به جا آورده شود.

مسأله 145

پنج چیز در عمره تمتع واجب است:

اول:

احرام از یکی از میقاتها.

دوم:

طواف دور خانه خدا.

سوم:

نماز طواف.

چهارم:

سعی رفت و آمد بین صفا و مروه.

پنجم:

تقصير.

ص: 76

و تفصیل این پنج چیز خواهد آمد.

مسأله 146

بر مکلف واجب است خود را برای انجام مناسک حج آماده سازد.

و واجبات حج یازده چیز است که اجمال آنها در ذیل و تفصیل آنها به تدریج خواهد آمد:

اوّل:

احرام بستن از مکه.

دوم:

وقوف در عرفات.

سوم:

وقوف در مزدلفه (مشعرالحرام).

چهارم:

رمی جمره عقبه.

پنجم:

قربانی.

ششم:

حلق یا تقصیر.

هفتم:

طواف خانه خدا پس از بازگشت به مکه.

هشتم:

نماز طواف.

نهم:

سعی رفت و آمد بین صفا و مروه.

دهم:

بیتوته در منی شب یازدهم و دوازدهم ذی الحجّه و در بعضی از حالات، بودن در شب سیزدهم نیز واجب است که بیانش خواهد آمد.

یازدهم:

رمی جمره های اولی و وسطی و عقبه در روزهای

ص: 77

یازدهم و دوازدهم، بلکه بنا بر احتیاط رمی آنها در روز سیزدهم نیز واجب است در صورتی که شب سیزدهم را در منی مانده باشد.

این واجبات یازده گانه حج بود و برای حلال شدن زن، طواف نساء و نماز آن نیز واجب است.

مسأله 147

در حج تمتع چند چیز شرط است:

اول:

نیت، یعنی این که قصد کند حج تمتع را برای تقرب به خداوند متعال به جا می آورد، پس اگر نیت حج دیگری نماید یا در نیت تردید داشته باشد و یا به جهتی غیر از تقرب به خداوند متعال به جا آورد، حجش صحیح نخواهد بود.

دوم:

آن که عمره تمتع و حج آن، هر دو، در ماه های حج شوال و ذی القعدة و ذی الحجه به جا آورده شوند، پس اگر جزیی از عمره تمتع پیش از ماه شوال به جا آورده شود آن عمره صحیح نخواهد بود.

سوم:

آن که عمره تمتع و حج آن در یک سال به جا آورده شوند، بنا بر این اگر عمره را به جا آورد و حج را تا سال بعد به تأخیر اندازد حج تمتع صحیح نخواهد بود، چه تا سال بعد در مکه بماند و چه به اهلس برگردد و در سال بعد دوباره به مکه بیاید و چه از احرام

ص: 78

عمره با تقصیر نمودن خارج شود و چه در احرام تا سال بعد بماند.

چهارم:

آن که احرام حج تمتع، در حال اختیار، از خود مگه باشد و بهترین موضع، مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) یا داخل حجر حضرت اسماعیل (علیه السلام) است و چنانچه نتواند از خود مگه احرام ببندد، از هر جا که بتواند باید محرم شود.

پنجم:

آن که تمامی اعمال عمره تمتع و حج آن را یک شخص از طرف یک شخص به جا آورد، بنا بر این اگر دو نفر برای انجام حج تمتع از مرده یا زنده اجیر شوند که یکی از آنها عمره آن را و دیگری حجش را به جا آورد، صحیح نخواهد بود و همچنین اگر یک نفر حج تمتع را به جا آورد ولی عمره آن را از طرف یک شخص و حج آن را از طرف شخص دیگری قرار دهد، صحیح نخواهد بود.

مسأله 148

هنگامی که شخص اعمال عمره تمتع را به جا آورد، واجب است پس از آن اعمال حج تمتع را به جا آورد و جایز نیست از مگه برای غیر انجام مناسک حج خارج شود، مگر در صورتی که بیرون رفتنش به جهت حاجتی باشد و ترس فوت و نرسیدن به اعمال حج را نداشته باشد و در این صورت واجب است احرام حج را از مگه ببندد و بیرون رود و بنا بر اقوی

ص: 79

بازگشت دوباره اش به مکه پیش از عرفات لازم نیست اگر چه احوط است و هر کسی که عمره تمتع را به جا آورد جایز نیست حج را به اختیار ترک کند اگر چه حج مستحبی باشد، بلی، اگر متمکن نباشد حج را به جا آورد، احتیاط واجب آن است که عمره انجام شده را عمره مفرده قرار دهد و طواف نساء و نماز آن را به جا آورد.

مسأله 149

همچنان که بیرون رفتن از مکه پس از انجام عمره تمتع جایز نیست، بیرون رفتن در اثنای انجام آن نیز جایز نیست، بنا بر این اگر مکلف پیش از وارد شدنش به مکه بداند که پس از وارد شدن به مکه نیاز به خارج شدن از آن جا را دارد مانند کاروان دارهای حج می تواند نخست با احرام عمره مفرده وارد مکه شود و اعمال آن را به جا آورد و پس از خروج از احرام، جهت انجام کارها از مکه خارج شود و کارهایش را انجام دهد و پس از آن، احرام عمره تمتع را ببندد و وارد مکه شود و اعمال آن را به جا آورد و گذشتن یک ماه از عمره مفرده ای که قبل به جا آورده در صحت عمره تمتع معتبر نیست همان طور که در مسأله (134) گذشت.

ص: 80

مقصود از حرمت بیرون رفتن از مکه پس از انجام عمره تمتع یا در اثنای انجام آن، رفتن به جایستی که جزء محله های مکه شمرده نشود، بنا بر این رفتن به جایی که جزء آنها شمرده شود اگر چه از محله های جدید باشد و جزء مکه قدیم نباشد اشکالی ندارد، بلی، رفتن به محله های جدیدی که خارج از حرم باشد جایز نیست.

اگر شخص پس از به جا آوردن عمره بدون احرام، از مکه بیرون رفت، بازگشت او به مکه دو صورت دارد:

اول:

آن که بازگشتش پیش از گذشتن ماهی باشد که عمره را در آن انجام داده است که در این صورت همان عمره سابق برای او کفایت می کند و لازم است بدون احرام وارد مکه شود و از آن جا برای حج احرام ببندد و به طرف عرفات حرکت کند.

دوم:

آن که بازگشتش پس از تمام شدن ماهی باشد که عمره را در آن به جا آورده، که در این صورت لازم است عمره را دوباره به جا آورد.

کسی که وظیفه اش حج تمتع است جایز نیست به حج افراد یا قران عدول نماید، مگر در صورتی که پس از شروع به

عمره تمتع، وقتش به اندازه ای تنگ شود که نتواند عمره را تمام نموده و خود را به حج برساند، که در این صورت باید نیت خود را به نیت حج افراد تبدیل نموده و عمره را ترک کند و به حج برود و پس از حج عمره مفرده به جا آورد.

و میزان در تنگی وقت که این عدول را جایز می کند، بیم از دست رفتن مقدار رکن از وقوف اختیاری عرفات است.

مسأله 153

کسی که وظیفه اش حج تمتع است، چنانچه پیش از شروع به عمره بداند که وقتش گنجایش اعمال عمره و رسیدن به حج را ندارد، جایز نیست از ابتدا به حج افراد یا قران عدول نماید، بلکه واجب است حج را تا سال آینده تأخیر بیندازد.

مسأله 154

هرگاه در وسعت وقت برای عمره تمتع احرام ببندد و عمداً طواف و سعی را آن قدر تأخیر اندازد که وقت کافی برای انجام آنها و رسیدن به حج یعنی رسیدن به مقدار رکن از وقوف اختیاری عرفات نماند، عمره اش باطل می شود و عدول به حج افراد برای او کفایت نمی کند، ولی احوط و اولی اینست که آن عمره را به صورت عمره مفرده به اتمام برساند.

ص: 82

حج افراد وظیفه اهل مکه و کسانی است که فاصله منزلشان تا مکه کمتر از شانزده فرسخ است و هرگاه کسی که وظیفه اش حج افراد است بتواند عمره مفرده را به جا آورد، باید آن را به طور مستقل به جا آورد، بنا بر این اگر بتواند تنها یکی از این دو یعنی حج افراد و عمره مفرده را به جا آورد، باید همان را که می تواند به جا آورد و دیگری واجب نیست و اگر بتواند یکی را در زمانی و دیگری را در زمانی دیگر به جا آورد، باید در هر زمان آنچه را می تواند به جا آورد و اگر هر دو را بتواند در یک زمان به جا آورد باید هر دو را به جا آورد و احتیاط واجب آن است که نخست حج و سپس عمره مفرده را به جا آورد.

مسأله 155

اعمال حج افراد مانند اعمال حج تمتع است، ولی در چند چیز با یکدیگر فرق دارند:

اول:

در حج تمتع ارتباط عمره به حج و انجام هر دو در یک سال معتبر است چنان که گذشت و این در حج افراد معتبر نیست، مگر به سبب عارضی، مثل این که نذر کند آن دو را در یک سال انجام دهد و یا بر انجام آن دو در یک سال اجیر شده باشد و

ص: 83

یا استطاعت انجام هر دورا در یک سال داشته باشد.

دوم:

آن که در حج تمتع قربانی کردن واجب است همان طور که گذشت ولی در حج افراد قربانی کردن معتبر نیست.

سوم:

آن که در حج تمتع، در حال اختیار، تقدیم طواف و سعی بر وقوف در عرفات و مزدلفه جایز نیست، ولی در حج افراد جایز است.

چهارم:

آن که احرام حج تمتع باید از مکه باشد، ولی احرام حج افراد برای کسی که اهل مکه است از مکه و برای کسی که منزلش در حد فاصل بین میقات و مکه قرار گرفته از منزلش و برای غیر آنها از میقات می باشد.

پنجم:

آن که در حج تمتع واجب است عمره آن پیش از حج به جا آورده شود، ولی در حج افراد معتبر نیست، بلکه احتیاط واجب اینست که حج افراد پیش از عمره مفرده به جا آورده شود.

ششم:

آن که انجام طواف مستحبی پس از بستن احرام حج تمتع جایز نیست، ولی در حج افراد جایز است.

مسأله 156

هرگاه کسی احرام حج افراد مستحبی ببندد می تواند

ص: 84

از آن به عمره تمتع عدول نماید، مگر آن که پس از سعی تلبیه گفته باشد که در این صورت نمی تواند عدول کند.

مسأله 157

هرگاه کسی احرام حج افراد ببندد و وارد مکه شود می تواند طواف مستحبی به جا آورد، ولی احتیاط واجب اینست که پس از خواندن نماز آن طواف دوباره تلبیه را بگوید و اگر طواف واجبی غیر از طواف خود حج افراد به جا آورد بنا بر اظهر واجب است پس از نماز طواف دوباره تلبیه را بگوید.

حج قران

مسأله 158

حج قران با حج افراد در جمیع جهات متحد است، به جز این که در حج قران هنگام بستن احرام باید مکلف قربانی خود را همراه داشته باشد و با این عمل، قربانی کردن آنچه به همراه دارد بر او واجب می شود.

و احرام در این قسم از حج، همان طور که با تلبیه گفتن محقق می شود، با اشعار یا تقلید نیز محقق می شود و هرگاه برای حج قران احرام ببندد، جایز نیست به حج تمتع عدول نماید.

ص: 85

جاهایی را که شارع مقدس جهت بستن احرام از آنها معین فرموده است، میقات می گویند و آنها ده مکان می باشد:

اول:

ذوالحلیفه و آن نام جایبست در نزدیکی شهر مدینه منوره و آن میقات اهل مدینه و هر کسیست که بخواهد از راه مدینه به حج برود و احوط افضل اینست که احرام از مسجد آن جا که معروف به مسجد شجره است، بسته شود.

مسأله 159

در راه متعارف مدینه به مکه، پس از ذوالحلیفه، میقات دیگریست به نام جحفه و تأخیر انداختن احرام از ذوالحلیفه به جحفه جایز نیست مگر در موارد ضرورت مانند بیماری یا ضعف یا غیر این دو از ضرورتها.

دوم:

وادی عتیق و آن میقات اهل عراق و نجد و هر کسیست که از آن جا عبور کند هر چند اهل عراق و نجد نباشد و آن میقات

ص: 86

دارای سه جزء است:

1 مسلخ، که نام اول آن است نسبت به کسی که به طرف مگّه در حرکت است و احتیاط واجب اینست که پیش از آن احرام بسته نشود.

2 غمره، که نام وسط آن است.

3 ذات عرق، که نام آخر آن است و احتیاط واجب اینست که بستن احرام را از غمره در صورتی که مانعی مانند تقیه و بیماری نداشته باشد، تأخیر نیندازد.

مسأله 160

در حال تقیه جایز است پیش از رسیدن به غمره، مخفیانه، بدون این که لباس خود را بکند، محرم شود و تلبیه را آهسته بگوید و پس از رسیدن به ذات عرق لباس خود را بکند و دو لباس احرام را بپوشد و بنا بر احتیاط واجب کفّاره پوشیدن لباس دوخته را بدهد.

سوم:

جحفه و آن میقات اهل شام و مصر و مغرب و هر کسیست که از آن جا عبور کند هر چند اهل شام و مصر و مغرب نباشد.

چهارم:

یللم و آن میقات اهل یمن و هر کسیست که از آن جا عبور کند هر چند اهل یمن نباشد و یللم نام کوهی است.

ص: 87

پنجم:

قرن ال منازل و آن میقات اهل طائف و هر کسیست که از آن جا عبور کند.

ششم:

مکه و آن میقات حج تمتع است به طوری که در مسأله (358) خواهد آمد.

هفتم:

منزلی که مکلف در آن ساکن است و آن میقات کسیست که منزلش به مکه نزدیکتر از میقات باشد، که چنین شخصی جایز است از منزلش احرام ببندد و لازم نیست به یکی از میقاتها برگردد.

هشتم:

جعرانه و آن میقات حج قران و افراد است برای کسی که اهل مکه نباشد ولی وارد سال سوم اقامتش در آن جا شده باشد و اما کسی که هنوز وارد سال سوم نشده حکمش در مسأله (143) گذشت و همچنین بنا بر احتیاط واجب جعرانه میقات اهل مکه برای حج قران و افراد است.

نهم:

محاذی مسجد شجره و مقصود از محاذی جایست که هرگاه شخصی در آن رو به روی کعبه معظمه بایستد مسجد شجره در طرف راست یا چپ او قرار گیرد و آن میقات کسیست که تقریباً یک ماه یا بیشتر در مدینه به قصد رفتن به حج بماند و سپس به طرف مکه از غیر راه متعارف اهل مدینه حرکت کند، که

ص: 88

چنین کسی هرگاه به طرف مکه حرکت کند و به جایی برسد که محاذی مسجد شجره باشد باید از آن جا احرام ببندد.

و جواز احرام بستن از محاذی بقیه میقاتها محل اشکال است، بلکه جواز احرام بستن از محاذی مسجد شجره، در غیر صورتی که مورد نص است، نیز محل اشکال است.

دهم:

ادنی الحل و آن میقات عمره مفرده ایست که بعد از حج قران یا افراد آورده می شود، بلکه میقات هر کسیست که در مکه باشد و بخواهد عمره مفرده به جا آورد، مگر کسی که عمره مفرده خود را به جماع پیش از سعی فاسد نموده باشد که باید تا ماه بعد در مکه بماند و سپس به یکی از میقاتها برود و از آن جا احرام ببندد و عمره مفرده دیگری به جا آورد.

و افضل برای هر کس که میقاتش ادنی الحل است اینست که از حدیبیه یا جعرانه یا تنعیم احرام ببندد.

احکام میقاتها

مسأله 161

احرام بستن پیش از میقات جایز نیست و عبور کردن از میقات با احرام کفایت نمی کند، بلکه باید از خود میقات احرام بسته شود و از این حکم دو مورد استثنا می شود:

ص: 89

اول:

آن که نذر نماید از جای معینی پیش از میقات احرام ببندد، که در این صورت احرام بستن از آن جا صحیح است و نیازی به تجدید آن در میقات یا گذشتن از میقات نیست، بلکه می تواند از راهی به مکه رود که از هیچ یک از میقاتها نگذرد و در آنچه ذکر شد فرقی بین حج واجب و مستحب و عمره مفرده نیست.

بلی، از این جهت فرق است که احرام حج و عمره تمتع باید در ماه های حج شوال، ذی القعدة و ذی الحجه باشد.

(ولی در احرام عمره مفرده این شرط نیست.)

دوم:

هر گاه که قصد عمره مفرده ماه رجب بکند و بیم آن داشته باشد که اگر احرام را تا میقات به تأخیر اندازد موفق به درک عمره ماه رجب نشود، جایز است احرام را پیش از میقات ببندد و همین کار موجب می شود که آن عمره رجب شمرده شود، اگر چه بقیه اعمال آن را در ماه شعبان به جا آورد و در این حکم فرقی بین عمره واجب و مستحب نیست.

و همچنین است حکم کسی که اگر احرام را تا میقات به تأخیر اندازد به عمره مستحب آن ماه نرسد.

مسأله 162

بر مکلف واجب است یقین به رسیدن به میقات پیدا کند یا اطمینان یا حجت شرعی بر رسیدن به میقات داشته باشد و

ص: 90

احرام ببندد و با شک در رسیدن به میقات، احرام بستن برای او جایز نیست.

مسأله 163

اگر کسی نذر کند که قبل از میقات احرام ببندد و به نذر خود عمل نکند و از میقات احرام ببندد، احرام او باطل نیست، ولی در صورتی که مخالفت با نذر از روی عمد باشد باید کفاره مخالفت با نذر را بدهد.

مسأله 164

همان طور که احرام پیش از میقات جایز نیست تأخیر آن از میقات نیز جایز نیست، بنا بر این کسی که قصد حج یا عمره یا وارد شدن به مکه را دارد جایز نیست در حال اختیار بدون احرام از میقات بگذرد هر چند میقات دیگری در جلو داشته باشد و اگر بگذرد باید در صورت امکان برگردد.

و وجوب احرام بر کسی که قصد ورود به مکه را ندارد، ولی می خواهد وارد حرم شود، محل اشکال است و احتیاط واجب آن است که احرام ببندد، ولی برای مسافری که قصد حج یا عمره یا ورود به مکه را نداشته و هنگام رسیدن به حدود حرم اراده کرده است که عمره مفرده را به جا آورد، جایز است از اولین نقطه بیرون حرم احرام ببندد.

مسأله 165

هرگاه مکلفی که قصد انجام مناسک حج یا عمره را

دارد، عمداً و با علم، بدون احرام از میقات بگذرد، در مسأله دو صورت است:

اول:

آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید به میقات برگردد و از آن جا احرام ببندد، چه در حرم باشد و یا بیرون آن.

دوم:

آن که متمکن از برگشتن چه به علت تنگی وقت و یا عذر دیگری نباشد و در مسیر او میقات دیگری نیز نباشد، که در این صورت چنانچه مستطیع بوده باید حج را در سال بعد به جا آورد، وگرنه واجب نیست.

مسأله 166

هرگاه از روی فراموشی یا بیهوشی یا مانند آن و یا از روی ندانستن حکم یا جای میقات، بدون بستن احرام از میقات بگذرد، چهار صورت دارد:

اول:

آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید برگردد و از آن جا احرام ببندد.

دوم:

آن که در حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد ولی برگشتن به بیرون حرم برایش ممکن باشد، که در این صورت باید تا بیرون حرم برگردد و از آن جا احرام ببندد و احتیاط واجب آن است که به هر اندازه که می تواند از حرم دور

ص: 92

شود و سپس احرام ببندد.

سوم:

آن که در حرم باشد و برگشتن تا بیرون آن برای او ممکن نباشد، که در این صورت باید از همان جایی که هست اگر چه مگه باشد احرام ببندد.

چهارم:

آن که در بیرون حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد، که در این صورت اگر در مسیر او تا مگه میقات دیگری باشد باید از آن جا احرام ببندد و اگر نباشد بنا بر احتیاط واجب از همان جایی که هست احرام ببندد و آن را تا آخرین جای خارج حرم به تأخیر نیندازد.

و در چهار صورت ذکر شده، چنانچه مکلف به وظایفی که ذکر شد عمل نماید احرام او صحیح خواهد بود.

مسأله 167

هرگاه زن حائض از روی جهل به حکم، از میقات احرام نبندد و وارد حرم شود و نتواند به میقات برگردد، باید تا بیرون حرم برگردد و به هر اندازه که می تواند و موجب فوت حج نمی شود از حرم دور شود و از آن جا احرام ببندد.

و اگر نتواند تکلیفی را که ذکر شد انجام دهد حکم او با دیگران یکسان است.

(و در مسأله (166) گذشت.)

مسأله 168

هرگاه عمره تمتع فاسد شود، در صورتی که بتواند

ص: 93

باید دوباره آن را به جا آورد و چنانچه دوباره آن را به جا نیاورد اگر چه به جهت تنگی وقت حجّش فاسد است و باید آن را دوباره به جا آورد.

مسأله 169

هرگاه مکلف عمره تمتّع یا مفرده را از روی فراموشی یا جهل بدون احرام به جا آورد، بنا بر احتیاط واجب دوباره آن را انجام دهد.

مسأله 170

در مسائل گذشته بیان شد که کسی که فاصله منزلش تا مکه شانزده فرسخ یا بیشتر است، باید برای عمره از یکی از پنج میقات اول، احرام ببندد، بنا بر این اگر راهش از آن میقاتها بگذرد که از میقات طبق آنچه گذشت احرام می بندد و اگر راهش از آنها نگذرد مثل حجّاجی که ابتدا وارد جدّه می شوند، که از مواقیت نیست و در نتیجه احرام از آن جا کفایت نمی کند، حتی اگر جدّه محاذی یکی از میقاتها باشد، با این که محاذی بودن آن با میقاتها ثابت نیست باید در صورت امکان به یکی از میقاتها برود و در آن جا احرام ببندد و یا این که نذر کند که از بلد خود و یا از بین راه، قبل از رسیدن به جدّه به مقداری که بدانند قبل از میقات است احرام ببندد، که در این صورت از محل نذر احرام می بندد.

و اگر رفتن به یکی از میقاتها برایش ممکن نشد و به نذر احرام

قبل از میقات از روی جهل یا فراموشی و مانند این دو از عذرهای دیگر احرام نیست، باید نذر کند که در جدّه احرام ببندد و بر طبق نذر عمل نموده و سپس در آخرین نقطه خارج حرم احرام بستن را تجدید نماید.

مسأله 171

در مسائل گذشته بیان شد که احرام حج تمتّع باید از مکه بسته شود، بنا بر این اگر از غیر آن جا با علم و از روی عمد احرام ببندد صحیح نخواهد بود، اگر چه پس از بستن احرام وارد مکه شود، بلکه باید در صورت امکان در مکه احرام ببندد، وگرنه حجّش باطل خواهد بود.

مسأله 172

اگر کسی که می خواهد حج تمتّع به جا آورد، بستن احرام از مکه را فراموش کند، باید در صورت امکان به آن جا برگردد و احرام ببندد و در صورت عدم امکان، از جای خود اگر چه عرفات باشد، محرم شود و حجّش صحیح خواهد بود و همچنین است حکم کسی که از روی ندانستن حکم مسأله از مکه محرم نشده است.

مسأله 173

اگر احرام حج را فراموش کند و تا پایان اعمال یادش نیاید حجّش صحیح است و همچنین است اگر از روی ندانستن باشد.

ص: 95

واجبات احرام سه چیز است:

اول:

نیت، یعنی قصد به جا آوردن آنچه بر او در حج یا عمره واجب است برای تقرّب به خداوند متعال و در صورتی که واجبات حج یا عمره را به طور تفصیل نداند، باید قصد به جا آوردن آنها را به طور اجمال بنماید و در این صورت باید آنچه را که به تدریج بر او واجب می شود، از مناسک و یا از شخصی که مورد وثوق و اطمینان اوست بیاموزد و سپس انجام دهد.

و در نیت چند چیز معتبر است:

(الف)

آن که عمل را خالص برای خدا انجام دهد.

(ب)

آن که نیت همزمان با شروع در عمل باشد.

(ج)

آن که در نیت تعیین نماید که احرام برای عمره است یا حج و اگر برای عمره است عمره تمتع است یا مفرده و اگر برای حج

است، حج تمتع است یا قران یا افراد.

و همچنین تعیین نماید مناسکی را که می خواهد به جا آورد برای خود به جا می آورد یا به نیابت از دیگری و این که حجه الاسلام است یا حجّی که به نذر و مانند آن واجب شده، یا حجّی که به علت فاسد نمودن حج سابق واجب شده، یا حج مستحبی است.

بنا بر این اگر بدون تعیین آنچه گذشت هر چند به طور اجمال نیت احرام کند احرام او باطل است.

مسأله 174

در صحت نیت، به زبان آوردن و یا اخطار آن به ذهن معتبر نیست، بلکه همین قدر که عمل را به انگیزه تقرب به خداوند متعال انجام دهد کفایت می کند، همان طور که در غیر احرام از سایر عبادات نیز چنین است.

مسأله 175

عزم بر ترک محرّمات احرام در صحت احرام معتبر نیست، چه در ابتدای احرام بستن و چه پس از آن تا پایان احرام، بنا بر این اگر چه عزم بر انجام محرّمات آن را داشته باشد احرام او صحیح است، مگر این که از ابتدای احرام عزم بر انجام عملی داشته باشد که احرام را باطل می کند مثل جماع قبل از فارغ شدن از سعی در عمره مفرده و یا در انجام آن تردید داشته باشد که در

ص: 97

این صورت احرام او باطل است.

و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر در ابتدای احرام حج عزم و یا تردید نسبت به نزدیکی با عیال خود قبل از وقوف در مزدلفه (مشعرالحرام) داشته باشد و اگر از ابتدای احرام عزم بر ترک داشته، ولی عزم او استمرار نداشته، به این که بعد از تحقق احرام قصد انجام عمل مبطل احرام را نموده باشد، احرام او باطل نمی شود.

دوم:

تلبیه، یعنی گفتن: «لَبَّيْكَ

اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ»

و مستحب است این چند جمله به آنها اضافه شود:

«إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ» بلکه مستحب است جمله های دیگری نیز به آنها به صورتی که در روایت است اضافه شود، که در مستحب دهم از مستحبات احرام خواهد آمد.

مسأله 176

مکلفی که می خواهد محرم بشود باید الفاظ تلبیه را یاد بگیرد و به طور صحیح تلفظ کند، هر چند با تلقین دیگری باشد یعنی دیگری که خوب بلد است بگوید و این شخص مانند او بگوید و در صورتی که آنها را یاد نگیرد و تلقین نیز برای او میسر

ص: 98

نشود، باید آنها را طوری تلفظ کند که به آن تلبیه گفته شود اگر چه تلفظ آنها صحیح نباشد و احتیاط مستحب در این صورت آن است که گذشته بر تلفظ آنها به طوری که گفته شد، ترجمه آنها را نیز به زبان آورد و نایی بگیرد که از طرف او آنها را بگوید.

مسأله 177

کسی که لال است، بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین اشاره به تلبیه با انگشت خود و حرکت دادن زبانش به صورت گفتن تلبیه و گرفتن نایب که از طرف او تلبیه بگوید.

مسأله 178

بچه غیر ممیز، دیگری باید به جای او تلبیه را بگوید.

مسأله 179

احرام حج تمتع و احرام عمره آن و احرام حج افراد و احرام عمره مفرده، بدون تلبیه منعقد نمی شود، ولی حج قران همچنان که احرامش به تلبیه بسته می شود به اشعار یا تقلید نیز بسته می شود و اشعار مختص به شتر قربانی است، ولی تقلید مشترک بین شتر و قربانیهای دیگر است مانند گاو و گوسفند و احتیاط واجب اینست که در شتر قربانی هم اشعار انجام گیرد و هم تقلید و احوط و اولی در حج قران اینست که تلبیه نیز گفته شود، اگر چه احرامش را به اشعار یا تقلید بسته باشد.

و مقصود از اشعار، پاره کردن طرف راست کوهان شتر است و احتیاط مستحب اینست که شخصی که می خواهد محرم شود

در طرف چپ قربانی بایستد و طرف راست کوهان آن را پاره و خون آلود کند و چنانچه شترهای قربانی زیاد باشند و بخواهد همه آنها را اشعار کند، می تواند میان هر دو تای از آنها که قرار می گیرد کوهان یکی را در طرف راست و دیگری را در طرف چپ پاره کند و مقصود از تقلید آویزان کردن نعل کهنه ای که در آن نماز خوانده است به گردن قربانی می باشد.

مسأله 180

در صحت احرام، طهارت از حدث اصغر و اکبر شرط نیست، بنا بر این احرام بستن شخص بی وضو یا جنب یا زن در حال حیض یا نفاس و مانند اینها صحیح است.

مسأله 181

احرام جز با تلبیه و یا اشعار یا تقلید، نسبت به شخصی که می خواهد حج قران به جا آورد محقق نمی شود، پس اگر نیت احرام کند و دو لباس احرام را بپوشد و قبل از تحقق احرام به تلبیه عملی از محرمات احرام را انجام دهد، گناهی نکرده و کفاره ای بر او نیست.

مسأله 182

برای کسی که احرام عمره تمتع را از مسجد شجره می بندد، افضل آن است که تلبیه را تا اول بیداء تأخیر اندازد و برای کسی که از سایر مواقیت احرام می بندد افضل آن است که تلبیه را تا پس از قدری راه رفتن تأخیر اندازد.

و برای کسی که احرام حج را از مکه می بندد، افضل آن است که تلبیه را تا رقطاء تأخیر اندازد، ولی احتیاط اینست که در جایی که احرام می بندد فوراً تلبیه را آهسته بگوید و بلند گفتن آن را مرد تا جاهایی که ذکر شد تأخیر اندازد.

و آنچنان که از کلمات فقها (اعلی الله مقامهم) استفاده می شود، «بیداء» نام زمینی است که بین مکه و مدینه در فاصله یک میل از ذی الحلیفه به طرف مکه قرار گرفته و «رقطاء» نام جایستی که پیش از «ردم» قرار گرفته است.

مسأله 183

کسی که برای عمره تمتع محرم شده است بنا بر اقوی هنگامی که جای خانه های شهر قدیم مکه را می بیند، گفتن تلبیه را قطع کند و حدود شهر قدیم بنا بر آنچه که مرحوم شهید ((رحمه الله)) فرموده است برای کسی که از بالای شهر و از راه مدینه وارد شود «عقبه مدینین» است و برای کسی که از پایین شهر وارد شود «عقبه ذی طوی» است.

و کسی که برای عمره مفرده محرم شده است و از خارج حرم قصد مکه را دارد بنا بر احتیاط واجب هنگام ورود به حرم گفتن تلبیه را قطع کند و اما کسی که از مکه برای بستن احرام عمره مفرده خارج شده است بنا بر اقوی واجب است هنگام دیدن

مسجدالحرام یا کعبه معظمه گفتن آن را قطع کند و همچنین، بنا بر اقوی، کسی که برای حج، به هر نوعی از انواع حج محرم شده است باید هنگام زوال آفتاب یعنی ظهر شرعی روز عرفه گفتن آن را قطع کند.

مسأله 184

اگر پس از پوشیدن دو لباس احرام و پیش از گذشتن از میقات شک کند که تلبیه را گفته است یا نه، بنا بر نگفتن گذاشته و تلبیه را بگوید و اگر پس از گفتن آن شک کند که آن را درست تلفظ کرده یا نه، بنا بر درست گفتن بگذارد و لازم نیست آن را دوباره بگوید.

سوم:

پوشیدن دو جامه احرام (ازار و رداء) پس از کندن لباسهایی که پوشیدنش بر محرم حرام است و یکی ازار را به صورت لنگ پوشیده و دیگری رداء را بر دوش می اندازد.

و از این حکم، بچه ها مستثنی می باشند و جایز است تأخیر کندن لباسهای آنها تا رسیدن به «فَحَّ» در صورتی که از آن راه به حج برده شوند.

مسأله 185

پوشیدن دو جامه احرام، یک واجب تعبّدی مستقل است و شرط در تحقق احرام نیست و احتیاط واجب اینست که پوشیدن آنها به نحو متعارف باشد.

ص: 102

مسأله 186

بنا بر احتیاط واجب ازار باید از ناف تا زانوی بدن را بپوشاند و در رداء معتبر است دو شانه و قدری از کمر را بپوشاند و احتیاط واجب آن است که پوشیدن دو جامه پیش از نیت کردن احرام و تلبیه گفتن باشد.

مسأله 187

هرگاه از روی نادانی یا فراموشی موقعی که پیراهن پوشیده، به نیت کردن و تلبیه احرام ببندد باید آن را بکند و احرامش صحیح است، بلکه اظهار اینست که حتی در صورتی که از روی علم و عمد در پیراهن یا جامه عادی احرام ببندد، احرامش صحیح است و چنانچه پس از بستن احرام آن را بپوشد، بدون اشکال احرامش صحیح است، ولی باید آن را پاره کند و از طرف پا بیرون آورد.

مسأله 188

پوشیدن بیش از دو جامه، در ابتدای بستن احرام یا پس از آن، برای حفاظت از سرما یا گرما یا منظور دیگری مانعی ندارد.

مسأله 189

آنچه وجود یا عدم آن در لباس نماز گزار معتبر است در دو جامه احرام نیز معتبر است، بنا بر این لازم است که پاک باشد و از حریر خالص و اجزای حیوان حرام گوشت و طلا نباشد، بلی، نجس شدن آنها به نجاستی که در نماز مورد عفوست مانعی ندارد.

مسأله 190

ازار، به مقداری که عورت را می پوشاند باید بدن نما نباشد، بلکه بنا بر احتیاط واجب باید تمام مقداری که از ناف تا

زاتورا می پوشاند بدن نما نباشد و احتیاط مستحب اینست که رداء نیز بدن نما نباشد.

مسأله 191

دو جامه احرام بنا بر احتیاط واجب باید از جنس بافتنی باشد و از پوست و نمد نباشد.

مسأله 192

وجوب پوشیدن دو جامه احرام، مخصوص مردان است و بر زنان واجب نیست، بنا بر این احرام بستن زنان در لباسهای معمولی جایز است، به شرط آن که دارای شرایط ذکر شده در مسأله (189) باشد

مسأله 193

احرام بستن زنها در لباسی که از حریر ابریشم ساخته شده جایز نیست، بلکه بنا بر احتیاط واجب پوشیدن حریر خالص برای آنها در تمام حالات احرام جایز نیست، مگر برای حفاظت از گرما یا سرما.

مسأله 194

هر گاه پس از بستن احرام، یک یا هر دو جامه او نجس شود بنا بر اقوی باید فوراً تبدیل یا تطهیر نماید.

مسأله 195

پوشیدن جامه های احرام به طور دایم و مستمر واجب نیست، بنا بر این برداشتن رداء از روی دوش برای ضرورت یا غیر آن مانعی ندارد و همچنین تعویض جامه احرام با جامه دیگری که دارای شرایط لباس احرام باشد مانعی ندارد.

در مسائل گذشته بیان شد که بستن احرام تنها با تلبیه گفتن یا اشعار یا تقلید صورت می گیرد و بدون آنها منعقد نمی شود، اگر چه نیت احرام حاصل شود.

و هرگاه مکلف احرام ببندد، بیست و شش چیز بر او حرام می شود، که در ذیل آورده شده است:

1 شکار حیوان صحرائی.

2 نزدیکی با زنان.

3 بوسیدن زنان.

4 مس زنان.

5 نگاه کردن به زن و ملاحظه کردن با او.

6 استمناء.

7 عقد ازدواج.

ص: 105

- 8 استعمال بوی خوش.
- 9 پوشیدن دوخته شده برای مردان.
- 10 سر مه کشیدن.
- 11 نگاه کردن در آینه.
- 12 پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان.
- 13 فسوق (دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر فروشی کردن).
- 14 مجادله کردن (قسم خوردن).
- 15 کشتن جانوران بدن.
- 16 زینت کردن.
- 17 روغن مالی بدن.
- 18 جدا کردن مواز بدن.
- 19 پوشاندن سر برای مردان.
- 20 فرورفتن در آب.
- 21 پوشاندن صورت برای زنها.
- 22 زیر سایه رفتن برای مردان.
- 23 بیرون آوردن خون از بدن بنا بر مشهور نزد فقها (اعلی الله مقامهم).
- 24 ناخن گرفتن.

25 دندان کردن بنا بر قولی.

26 برداشتن سلاح.

1 شکار حیوان صحرائی

مسأله 196

شکار حیوان صحرائی بر محرم چه محرم در حرم باشد یا خارج حرم و کشتن آن چه حرام گوشت باشد یا حلال گوشت حرام است و همچنین کشتن حیوان صحرائی اگر چه بعد از صید اهلی شده باشد، بر محرم حرام است و شکار حیوانات حرم بر محرم و غیر محرم حرام است.

مسأله 197

همچنان که شکار حیوان صحرائی بر محرم حرام است، کمک کردن به دیگری در شکار نیز بر محرم حرام است، هر چند کمک به اشاره کردن به صید باشد و در حرمت کمک کردن، فرقی بین این که شکارچی محرم باشد یا نباشد نیست.

مسأله 198

نگه داشتن شکار صحرائی در حرم بر محرم حرام است، اگر چه شکار آن قبل از احرام و حتی از غیر خود او باشد و همچنین است نگه داشتن آن در خارج حرم در صورتی که به مرگ و یا شکارش توسط غیر او منتهی بشود، بلکه نگه داشتن آن در خارج حرم، اگر چه منتهی به مرگ و شکارش توسط غیر خود

ص: 107

محرم نشود، بنا بر احتیاط جایز نیست.

و خوردن گوشت شکار صحرائی بر محرم حرام است، حتی اگر شکارچی آن محرم نباشد و آنچه را شخص غیر محرم از حیوانات وحشی و پرندگان در حرم کشته باشد، خوردنش بر محرم و غیر محرم حرام است و بنا بر احتیاط خوردن شکاری را که محرم کشته باشد، بر غیر محرم حرام است و ملخ ملحق به حیوان صحرائی است، بنا بر این شکار و کشتن و نگه داشتن و خوردن آن حرام است.

مسأله 199

شکار حیوان دریایی برای محرم جایز است و مقصود از آن، حیوانی است که فقط در دریا زندگی می کند، بنا بر این حیوانی که هم در دریا و هم در خشکی زندگی می کند حکم حیوان صحرائی را دارد و شکار حیوانی که مشکوک است که صحرائیست یا نه مانعی ندارد و همچنین کشتن حیوانات اهلی مانند مرغ خانگی و مرغ حبشی و گوسفند و گاو و شتر اگر چه وحشی شده باشند و کشتن حیوانی که مشکوک است اهلیست یا نه مانعی ندارد.

مسأله 200

تمام احکامی که برای شکار صحرائی بیان شد، برای جوجه آن نیز ثابت است، بلکه بنا بر احتیاط واجب برای تخم

ص: 108

آن نیز ثابت است و تمام احکامی که برای شکار دریایی و حیوان اهلی بیان شد، برای جوجه و تخم آنها نیز ثابت است.

مسأله 201

کشتن تمام حیواناتی که شکار نیستند از درندگان و غیر آنها بر محرم حرام است، مگر از آنها بر خود بترسد، یا کبوترهای حرم را اذیت نمایند، که در این دو صورت کشتن آنها مانعی ندارد.

و در کشتن درندگان کفّاره نیست، مگر شیر، که احتیاط مستحب اینست که برای کشتن آن در حرم یک گوسفند نر کفّاره داده شود، حتی اگر کشته محرم نباشد.

مسأله 202

کشتن عقرب و موش و افعی و مار سیاه حيله گر، برای محرم جایز است و کفّاره ای در کشتن آنها نیست و اما مار، پس اگر قصد جان تورا کرد آن را بکش و اگر قصد تورا ندارد به آن کار نداشته باش.

مسأله 203

تیر و سنگ اندازی به کلاغ و زغن نوعی باز برای محرم مانعی ندارد و چنانچه به آنها بخورد و کشته شوند کفّاره ندارد.

مسأله 204

در کشتن شتر مرغ یک شتر و در کشتن گاو وحشی

ص: 109

یک گاو و در کشتن خر وحشی یک شتر یا گاو، کفّاره است، ولی احتیاط مستحب در کشتن خر وحشی اینست که گاو کفّاره داده شود.

و در کشتن آهو و خرگوش و بنا بر احتیاط واجب در کشتن روباه، یک گوسفند کفّاره است.

مسأله 205

کسی که شکاری کرد، چنانچه کفّاره آن یک شتر باشد و نتواند تهیه کند، اگر چه به علت نداشتن قیمت آن باشد، باید شصت مسکین را اطعام کند و به هر مسکینی یک مد (حدود 750 گرم) بدهد و چنانچه این را هم نتواند باید هیجده روز روزه بگیرد و چنانچه کفّاره حیوانی که شکار کرده یک گاو باشد و نتواند آن را تهیه کند، باید سی مسکین را اطعام کند و اگر نتواند باید نه روز روزه بگیرد و اگر کفّاره آن یک گوسفند باشد و نتواند آن را تهیه کند، باید ده مسکین را اطعام کند و اگر نتواند باید سه روز روزه بگیرد.

مسأله 206

اگر محرم کبوتری را در خارج حرم بکشد، باید یک گوسفند کفّاره بدهد و کفّاره کشتن جوجه آن در خارج حرم، بنا بر مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) یک برّه است و اگر چه برای

ص: 110

تخیر بین برّه و بچه بز نر و جهی هست، ولی احتیاط واجب دادن برّه است و کفّاره شکستن تخم کبوتر در خارج حرم بنا بر احتیاط واجب یک درهم است و اگر غیر محرم کبوتری را در حرم بکشد یک درهم و اگر جوجه آن را بکشد نصف درهم و اگر تخم آن را بشکند ربع درهم باید کفّاره بدهد.

و اگر محرم کبوتری را در حرم بکشد باید جمع کند بین کفّاره کشتن محرم در خارج حرم و کفّاره کشتن غیر محرم در حرم و همچنین است حکم لزوم جمع بین دو کفّاره ذکر شده در کشتن محرم جوجه را در حرم و در شکستن او تخم کبوتر را در حرم و تخمی که جوجه در آن به حرکت در آمده حکم جوجه را دارد.

مسأله 207

کفّاره کشتن پرنده سنگخواره (اسفروء) و کبک و درّاج و مانند اینها، برّه ایست که از شیر گرفته شده و علفخوار شده باشد و برای کشتن گنجشک و چکاوک و سنگانه بنا بر احتیاط واجب یک مد از طعام یعنی تقریباً 750 گرم از گندم یا جو یا برنج و مانند اینها و یک برّه از شیر گرفته شده کفّاره داده شود.

و در کشتن یک ملخ یک دانه خرما و در کشتن مقدار زیادی از

آن یک گوسفند کفّاره است و در کشتن کمتر از مقدار زیاد، یک کف از طعام کفّاره است.

مسأله 208

در کشتن موش صحرائی و خار پشت و سوسمار و آنچه مانند اینها است، یک بچه نرینه بز کفّاره است و در کشتن نوعی مارمولک (عظایه) یک کف از طعام کفّاره است.

مسأله 209

در کشتن عمدی زنبور، مقداری طعام کفّاره است و اگر کشتن خطیی یا برای دفع اذیتش باشد، کفّاره ندارد.

مسأله 210

هر گاه در جاده ای که محرم از آن عبور می کند ملخ باشد، باید از آن جاده منحرف شود که آنها را نکشد، ولی اگر نتواند منحرف شود کشتن آنها مانعی ندارد.

مسأله 211

اگر جماعتی در کشتن یک شکار شرکت کنند، بر هر کدام از آنان کفّاره مستقلی است.

مسأله 212

خوردن از صید کفّاره دارد و کفّاره آن بنا بر احتیاط واجب کفّاره صید کردن است.

پس اگر محرمی صیدی بکند و سپس از آن بخورد، دو کفّاره بر او واجب می شود.

مسأله 213

کسی که شکاری همراه دارد، باید هنگام ورود به حرم آن را آزاد کند، وگرنه در صورتی که بمیرد باید کفّاره بدهد، بلکه بنا بر احتیاط واجب بعد از احرام نیز حکمش همین است

اگر چه داخل حرم نشده باشد.

مسأله 214

در وجوب کفاره برای کشتن و خوردن شکار، فرقی نیست بین این که کشتن یا خوردن از روی عمد یا اشتباه یا جهل باشد.

مسأله 215

در شکار مکرر کفاره نیز مکرر می شود چه شکار از روی جهل باشد یا فراموشی یا خطا و همچنین است در صورت عمد، اگر شکار در حرم بوده و شکار کننده محرم نباشد و یا شکار کننده محرم در بیش از یک احرام تکرار نماید، ولی اگر شکار عمداً از محرم در یک احرام تکرار شود، کفاره مکرر نمی شود.

2 نزدیکی با زنان

مسأله 216

نزدیکی با زنان در اثنای عمره تمتع و اثنای عمره مفرده و اثنای حج و بعد از عمره مفرده و بعد از حج تا وقتی نماز طواف نساء را به جا نیاورده است، حرام است.

مسأله 217

هرگاه در عمره تمتع، از روی عمد و علم به حرمت و به یادداشتن احرام از جلو یا عقب نزدیکی نماید، چنانچه پس از فارغ شدن از سعی باشد، عمره اش صحیح است، ولی باید کفاره دهد و کفاره آن، یک شتر یا گاو یا گوسفند است و احتیاط

ص: 113

مستحب آن است که شخصی که وضع مالی او خوب است شتر و شخصی که وضع مالی او متوسط است، گاو، کفّاره دهد.

و اگر پیش از فارغ شدن از سعی باشد، کفّاره اش همان است که گذشت و بنا بر احتیاط واجب عمره او فاسد می شود و احتیاط واجب آن است که در صورت امکان آن را به اتمام برساند و دوباره آن را پیش از حج به جا آورد و در صورت عدم امکان، در سال بعد حج را اعاده نماید.

مسأله 218

هرگاه کسی که احرام حج بسته، پیش از وقوف در مزدلفه، از روی عمد و علم به حرمت و به یادداشتن احرام با زن خود، دایمی یا موقت، از جلو یا عقب نزدیکی نماید، واجب است حجّش را تمام کند و آن را در سال بعد دوباره به جا آورد و یک شتر کفّاره دهد و چنانچه متمکّن از شتر نباشد یک گوسفند کفایت می کند و در آنچه ذکر شد فرقی بین حج واجب و مستحب نیست.

و همچنین است حکم زن در صورتی که در حال احرام و با علم به حکم و به یادداشتن احرام و با رضایت تمکین کرده باشد، ولی اگر شوهرش او را اکراه کرده باشد، چیزی بر او واجب نیست و بر شوهرش دو کفّاره لازم است.

ص: 114

و لازم است این زن و شوهر در صورتی که کسی با آنها نباشد تا پایان اعمال حج از یکدیگر جدا شوند و همچنین در حج سال بعد، از شروع اعمال تا رسیدن به جایی که در سال قبل نزدیکی در آن واقع شده است، چه نزدیکی پیش از رسیدن به عرفات صورت گرفته باشد و چه بعد از آن و احتیاط واجب آن است که تا پایان اعمال از یکدیگر جدا باشند.

مسأله 219

هرگاه کسی که احرام حج بسته، بعد از وقوف در مزدلفه و پیش از انجام طواف نساء، از روی عمد و علم به حرمت و به یادداشتن احرام، با زن خود دایمی یا موقت از جلو یا عقب نزدیکی نماید، باید به همان صورتی که در مسأله قبل گذشت کفاره دهد، ولی واجب نیست دوباره حج را در سال بعد به جا آورد.

و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر نزدیکی پس از تمام شدن شوط سوم و پیش از تمام شدن شوط پنجم طواف نساء صورت گرفته باشد و اما اگر پس از تمام شدن شوط پنجم صورت گرفته باشد چیزی بر او واجب نیست.

مسأله 220

کسی که در عمره مفرده پس از انجام سعی، از روی عمد و علم به حکم و به یادداشتن احرام با زن خود نزدیکی نماید،

ص: 115

چنانچه نزدیکی بعد از سعی باشد، عمره او صحیح است و باید یک شتر کفّاره دهد.

و چنانچه نزدیکی قبل از سعی باشد، عمره او نیز باطل می شود و واجب است تا ماه بعد در مکه بماند، سپس به یکی از میقاتها و بنا بر احتیاط واجب یکی از میقاتهای پنجگانه ذوالحلیفه، وادی عقیق، جحفه، یلملم و قرن ال منازل برود و از آن جا برای انجام دوباره عمره احرام ببندد و عمره را دوباره به جا آورد و اقوی اینست که تمام نمودن عمره فاسد شده واجب نیست، هر چند که احوط است.

مسأله 221

چنانچه مرد از احرام خارج شود و با زن خود در حال احرامش نزدیکی نماید، باید زن یک شتر کفّاره دهد و غرامت آن بر عهده شوهر است و اگر مرد از ابتدا غیر محرم بوده و با زن خود در حال احرامش نزدیکی نماید، چنانچه زن با رضایت خود تمکین نموده باشد، باید کفّاره دهد و شوهرش ضامن قیمت آن نیست و اگر شوهرش او را اکراه کرده باشد، چیزی بر زن واجب نیست.

مسأله 222

هرگاه محرم از روی جهل یا فراموشی با زن خود نزدیکی نماید، عمره و حجّش صحیح است و کفّاره ای بر او

ص: 116

واجب نیست و همچنین است اگر چیز دیگری از محرمات احرام را که موجب کفّاره است از روی جهل یا فراموشی مرتکب شود، مگر بعضی از موارد که بیان آنها در موارد مناسب خواهد آمد، ان شاء الله تعالی.

3 بوسیدن زنان

مسأله 223

بوسیدن محرم زن خود را از روی شهوت حرام است و چنانچه این کار را انجام دهد منی از او خارج شود یا نشود باید کفّاره دهد و کفّاره آن یک شتر است و اگر متمکّن از آن نبود باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر بوسیدن بدون شهوت باشد، باید یک گوسفند کفّاره دهد.

مسأله 224

چنانچه مرد پس از انجام طواف نساء، زن در حال احرام خود را ببوسد، احتیاط مستحب اینست که با ریختن خونی کفّاره دهد.

4 مسی زنان

مسأله 225

بر محرم حرام است که دست یا بدن خود را از روی

ص: 117

شهوة به بدن زن خود بمالد و چنانچه این کار را انجام دهد چه منی از او خارج شود یا نشود باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر این کار را بدون شهوت انجام دهد، کفّاره ای بر او واجب نیست، اگر چه منی از او خارج شود، ولی کسی که عادت به خروج منی هنگام تماس بدون شهوت دارد، احتیاط اینست که از این کار اجتناب کند.

5 نگاه کردن به زن و ملاعبه با او

مسأله 226

ملاعبه محرم با زن خود حرام است و چنانچه این کار را بکند و منی از او خارج شود باید کفّاره نزدیکی با زن را بدهد یعنی یک شتر برای متمکّن و یک گوسفند برای کسی که متمکّن از دادن شتر نباشد و اگر محرم به زن اجنبی نگاه کند و منی از او خارج شود، چنانچه وضع مالی او خوب باشد باید یک شتر و در صورتی که متوسط باشد یک گاو و در صورتی که فقیر باشد یک گوسفند کفّاره بدهد، ولی اگر منی از او خارج نشود کفّاره ای بر او واجب نیست، ولی باید از خدا بترسد و از نگاه دوباره اجتناب کند.

مسأله 227

نگاه کردن محرم به زن خود از روی شهوت حرام

ص: 118

است و در صورتی که از روی شهوت نگاه کند و منی از او خارج شود بنا بر احتیاط واجب باید یک شتر و چنانچه نتواند یک گوسفند کفّاره بدهد.

ولی اگر منی از او خارج نشود، یا از روی شهوت به او نگاه نکند و منی خارج شود، کفّاره ای بر او واجب نیست و باید استغفار و طلب آمرزش کند.

مسأله 228

لذت بردن محرم از زن خود، در غیر آنچه که ذکر شد جایز است و احوط ترک هر گونه لذت بردن از او است.

6 استمناء

مسأله 229

استمناء کردن محرم اگر چه با زن خودش حرام است و چنانچه با آلت تناسلی خود بازی کند و موجب خروج منی گردد، حکم آن حکم نزدیکی کردن در حال احرام است، بنا بر این اگر این عمل در احرام حج و قبل از وقوف در مشعر صورت گیرد، باید حج را تمام کند و آن را در سال آینده دوباره به جا آورد و یک شتر نیز کفّاره دهد و در صورتی که متمکّن از دادن شتر نباشد، باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر در عمره مفرده و پیش از فارغ شدن از سعی صورت

ص: 119

گیرد، باید کفّاره نزدیکی را که گذشت بدهد و احتیاط واجب اینست که عمره را تمام کند و دوباره آن را در ماه آینده به جا آورد.

و چنانچه استمناء در احرام حج یا عمره به غیر از بازی کردن با آلت خود باشد، مثل نگاه کردن و تخیل و مانند این دو و موجب خروج منی گردد، باید همان کفّاره ای که بیان شد بدهد، ولی دوباره به جا آوردن حج و یا عمره واجب نیست.

و چنانچه در احرام حج یا عمره به نزدیکی کردن شخصی با همسر خود گوش دهد و منی از او خارج شود، کفّاره ای بر او نیست.

7 عقد ازدواج

مسأله 230

عقد ازدواج چه دائم و چه موقت بر محرم برای خود و یا دیگری چه او محرم باشد یا نباشد حرام و فاسد است.

مسأله 231

اگر محرمی برای خود یا دیگری عقد ازدواج بست، یا غیر محرمی برای محرم زنی را عقد نمود و در هر صورت محرم با آن زن نزدیکی کرد، بر هر یک از آنان عقد کننده و مرد و زن که علم به احرام و حرمت عقد در حال احرام داشته باشد، واجب است یک شتر کفّاره بدهد و بر هر کدام از آنان که به

ص: 120

هر دو احرام و حرمت عقد یا یکی از آن دو جاهل باشد چیزی نیست.

مسأله 232

احتیاط واجب آن است که محرم در مجلس عقد حاضر نشود و بر اجرای عقد شاهد نشود و ظاهر جواز گواهی دادن بر عقدیست که در قبل واقع شده است.

مسأله 233

رجوع محرم به زنی که او را طلاق رجعی داده است مانعی ندارد، همچنان که خریدن کنیزان برای او مانعی ندارد.

و همچنین محرم می تواند کنیز خود را برای دیگری تحلیل نماید و نیز می تواند تحلیل دیگری را برای او قبول نماید و احتیاط مستحب اینست که خواستگاری ننماید.

8 استعمال بوی خوش

مسأله 234

بر محرم هر گونه استعمال اقسام بوی خوش به بوییدن، مالیدن، خوردن و پوشیدن لباسی که بر آن اثری از بوی خوش باقیست و غیر آن از استعمالات حرام است.

مسأله 235

خوردن میوه های خوشبو، مانند سیب و به برای محرم مانعی ندارد، ولی احتیاط مستحب اینست که از بوییدن

آنها هنگام خوردن خود داری نماید.

مسأله 236

بر محرم واجب نیست هنگام سعی بین صفا و مروه در صورتی که عطر فروشی آن جا باشد، بینی خود را از بوی خوش ببندد، ولی در غیر حال سعی واجب است بینی خود را از بوی خوش ببندد، به جز بوییدن خلوق کعبه عطر خاصی که کعبه را با آن معطر می کردند که مانعی ندارد.

مسأله 237

هرگاه محرم چیزی را که در آن بوی خوش است بخورد یا بپوشد و عالم به حکم شرعی و موضوع آن یعنی خوشبو بودن چیز خورده یا پوشیده شده باشد، باید یک گوسفند کفاره دهد و اگر از روی جهل یا فراموشی انجام دهد کفاره ای بر او نیست. ولی استعمال چیزی که بوی خوش دارد به غیر خوردن و پوشیدن کفاره ندارد، اگر چه احوط دادن کفاره است.

مسأله 238

گرفتن محرم بینی خود را از بوهای بد حرام است، ولی تند رفتن برای خلاصی از بوی بد مانعی ندارد.

9 پوشیدن دوخته شده برای مردان

مسأله 239

پوشیدن هر گونه لباس دوخته بر مرد محرم حرام

ص: 122

است، بلکه بنا بر احتیاط واجب از پوشیدن هر لباسی که شبیه آن است مانند نمدهایی که چوپانان می پوشند، یا بافتنی هایی که به صورت لبّاده می بافند نیز اجتناب نماید.

و همچنین پوشیدن زیر شلواری و جامه دکمه دار با بستن دکمه آن و هر چه مانند زره بافته شده و غیر بافته شده و یا پیراهن یا قبا باشد اگر چه دوخته نباشد بر محرم حرام است، ولی پوشیدن کمر بند و همیان و فتق بند اگر چه دوخته شده باشد مانعی ندارد.

و پوشاندن محرم بدن خود را به جز سر با لحاف و مانند آن هر چند دوخته شده باشد در حال دراز کشیدن به جهت خوابیدن و غیر آن جایز است و اما حکم پوشاندن سر در مسأله (259) خواهد آمد.

مسأله 240

بنا بر احتیاط واجب اگر آقای نباشد محرم إزار یعنی لنگ خود را به گردن گره نزنند و بنا بر احتیاط واجب رداء یعنی پارچه ای که روی دوش انداخته می شود را نیز گره نزنند، ولی سوراخ کردن آن به وسیله سوزن و مانند آن مانعی ندارد.

مسأله 241

پوشیدن لباس دوخته شده هر طور که باشد و به هر مقدار برای زن مُحَرَّمه جایز است، مگر دستکش که پوشیدن آن

جایز نیست.

مسأله 242

هرگاه محرم لباس دوخته شده را و یا آنچه در حکم اوست به تفصیلی که گذشت با علم به حکم و از روی عمد بپوشد، باید یک گوسفند کفّاره دهد و در صورتی که پوشیدن تکرار شود اگر چه یک لباس باشد کفّاره نیز متعدد می شود و اگر چند نوع لباس را اگر چه به یک مرتبه بپوشد، کفّاره نیز متعدد می شود اگر چه احتیاج به پوشیدن آن چند نوع لباس داشته باشد البته تا زمانی که احتیاجش به حد اضطرار نرسد و در ثبوت کفّاره بر مضطر اشکال است، ولی در سقوط کفّاره از جاهل و فراموشکار اشکالی نیست.

10 سر مه کشیدن

مسأله 243

سر مه کشیدن به سر مه سیاه برای زینت کردن بر محرم حرام است و بنا بر اقوی کفّاره ندارد و احتیاط واجب آن است که از سر مه کشیدن به سر مه سیاه نه برای زینت و از سر مه غیر سیاه برای زینت، اجتناب نماید و سر مه کشیدن به سر مه غیر سیاه نه برای زینت مانعی ندارد.

ص: 124

مسأله 244

نگاه کردن در آینه به جهت زینت بر محرم حرام است، ولی کفاره ندارد، اگر چه مستحب است تلبیه بگویند و اگر نگاه کردن به جهت زینت نباشد، مانعی ندارد و پوشیدن عینک اگر برای زینت نباشد و همچنین نگاه کردن به اجسام صیقلی مانعی ندارد.

12 پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان

مسأله 245

پوشیدن چکمه و جوراب در حال اختیار بر مرد محرم حرام است و همچنین بنا بر احتیاط واجب پوشیدن هر چیزی که تمام روی پا را بپوشاند، مانند شمشک و مثل آن، بر او حرام است.

و هرگاه مضطر به پوشیدن چکمه و جوراب شود، پوشیدن آن جایز است و پاره کردن روی آن واجب نیست، اگر چه احوط است.

و در پوشیدن چکمه کفاره نیست، ولی در پوشیدن جوراب و شمشک و مانند آن دو، با علم به حکم و به یادداشتن احرام، بنا بر

احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهد.

و پوشیدن چکمه و جوراب و آنچه تمام پشت قدم را می پوشاند، برای زنها مانعی ندارد و همچنین پنهان نمودن تمام پشت پا، برای مردان، در صورتی که پوشیدن بر آن صدق نکند مانعی ندارد.

13 دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن

مسأله 246

فسوق بر محرم حرام است و آن سه چیز است:

اول:

دروغ گفتن.

دوم:

دشنام دادن.

سوم:

فخر کردن حرام، یعنی فخرفروشی ای که موجب اهانت مؤمنی گردد؛ بلکه بنا بر احتیاط واجب اگر اقوی نباشد محرم باید از هر گونه فخرفروشی اجتناب نماید.

و هرگاه محرم فسوق نماید کفاره اش بنا بر احوط و اولی اینست که چیزی به فقیر صدقه دهد و باید استغفار نموده و تلبیه بگوید.

ص: 126

مسأله 247

جدال نمودن قسم خوردن به کلمه «لا- و الله» و «بلی و الله» اگر چه خصومت و دشمنی در بین نباشد، بر محرم حرام است، بلکه بنا بر احتیاط واجب هر گونه قسم خوردن به اسماء و صفات الهی حرام است اگر چه با آن دو جمله نباشد و ظاهر اینست که مجادله با هر یک از دو جمله ذکر شده محقق می شود و حرمت مجادله با آن دو جمله یا یکی از آن دو تنها در صورتیست که بر آنچه اخبار می کند قسم بخورد، ولی اگر به منظور دیگری باشد، مانند احترام کردن به طرف مقابل، مثل این که محرم بگوید:

«نه والله این کار را نکن، خودم آن را انجام می دهم» حرام نخواهد بود و قسم خوردن به غیر ذات اقدس الهی جایز است.

مسأله 248

مجادله کردن از روی ضرورت مانند این که برای اثبات حقی یا دفع باطلی باشد جایز است.

مسأله 249

قسم خوردن در مجادله دو صورت دارد:

اول:

این که قسم راست باشد و در این صورت اگر محرم سه بار یا بیشتر پشت سر هم قسم بخورد، باید یک گوسفند کفاره

ص: 127

دهد و اگر بعد از دادن کفّاره دوباره سه بار یا بیشتر پشت سر هم قسم بخورد، باید کفّاره دیگری دهد.

و اگر کمتر از سه بار، یا سه بار، ولی نه پشت سرهم، قسم بخورد کفّاره واجب نیست.

دوم:

این که قسم دروغ باشد و در این صورت اگر یک بار قسم بخورد یک گوسفند و اگر دو بار قسم بخورد دو گوسفند و اگر سه بار یا بیشتر قسم بخورد یک گاو باید کفّاره دهد.

و اگر بعد از هر قسم خوردن، کفّاره آن را بدهد و دوباره قسم دروغ بخورد، حکم کفّاره آن به همان تفصیلیست که گذشت.

15 کشتن جانوران بدن

مسأله 250

کشتن شپش از روی عمد بر محرم حرام است، ولی کفّاره ای در کشتن آن نیست و همچنین بر محرم واجب است از کشتن تمام جانوران به جز آنها که استثنا شده مانند عقرب و افعی و موش که در مسأله (202) گذشت اجتناب نماید.

و برای محرم جایز است جانوران را از بدن خود بیندازد، به جز شپش که افکندن آن از لباس و بدن عمداً جایز نیست و کفّاره انداختن آن یک کف دست از طعام گندم، جو، برنج و مانند آن

ص: 128

است که به فقیر بدهد، ولی جابه جا کردن آن مانعی ندارد و کشتن کک و پشه، در صورتی که اذیت کنند جایز است.

16 زینت کردن

مسأله 251

زینت کردن و پوشیدن انگشتر به جهت زینت بر محرم حرام است، ولی پوشیدن انگشتر به جهت غیر زینت به جهت استحباب شرعی، یا به جهت حفظ آن از گم شدن جایز است و بنا بر اقوی، در پوشیدن آن برای زینت کفاره ای نیست.

مسأله 252

زینت کردن به حنا بر محرم حرام است و استعمال آن برای غیر زینت مثل معالجه و مانند آن جایز است.

مسأله 253

پوشیدن زیوری که ظاهر است و پنهان نیست به جهت زینت، بر زن در حال احرام حرام است، بلکه احتیاط واجب اینست که از آن اجتناب نماید اگر چه پنهان باشد و بیرون آوردن زیوری که پیش از احرام بر تن داشته و آن را در خانه می پوشیده است، واجب نیست و احرام در آن مانعی ندارد، ولی باید آن را به مردان اگر چه از محارم او باشند نشان ندهد.

ص: 129

17 روغن مالی بدن

مسأله 254

مالیدن روغن به بدن بر محرم حرام است، هر چند خوشبو نباشد، ولی مالیدن روغن پیش از غسل احرام و با آن و پس از آن، قبل از بستن احرام، مانعی ندارد.

و روغن مالی با روغنی که اثر آن تا بعد از محرم شدن باقی می ماند کراهت دارد.

و روغن مالی در صورت اضطرار به آن به جهت معالجه یا غیر آن حرام نیست.

مسأله 255

بنا بر اقوی مالیدن روغن کفّاره ندارد، ولی احوط و اولی آن است که اگر عمداً و با علم روغن مالید، یک گوسفند کفّاره بدهد و اگر از روی جهل بوده است فقیری را اطعام کند.

18 جدا کردن مو از بدن

مسأله 256

بر محرم جدا کردن موی بدن خود یا دیگری اگر چه محرم نباشد حرام است، چه جدا کردن به تراشیدن باشد یا به کندن یا به چیدن و چه مو کم باشد یا زیاد، مگر در صورت ضرورت و یا حرج که جایز است.

ص: 130

و چنانچه در وضو یا غسل مویی از بدن محرم بدون قصد جدا شود، مانعی ندارد.

مسأله 257

جدا کردن محرم موی بدن خود یا دیگری را چند صورت دارد:

اوّل:

این که محرم سر خود را بتراشد، که در این صورت اگر بدون ضرورت باشد، باید یک گوسفند کفّاره دهد و بنا بر احتیاط واجب روزه گرفتن و اطعام نمودن فقیر به جای گوسفند کفایت نمی کند و اگر از روی ضرورت باشد، کفّاره آن یک گوسفند یا سه روز روزه یا اطعام شش مسکین، به هر کدام دو مد از طعام می باشد و چنانچه محرم قسمتی از سر خود را بتراشد، وجوب کفّاره در آن محل اشکال است.

دوم:

این که محرم از روی عمد موهای زیر یک یا هر دو بغل خود را جدا کند چه به تراشیدن یا کندن یا غیر آن که در این صورت نیز باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر جدا کردن از روی نادانی یا فراموشی باشد، کفّاره واجب نیست.

و چنانچه محرم قسمتی از موی زیر بغل خود را جدا کند،

ص: 131

ثبوت کفّاره در آن محل اشکال است.

سوم:

این که مقداری از موی ریش خود یا غیر آن را جدا کند و کفّاره آن اطعام یک مسکین به مقدار یک کف از طعام است.

چهارم:

این که سر دیگری را بتراشد و در این صورت کفّاره ای بر او نیست، چه آن دیگری محرم باشد یا نباشد.

مسأله 258

خاراندن محرم سر یا بدن خود را در صورتی که موجب ریزش مو نباشد، مانعی ندارد و چنانچه بدون هیچ غرض عقلایی دست بر سر یا ریش خود بگذارد یا بمالد و موجب ریزش یک یا دو مو گردد، احوط و اولی اینست که به مقدار یک کف طعام صدقه دهد، ولی اگر این ریزش بر اثر وضو گرفتن باشد، بدون اشکال هیچ کفّاره ای بر او نیست.

19 پوشاندن سر برای مرد

مسأله 259

پوشاندن سر یا قسمتی از آن به هر چه باشد حتی مانند گل و دوا و حمل چیزی بر سر بر مرد محرم حرام است، بلی، گذاشتن بند مشک آب بر سر و بستن سر با دستمال به علت سردرد، مانعی ندارد و پوشاندن دو گوش نیز حرام است.

و جواز پوشاندن در وقت خواب محل اشکال است و بنا بر

ص: 132

احتیاط واجب از آن نیز اجتناب نماید.

و هرگاه مرد محرم سر خود را از روی فراموشی بپوشاند، باید فوراً پوشش را بردارد و احوط و اولی اینست که تلبیه نیز بگوید.

مسأله 260

پوشاندن سر به وسیله بعضی دیگر از اعضای بدن، مانند دست، مانعی ندارد، اگر چه احتیاط مستحب در ترک آن است.

مسأله 261

هرگاه مرد محرم سر خود را بپوشاند، کفّاره آن بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند است و در موارد جواز پوشاندن مثل پوشاندن سر با دستمال به جهت سردرد یا پوشاندن به جهت اضطرار کفّاره ای نیست.

20 فرو رفتن در آب

مسأله 262

بر محرم حرام است که در آب و مانند آن فرورود که سرش زیر آب شود و همچنین است بنا بر احتیاط واجب فرورفتن در گلاب.

و اما فرورفتن در غیر آب و گلاب مانعی ندارد، اگر چه احتیاط مستحب در ترک آن است و در آنچه ذکر شد فرقی بین مرد و زن نیست.

ص: 133

مسأله 263

پوشاندن صورت از چانه تا قسمت پایین بینی به هر چه که باشد بر زن مُحرِّمه حرام است و بنا بر احتیاط واجب از پوشاندن باقی صورت نیز اجتناب نماید و از این حکم دو مورد استثنا می شود، پوشاندن مقداری از صورت که متصل به سر است در حال نماز، به قدری که مطمئن شود سر را به طور کامل پوشانده است و پوشاندن صورت هنگام خواب.

و جایز است برای زن که گوشه لباس خود را بر صورتش به طرف بینی به قدری که بتواند ببیند رها کند.

مسأله 264

زن در حال احرام می تواند از مرد نامحرم رو بگیرد، به این که گوشه عبا یا چادر و مانند آن را که بر سر دارد تا گردن خود پایین بکشد، ولی احتیاط واجب اینست که قسمت پایین آمده را به وسیله دست یا غیر آن از صورت خود دور نگه دارد.

مسأله 265

بنا بر اقوی در پوشاندن صورت کفاره ای نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفاره بدهد.

مسأله 266

زیر سایه رفتن مرد محرم در حال حرکت به آنچه که متحرک است مانند سقف محمّل و ماشین و هواپیما و همچنین چتر جایز نیست، ولی راه رفتن زیر سایه ابر یا اجسام ثابت مثل کوهها و دیوارها و درختها مانعی ندارد.

و در جایز نبودن سایه قراردادن فرقی بین شخص سواره و پیاده نیست.

و بنا بر اقوی رفتن زیر سایه چیزی که بالای سر محرم قرار ندارد نیز جایز نیست، ولی راه رفتن زیر سایه محمّل و پوشاندن صورت با دست از آفتاب جایز است.

مسأله 267

اشکالی در جایز نبودن زیر سایه رفتن در روز نیست و اما جایز نبودن آن در شب مورد اشکال است و احتیاط واجب ترک آن است.

مسأله 268

جایز نبودن زیر سایه رفتن اختصاص دارد به این که در راه باشد، بنا بر این اگر در محلی منزل کرد، زیر سایه رفتن حتی در حال سیر و حرکت به رفت و آمد و اگر چه سایه متحرک یا ساکن باشد مانعی ندارد و به این جهت استفاده از ماشینهای

ص: 135

مسأله 269

برای زنان و بچه ها زیر سایه رفتن جایز است و همچنین برای مردان در حال ضرورت مانند مرض و طاقت نداشتن گرمای آفتاب یا سرما نیز جایز است.

مسأله 270

کفّاره زیر سایه رفتن در حال سیر چه به اختیار انجام داده باشد یا به اضطرار یک گوسفند است و اگر زیر سایه رفتن در یک احرام تکرار شود، دادن یک کفّاره کفایت می کند، مگر این که سبب سایه قراردادن به حسب جنس مختلف باشد مثل سایه گرفتن از آفتاب و از باران که در این صورت احتیاط واجب آن است که برای هر سبب یک کفّاره بدهد.

23 بیرون آوردن خون از بدن

بیرون آوردن خون از بدن به حجامت و یا غیر آن به نظر مشهور فقها (اعلی الله مقامهم) بر محرم حرام است، ولی حرمت مورد اشکال است و احتیاط واجب در اجتناب است، خصوصاً در غیر حجامت و اشکالی در جواز آن در صورت ضرورت یا از بین بردن اذیتی از بدن نیست و بنا بر اقوی کفّاره ای در این عمل نیست، اگر چه احتیاط مستحب کفّاره دادن به یک گوسفند است.

بر محرم حرام است که ناخن خود اگر چه بعضی آن را بگیرد، مگر این که از باقی ماندن ناخن به اذیت باشد، که در این صورت قطع آن جایز است.

مسأله 271

کفّاره گرفتن هر ناخن یک مد از طعام گندم، جو، برنج و مانند آن است و کفّاره گرفتن آن در صورت اذیت شدن به بقای آن، یک مشت از طعام است و ثبوت کفّاره برای گرفتن بعضی یک ناخن محل اشکال است و کفّاره گرفتن ناخنهای دو دست و دو پا در یک مجلس، یک گوسفند و کفّاره گرفتن ناخنهای دست در یک مجلس و ناخنهای پا در مجلس دیگر دو گوسفند است و ثبوت کفّاره در موارد ذکر شده، در صورتیست که گرفتن ناخن با علم و عمد باشد، ولی در صورت جهل و یا فراموشی و یا اشتباه کفّاره ای بر شخص نیست.

مسأله 272

اگر محرم به استناد فتوای کسی که فتوا به جواز ناخن گرفتن داده است، ناخن خود را بگیرد و موجب خون آمدن گردد، بنا بر مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) بر فتوا دهنده واجب

است یک گوسفند کفّاره دهد و احتیاط واجب آن است که به نظر مشهور عمل شود.

25 دندان کندن

مسأله 273

بنا بر اقوی کندن کشیدن دندان بر محرم حرام نیست و کفّاره ندارد، اگر چه به حرمت و ثبوت کفّاره فتوا داده شده است.

26 برداشتن سلاح

مسأله 274

حمل برداشتن آنچه به نظر عرف سلاح شمرده می شود، مانند شمشیر و نیزه و تفنگ و غیر آنها، بر محرم حرام است، ولی برداشتن تجهیزات دفاعی مانند زره و سپر و مانند آن دو بنا بر اقوی جایز است.

مسأله 275

بودن سلاح در نزد محرم، در صورتی که آن را با خود نداشته باشد حملش نکند مثل این که در اثاث و متاع خود گذاشته باشد، مانعی ندارد.

مسأله 276

برداشتن سلاح در اوقات اضطراری مانند ترس از دشمن یا دزد جایز است.

ص: 138

برداشتن سلاح حتی در غیر ضرورت، بنا بر اقوی کفاره ندارد، ولی احتیاط مستحب اینست که یک گوسفند کفاره برای آن داده شود.

تا این جا تمام محرمات احرام بیان شد و برای حرم احکام خاصه ای است، مانند حکم برداشتن چیز گمشده از آن جا و حکم کسی که در آن جا جنایتی مرتکب شود و غیر آنها، ولی آنچه در این جا بیانش مهم است، دو حکم است:

(1) شکار در حرم، که بر محرم و غیر محرم حرام است.

(2) بریدن و کندن درختان و گیاهان حرم بر محرم و غیر محرم حرام است، ولی بریده شدن به علت راه رفتن معمولی مانعی ندارد و همچنین رها کردن حیوانات برای چریدن از گیاهان حرم مانعی ندارد.

و از حرمت بریدن و کندن چند چیز استثنا می شود:

الف اذخر (گور گیاه) که گیاه معروفی است.

ب درخت خرما و درخت میوه.

ج علفهایی که برای علوفه شتر جمع آوری می شود، ولی احتیاط واجب اینست که کنده نشود.

د درخت و گیاهی که در خانه ملکی و یا منزلش بروید و

همچنین درختی که انسان آن را بکارد یا گیاهی که برویاند اگر چه در ملک او نباشد، ولی درخت و گیاهی که قبل از تملک خانه و یا سکونت در منزل، آن جا بوده است مستثنی نیست و بریدن و کندن آن حرام است.

مسأله 278

درختی که اصل و ریشه آن در حرم و شاخه و برگ آن در خارج حرم باشد بریدن و کندن شاخه و برگ به جهت جای ریشه اش حرام است و اگر اصل آن در خارج حرم و شاخه و برگ آن در حرم باشد، بریدن و کندن اصل آن به جهت جای شاخه و برگش حرام است.

مسأله 279

کفّاره کندن درخت اراک که در حرم است، صدقه دادن قیمت آن است و کفّاره بریدن از آن، صدقه دادن قیمت مقدار بریده شده است و چنانچه درخت دیگری را بکند احتیاط واجب اینست که برای کفّاره اش گاوی را بکشد و گوشت آن را به مساکین صدقه دهد.

ولی کندن و بریدن درخت خرما و درختهای میوه کفّاره ندارد و همچنین کندن و بریدن گیاهان کفّاره ندارد.

مسأله 280

هرگاه بر محرم کفّاره ای به جهت صید در احرام عمره واجب شود، جای کشتن آن مکه مکرمه است و اگر به

جهت صید در احرام حج واجب شود جای کشتن آن منی است.

مسأله 281

اقوی اینست که نسبت به کفّاره غیر صید که بر محرم واجب می شود چه شتر باشد یا غیر آن جایز است کشتن آن را تا بازگشت به اهلس تأخیر اندازد و احتیاط مستحب آن است که اگر در احرام عمره واجب شده است در مکه و اگر در احرام حج واجب شده است در منی انجام دهد و نسبت به کفّاره احرام عمره مفرده تا ممکن است این احتیاط ترک نشود.

و مصرف کفّاره فقرا هستند و خودش از آن نخورد مگر اندکی و اگر بخورد، در صورتی که کم باشد بنا بر اقوی ضامن قیمت مقدار خورده شده نیست، اگر چه احتیاط مستحب ضمان آن است و در غیر این صورت ضامن قیمت آن خواهد بود.

ص: 141

دومین واجب عمره تمتع طواف است و به ترک عمدی آن عمره و حج فاسد می شود چه علم به حکم و موضوع داشته یا جاهل به حکم یا موضوع باشد و ترک طواف به این محقق می شود که آن را تا زمانی تأخیر اندازد که نتواند اعمال عمره را تمام نموده و خود را به مقدار رکن از وقوف عرفات برساند.

و هرگاه عمره فاسد شود احرامی که برای آن بسته نیز باطل می شود و باید حج را در سال بعد به جا آورد و احوط و اولی آن است که با همان احرام اعمال عمره مفرده را به جا آورد.

و در طواف بعد از قصد کردن خود عمل که محقق عنوان طواف است، اموری شرط است:

اول:

نیت به این که طواف را برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد.

ص: 142

دوم:

طهارت از حدث اصغر و اکبر و چنانچه بدون طهارت انجام دهد از روی عمد باشد، یا از روی جهل یا فراموشی طوافش باطل است.

مسأله 282

هرگاه حدثی از محرم در حال طواف سرزند، مسأله چند صورت دارد:

(الف)

آن که حدث پیش از رسیدن به نصف طواف باشد، که در این صورت طواف باطل است و باید دوباره آن را پس از تحصیل طهارت به جا آورد.

(ب)

آن که حدث پس از اتمام شوط چهارم و بدون اختیار باشد، که در این صورت باید طواف را قطع کند و پس از تحصیل طهارت، طواف را از همان جا که قطع نموده به آخر برساند.

(ج)

آن که حدث پس از رسیدن به نصف طواف و پیش از اتمام شوط چهارم و بدون اختیار باشد، که در این صورت - بنا بر احتیاط واجب - باید طواف را قطع کند و پس از تحصیل طهارت، طواف را از جایی که قطع کرده نماید و دوباره طواف را از نو به جا آورد.

و می تواند به جای احتیاط ذکر شده، پس از قطع و تحصیل طهارت، یک طواف کامل به جا آورد به قصد اعم از تمام کردن

ص: 143

طواف قبلی و یک طواف کامل، یعنی قصد کند انجام آنچه را واقعاً بر ذمه اش می باشد، پس چنانچه تتمه طواف قبل بر ذمه اوست، زاید بر آن از این طواف جدید لغو باشد و چنانچه طواف کامل بر ذمه اوست، همین طواف جدید باشد.

(د)

همان صورت سوم ولی با فرض این که حدث با اختیار از او سرزند و اقوی در این صورت بطلان طواف است.

مسأله 283

اگر پیش از شروع طواف یا در اثنای آن شک کند که طهارت از حدث دارد یا نه، در صورتی که بداند قبلاً طهارت داشته و شک کند که بعد حدثی از او سرزده یا نه، به شک خود اعتنا نکند و در غیر این صورت باید پس از تحصیل طهارت طواف نماید و یا طواف را از نو به جا آورد.

مسأله 284

هرگاه پس از فراغت از طواف، شک کند هنگام طواف طهارت داشته یا نه، لازم نیست به شک خود اعتنا کند، اگر چه احتیاط مستحب آن است که دوباره آن را به جا آورد، ولی برای نماز طواف باید تحصیل طهارت کند، مگر آن که بداند قبلاً حدث موجب غسل از او سرزده و پس از طواف حدث موجب وضو از او سرزند و شک کند غسل را انجام داده یا نه، که باید هم غسل کند و هم وضو بگیرد و دوباره طواف را به جا آورد و بعد از

ص: 144

آن نماز طواف را بخواند.

مسأله 285

هرگاه مکلف متمکن از وضو نباشد و ناامید باشد از این که بعد بتواند وضو بگیرد، باید تیمم نموده و طواف را انجام دهد و اگر تیمم هم نمی تواند بکند اگر چه بعد از این، باید برای طواف نایب بگیرد و احوط و اولی آن است که خودش هم یک طواف بدون طهارت انجام دهد.

مسأله 286

کسی که جنب شده باید برای طواف غسل کند و همچنین زن حائض و نفساء پس از پاک شدن باید برای طواف غسل کند و در صورتی که نتواند غسل نماید و ناامید از توانایی آن باشد باید به جای غسل تیمم کند و طواف را انجام دهد و احوط و اولی آن است که در این صورت برای طواف خود نایب هم بگیرد و در صورتی که نتواند تیمم کند حتی بعد از این، باید برای طواف نایب بگیرد و جایز نیست که خود وارد مسجد شود و احتیاطاً طواف را به جا آورد.

مسأله 287

چنانچه زن هنگام بستن احرام برای عمره تمتع حائض باشد و یا پس از محرم شدن حائض شود و وقت کافی برای انجام اعمال عمره داشته باشد، باید صبر کند تا پاک شود و

ص: 145

غسل کند و اعمال عمره را انجام دهد و اگر وقت کافی نداشته باشد، مسأله دو صورت دارد:

(الف)

آن که حیضش هنگام احرام بستن یا پیش از آن باشد که در این صورت حج تمتع او منقلب به حج افراد می شود و پس از انجام حج افراد باید یک عمره مفرده، اگر متمکن از آن باشد، انجام دهد.

(ب)

آن که حیضش پس از احرام بستن باشد، که در این صورت اگر چه گفته شده است که: «مخیر است یا حج افراد به جا آورد، همان طور که در صورت اول گذشت و یا اعمال عمره تمتع را بدون طواف و نماز آن به جا آورد، یعنی این که سعی کند و بعد از آن تقصیر نماید و سپس برای حج محرم شود و پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه ابتدا طواف و نماز عمره تمتع را قضا کند و پس از آن طواف حج و نماز آن و باقی اعمال حج را به جا آورد» ولی احتیاط واجب آن است که در این صورت نیز همچون صورت اول حج تمتع او منقلب به حج افراد می شود.

و چنانچه یقین داشته باشد حتی پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه حیضش ادامه دارد و متمکن از طواف نخواهد بود، باید برای طواف و نماز آن نایب بگیرد و پس از انجام آنها

ص: 146

توسط نایب، خودش سعی را به جا آورد و اعمال عمره را تمام کند.

مسأله 288

هرگاه زن محرمه در اثنای طواف حائض شود، چنانچه حیض شدن پیش از تمام شدن شوط چهارم باشد، طوافش باطل است و حکم او همان است که در مسأله قبل برای زنی که پس از بستن احرام حائض شده بیان شد و چنانچه حیض شدن او پس از تمام شدن شوط چهارم باشد و وقت کافی برای انجام اعمال عمره داشته باشد، بنا بر اقوی طوافش باطل است و باید صبر کند تا پاک شود و غسل کند و پس از آن طواف را به جا آورد و احتیاط مستحب آن است که طواف پس از غسل را به قصد اعم از تمام کردن طواف پیش و یک طواف کامل آن طور که در مسأله (282) گذشت انجام دهد و اگر پس از شوط چهارم باشد ولی وقت کافی نداشته باشد، احتیاط واجب آن است که پس از قطع طواف سعی و تقصیر را انجام دهد و سپس احرام حج را به قصد ما فی الذمه آنچه بر ذمه اوست از حج افراد یا تمتع ببندد و اعمال حج تمتع را انجام دهد و پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه باید نخست کسری طواف قطع شده پیش از حج را به جا آورد و سپس طواف حج و باقی اعمال آن را

ص: 147

انجام دهد و پس از اتمام حج یک عمره مفرده هم به جا آورد.

مسأله 289

چنانچه زن پس از انجام طواف و پیش از خواندن نماز آن حائض شود، طوافش صحیح است و نماز آن را بعد از پاک شدن و غسل کردن به جا آورد و پس از آن سعی و تقصیر نماید، ولی اگر برای آنچه ذکر شد، وقت تنگ باشد باید پس از طواف سعی و تقصیر را انجام دهد و نماز طواف را پس از اعمال منی و پیش از طواف حج قضا نماید.

مسأله 290

اگر زن پس از انجام طواف و نماز آن متوجه شود که حائض شده، ولی نداند حیض شدنش قبل از طواف بوده یا بعد از طواف و قبل از نماز بوده، یا در اثنای نماز بوده است، بنا بر صحّت طواف و نمازش بگذارد و چنانچه بداند حیض شدنش پیش از تمام شدن نماز بوده، باید پس از پاک شدن و غسل نماز را دوباره به جا آورد، ولی اگر وقت تنگ باشد باید سعی و تقصیر را به جا آورده و نماز را پس از اعمال منی و پیش از طواف حج انجام دهد.

مسأله 291

اگر زن وارد مکه شود و متمکن از اعمال عمره باشد، ولی عمداً و با علم آن قدر انجام اعمال را تأخیر اندازد که حائض شود و وقت تنگ شود، ظاهراً عمره اش فاسد است و احتیاط مستحب آن است که با همان احرامی که بسته عدول کند به حج

افراد و اعمال حج افراد را به جا آورد و در هر حال باید حج را در سال آینده دوباره به جا آورد.

مسأله 292

طهارت در طواف مستحب معتبر نیست، پس بدون طهارت صحیح است، ولی نماز آن بدون طهارت صحیح نیست.

مسأله 293

کسی که معذور از طهارت وضو یا غسل اختیاری است، مانند کسی که بر اعضای وضو یا غسل جبیره دارد، یا کسی که مسلوس است یعنی بول او قطره قطره می ریزد به همان دستوری که برای نماز خود طهارت می گیرد، برای طواف نیز همان طهارت کافی است؛ ولی کسی که مبطلون است یعنی نمی تواند از غایط خود داری نماید بعید نیست که بتواند برای طواف و نماز آن نایب بگیرد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که در صورت تمکّن جمع کند بین انجام طواف و نماز آن با طهارت عذری و بین نایب گرفتن برای آن دو.

و اما زن مستحاضه، چنانچه استحاضه اش قلیله باشد باید وضو بگیرد و احتیاط واجب آن است که برای هر کدام از طواف و نماز آن یک وضو بگیرد.

و چنانچه متوسطه باشد باید هم غسل کند و هم وضو بگیرد و

ص: 149

احتیاط واجب آن است که برای هر کدام از طواف و نماز آن یک وضو بگیرد.

و اگر کثیره باشد باید غسل کند و احتیاط واجب آن است که برای هر کدام از طواف و نماز آن یک غسل کند و لازم نیست وضو بگیرد حتی اگر حدث اصغر از او سرزده باشد و این دستوراتی که برای زن مستحاضه ذکر شد، در صورتیست که وظیفه ای که برای نماز یومیه اش معین شده است انجام نداده باشد و یا اگر انجام داده، بعد از آن خون دیده باشد و در غیر این دو صورت آنچه ذکر شد از وجوب وضو و غسل، مبنی بر احتیاط واجب است.

سوم:

(از شرایط صحّت طواف) بنا بر احتیاط واجب طهارت بدن و لباس از نجاست است و از نجاستی که در بدن یا لباس نمازگزار عفو شده است مانند خون کمتر از درهم در طواف عفو نشده است.

مسأله 294

بودن خون قرحه و جراحت در بدن یا لباس در طواف، در صورتی که اجتناب از آن حرجی باشد مانعی ندارد و همچنین همراه داشتن چیز متنجس مانعی ندارد و احتیاط واجب آن است که از پوشیدن چیز نجسی که بدن را به اندازه لازم در نماز

ص: 150

نمی پوشاند مانند همیان و کلاه در حال طواف اجتناب شود.

مسأله 295

اگر طواف کننده پس از انجام طواف متوجه شود در حین طواف لباس یا بدنش نجس بوده، طوافش صحیح است و همچنین اگر پس از نماز طواف متوجه شود در اثنای خواندن نماز بدن یا لباسش نجس بوده، نمازش صحیح است.

مسأله 296

هرگاه نجاست بدن یا لباس خود را فراموش کرده و با آنها طواف نماید و بعد از طواف یادش بیاید، طوافش صحیح است، اگر چه اعاده آن طواف با لباس پاک سزاوارتر است و اگر بعد از نماز طواف یادش بیاید، در صورتی که فراموشی او به جهت اهمیت ندادن باشد، کيفرش اینست که نماز را اعاده نماید و در غیر این صورت احتیاط واجب آن است که نماز را دوباره به جا آورد.

مسأله 297

اگر طواف کننده در اثنای طواف متوجه شود بدن یا لباسش نجس است و یا در اثنای آن بدن یا لباسش نجس شود، در صورتی که بتواند بدون انجام کاری که منافی با صحّت طواف است، نجاست را زایل کند، بنا بر احتیاط واجب نجاست را زایل نموده و طواف را تمام نماید و در غیر این صورت اقوی صحّت طواف اوست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که طواف را قطع

ص: 151

نموده و بعد از زایل کردن نجاست بقیه آن را انجام دهد و در صورتی که قبل از تمام کردن شوط چهارم باشد، احتیاط مستحب آن است که طواف را قطع نموده و نجاست را زایل کرده و سپس یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف سابق و یک طواف جدید آن گونه که در مسأله (282) گذشت به جا آورد.

چهارم:

(از شرایط صحّت طواف) آن است که طواف کننده اگر مرد و بنا بر اقوی حتی اگر پسر ممیز است، ختنه شده باشد و احتیاط واجب آن است که پسر غیر ممیز نیز در طواف ختنه شده باشد.

مسأله 298

اگر محرمی که ختنه نشده بالغ باشد یا صبی ممیز طواف کند طوافش باطل است و اگر دوباره آن را در حالی که ختنه شده باشد به جا نیاورد، مثل کسیست که طواف را ترک کرده باشد و بر او احکام تارک طواف جاریست که بیان خواهد شد.

مسأله 299

هرگاه مکلف ختنه نشده مستطیع شود، در صورتی که بتواند در همان سال استطاعت ختنه کند و به حج رود، واجب است این کار را انجام دهد و در غیر این صورت حج را تا سال بعد تأخیر اندازد و پس از ختنه کردن به حج برود.

و چنانچه ختنه کردن برای او اصلاً ممکن نباشد، یا ضرری یا

ص: 152

حرجی باشد، حج از او ساقط نمی شود و احتیاط واجب آن است که طواف عمره و حج را هم خودش انجام دهد و هم برای انجام آنها نایب بگیرد و پس از آن که خود و نایبش طواف را انجام دادند، خودش نماز طواف را به جا آورد.

پنجم:

(از شرایط صحّت طواف) بنا بر اقوی پوشاندن عورت است و معتبر است وسیله پوشش مباح باشد و احتیاط واجب آن است که تمام لباس طواف کننده مباح باشد و همچنین احتیاط واجب آن است که تمام شرایط و موانع لباس نمازگزار در پوشش عورت و بقیه لباس طواف کننده رعایت شود.

در طواف اموری معتبر است:

اول:

آن که شروع طواف از حجرالاسود باشد و در تحقق آن همین مقدار کفایت که از نظر عرف شروع طواف از حجر باشد و باید تحقق از حجر احراز شود و لازم نیست اول جزء از حجر به محاذات برابر اول جزء جلوی بدن باشد، اگر چه احتیاط مستحب در محاذات مذکور است و برای تحقق این احتیاط می تواند قدری پیش از حجر بایستند و نیت کند شروع طوافش را از نقطه ای که محاذات واقعی در آن محقق می شود و آنچه زاید بر شروع از اول حجر آورده شده به جهت حصول علم

ص: 153

به تحقیق واجب باشد.

دوم:

آن که هر شوط طواف را تا رسیدن به حجرالاسود ادامه دهد و در آن جا ختم نماید و تحقیق آن به اینست که هر شوط را در همان جا که آغاز نموده ختم نماید، اگر چه در شوط آخر (شوط هفتم) احوط آن است که تا کمی پس از حجرالاسود ادامه دهد، به این قصد که انجام مقدار زاید بر مقدار واجب، برای حصول علم به تحقیق واجب باشد.

سوم:

آن که خانه خدا را در تمام احوال طواف در طرف چپ بدن قرار دهد، بنا بر این اگر طرف راست یا رو به رو یا پشت بدن قرار دهد عمداً باشد یا سهواً، حتی اگر به جهت مزاحمت دیگری باشد آن مقدار جزء طواف شمرده نمی شود و باید دوباره آن مقدار را به جا آورد.

و میزان در قرار دادن خانه را در طرف چپ نظر عرف است و اعمال دقتهای غیر عرفی، حتی در مورد حجر اسماعیل (علیه السلام) و چهار رکن خانه واجب نیست.

چهارم:

آن که حجر اسماعیل (علیه السلام) را داخل مظاف قرار دهد، به این معنی که طواف کننده وقتی به حجر اسماعیل (علیه السلام) می رسد داخل حجر نشود و از بیرون آن طواف نماید.

ص: 154

پنجم:

آن که طواف به دور کعبه صورت گیرد، یعنی این که شاذروان که نام قدری پیش آمدگی پایین دیوار کعبه است خارج از مطافش محل طوافش باشد.

ششم:

آن که هفت شوط بی کم و زیاد و با حرکت اختیاری به دور کعبه طواف کند، پس اگر کمتر از هفت شوط طواف کند کفایت نمی کند و اگر بیش از آن طواف کند، چنانچه با علم و از روی عمد باشد، طواف باطل است، ولی اضافه کردن مقداری برای حصول یقین به این که هفت شوط را به طور کامل انجام داده است و نه به قصد این که اضافه جزء طواف باشد مانعی ندارد و اگر قدری از طواف را بدون اختیار انجام دهد، صحیح نبوده و باید آن مقدار را با اختیار تدارک نماید.

هفتم:

آن که هفت شوط طواف و اجزای هر شوط را به گونه ای انجام دهد که از نظر عرفی پی در پی باشد، مگر در مواردی که بعد خواهد آمد.

مسأله 300

احتیاط آن است که طواف بین خانه خدا و مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) باشد و این مقدار که تقریباً بیست و شش ذراع و نیم است در همه اطراف کعبه رعایت شود و چون طواف باید از پشت حجر اسماعیل (علیه السلام) باشد آن طور که در امر چهارم

ص: 155

گذشت محل طواف در ناحیه حجر تنگ شده و به شش ذراع و نیم تقریباً می رسد، ولی اقوی اینست که طواف در خارج این مقدار برای کسی که متمکن از طواف در این مقدار بدون حرج باشد کفایت می کند، اگر چه مکروه است و اما برای کسی که متمکن از طواف در آن مقدار نیست، یا برای او حرجی است، جایز است بدون کراهت از پشت مقام طواف نماید.

مسأله 301

اگر در حال طواف از مطاف محل طواف خارج شده و وارد کعبه شود، طوافش باطل می شود و باید آن را دوباره به جا آورد و اگر خارج شدن از محل طواف بعد از تجاوز از نصف طواف باشد یعنی پس از اتمام سه شوط و نیم سزاوارتر آن است که آن طواف را تمام کند و دوباره آن را به جا آورد.

مسأله 302

اگر مقداری از طواف خود را روی شاذروان حرکت کند، آن مقدار از طواف حساب نمی شود و اقوی صحّت طواف است، ولی لازم است آن مقدار را دوباره به جا آورد، اگر چه احوط و اولی آن است که آن مقدار را دوباره به جا آورد و طواف را تمام نماید و سپس طواف را از نو به جا آورد و احتیاط مستحب آن است که در حین طواف دست خود را به طرف دیوار کعبه چه

برای استلام و دست زدن به ارکان کعبه یا غیر آن دراز نکنند.

مسأله 303

اگر طواف کننده وارد حجر اسماعیل (علیه السلام) شود، ظاهر اینست که اصل طواف او صحیح ولی شوطی که در آن وارد حجر شده باطل است و باید آن شوط را دوباره اعاده کند و احتیاط مستحب آن است که پس از اعاده آن شوط و اتمام طواف، دوباره طواف را به جا آورد.

و احتیاط واجب آن است که در حال طواف بالای دیوار حجر حرکت نکنند و احتیاط مستحب آن است که در حال طواف دست خود را بر دیوار حجر نگذارند.

مسأله 304

هرگاه کسی که مشغول طواف واجب است قبل از تجاوز از شوط چهارم بدون عذر از مطاف محل طواف خارج شود، پس اگر مدت زمان خروج از مطاف به اندازه ای باشد که موالات عرفیه پی در پی بودن طواف در نظر عرف از بین رفته باشد، طوافش باطل است و اگر موالات عرفیه فوت نشده یا خروج از مطاف بعد از تجاوز از شوط چهارم است، احتیاط واجب آن است که پس از اتمام طواف، دوباره آن را به جا آورد و برای این احتیاط کفایت یک طواف به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید آن طور که در مسأله (282) گذشت

ص: 157

جا آورد.

مسأله 305

هرگاه در حال طواف حدثی از شخص سرزند، حکم آن در مسأله (282) گذشت و هرگاه در آن حال متوجه شود که بدن یا لباسش نجس است، حکم آن در مسأله (297) گذشت و اگر در حال طواف زن حائض شود، باید طواف را قطع کند و فوراً از مسجدالحرام خارج شود و حکم طوافش در مسأله (288) گذشت.

مسأله 306

اگر طواف کننده به واسطه عارض شدن مرض مانند سردرد یا درد شکم ناچار شود طواف خود را قطع کند، چنانچه پیش از اتمام شوط چهارم باشد باید دوباره طواف را به جا آورد و چنانچه پس از آن باشد احتیاط واجب آن است که برای مقدار باقی مانده نایب بگیرد و خودش هم یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید آن طور که در مسأله (282) گذشت به جا آورد، مگر در صورتی که طواف را برای برآوردن حاجت برادر مؤمنش قطع کرده باشد، که در این صورت باقی مانده طواف را به جا می آورد و طوافش صحیح است.

و اگر طواف مستحب باشد از همان جا که قطع کرده بقیه طواف را به جا آورد، اگر چه قطع طواف بعد از یک شوط یا دو

ص: 158

شوط باشد.

مسأله 307

قطع کردن طواف واجب یا مستحب برای عیادت مریض، یا برآوردن حاجت خود یا برادران مؤمن جایز است و حکم طواف قطع شده در مسأله قبل گذشت.

و قطع طواف اگر چه واجب باشد برای نماز واجب هنگام داخل شدن وقت آن، مستحب است و پس از انجام نماز، طواف را از جایی که قطع کرده تمام می کند و این حکم در مورد نماز وتر، در صورت تنگ شدن وقت آن نیز جاری است.

مسأله 308

نشستن در اثنای طواف جهت استراحت و رفع خستگی به مقداری که موالات عرفیه پی در پی بودن طواف از نظر عرف از بین نرود جایز است و اگر موالات عرفیه از بین برود طواف باطل می شود.

نقص در طواف

مسأله 309

اگر مقداری از طواف را به جا آورد و بعد تصمیم بگیرد بقیه را به جا نیاورد، این تصمیم ضرری به صحّت طواف نمی رساند و در صورتی که پی در پی بودن اجزاء و شوطهای طواف از نظر عرف به هم نخورده باشد، می تواند بقیه طواف را

ص: 159

به جا آورد و طوافش صحیح است؛ ولی اگر از مطاف محل طواف خارج شده باشد، حکم آن در مسأله (304) گذشت.

مسأله 310

اگر مقداری از طواف را سهواً به جا نیاورد، چنانچه پیش از فوت موالات و پی در پی بودن طواف از نظر عرف یادش بیاید و از مطاف خارج نشده باشد، باقی مانده طواف را به جا آورده و طوافش صحیح است و اگر پس از فوت موالات عرفی، یا پس از خروج از مطاف یادش بیاید، چنانچه یک شوط فراموش شده باشد، آن را به جا آورده و طوافش در این صورت نیز صحیح است و اگر خودش نتواند آن شوط را به جا آورد اگر چه به جهت بازگشت به بلدش باشد بدون اشکال، باید برای انجام آن نایب بگیرد و همچنین است بنا بر اقوی اگر دو شوط یا سه شوط فراموش شده باشد و اگر چهار شوط یا بیشتر فراموش شده باشد، احتیاط واجب آن است که یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید آن طور که در مسأله (282) گذشت به جا آورد.

ص: 160

زیادی بر شوطهای طواف پنج صورت دارد:

اول:

آن که طواف کننده مقدار زیادی را به قصد این که جزء باشد برای طوافی که مشغول آن است یا برای طواف دیگری، به جا نیاورده باشد، که در این صورت طوافش به این زیادی باطل نمی شود.

دوم:

آن که در ابتدای شروع طواف یا در اثنای آن قصد کند آوردن زیادی را، به این که زیادی جزء همین طوافش باشد، که در این صورت طوافش باطل است و باید دوباره آن را به جا آورد.

سوم:

آن که پس از فارغ شدن از طواف، زیادی را به قصد این که جزء آن طواف باشد به جا آورد، که در این صورت نیز باید طوافش را اعاده نماید.

چهارم:

آن که قصد کند زیادی را جزء برای طواف دیگر انجام دهد و آن زیادی را ادامه دهد و یک طواف کامل به جا آورد، که در این صورت زیادی در طواف اول محقق نشده، چون قصد آن را نکرده است، ولی چون دو طواف واجب را پشت سرهم، بدون

فاصله انداختن به نماز طواف، انجام داده است که قران بین دو طواف می نامند طواف اول بنا بر احتیاط و طواف دوم بنا بر اقوی باطل می شود.

پنجم:

آن که قصد کند زیادی را جزء برای طواف دیگر انجام دهد، ولی طواف دوم را اتفاقاً به آخر نرساند، یا اصلاً زیادی را انجام ندهد، که در این صورت نه زیادی محقق شده است و نه قران، ولی اگر مکلف در ابتدای طوافش و یا در اثنای آن قصد قران نموده باشد و عالم به حرمت آن باشد، بنا بر احتیاط طوافش باطل است.

مسأله 311

هرگاه سهواً در طواف زیاد کند، چنانچه زیادی کمتر از یک شوط باشد، باید آن را قطع کند و طوافش صحیح است و چنانچه یک شوط یا بیشتر باشد، احتیاط واجب آن است که آن را به قصد قربت مطلقه قصد امتثال امر شارع چه وجوبی باشد یا استحبابی ادامه داده تا به یک طواف کامل برساند، سپس دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم (علیه السلام) پیش از سعی و دو رکعت هم پس از سعی به جا آورد، اگر چه اقوی آن است که دو رکعت پیش از سعی کفایت می کند.

ص: 162

مسأله 312

اگر شک در صحّت طواف نماید، چنانچه شک بعد از فارغ شدن از طواف باشد، حکم به صحّت طواف می شود و همچنین است اگر شک در اثنای طواف نسبت به صحّت آنچه از آن فارغ شده است باشد و چنانچه شک در عدد شوطها نماید، در صورتی که محل تدارک آن گذشته باشد مثل این که بعد از فوت موالات عرفیه، یا بعد از داخل شدن در عملی که باید بعد از طواف انجام شود مثل نماز طواف شک کرده باشد نیز حکم به صحّت طواف می شود.

مسأله 313

هرگاه یقین داشته باشد هفت شوط انجام داده و شک کند آیا زیاده تر انجام داده یا نه مثل این که احتمال دهد که شوط آخری هشتم است طوافش صحیح است، مگر در صورتی که شک مذکور قبل از تمام شدن شوط آخری باشد، که بنا بر اقوی طواف باطل است و احتیاط مستحب آن است که آن را به قصد رجاء مطلوبیت تمام کند و دوباره طواف را به جا آورد و در احتیاط مذکور کفایت می کند یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید آن طور که در مسأله (282)

مسأله 314

هرگاه در طواف واجب در عدد شوطها شک کند، چنانچه شک در نقصان طواف باشد و شک بین شش و هفت باشد، اگر چه حکم به صحّت طواف و بنا گذاشتن بر شش وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که طواف را از نو به جا آورد.

و اگر شک بین شماره های قبل از هفت باشد مثل شک بین پنج و شش و کمتر از آن دو طواف باطل است و همچنین اگر شک در زیادی و نقصان هر دو باشد مانند شک بین شش و هفت و هشت، یا شک بین شش و هشت طواف باطل است.

مسأله 315

هرگاه بین شش و هفت شک کند و از روی نادانی به حکم بنا را بر شش بگذارد و طوافش را تمام کند، بنا بر احتیاط واجب باید دوباره طواف را به جا آورد و اگر زمان تدارک فوت شده باشد، اعاده بر او نیست.

مسأله 316

طواف کننده می تواند در حفظ شماره شوطها بر شمارش رفیقش اعتماد کند، به شرط آن که رفیقش یقین داشته باشد.

مسأله 317

هرگاه در شماره شوطهای طواف مستحبی شک کند، بنا را بگذارد بر آنچه یقین دارد انجام داده است و طوافش صحیح است.

اگر عمداً طواف عمره تمتّع را به جا نیاورد چه با علم به حکم باشد یا با جهل به آن و نتواند آن را و بقیه اعمال عمره تمتّع را تا پیش از رسیدن به مقدار رکن از وقوف عرفات انجام دهد، عمره اش باطل است و در ابتدای احکام طواف تفصیل این حکم گذشت و اگر طواف را عمداً در حج ترک کند و نتواند آن را تدارک کند، حج او باطل می شود و باید سال آینده حج را اعاده نماید و اگر از روی جهل و نادانی ترک کرده باشد، باید سال آینده حج را اعاده نماید و بنا بر احتیاط واجب یک شتر کفاره بدهد.

هرگاه طواف را فراموش کند باید بعد از آن که به یادش آمد به جا آورد:

پس اگر پیش از گذشتن وقت آن یادش بیاید مثل کسی که آن را در عمره تمتّع فراموش کند و بعد از ورود در سعی بین صفا و مروه یا بعد از فارغ شدن از آن یادش بیاید باید طواف را به جا آورد، سپس در مثال اول باقی مانده سعی را و در مثال دوم دوباره سعی را به جا آورد.

و اگر بعد از گذشتن وقت آن یادش بیاید مثل کسی که پس از گذشتن زمان به مقداری که دیگر با انجام آن و اتمام بقیه اعمال عمره به مقدار رکن از وقوف به عرفات نرسد یادش بیاید طواف عمره تمتّع را به جا نیاورده، یا مثل کسی که پس از ماه ذی الحجّه

یادش بیاید که طواف حج را انجام نداده باید طواف را قضا نماید و حجّش صحیح است و احتیاط واجب آن است که پس از قضای طواف و نماز آن سعی را دوباره به جا آورد.

و اگر زمانی یادش بیاید که حتی متمکّن از قضا هم نباشد مثل کسی که بعد از بازگشت به بلدش یادش بیاید باید نایب بگیرد و احوط و اولی آن است که نایب پس از طواف و نمازش سعی را نیز به جا آورد.

مسأله 320

هرگاه طواف واجب را فراموش کند و پس از برگشت به بلدش و نزدیکی با زن یادش بیاید، چنانچه طواف حج را فراموش کرده باشد، باید یک قربانی به منی بفرستد و اگر طواف عمره را فراموش کرده باشد، باید یک قربانی به مکه بفرستد و در هر دو صورت برای قربانی یک گوسفند کفایت می کند.

مسأله 321

اگر طواف را فراموش کند و وقتی یادش بیاید که قضای آن ممکن باشد، باید آن را قضا نماید، حتی اگر از احرام خارج شده باشد و لازم نیست دوباره برای قضای آن احرام ببندد.

ولی اگر از مکه خارج شده و یک ماه یا بیشتر از زمان خروجش گذشته باشد، احتیاط واجب آن است که احرام ببندد و

وارد مکه شود و طواف را قضا کند.

مسأله 322

کسی که طواف را فراموش کرده، تا آن را خودش یا نایش به جا نیاورده، تمام چیزهایی که حلال بودن آنها متوقف بر انجام طواف است، بر او حرام است.

مسأله 323

اگر شخصی بدون کمک گرفتن از دیگری به تنهایی متمکن از طواف نباشد به علت بیماری یا شکستگی یا مانند آن باید با کمک دیگری طواف را انجام دهد و اگر متمکن از کمک گرفتن هم نباشد، باید او را به هر نحو ممکن طواف دهند و با عدم تمکن از این هم باید طوافش توسط نایب انجام شود و اگر قدرت بر نایب گرفتن نباشد مثل کسی که بیهوش است یا عقل ندارد و نمی تواند نایب بگیرد باید ولی او یا فرد دیگری از طرف او طواف کند و زن حائض و نفساء حکم طوافش در شرایط صحّت طواف گذشت.

نماز طواف

اشاره

سومین واجب عمره تمتع نماز طواف است و آن دو رکعت است که باید بعد از طواف آورده شود و مانند نماز صبح است،

ص: 167

ولی مکلف در قرائت حمد و سوره آن مخیر است که بلند یا آهسته بخواند و واجب است آن را در نزدیک مقام ابراهیم (علیه السلام) به جا آورد و ظاهر آن است که باید آن را پشت مقام انجام دهد و اگر به جهت ازدحام جمعیت نتواند آن را در نزدیک مقام به جا آورد، باید با مراعات الاقرب فالاقرب هر چه نزدیکتر به مقام به جا آورد و بنا بر احتیاط واجب از حدود پانزده متر مانده به آخر صحن مسجد فعلی تجاوز نکند و اگر متمکن از این هم نباشد احتیاط واجب آن است که آن را در یکی از دو طرف نزدیک مقام به جا آورد و اگر از این هم متمکن نشد می تواند آن را در هر جای مسجد به جا آورد.

این حکم نماز طواف واجب است و اما به جا آوردن نماز طواف مستحب در هر جای مسجد، حتی در حال اختیار جایز است، بلکه بعید نیست که به جا آوردن آن در خارج از مسجد نیز جایز باشد.

مسأله 324

کسی که نماز طواف را عمداً و با علم ترک کند، اقوی اینست که حجّش باطل است.

مسأله 325

اقوی آن است که نماز طواف را باید بعد از طواف فوراً به جا آورد، به این معنی که فاصله بین آن دو بیش از مقدار

ص: 168

مسأله 326

هرگاه نماز طواف را فراموش کند و پس از فارغ شدن از سعی یادش بیاید، باید آن را پس از سعی به جا آورد و واجب نیست سعی را دوباره بعد از نماز به جا آورد، اگر چه احتیاط مستحب اعاده آن است و چنانچه در اثنای سعی یادش بیاید، اگر چه حکم به جواز تمام کردن سعی و آوردن نماز طواف پس از آن وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که سعی را قطع کند و نماز را نزد مقام به جا آورد و پس از آن باقی سعی را انجام دهد.

و اگر پس از خارج شدن از مکه برای انجام بقیه اعمال حج در منی یادش بیاید، اقوی آن است که مخیر است آن را در منی به جا آورد و یا برگردد و نزد مقام به جا آورد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که برگردد و نزد مقام به جا آورد.

و اگر پس از کوچ کردن از مکه یادش بیاید، چنانچه مقدار کمی رفته باشد، برگردد و نزد مقام به جا آورد، وگرنه باید یا در هر جایی که یادش آمده به جا آورد و یا نایب بگیرد که نزد مقام به جا آورد.

و تمام احکامی که برای ترک نماز طواف به جهت فراموشی

ذکر شد، نسبت به کسی که از روی جهل قصوری یا تقصیری آن را ترک کرده باشد جاری است.

مسأله 327

چنانچه از روی فراموشی یا جهل قصوری یا تقصیری نماز طواف را ترک کند تا آن که بمیرد، واجب است ولی میت آن را قضا نماید.

مسأله 328

هرگاه در قرائت نمازگزار غلطی باشد، چنانچه متمکن از تصحیح آن نباشد، بدون اشکال آنچه از قرائت بلد است برای او کافیست و چنانچه متمکن از تصحیح آن باشد، واجب است قرائت خود را تصحیح نماید و می تواند اکتفا کند به این که هنگام به جا آوردن نماز، قرائت صحیح را به تلقین شخصی که بلد است انجام دهد.

و اگر هیچ یک از این دو را نتواند تا زمانی که وقت برای تصحیح تنگ شود، باید نماز را با همان قرائت غلط بخواند و بنا بر احتیاط واجب آن را به جماعت هم به جا آورد و نایب هم برای آن بگیرد.

مسأله 329

هرگاه نداند که قراءتش صحیح نیست و در نادانی خود معذور باشد، نمازش صحیح است، حتی اگر بعد از نماز و یا

ص: 170

در اثنای آن بعد از گذشتن محل تدارک قرائت مثل این که بعد از داخل شدن در رکوع متوجه شود که قراءتش صحیح نیست.
و اگر در نادانی خود معذور نباشد، چنانچه در مکه باشد باید بعد از تصحیح قراءت، نمازش را اعاده نماید و چنانچه خارج از مکه باشد، حکم کسی را دارد که نماز طواف را فراموش نموده است که در مسأله (326) گذشت.

ص: 171

چهارمین واجب عمره تمتع سعیست و باید آن را با قصد قربت به جا آورد و ستر عورت و همچنین طهارت از حدث به وضو یا غسل و پاک بودن بدن و لباس از نجاست در آن معتبر نیست، اگر چه احوط و افضل آن است که با طهارت از حدث و پاک بودن بدن و لباس آن را انجام دهد.

مسأله 330

سعی را باید بعد از طواف و نماز آن به جا آورد، بنا بر این اگر پیش از طواف یا نمازش به جا آورد، باید دوباره پس از طواف و نمازش انجام دهد و حکم کسی که طواف را فراموش کند و پس از انجام سعی یادش بیاید، در مسأله (319) گذشت.

مسأله 331

در سعی نیت معتبر است، یعنی باید آن را به قصد سعی و برای تقرب به خداوند تبارک و تعالی انجام دهد و همچنین در نیت باید تعیین کند که سعی عمره را انجام می دهد اگر

در عمره باشد، یا حج را اگر در حج باشد.

مسأله 332

در سعی عدد معتبر است، یعنی باید هفت مرتبه حد فاصل بین صفا و مروه را بپیماید و باید حرکت را از صفا به سمت مروه آغاز کند و هرگاه به مروه رسید یک شوط حساب می شود و سپس از مروه به صفا برگردد و این شوط دیگر است و دوباره از صفا به مروه برود و همین طور ادامه دهد تا این که سعی به شوط هفتم در مروه تمام شود و برای پیمودن مسافت بین صفا و مروه لازم نیست در یک خط مستقیم حرکت کند و احوط و اولی آن است که تمام فاصله بین دو کوه صفا و مروه به طور دقیق پیموده شود، به این نحو که هنگام حرکت از صفا و مروه پشت پاشنه دو پای خود را به آن دو کوه بچسباند و هنگام رسیدن به آن دو انگشتان پاهایش را به آن دو کوه بچسباند.

و اقوی آن است که شوطهای سعی و اجزای آنها باید طوری آورده شوند که از نظر عرف پی در پی باشند

و مستحب است سعی را هنگام داخل شدن وقت نماز قطع کند و پس از انجام نماز باقی آن را به جا آورد.

و قطع سعی برای برآوردن حاجت مؤمن اگر چه دعوت به طعام باشد جایز است، ولی در صورت قطع احتیاط واجب آن

ص: 173

است اول سعی قبلی را تمام کند و دوباره سعی را به جا آورد و با آوردن یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید آن طور که در مورد طواف در مسأله (282) گذشت این احتیاط محقق می شود.

مسأله 333

اگر سعی را از مروه شروع کند، در هر شوطی که باشد چه در شوط اول و چه پس از آن باید سعی را از سر بگیرد.

مسأله 334

معتبر نیست سعی پیاده انجام شود، پس می توان آن را سواره انجام داد، ولی پیاده افضل است.

مسأله 335

معتبر است سعی بین صفا و مروه را از راه متعارف موجود بین آن دو انجام دهد، پس پیمودن آن از داخل مسجدالحرام یا هر راه دیگری کافی نیست.

مسأله 336

واجب است وقتی به طرف مروه حرکت می کند، آن را رو به روی خود قرار دهد، نه پشت و نه به طرف پهلو و همچنین واجب است وقتی به طرف صفا حرکت می کند آن را رو به روی خود قرار دهد، بنا بر این اگر وقت رفتن به طرف مروه پشت به آن حرکت کند، یا وقت رفتن به صفا پشت به آن حرکت کند، کافی نیست، ولی برگرداندن صورت به پشت سر یا به طرف راست یا چپ، هنگام رفتن به صفا و مروه مانعی ندارد.

نشستن بالای صفا و مروه و بین راه برای استراحت کردن در اثنای سعی، جایز است، اگر چه احتیاط مستحب ترک آن است، مگر به جهت خستگی طاقت فرسا و مشقت.

احکام سعی**اشاره**

اگر کسی سعی را عمداً و با علم به حکم و موضوع آن یعنی با علم به وجوب سعی و این که آنچه واجب است چیست تا زمانی ترک کند که نتواند آن را انجام دهد و خود را به مقدار رکن از وقوف عرفات برساند حجّش باطل می شود و باید در سال بعد دوباره به جا آورد و اقوی آن است که احرامش نیز باطل می شود.

و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر اقوی نباشد حکم جاهل به حکم یا موضوع.

و احوط و اولی آن است که در هر صورت با آن احرام اعمال عمره مفرده را به جا آورد.

اگر سعی را فراموش کند باید هر وقت یادش آمد به جا آورد، حتی اگر بعد از اعمال حج باشد و چنانچه نتواند خودش به جا آورد یا حرجی و مشقت آور باشد، باید برای انجام

آن نایب بگیرد و در هر دو صورت چه خود به جا آورد یا نایبش حج او صحیح است.

مسأله 339

کسی که متمکن نباشد خودش سعی را انجام دهد حتی با کمک گرفتن از دیگری، باید ترتیبی دهد که او را سعی دهند، به حمل بر انسان یا به وسیله دیگری.

و اگر متمکن از آن هم نباشد باید نایب بگیرد که سعی را از طرف او انجام دهد و اگر این را هم نتواند مانند کسی که چیزی را درک نمی کند یا بیهوش است باید ولی او یا شخص دیگری سعی را از طرف او انجام دهد.

مسأله 340

احتیاط واجب آن است که سعی را بعد از طواف و نمازش فوراً به جا آورد، به این معنی که فاصله بین آنها بیش از مقدار متعارف نباشد، ولی تأخیر آن برای رفع خستگی و مانند آن مثل شدت گرما مانعی ندارد و تأخیر آن تا فردای روز طواف جایز نیست، بلکه بنا بر احتیاط واجب تأخیر سعی بدون ضرورت، تا شب آن روز نیز جایز نیست.

مسأله 341

زیاد کردن به هفت شوط سعی جایز نیست و اگر عمداً مقداری را به سعی زیاد کند به قصد این که جزء آن باشد سعی باطل می شود، ولی اگر از روی سهو و یا جهل به حکم زیادی

ص: 176

را به جا آورد، سعی باطل نمی شود.

مسأله 342

اگر به خطا مقداری به سعی خود زیاد کند، سعیش صحیح است، ولی اگر یقین کند هشت شوط بین صفا و مروه سعی کرده است، مستحب است شش شوط دیگر به آنها اضافه کند که در نتیجه به صفا ختم می شود و در صورتی که بیش از هشت شوط به خطا زیاد کرده باشد، مانعی نیست که به قصد رجاء آن را تا یک سعی کامل ادامه دهد.

مسأله 343

هرگاه عمداً مقداری از سعی را به جا نیاورد عالم به حکم باشد یا جاهل به آن و نتواند آن را تا پیش از رسیدن به مقدار رکن وقوف عرفات تدارک کند حجّش فاسد می شود و باید آن را در سال بعد به جا آورد و اقوی آن است که احرامش نیز باطل است، اگر چه احتیاط مستحب آن است که به قصد رجاء مطلوبیت سعی را تمام نماید و بعد از آن تقصیر کند.

و هرگاه مقداری از سعی را از روی فراموشی به جا نیاورد، چنانچه فراموش شده بعد از شوط چهارم باشد باید باقی مانده را هرگاه یادش آمد به جا آورد، اگر چه بعد از پایان اعمال حج پیش از تمام شدن ماه ذی الحجّه باشد و اگر

ص: 177

بعد از تمام شدن ماه باشد احتیاط واجب آن است که باقی مانده را به جا آورد و دوباره یک سعی انجام دهد و این احتیاط به آوردن یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید آن طور که در مسأله (282) در مورد طواف بیان شد نیز محقق می شود.

و چنانچه متمکن نباشد خودش سعی را تدارک کند یا تدارک آن بر او دشوار باشد، باید نایب بگیرد و اگر این را هم نتواند مانند کسی که چیزی را درک نمی کند یا بیهوش است باید ولی او یا شخص دیگری سعی را به نیابت از او تدارک نماید و احتیاط واجب آن است که نایب یک سعی کامل برای منوب عنه به قصد اعم از تمام کردن سعی منوب عنه و سعی جدید به جا آورد.

و اگر کمبود سعی از روی فراموشی و قبل از تمام کردن شوط چهارم باشد، احتیاط واجب آن است که یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید به جا آورد و اگر متمکن نباشد خودش انجام دهد یا بر او دشوار باشد، باید به شرحی که گذشت نایب بگیرد.

مسأله 344

هرگاه از روی فراموشی مقداری از سعی عمره تمتع

ص: 178

را به جا نیاورد و به اعتقاد این که سعی را تمام کرده از احرام خارج شود، باید یک گاو بکشد و سعی را به طوری که در مسأله قبل بیان شد تمام کند.

شک در سعی

اشاره

شک در صحّت سعی بعد از فارغ شدن از آن اعتبار ندارد حکم به صحّت می شود و همچنین شک در عدد شوطها بعد از تجاوز از محل، اعتبار ندارد، مثل این که پس از تقصیر در عمره تمتّع یا عمره مفرده و یا بعد از شروع در طواف نساء در حج در عدد شوطهای انجام شده شک کند و جمعی از فقها (اعلی الله مقامهم) فرموده اند:

«شک بعد از انصراف از سعی اگر چه قبل از تقصیر باشد، اعتبار ندارد.» ولی اقوی اینست که به این شک در صورتی که قبل از فوت موالات عرفیه باشد، باید اعتنا کند اگر چه از مسعی محل سعی خارج شده باشد.

مسأله 345

اگر شک در زیادی شوط داشته و به گونه ای باشد که با ابتدا کردن او از صفا منافات نداشته باشد مثل این

ص: 179

که در مروه شک بین هفت و نه کند اعتباری به شکش نبوده و سعی او صحیح است و اگر شک در نقصان فقط باشد مثل شک بین پنج و شش یا شک در زیاده و نقصان باشد مثل شک بین شش و هشت سعی او باطل است و باید دوباره سعی نماید.

مسأله 346

شک در عدد شوطهای سعی در اثنای آن، موجب بطلان سعی است، همان طور که شک در عدد شوطهای طواف در اثنای آن موجب بطلان طواف است.

ص: 180

پنجمین واجب عمره تمتع تقصیر است و آن عبارت است از گرفتن مقداری از موی سر یا ریش یا شارب یا ابرو و یا چیدن مقداری از ناخن دست یا پای خود و کندن مو یا ناخن، از تقصیر کفایت نمی کند و در تقصیر نیت معتبر است، یعنی باید آن را به قصد تقصیر و برای تقرب به خداوند متعال انجام دهد.

مسأله 347

بیرون آمدن از احرام عمره تمتع فقط با تقصیر است و تراشیدن سر کفایت نمی کند، بلکه حرام است و اگر سر خود را عمداً و با علم بتراشد باید یک خون کفاره دهد و کشتن یک گوسفند کفایت می کند، ولی اگر از روی فراموشی یا جهل سر خود را تراشید، ثبوت کفاره بر او محل اشکال است.

مسأله 348

اگر پس از سعی و پیش از تقصیر به جهت جهل به

حکم نزدیکی کند احتیاط واجب آن است که یک شتر کفّاره بدهد.

مسأله 349

تقصیر را باید پس از تمام شدن سعی انجام داد و قبل از آن حرام است و چنانچه قبل از آن عمداً و با علم انجام دهد، بر او کفّاره ای که در مسأله (257 و 271) بیان شد واجب می شود.

مسأله 350

موالات پی در پی بودن بین سعی و تقصیر واجب نیست و برای تقصیر مکان خاصی معتبر نیست، پس می تواند آن را در هر جایی که بخواهد تا زمانی که وقت برای حج تنگ نشده است، انجام دهد.

مسأله 351

هرگاه تقصیر را عمداً ترک کند و احرام حج ببندد، عمره اش باطل می شود و احتیاط واجب آن است که با آن احرام حج افراد انجام دهد و پس از آن عمره مفرده ای به جا آورد و در سال بعد حج تمتّع را انجام دهد.

مسأله 352

اگر از روی فراموشی تقصیر را انجام ندهد و احرام حج ببندد، عمره اش صحیح است و اقوی آن است که کفّاره بر او واجب نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفّاره دهد.

مسأله 353

هرگاه محرم در عمره تمتّع تقصیر کند، تمام آنچه که به جهت احرام عمره بر او حرام شده بود، به جز تراشیدن سر، برای

او حلال می شود و اما تراشیدن سر بر حرمت باقیست و اگر سر خود را در مگه بتراشد، چنانچه جاهل باشد چیزی بر او نیست و همچنین اگر عمره تمتع را در ماه شوال به جا آورد، تا سی روز بعد از عید فطر، اگر عمداً هم سر خود را بتراشد چیزی بر او نیست و حکم به عدم جواز تراشیدن عمدی بعد از سی روز مشکل است و اگر بتراشد بنا بر احتیاط خونی بر او واجب می شود، که کشتن یک گوسفند کفایت از آن می کند.

مسأله 354

طواف نساء در عمره تمتع واجب نیست.

ص: 183

اولین واجب حج بستن احرام است و بهترین وقت آن روز ترویبه هشتم ذی الحجه است و برای پیر و مریض در صورتی که از ازدحام جمعیت بترسند، جایز است آن را پیش از این هم ببندند و احتیاط واجب آن است که غیر این دو پیش از روز پنجم احرام نبندند و در مسأله (148) گذشت که در صورت حاجت به خارج شدن از مکه پس از اتمام عمره تمتع، می تواند هر وقت پس از بستن احرام حج از آن خارج شود.

مسأله 355

همچنان که بر کسی که احرام عمره بسته، جایز نیست پیش از تقصیر احرام حج ببندد، بر کسی هم که احرام حج بسته، جایز نیست پیش از تمام کردن اعمال حج احرام عمره مفرده ببندد و مانعی نیست که پس از تمام کردن اعمال حج و پیش از انجام طواف نساء احرام عمره مفرده ببندد، اگر چه احتیاط

مستحب آن است که پیش از طواف نساء هم احرام نبندد.

مسأله 356

در صورتی که تأخیر انداختن احرام حج موجب شود که به وقوف واجب عرفات در روز عرفه نرسد، واجب است فوراً احرام ببندد.

مسأله 357

کیفیت بستن احرام حج و واجبات و محرمات آن، مانند احرام عمره است و تنها نیت آنها فرق می کند.

مسأله 358

مکلف می تواند احرام حج را از هر جای مکه ببندد و ظاهر آن است که منحصر به مکه زمان قدیم که در روایت حدود آن بین ذی طوی و عقبه مدینین ذکر شده نمی باشد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که در همان محدوده احرام ببندد و بستن احرام نزد مقام ابراهیم یا حجر اسماعیل ((علیهما السلام)) افضل است.

مسأله 359

اگر کسی از روی فراموشی یا جهل به حکم، بدون احرام از مکه خارج شود و بعد یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند اگر چه در عرفات باشد واجب است برگردد و از آن جا احرام ببندد.

و چنانچه متمکن نباشد به جهت تنگی وقت یا عذر دیگری که برگردد باید از همان جایی که هست احرام ببندد و همچنین است اگر پس از وقوف در عرفات یادش بیاید یا علم به حکم پیدا

ص: 185

کند و متمکن نباشد که به مگه برگردد و اگر متمکن باشد احتیاط واجب آن است که برگردد و در مگه احرام ببندد و برگردد و بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر تا پس از پایان اعمال حج یادش نیاید یا علم به حکم پیدا نکند حجّش صحیح است.

مسأله 360

کسی که از روی علم و عمد احرام حج را نبندد، باید آن را تدارک کند و چنانچه متمکن از تدارک آن پیش از رسیدن به مقدار رکن از وقوف در عرفات نباشد، حجّش فاسد است و باید در سال آینده آن را دوباره به جا آورد.

مسأله 361

کسی که عمره تمتّع را به جا آورده و احرام حج را بسته، ظاهر اینست که قبل از رفتن به عرفات طواف مستحبی برای او جایز نیست و چنانچه طواف مستحبی انجام دهد سزاوارتر آن است که پس از طواف تلبیه را از نو بگوید.

وقوف در عرفات

اشاره

دومین واجب حج تمتّع وقوف در عرفات است و مقصود از وقوف حضور در آن جا از روی قصد و برای تقرّب به خداوند متعال است، سواره باشد یا پیاده، ساکن باشد یا در حال حرکت.

ص: 186

مسأله 362

حدود عرفات عبارتند از:

دشتهای «عُرنه» و «ثویه» و «نمره» تا «ذی المجاز» و از «مأزمین» تا آخرین جای وقوف و خود این حدود خارج از عرفات است و وقوف در آنها کفایت نمی کند.

مسأله 363

افضل در جای وقوف عرفات، دامنه سمت چپ کوه «رحمه» است و بعید نیست کوه مذکور جزء عرفات باشد، ولی احتیاط مستحب آن است که انسان در هیچ قسمتی از کوه وقوف ننماید.

مسأله 364

چنانچه در تمام مدتی که وقوف در آن واجب است در عرفات باشد، ولی خواب یا بی هوش باشد، وقوف واجب از او محقق نشده است، ولی خواب یا بی هوش بودن در قسمتی از آن مدّت ضرر ندارد.

مسأله 365

مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) آن است که «شخص مختار باید از ظهر روز نهم ذی الحجّه تا غروب در عرفات وقوف کند» و احتیاط واجب آن است که این فتوای مشهور رعایت شود و جایز است آن را از اول ظهر به اندازه انجام غسل و خواندن نماز ظهر و عصر پشت سرهم با یک اذان و دو اقامه، به تأخیر اندازد و به تأخیر انداختن از روی عمد به مقدار

ص: 187

ذکر شده بدون اشتغال به آنچه ذکر شد، مشکل است و وقوف در تمام مدت ذکر شده اگر چه واجب است، ولی از ارکان حج نیست، یعنی اگر کسی وقوف در مقداری از این مدت را عمداً ترک نماید حجّش فاسد نمی شود، بلی، اگر با اختیار وقوف در عرفات را به طور کلی ترک کند حجّش فاسد می شود.

و خلاصه آن که مقدار رکن از وقوف در عرفات که ترک اختیاری آن موجب بطلان حج است، تنها وقوف در قسمتی از آن مدت است.

مسأله 366

کسی که وقوف اختیاری عرفات یعنی وقوف در روز نهم را درک نکند، از روی فراموشی حکم یا موضوع باشد یا از روی جهل قصوری به حکم یا موضوع یا به واسطه هر عذر دیگری، باید وقوف اضطراری یعنی وقوف مقداری از شب عید قربان در عرفات را انجام دهد و حجّش صحیح خواهد بود، پس اگر این وقوف اضطراری را عمداً ترک کند حجّش فاسد می شود.

و اگر به جهت عذری متمکن از هیچ یک از دو وقوف اختیاری و اضطراری در عرفات نباشد، ولی به وقوف در مشعر قبل از طلوع شمس برسد، کفایت می کند و حجّش صحیح است، زیرا خداوند متعال برای بنده خود عذرپذیرتر است.

ص: 188

کوچ کردن از عرفات، پیش از غروب آفتاب از روی علم و عمد حرام است، ولی حج را فاسد نمی کند، پس اگر پیش از غروب دوباره برگردد چیزی بر او نیست و اگر برگردد باید یک شتر در روز عید بکشد و احتیاط واجب آن است که آن را در منی بکشد و اگر نتواند باید هیجده روز در مکه یا در راه بازگشت به اهلس یا بعد از رسیدن به آنان روزه بگیرد و احتیاط واجب آن است که هیجده روز را پشت سرهم روز بگیرد و این حکم نسبت به کسی که از روی فراموشی یا جهل به حکم از عرفات کوچ کند نیز جاری است، یعنی بعد از آن که یادش آمد یا علم به حکم پیدا کرد باید برگردد، پس اگر در این صورت برگردد، ثبوت کفاره ذکر شده و بدل آن روزه گرفتن بر او محل اشکال است.

هرگاه هلال ماه ذی الحجّه بر اساس ضوابطی که در فقه شیعه بیان شده ثابت نشود، ولی برای قاضی اهل سنت ثابت شود و برطبق آن حکم کند، در آن دو صورت است:

اول:

آن که احتمال مطابقت حکم او با واقع داده شود و عمل به احتیاط هم مخالف با تقیه باشد، که در این صورت واجب است

ص: 189

متابعت آنها و وقوف با آنها و ترتیب همه آثار ثبوت هلال در مناسک حجّش و اگر عمل به احتیاط مخالف با تقیه نباشد، احتیاط آن است که مناسک را هم بر طبق حکم آنها انجام دهد و هم بر طبق وظیفه اولیه خودش، اگر چه اقوی کفایت انجام بر طبق حکم آنها است.

دوم:

آن که یقین پیدا شود حکم آنها مخالف واقع است، که در این صورت برای کفایت انجام اعمال بر طبق حکم آنها وجهی هست، ولی احتیاط واجب آن است که جمع کند بین عمل به وظیفه اولیه خودش و ترتیب آثار بر حکم آنها مثل وقوف با آنها در صورتی که این جمع مخالف با تقیه نباشد، وگرنه اگر متمکّن از وقوف اضطراری در مزدلفه باشد و مخالف تقیه نباشد، احتیاط واجب آن است که آن را انجام دهد و حجّش صحیح است و اگر متمکّن از این هم نباشد، احتیاط واجب آن است که چنانچه وجوب حج بر او ثابت و مستقر شده است در سال بعد دوباره به جا آورد.

و اگر مستقر نشده است مثل کسی که در همین سال مستطیع شده باشد و استطاعتش تا سال بعد باقی نماند چیزی بر او نیست

ص: 190

و اگر استطاعتش باقی ماند، یا دوباره مستطیع شد، احتیاط واجب آن است که دوباره حج را به جا آورد.

وقوف در مزدلفه

اشاره

سومین واجب حج تمتع وقوف در «مزدلفه» است و «مزدلفه» نام مکانی است که به آن مشعرالحرام گفته می شود و حدود آن حد فاصل بین «مأزمین» تا به «حیاض» تا به «وادی مُحسّر» می باشد و چنانچه جمعیت زیاد و جا کم باشد می توانند در «مأزمین» هم وقوف کنند و معتبر است وقوف در مشعر با قصد وقوف و برای تقرب به خداوند متعال باشد.

مسأله 369

هرگاه از عرفات کوچ کند، احوط و اولی آن است که مقداری از شب عید را در مزدلفه بماند.

مسأله 370

وقوف در مزدلفه از طلوع فجر روز عید واجب است و احتیاط واجب آن است که تا طلوع آفتاب در آن جا بماند و رکن از آن، وقوف مقداری از این مدت است، بنا بر این اگر مقداری از بین طلوع فجر تا طلوع آفتاب را وقوف داشته باشد اگر چه در باقی مدت عمداً وقوف را ترک کند حجش صحیح

ص: 191

است.

مسأله 371

کسانی که معذورند، مانند زنان و بچه‌ها و اشخاص ضعیف مثل پیرمردها و افراد مریض و کسی که ترس از ماندن دارد، می‌توانند مقداری از شب عید را در مزدلفه بمانند و پیش از طلوع فجر از آن جا به طرف منی کوچ کنند و ثبوت این حکم برای کسی که سرپرستی افراد معذور به عهده اوست، محل اشکال است.

مسأله 372

کسی که شب عید در مزدلفه وقوف کرده، ولی پیش از طلوع فجر از آن جا به منی از روی جهل به حکم کوچ کرده، حجّش صحیح است و باید یک گوسفند کفاره دهد.

مسأله 373

کسی که متمکّن از وقوف اختیاری در مزدلفه یعنی وقوف بین طلوع فجر و آفتاب نباشد چه به علّت فراموشی باشد یا هر عذر دیگری، می‌تواند به وقوف اضطراری در آن جا اکتفا نماید و مقصود از وقوف اضطراری آن است که مدتی را از بین طلوع آفتاب تا ظهر روز عید در آن جا وقوف کند.

ادراک وقوف در عرفات و مشعر یا یکی از آن دو

بیان شد که هر یک از وقوف در عرفات و مزدلفه دو قسم دارد:

وقوف اختیاری و اضطراری و هرگاه مکلف وقوف اختیاری

ص: 192

هر دو را درک کند، حجّش بی اشکال صحیح است، وگرنه در آن چند صورت است:

اول:

آن که هیچ کدام از دو وقوف اختیاری و اضطراری عرفات و مشعر را درک نکند و در این صورت حجّش باطل است و باید با همان احرامی که برای حج بسته یک عمره مفرده به جا آورد و در صورتی که وجوب حج بر او مستقر بوده یا استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، باید دوباره در سال بعد حج را به جا آورد.

دوم:

آن که وقوف اختیاری عرفات و اضطراری مزدلفه را درک کند.

سوم:

آن که وقوف اضطراری عرفات و اختیاری مزدلفه را درک کند و در این صورت و صورت قبل حج او بی اشکال صحیح است.

چهارم:

آن که وقوف اضطراری عرفات و اضطراری مزدلفه را درک کند و اقوی در این صورت نیز صحّت حجّش می باشد.

پنجم:

آن که فقط وقوف اختیاری مزدلفه را درک کند و در این صورت نیز حجّش صحیح است.

ششم:

آن که فقط وقوف اضطراری مزدلفه را درک کند و

ص: 193

اقوی در این صورت بطلان حج است و باید با احرامی که برای حج بسته یک عمره مفرده به جا آورد و در سال بعد دوباره به حج برود.

هفتم:

آن که فقط وقوف اختیاری عرفات را درک کند و اقوی در این صورت نیز بطلان حج است و حج او منقلب به عمره مفرده شده و باید با احرامی که برای حج بسته یک عمره مفرده به جا آورد و یک صورت استثنا می شود و آن اینست که پس از وقوف اختیاری عرفات شب عید را در مزدلفه مانده باشد و پیش از طلوع فجر از روی جهل به حکم به طرف منی کوچ کرده باشد، که در این صورت حکم به صحّت حج می شود، ولی اگر بتواند به مزدلفه تا پیش از ظهر روز عید برگردد، باید برگردد و مقداری در آن جا وقوف کند و با عدم امکان، حجّش صحیح است و در هر دو صورت امکان و عدم آن باید یک گوسفند کفّاره بکشد.

هشتم:

آن که فقط وقوف اضطراری عرفات را درک کند و در این صورت حجّش باطل است و باید آن را عمره مفرده قرار دهد. (یعنی با همان احرام حج عمره مفرده به جا آورد.)

ص: 194

پس از وقوف در مزدلفه واجب است مکلف به طرف منی حرکت کند و در آن جا سه عمل انجام دهد:

1 رمی جمره عقبه

اشاره

چهارمین واجب حج، رمی جمره عقبه در روز عید است و در آن چند چیز معتبر است:

1 آن که رمی را با قصد انجام آن و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد.

2 آن که رمی را با پرتاب هفت ریگ انجام دهد و کمتر از آن کفایت نمی کند، همچنان که پرتاب غیر ریگ از بقیه اجسام کفایت نمی کند.

3 آن که ریگها را یکی پس از دیگری پرتاب کند، بنا بر این

پرتاب دوریگ یا بیشتر با هم کفایت نمی کند.

4 آن که ریگها به خود جمره برسد.

5 آن که رسیدن آنها به جمره به واسطه پرتاب باشد، بنا بر این گذاشتن آنها روی جمره کفایت نمی کند و ظاهر اینست که اگر ریگی را پرتاب کند و در راه با چیزی برخورد کند و سپس به جمره اصابت نماید، کفایت می کند، ولی اگر جسمی که در راه با آن برخورد کرده سفت باشد که باعث جهیدن ریگ به طرف جمره و اصابت به آن شود، کفایت نمی کند.

6 آن که پرتاب ریگها بین طلوع و غروب آفتاب صورت گیرد، ولی زنان و بقیه کسانی که جایز است شب عید از مشعر به طرف منی کوچ کنند که در مسأله (371) گذشت می توانند در همان شب رمی نمایند.

7 آن که ریگها با دست پرتاب شود، بنا بر این پرتاب با غیر آن، مثل پرتاب با پا یا با کمک گرفتن از بعضی از ابزار که برای پرتاب ساخته شده، کفایت نمی کند.

مسأله 374

اگر پس از پایان رمی شک کند که آن را به طور صحیح انجام داده یا نه، حکم به صحّت آن می شود و اگر شک کند که رمی کرده یا نه، باید رمی کند و اگر شک کند که ریگها یا بعضی

ص: 196

از آنها به جمره اصابت کرده یا نه، باید مقدار مشکوک را دوباره انجام دهد، ولی اگر شک در رمی کردن یا اصابت ریگها به جمره پس از وارد شدن در عملی باشد که باید پس از رمی انجام داد، یا پس از فرارسیدن شب حاصل شود، لازم نیست به شک اعتنا شود.

مسأله 375

در ریگها اموری معتبر است:

1 آن که از حرم باشند و افضل آن است که از مشعر باشند.

2 آن که از مسجدالحرام و مسجد خیف برداشته نشوند، بلکه بعید نیست بقیه مساجد هم ملحق به این دو باشند.

3 آن که بنا بر احتیاط واجب بکر باشند، یعنی قبلا از ریگها برای پرتاب جمره استفاده نشده باشد

و مستحب است ریگها رنگین و نقطه دار و سست و به اندازه سر انگشت باشند.

مسأله 376

اگر بر طول جمره افزوده شود، احتیاط واجب آن است که به مقدار اصلی جمره رمی شود و چنانچه متمکن نباشد مقدار اصلی را رمی کند، باید خودش مقدار افزوده شده را رمی کند و برای رمی مقدار اصلی هم نایب بگیرد و در این حکم بین عالم و جاهل و کسی که فراموش کرده فرقی نیست.

ص: 197

چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم روز عید رمی نکنند، تا روز سیزدهم هرگاه علم پیدا کرد یا یادش آمد باید آن را تدارک کند، پس اگر در شب علم پیدا کند یا یادش بیاید، باید در روز فردای آن شب رمی کند مگر از کسانی باشد که رمی در شب برای آنها جایز است و اقوی آن است که بین رمی ادایی همان روز و قضای گذشته فاصله بیندازد و اول قضا را انجام دهد و بعد رمی همان روز را و احتیاط واجب آن است که قضا در اول روز و رمی همان روز در وقت ظهر باشد و این مطلب در رمی جمرات هم ذکر خواهد شد و اگر بعد از روز سیزدهم علم پیدا کند یا یادش بیاید، احتیاط واجب آن است که به منی برود و رمی نماید و در سال بعد هم یا خودش رمی نماید و یا نایب بگیرد که از طرف او رمی نماید.

و اگر پس از بیرون رفتن از مکه علم پیدا کند یا یادش بیاید، واجب نیست برگردد، بلکه احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی نماید و یا نایب بگیرد.

چنانچه از روی جهل یا فراموشی روز عید رمی نکند و پس از طواف عالم شود، یا یادش بیاید و رمی نماید، واجب نیست طواف را دوباره به جا آورد، اگر چه احتیاط مستحب

آن است که دوباره به جا آورده شود.

و اگر از روی علم و عمد رمی نکند و طواف را به جا آورد، ظاهر اینست که طوافش باطل است و واجب است پس از رمی دوباره آن را به جا آورد.

2 قربانی کردن ذبح گوسفند و گاو یا نحر شتر در منی

اشاره

اشاره

پنجمین واجب حج، قربانی کردن گوسفند یا گاو یا شتر در منی است و معتبر است این عمل را به قصد قربانی کردن در حج و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد و معتبر است آن را در روز انجام دهد و قربانی کردن در شب کفایت نمی کند اگر چه جاهل باشد.

بلی، برای خائف کسی که می ترسد در روز قربانی کند قربانی کردن در شب جایز است و واجب است قربانی کردن بعد از رمی جمره عقبه باشد، ولی چنانچه از روی جهل یا فراموشی پیش از رمی قربانی نماید صحیح است.

و واجب است ذبح یا نحر در منی باشد و در صورتی که تا آخر روزهای تشریق، روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم، نتواند اگر چه به جهت تقیه در منی قربانی کند، یا قربانی کردن در آن

ص: 199

جا برای او حرجی باشد، بنا بر احتیاط واجب در «وادی محسّر» قربانی کند و همچنین احتیاط واجب آن است که اگر از این هم متمکن نباشد در مکه قربانی کند و اگر از این هم متمکن نباشد یا حرجی باشد می تواند در هر جای حرم که بخواهد قربانی کند.

مسأله 379

بعید نیست به تأخیر انداختن قربانی کردن تا آخر روزهای تشریق جایز باشد، اگر چه احوط و افضل آن است که در روز عید انجام شود و در صورتی که به جهت عذری مانند فراموشی یا جهل به حکم از روزهای تشریق به تأخیر بیندازد، باید هر وقت عذر برطرف شد قربانی کند و اگر عذرش باقی بود، جایز است تا آخر ذی الحجّه تأخیر اندازد.

و اگر پس از طواف یادش آمد یا علم پیدا کرد و تدارک نمود، واجب نیست طواف را دوباره انجام دهد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که دوباره آن را انجام دهد، ولی اگر از روی علم و عمد قربانی نکند و طواف را انجام دهد، ظاهر اینست که طوافش باطل است و واجب است پس از قربانی کردن دوباره آن را انجام دهد.

مسأله 380

یک قربانی، تنها برای یک شخص کفایت می کند.

مسأله 381

قربانی باید گاو یا گوسفند یا شتر باشد و شتر باید

ص: 200

پنج سال را تمام کرده و وارد سال ششم شده باشد و گاو و بز بنا بر احتیاط باید دو سال را تمام کرده و وارد سال سوم شده باشد و همچنین احتیاط واجب آن است که گوسفند یک سال را تمام کرده و وارد سال دوم شده باشد و اگر پس از قربانی کردن برای او معلوم شود که قربانی سنّ لازم را نداشته، کافی نیست و باید دوباره قربانی کند و معتبر است در قربانی که اعضای آن تمام باشد، بنا بر این اگر یک چشم را نداشته باشد، یا لنگ، یا گوش بریده، یا شاخ داخلی اش شکسته، یا نقص دیگری مانند آن را داشته باشد، کفایت نمی کند و اظهر اینست که اخته (خصیّ) نیز کفایت نمی کند.

(و مقصود از شاخ داخلی، شاخست سفید و کوچک که در درون شاخ معمولی قرار دارد.)

و معتبر است از نظر عرفی لاغر نباشد و احوط و اولی آن است که مریض هم نباشد و رگهای دو تخم و خود دو تخمش را نکوبیده باشند و آن قدر پیر نباشد که مغز استخوانهایش آب شده باشد و نیز گوشش سوراخ نباشد و به حسب اصل خلقتش بی شاخ و بی دم نباشد.

ص: 201

و احتیاط واجب آن است که در صورتی که میسر است گوشش شکافته شده نباشد.

مسأله 382

اگر قربانی را به اعتقاد سالم بودن بخرد و پس از پرداخت قیمت معلوم شود معیوب است، اکتفا کردن به آن جایز است.

مسأله 383

چنانچه متمکن از تهیه قربانی دارای شرایط در روزهای تشریق یازدهم و دوازدهم و سیزدهم نباشد احتیاط واجب آن است که جمع کند بین آنچه متمکن از تهیه آن است و بدل از قربانی، یعنی روزه گرفتن، مگر این که نقص حیوان اخته بودن آن باشد، که در این صورت با عدم تمکن تهیه سالم، به آن اکتفا می شود.

مسأله 384

اگر حیوانی را به اعتقاد چاق بودن بخرد و بعد معلوم شود که لاغر است، کفایت می کند، ولی اگر آن را به غیر خرید مثل ارث یا هبه و مانند این دو تملک کند و به اعتقاد چاق بودن قربانی کند و بعد معلوم شود لاغر بوده، کفایت آن محل اشکال است.

مسأله 385

اگر حیوان را قربانی کند و سپس شک کند که دارای شرایط بوده یا نه، در صورتی که احتمال دهد حین قربانی کردن

شرایط را در او احراز کرده، حکم به صحّت قربانی می شود، همچنین است اگر پس از قربانی کردن شک کند حیوان را در منی قربانی کرده یا جای دیگری.

و اگر شک کند قربانی کرده یا نه، چنانچه پس از داخل شدن در اعمالی که باید بعد از قربانی انجام داد مثل تقصیر یا حلق شک پیدا شود، بنا را بر آن بگذارد که قربانی کرده است و اگر پیش از آن باشد باید قربانی کند و هرگاه در شرطی از شرایط شک داشته باشد و با این حال حیوان را به قصد قربت اگر چه رجاء یعنی به امید این که دارای شرط باشد و اگر نباشد قربانی دیگری انجام دهد بکشد و بعد معلوم شود که دارای شرایط بوده است کفایت می کند.

مسأله 386

چنانچه حیوان سالمی را برای قربانی کردن بخرد و پس از خرید، حیوان مریض شود، یا عضوی از او بشکند، یا عیب دیگری پیدا کند، قربانی کردن همان کفایت می کند، ولی احتیاط مستحب آن است که حیوان دیگری که سالم است نیز با او قربانی کند.

مسأله 387

اگر حیوانی را برای قربانی بخرد و گم شود، چنانچه نداند که کسی آن را پیدا کرده و از طرف او در منی قربانی کرده

ص: 203

است، باید حیوان دیگری بخرد و قربانی کند و اگر دیگری را خرید، ولی پیش از قربانی کردنش اولی پیدا شد، باید اولی را قربانی کند و معیر است دومی را قربانی کند یا نکند، اگر چه احوط و اولی آن است که دومی را هم قربانی کند و اگر پس از قربانی کردن دومی، اولی پیدا شود، احتیاط واجب آن است که اولی را هم قربانی کند.

مسأله 388

اگر کسی حیوانی را که برای قربانی خریده شده و گم شده پیدا کند، باید روز دهم و یازدهم و دوازدهم حیوان را تعریف کند، پس اگر صاحبش را نیافت باید آخر روز دوازدهم حیوان را از طرف او قربانی کند.

مسأله 389

کسی که حیوانی برای قربانی پیدا نکند و قیمت آن را داشته باشد باید قیمت را نزد شخص ثقه ای به امانت بگذارد تا با آن حیوانی را اگر چه تا آخر ذی الحجه بخرد و از طرف صاحب پول قربانی کند.

پس اگر ماه ذی الحجه گذشت و قربانی نکرد، باید در ذی الحجه سال بعد برای او قربانی کند.

مسأله 390

هرگاه متمکن از قربانی و از قیمت آن نباشد باید به جای آن ده روز روزه بگیرد، سه روز آن در حج و هفت روز زمانی

که به بلدش برگشت و اقوی آن است که سه روز را در روز هفتم و هشتم و نهم ذی الحجّه بگیرد، همچنان که اقوی آن است که سه روز و هفت روز را باید پی در پی بگیرد و اگر به بلدش برنگردد و در مکه بماند، باید صبر کند تا همسفرانش به بلدشان برگردند یا یک ماه بگذرد، بعد هفت روز را روزه بگیرد.

مسأله 391

کسی که واجب است سه روز در حج روزه بگیرد، اگر متمکن نباشد روز هفتم ذی الحجّه را روزه بگیرد، احتیاط واجب آن است که روز هشتم و نهم را نگیرد بلکه سه روز را پس از روز سیزدهم پی در پی بگیرد و اگر متمکن نباشد روز هشتم را روزه بگیرد، باید روزه گرفتن را تا بعد از بازگشت از منی به تأخیر اندازد و احتیاط واجب آن است که تا بعد از روز سیزدهم به تأخیر اندازد.

و احوط و اولی آن است که بعد از گذشتن ایام تشریق مبادرت به روزه گرفتن نماید، اگر چه اقوی آن است که تا ذی الحجّه تمام نشده می تواند انجام دهد.

و اگر پس از بازگشت از منی متمکن نباشد، باید در راه بازگشت به بلدش و یا در بلدش روزه بگیرد و احتیاط واجب آن است که بین سه روز و هفت روز جمع نکند.

ص: 205

و چنانچه تا اول ماه محرم سه روز را نگیرد، روزه گرفتن ساقط می شود و باید در سال بعد قربانی کند.

مسأله 392

کسی که متمکن از قربانی و قیمت آن نباشد و سه روز روزه در حج را بگیرد و پس از آن توانایی تهیه قربانی را پیدا کند، احتیاط واجب آن است که هم قربانی کند و هم باقی مانده روزه را بگیرد.

مسأله 393

چنانچه به تنهایی متمکن نباشد قربانی را تهیه کند، ولی بتواند با دیگری به طور شرکت تهیه کند، احتیاط واجب آن است که بین شرکت در قربانی و روزه جمع کند، به نحوی که در مسأله (390) گذشت.

مسأله 394

اگر حیوان یا قیمت آن را به کسی داد و او را در کشتن از طرف خود نایب کرد و بعد شک کرد که آیا او قربانی را انجام داده است یا نه، باید بنا بر آن بگذارد که قربانی نکرده است، بلی، اگر نایب ثقة باشد و خبر دهد که قربانی کرده است، به خبر او اکتفا می شود.

مسأله 395

شرایطی که برای حیوان قربانی در مسأله (381) ذکر شد، در حیوانی که به عنوان کفّاره کشته می شود معتبر نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که رعایت شود.

ص: 206

ذبح و همچنین نحر واجب، چه قربانی حج باشد یا کفاره، به کشتن خود شخص و یا نایب اگر چه در حال اختیار، محقق می شود و باید نیت از صاحب قربانی تا تحقق ذبح استمرار داشته باشد و نیت ذبح کننده اعتبار ندارد و معتبر است ذبح کننده مسلمان باشد.

مصرف قربانی

اشاره

اقوی آن است که یک سوم قربانی به فقیر مؤمن صدقه داده شود و احتیاط واجب آن است که یک سوم دیگر آن به مؤمنین هدیه داده شود و نیز احتیاط واجب آن است که مقداری از قربانی را خود حاجی بخورد اگر چه کم باشد و می تواند یک سوم آن را برای خودش بردارد.

و واجب نیست یک سوم فقیر به خود فقیر داده شود، بلکه می توان تحویل وکیل او داد اگر چه وکیل خود صاحب قربانی باشد که در این صورت از طرف فقیر سهم او را قبض می کند و بر حسب اذن مُوَكَّل هر تصرفی را که اذن داده است از بخشش یا فروش و یا اعراض یا امر آخری در آن انجام می دهد.

ص: 207

و بیرون بردن گوشت قربانی و کفّاره از منی، در صورتی که مصرفی برای آنها آن جا نباشد، جایز است.

مسأله 397

جدا کردن یک سوم صدقه و یک سوم هدیه از قربانی، معتبر نیست، بنا بر این اگر یک سوم مشاع آن را به فقیر صدقه و یک سوم دیگر مشاع را به مؤمن هدیه بدهد و فقیر و مؤمن یا وکیل آن دو، هر یک یک سوم خود را به طور مشاع اگر چه به تحویل گرفتن کل قربانی قبض نماید، کفایت می کند.

مسأله 398

کسی که صدقه یا هدیه را قبض می کند، جایز است هر طور که بخواهد در آن تصرّف کند، پس می تواند آن را به غیر مسلمان هم تملیک کند.

مسأله 399

هرگاه حیوان را قربانی کند و پیش از آن که یک سوم آن را صدقه و یک سوم دیگر آن را هدیه بدهد، شخصی آن را بدزدد یا به زور از او بگیرد، ضامن آن دو سوم نیست.

بلی، اگر صاحب قربانی به اختیار آن را تلف کند اگر چه به دادن آن به غیر اهلش از فقرا و مؤمنین باشد بنا بر احتیاط واجب ضامن دو ثلث است.

ص: 208

ششمین واجب حج، حلق یا تقصیر است و معتبر است این عمل را به قصد حلق یا تقصیر و برای تقرب به خداوند متعال انجام دهد و انجام آن پیش از روز عید جایز نیست و احوط و اولی آن است که از روز عید تأخیر نیندازد.

و احتیاط واجب آن است که پس از رمی جمره عقبه و قربانی کردن انجام شود، ولی چنانچه پیش از آن دو یا پیش از قربانی کردن از روی جهل به حکم یا فراموشی انجام دهد، کفایت می کند و لازم نیست دوباره انجام دهد.

مسأله 400

تراشیدن سر بر زنها جایز نیست، بلکه فقط باید تقصیر کنند.

مسأله 401

مرد بین حلق و تقصیر مخیر است که هر کدام را خواست اختیار کند و سر تراشیدن افضل است، ولی کسی که موی سر خود را با صمغ یا عسل یا مانند آن به هم چسبانده باشد و یا پس از جمع کردن و تاب دادن آن به هم گره زده و بافته باشد، اقوی اینست که تراشیدن سر بر او متعین است.

و کسی که اولین سفر حج اوست، اقوی جواز تقصیر برای

اوست اگر چه سر تراشیدن برای او مستحب مؤکد است.

مسأله 402

کسی که مخیر است بین حلق و تقصیر در صورتی که بداند اگر سر خود را بتراشد سلمانی (آرایشگر) سر او را زخمی می کند باید تقصیر را اختیار کند و کسی که تراشیدن سر بر او متعین است، چنانچه سر تراشیدن بدون خون آمدن برای او ممکن نباشد، باید سر خود را بتراشد و چیزی بر او نیست.

مسأله 403

خنثای مشکل، اگر موی سر خود را نچسبانده یا نبافته باشد باید تقصیر نماید، وگرنه که مویش را به هم چسبانده یا بافته باشد باید جمع کند بین تقصیر و حلق و احوط و اولی آن است که ابتدا تقصیر و سپس حلق نماید.

مسأله 404

هرگاه محرم حلق یا تقصیر نماید تمام چیزهایی که به واسطه احرام بر او حرام شده بود برایش حلال می شود، مگر زن و بوی خوش و ظاهر آن است که شکاری که به واسطه احرام بر او حرام شده بود حلال می شود، اگر چه احتیاط مستحب آن است که از آن اجتناب شود.

مسأله 405

چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم حلق و تقصیر ننماید تا این که از منی خارج شود، باید به منی برگردد و سر خود را بتراشد و یا تقصیر کند.

ص: 210

و همچنین است، بنا بر احتیاط واجب، اگر پس از خروج از مکه و در راه بازگشت یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند و چنانچه نتواند برگردد، یا دشوار باشد، باید در همان جا حلق یا تقصیر نموده و در صورت امکان و نبودن حرج مویش را به منی بفرستد.

مسأله 406

چنانچه از روی فراموشی یا جهل حلق و تقصیر را انجام ندهد و پس از فارغ شدن از اعمال حج یادش بیاید یا علم پیدا کند، باید آن را تدارک کند و واجب نیست طواف و سعی را دوباره انجام دهد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که پس از تدارک آن دورا اعاده کند، خصوصاً اگر پیش از خروج از مکه یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند.

طواف حج و نماز آن و سعی حج

اشاره

هفتمین و هشتمین و نهمین واجب حج، طواف و نماز آن و سعیست و چگونگی و شرایط و خصوصیات آنها همان است که در طواف عمره و نماز و سعی آن گذشت.

مسأله 407

در حج تمتع واجب است طواف پس از حلق یا تقصیر انجام شود و چنانچه از روی علم و عمد پیش از آن انجام دهد، باید پس از حلق یا تقصیر دوباره طواف را انجام دهد و یک

ص: 211

مسأله 408

مستحب است طواف حج در روز عید انجام شود و تأخیر آن تا آخر ذی الحجّه جایز است، ولی تأخیر برای کسی که حج تمتّع انجام می دهد مکروه است.

مسأله 409

تقدیم طواف حج و نماز آن و سعی بر وقوف در عرفات و مشعر، جایز نیست، مگر برای پیر و زنی که می ترسد پس از وقوف حیض شود و مریض و معلول و کسی که می ترسد نتواند به مکه برود و طواف کند، که برای اینها جایز است پس از بستن احرام حج و پیش از دو وقوف، طواف و نمازش را به جا آورند و سعی را در وقت خودش پس از اعمال روز عید انجام دهند و احتیاط واجب آن است که سعی را پس از نماز طواف انجام دهند و در وقت خودش نیز دوباره به جا آورند.

و اما کسی که ترس دارد که پس از منی دوباره به مکه رفتن برای او مهیا نشود، سعی را نیز پس از نماز طواف به جا می آورد و لازم نیست دوباره آن را در وقت خودش انجام دهد.

و اگر برای افراد مورد استثنا بعد از آن که طواف و نماز و یا حتی سعی را هم مُقَدِّم داشتند تمکّن از انجام آنها بعد از اعمال منی تا آخر ذی الحجّه فراهم شد، اعاده آنها بر آنان لازم نیست،

اگر چه سزاوارتر است.

مسأله 410

کسی که متمکن نیست پس از اعمال منی به مکه برگردد مانند کسی که بر جان خود می ترسد جایز است طواف نساء و نمازش را پیش از وقوف در عرفات و مشعر انجام دهد.

مسأله 411

زنی که حائض یا نفساء است و نمی تواند آن قدر در مکه بماند تا پس از پاک شدن طواف و نمازش را انجام دهد، باید برای طواف و نمازش نایب بگیرد و پس از آن که نایب آن دورا به جا آورد خودش سعی را انجام دهد.

مسأله 412

کسی که حج تمتع انجام می دهد، پس از انجام طواف و نمازش و سعی، تمام چیزهایی که به واسطه احرام بر او حرام شده بود برای او حلال می شود، مگر زن و اقوی آن است که در مورد زن فقط آمیزش حرام است، اگر چه احتیاط مستحب آن است که از بقیه لذتهایی که در عنوان سوم و چهارم و پنجم از محرمات احرام ذکر شد، نیز اجتناب شود.

مسأله 413

کسی که برای او تقدیم طواف حج و نماز آن و سعی بلکه حتی تقدیم طواف نساء جایز است که در مسائل قبل بیان شد تا زمانی که اعمال منی را از رمی و ذبح و حلق یا تقصیر انجام نداده است از احرام خارج نمی شود.

ص: 213

اشاره

کسی که حج یا عمره مفرده انجام می دهد، واجب است پس از انجام اعمال حج و یا عمره طواف نساء و نمازش را انجام دهد و وقت طواف نساء و نمازش محدود به ذی الحجّه نیست، بلکه می تواند پس از آن نیز انجام دهد.

و طواف نساء و نمازش اگر چه در حج و عمره مفرده واجب است، ولی جزء اعمال این دو نمی باشند، بنا بر این ترک آنها اگر چه عمداً باشد موجب فساد حج و عمره نمی شود.

مسأله 414

طواف نساء و نمازش، هم بر مرد واجب است اگر چه اخته باشد و هم بر زن اگر چه پیر باشد و هم بر خنثی و چنانچه مرد آن را انجام ندهد زن بر او حرام خواهد بود و اگر زن آن را انجام ندهد مرد بر او حرام خواهد بود و اگر غیر بالغی پس از حج یا عمره مفرده آن را انجام ندهد، پس از بلوغ انواع استمتاع لذت بردن همسری بر او حرام خواهد بود و کسی که حج یا عمره مفرده را به نیابت از دیگری به جا آورده، باید طواف نساء و نمازش را به نیابت از منوب عنه انجام دهد، نه از طرف خودش.

طواف نساء و نمازش از نظر کیفیت و شرایط، مثل طواف حج و نمازش می باشد، مگر این که در طواف حج باید قصد طواف نماز طواف حج شود و در طواف نساء باید قصد طواف نساء و نماز طواف نساء شود.

کسی که متمکن نیست طواف نساء و نمازش را به جا آورد، حکمش حکم کسیست که نمی تواند طواف حج و نمازش را به جا آورد، که در مسأله (323) تفصیلاً گذشت.

کسی که طواف نساء را فراموش کرده است، زنها بر او حرامند تا وقتی که آن را به جا آورد و اگر بتواند خودش بدون حج آن را به جا آورد، اگر چه برای جواز نایب گرفتن وجهی است، ولی احتیاط واجب آن است که خودش به جا آورد و در صورتی که خودش متمکن نباشد یا برای او حرجی باشد جایز است نایب بگیرد و هرگاه نایب آن را به جا آورد زنها برای او منوب عنه حلال می شوند.

و اقوی آن است که حکم کسی که آن را از روی جهل به جا نیاورده، حکم کسیست که از روی فراموشی به جا نیاورده است.

و اگر عمداً و با علم به حکم به جا نیاورده، نایب گرفتن برای او جایز نیست، مگر این که خودش متمکن از انجام آن نباشد، یا بر او

حرجی باشد.

و چنانچه پیش از تدارک آن بمیرد، اقوی آن است که ولی میت باید آن را از طرف او قضا کند و اگر ولی ندارد، وجوب قضای آن از اصل مال میت محل اشکال است، اگر اقوی عدم وجوب نباشد.

مسأله 418

تقدیم طواف نساء بر سعی جایز نیست و اگر آن را قبل از سعی به جا آورد، چنانچه عمداً و با علم باشد، باید پس از سعی دوباره به جا آورد و اگر از روی جهل یا فراموشی باشد، اقوی آن است که واجب نیست دوباره آن را به جا آورد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که دوباره به جا آورد.

مسأله 419

کسی که برای او تقدیم طواف نساء بر وقوف در عرفات و مشعر جایز است، چنانچه آن را پیش از دو وقوف به جا آورد زنها برای او حلال نمی شوند، مگر پس از انجام اعمال منی، از رمی جمره عقبه و قربانی کردن و حلق یا تقصیر.

مسأله 420

چنانچه زن پیش از آن که طواف نساء را به جا آورد حائض شود و کاروان منتظر پاک شدن او نماند، جایز است طواف نساء را ترک نموده و با کاروان برگردد، ولی احتیاط واجب آن است که برای انجام طواف نساء و نمازش نایب بگیرد.

و اگر پس از گذشتن از نصف طواف نساء حائض شود، جایز

ص: 216

است باقی آن را رها کند و با کاروان برگردد، ولی احتیاط واجب آن است که برای باقی آن و نمازش نایب بگیرد.

مسأله 421

فراموش کردن نماز طواف نساء حکمش حکم فراموش کردن نماز طواف عمره است که در مسأله (326) گذشت.

مسأله 422

هرگاه مردی که حج تمتع انجام می دهد طواف نساء و نمازش را به جا آورد، زنها برای او حلال می شوند و اگر زن طواف نساء و نمازش را به جا آورد، مردها برای او حلال می شوند.

و احوط و اولی آن است که تا ظهر روز سیزدهم ذی الحجّه از شکار خود داری شود و اما کندن درخت و گیاهان روییده در حرم و همچنین شکار در حرم، بر محرم و غیر محرم همان طور که گذشت حرام است.

ماندن در منی

اشاره

دهمین واجب حج، بیتوته در منی است، یعنی ماندن شبهای یازدهم و دوازدهم در منی و معتبر است این عمل را به قصد ماندن شب در آن جا و برای تقرب به خداوند متعال انجام دهد.

و اگر حاجی روز دهم برای انجام طواف و نمازش و سعی به

ص: 217

مگه رود، باید برای ماندن شب در منی به آن جا برگردد.

و اگر کسی در احرام حج مرتکب شکار شود، باید شب سیزدهم را نیز در منی بماند و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر با زن آمیزش کرده باشد و برای غیر این دو جایز است بعد از ظهر روز دوازدهم از منی کوچ کند، ولی اگر در منی تا رسیدن شب سیزدهم باقی ماند باید آن شب را تا صبح در آن جا بماند.

مسأله 423

اگر برای خروج از منی آماده شد و از جای خود حرکت کرد و به علت ازدحام جمعیت یا غیر آن نتوانست تا قبل از غروب از منی خارج شود، چنانچه بتواند آن شب را در آن جا بماند و بر او حرجی نباشد، باید بماند و اگر ممکن نباشد یا حرجی باشد خروج از منی برای او جایز است، ولی احتیاط واجب آن است که یک گوسفند کفاره بکشد.

مسأله 424

کسی که واجب است شب را در منی بماند واجب نیست روز را در آن جا بماند، مگر به قدری که جمرات را رمی کند.

و واجب نیست تمام شب را در آن جا بماند بلکه جایز است یا نیمه اول شب را در آن جا بماند به طوری که پس از نیمه شب از آن جا خارج شود و یا نیمه دوم را در آن جا بماند به طوری که در

ص: 218

زمان نیمه شدن شب در منی باشد و خارج شدنش پس از طلوع فجر باشد، مگر کسی که در روز دوازدهم تا فرا رسیدن شب در منی بماند، که باید تمام آن شب شب سیزدهم را تا صبح در آن جا بماند.

و کسی که نیمه اول شب را در منی مانده و پس از نیمه از آن جا خارج شده، سزاوارتر آن است که پیش از طلوع فجر وارد مکه نشود.

مسأله 425

چند دسته از وجوب ماندن شب در منی مستثنی هستند:

- 1 کسی که معذور است، مانند بیمار و پرستار بیمار و کسی که از ماندن در آن جا بر جان یا عرض و ناموس یا مال خود می ترسد و همچنین است اگر ماندن موجب ضرر یا حرج باشد.
- 2 کسی که تمام شب را در مکه مشغول عبادت باشد و یا اگر اول شب از منی خارج شده تمام باقی مانده شب را در مکه مشغول عبادت باشد و به جز حاجتهای ضروری مانند خوردن و آشامیدن و مثل این دو کار دیگری انجام ندهد.
- 3 کسی که خانه خدا را طواف نموده و در عبادت خود باقی مانده و سپس از مکه خارج شده و از «عقبه مدینین» گذشته باشد،

ص: 219

که در این صورت می تواند شب را در راه بماند و لازم نیست خود را به منی برساند.

و این سه دسته می توانند برگشت به منی را آنقدر تأخیر بیندازند که بتوانند رمی را در روز انجام دهند.

مسأله 426

کسی که ماندن شب را در منی ترک کند، باید برای هر شب یک گوسفند کفّاره بدهد، ولی اگر ترک از روی فراموشی یا جهل قصوری به حکم باشد، اقوی آن است که کفّاره واجب نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که کفّاره بدهد.

و احتیاط واجب آن است که دسته اول از سه دسته ذکر شده در مسأله قبل، برای هر شب یک کفّاره بدهند، ولی کفّاره بر دسته دوم و سوم واجب نیست.

مسأله 427

کسی که از منی کوچ کرده و بعد از فرا رسیدن شب سیزدهم به منی برگشته است، ماندن در آن شب بر او واجب نیست.

رمی جمرات

اشاره

یازدهمین واجب حج، رمی جمرات سه گانه است و آنها عبارتند از جمره اولی و جمره وسطی و جمره عقبه و رمی آنها

ص: 220

در روز یازدهم و دوازدهم واجب است و در صورتی که شب سیزدهم در منی بماند، احتیاط واجب آن است که در روز سیزدهم نیز آنها را رمی نماید.

و معتبر است خود شخص رمی نماید و نمی تواند در حال اختیار برای آن نایب بگیرد.

مسأله 428

در رمی جمرات، باید اول جمره اولی را رمی نماید و بعد از آن جمره وسطی را و سپس جمره عقبه را و در صورتی که این ترتیب رعایت نشود اگر چه از روی جهل یا فراموشی باشد باید طوری برگردد و تدارک کند که ترتیب حاصل شود.

ولی اگر یک جمره ای را چهار ریگ زد و فراموش کرد سه ریگ دیگر را بزند و جمره بعدی را رمی نمود و بعد یادش آمد که رمی جمره قبلی ناقص مانده، می تواند کسری جمره قبل را تدارک کند و واجب نیست جمره بعدی را که رمی کرده دوباره رمی نماید.

مسأله 429

تمام شرایطی که برای رمی جمره عقبه در روز عید بیان شد، در رمی جمرات سه گانه نیز معتبر است.

مسأله 430

رمی جمرات سه گانه باید در روز باشد و از این حکم عده ای مستثنی هستند و آنها عبارتند از: عبد و چوپان و

ص: 221

کسی که بدهکار است و می ترسد اگر در روز رمی کند او را دستگیر کنند و هر کسی که از رمی در روز بر جان یا عرض و ناموس یا مال خود می ترسد، که شامل افراد پیر و زنها و بچه ها و افراد ضعیفی که از ازدحام جمعیت بر جان خود می ترسند، نیز می شود.

بنا بر این برای این افراد جایز است رمی هر روز را در شب آن روز انجام دهند مثلاً رمی روز یازدهم را در شب یازدهم انجام دهند بلکه کسی که ترس دارد، در صورتی که نتواند رمی هر روز را در شب آن روز انجام دهد، جایز است همه را در یک شب انجام دهد و در همان شب قربانی کرده و از منی کوچ کند؛ ولی برای غیر از کسی که ترس از ماندن در منی دارد، جایز نیست که شب دوازدهم بعد از رمی از منی کوچ کند، مگر بعد از زوال شمس روز دوازدهم.

مسأله 431

کسی که رمی روز یازدهم را فراموش کند، باید آن را روز دوازدهم قضا کند و اگر رمی روز دوازدهم را فراموش کند، باید آن را روز سیزدهم قضا کند.

و اقوی آن است که باید بین رمی همان روز و قضای روز قبل فاصله اندازد و قضا را بر رمی همان روز مقدم دارد و احتیاط

ص: 222

واجب آن است که قضا را در اول روز و رمی آن روز را وقت ظهر انجام دهد.

مسأله 432

کسی که از روی فراموشی یا جهل رمی نکرده و در مگه یادش آمد یا علم پیدا کرد، باید به منی برگردد و رمی کند و چنانچه رمی دو روز یا سه روز را انجام نداده باشد، احتیاط واجب آن است که ترتیب را در قضای آنها رعایت کند یعنی اول قضای روز اول را انجام دهد و بعد قضای روز دوم را مثلاً و بین قضای هر روزی با روز بعد به مقدار ساعتی فاصله اندازد.

و اگر پس از خارج شدن از مگه یادش آمد یا علم پیدا کرد، واجب نیست برگردد و احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش آن را قضا کند و یا نایب بگیرد که از طرف او قضا نماید.

مسأله 433

کسی که خودش متمکن از رمی در طول روز تا غروب نیست مثل مریضی که امید به بهبودی او نیست باید نایب بگیرد و چنانچه نتواند نایب بگیرد مثل کسی که از هوش رفته یا کسی که عقل ندارد باید ولی او یا دیگری به نیابت از طرف او رمی نماید و اگر اتفاقاً پیش از غروب بهبودی یافت، احتیاط واجب آن است که خودش هم رمی نماید.

و اگر بیمار احتمال بهبودی خود را پیش از غروب بدهد،

ص: 223

می تواند نایب بگیرد، ولی اگر پیش از غروب بهبودی پیدا کرد باید خودش هم رمی نماید.

مسأله 434

اگر کسی رمی را ترک کند اگر چه از روی عمد باشد حجّش باطل نمی شود و احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش رمی را قضا نماید، یا نایب بگیرد تا از طرف او قضا کند.

احکام مصدود

مسأله 435

مصدود به کسی گفته می شود که پس از بستن احرام حج یا عمره به سبب مانع خارجی، مانند ظلم ظالم یا منع دشمن همان طور که مشرکان مانع پیامبر اکرم (صلی اللہ علیہ و آلہ و سلّم) در روز حدیبیه شدند از انجام حج یا عمره منع شود.

مسأله 436

کسی که از عمره چه مفرده و چه تمتّع مصدود شده است، باید در همان جا که از ادامه عمل منع شده گوسفند یا گاو یا شتری را بکشد و با این کار از احرام خارج می شود و احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را به آن ضمیمه نماید.

مسأله 437

کسی که از حج مصدود شده، چند صورت دارد:

اوّل:

آن که از وقوف در عرفات و مشعر یا وقوف در مشعر تنها، منع

ص: 224

شده باشد، که باید در همان جایی که از ادامه عمل منع شده قربانی را بکشد و با این کار از احرام خارج می شود و احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را به آن ضمیمه نماید.

دوم:

آن که از طواف و سعی پس از وقوف در عرفات و مشعر چه پیش از اعمال منی یا بعد از آنها منع شده باشد، پس اگر متمکن از گرفتن نایب برای این دو عمل نباشد، باید در همان جایی که منع شده قربانی را بکشد و اگر متمکن باشد اقوی آن است که باید نایب بگیرد، چه این که از ورود به مکه منع شده باشد یا پس از ورود از انجام عمل منع شده باشد.

سوم:

آن که تنها از انجام اعمال منی منع شده و از ورود به مکه منع نشده باشد، پس در صورتی که متمکن از نایب گرفتن باشد، باید برای رمی و قربانی نایب بگیرد و سپس حلق یا تقصیر نماید و از احرام خارج شود و در صورت تمکن و حرجی نبودن، موی خود را به منی بفرستد و سپس بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر نتواند نایب بگیرد، ظاهر آن است که وظیفه اش در این صورت آن است که قیمت قربانی را نزد کسی بگذارد تا از طرف او قربانی کند، سپس در همان جایی که منع شده حلق یا تقصیر نماید و آنگاه به مکه برای انجام بقیه اعمال برگردد و پس از انجام همه آنچه که ذکر شد تمام محرمات احرام حتی زن برای او حلال

ص: 225

می شود و حج او صحیح است و احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی را قضا کند و یا برای آن نایب بگیرد.

مسأله 438

مصدودی که به واسطه قربانی کردن از احرام خارج شده، در صورتی که استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، یا وجوب حج در ذمه او از قبل استقرار یافته باشد، حج از او ساقط نمی شود بلکه باید در سال بعد به حج برود.

مسأله 439

اگر از بازگشت به منی برای ماندن شبها و رمی جمرات منع شود، حج او تمام و صحیح است و در صورت امکان باید برای رمی در همان سال نایب بگیرد و اگر ممکن نبود احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش رمی کند یا برای آن نایب بگیرد.

مسأله 440

کسی که متعذر باشد از ادامه حج یا عمره اش به علت مانعی از موانع، غیر مصدود بودن یا محصور بودن که خواهد آمد اقوی آن است که حکم مصدود و محصور شامل او نمی شود و احرامش فاسد است، هر چند احتیاط مستحب آن است که به وظیفه مصدود عمل نماید.

مسأله 441

در قربانی ای که با کشتن آن مصدود از احرام خارج

ص: 226

می شود، بین گوسفند و گاو و شتر فرقی نیست و اگر متمکن از هیچ کدام نباشد احتیاط واجب آن است که به جای آن ده روز روزه بگیرد.

مسأله 442

اگر کسی حجّش را به واسطه نزدیکی فاسد کرده باشد و سپس مصدود شود، حکم مصدود بر او جاری می شود و علاوه بر قربانی، احتیاط واجب آن است که کفّاره نزدیکی را هم بدهد.

مسأله 443

کسی که قربانی اش را با خودش آورده باشد و مصدود شود می تواند همان را بکشد و قربانی دیگری بر او نیست.

احکام محصور

مسأله 444

محصور کسیست که پس از بستن احرام حج یا عمره، به جهت مرضی یا مانند آن، ممنوع از ادامه حج یا عمره اش باشد.

مسأله 445

کسی که محصور می شود، چند صورت دارد:

اول:

آن که در عمره مفرده محصور شود، که در این صورت احتیاط واجب آن است که یک قربانی یا قیمت آن را به همسفرانش

ص: 227

بسپارد و با آنها قرار بگذارد که در وقت معینی آن را در مکه بکشند و پس از فرا رسیدن آن وقت، تقصیر کند و از احرام خارج شود.

و به خارج شدن از احرام در عمره مفرده به صورتی که ذکر شد، تمام محرمات احرام به جز زن حلال می شود و برای حلال شدن زن باید پس از بهبودی و رفع مانع یک عمره مفرده دیگری به جا آورد.

دوم:

آن که در عمره تمتع محصور شود، که در این صورت وظیفه اش اینست که یک قربانی یا قیمت آن را به همسفرانش بسپارد و با آنها قرار بگذارد که در وقت معینی آن را در مکه بکشند و پس از فرا رسیدن آن وقت تقصیر کند و از احرام خارج شود و به این ترتیب، تمام محرمات احرام برای او حلال می شود و بنا بر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر با به جا آوردن عمره مفرده ای بعد از رفع حصر.

سوم:

آن که در حج محصور شود، که در این صورت خروج او از احرام به قربانی کردن روز عید در منی می باشد و بنا بر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر این که طواف کند و سعی نماید و طواف نساء را در حج یا عمره ای به جا آورد.

مسأله 446

هرگاه محصور شود و قربانی خود را بفرستد، سپس

ص: 228

بیماری او سبکتر شود، چنانچه گمان داشته باشد که حج را درک می کند باید به حاجیها ملحق شود و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر احتمال دهد که حج را درک می کند، که در این صورت چنانچه وقوف در عرفات و مشعر را درک کند، یا تنها وقوف در مشعر را به نحوی که گذشت درک کند، حج را درک کرده، وگرنه چنانچه از طرف او قربانی نشود، حجّش منقلب به عمره مفرده می شود و باید آن را انجام دهد.

و اگر از طرف او قربانی شود، از احرام خارج می شود و بنا بر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر با انجام طواف و سعی و طواف نساء در حج یا در عمره مفرده ای.

مسأله 447

اگر محصور از انجام مناسک منی شد، باید برای رمی جمره عقبه و قربانی نایب بگیرد، سپس حلق یا تقصیر کند و چنانچه در منی نباشد و تمکن داشته و حرجی نباشد، باید مویش را به منی بفرستد و پس از آن بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر متمکن نباشد نایب بگیرد، ظاهر آن است که باید قیمت قربانی را نزد شخصی بگذارد تا از طرف او قربانی کند، سپس در همان جایی که محصور شده، حلق یا تقصیر نماید و بعد از آن بقیه اعمال را به جا آورد و پس از آن تمام محرّمات احرام، حتی

زن، برای او حلال می شود و حجّش صحیح است و احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی را قضا کند و یا برای آن نایب بگیرد و اگر پس از هر دو وقوف محصور از بقیه مناسک حج شد، باید برای انجام بقیه اعمال نایب بگیرد و پس از انجام همه اعمال توسط نایب تمام محرّمات احرام برای او حلال می شود.

مسأله 448

هرگاه مرد حاجی محصور شود و قربانی را بفرستد، ولی قبل از آن که قربانی به جای خود برسد و وقت تعیین شده برای کشتن آن فرا برسد، سرش او را اذیت کند، جایز است قبل از رسیدن آن وقت سرش را تراشد، ولی اگر تراشید باید در همان جایی که هست یک گوسفند بکشد، یا سه روز روزه بگیرد، یا به شش مسکین هر کدام دو مُد تقریباً یک کیلو و نیم طعام صدقه دهد.

مسأله 449

با خارج شدن محصور از احرام به واسطه قربانی کردن، در صورتی که استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، یا وجوب حج در ذمه او از قبل استقرار یافته باشد، حج از او ساقط نمی شود و باید در سال بعد حج نماید.

مسأله 450

محصور اگر نه قربانی داشته باشد و نه قیمتش را، باید به جای آن ده روز روزه بگیرد.

چند چیز در احرام مستحب است:

1 پیش از احرام بدن خود را پاکیزه نموده و ناخن و شارب خود را بگیرد و موی زیر بغل و عانه خود را برطرف کند.

2 کسی که قصد حج دارد از اول ذی القعدة و کسی که قصد عمره مفرده دارد از یک ماه پیش از آن، موی سر و ریش خود را کوتاه نکند و بعضی از فقها (اعلی الله مقامهم) فتوا به وجوب آن داده اند و این فتوا اگر چه ضعیف است احتیاط مستحب آن است که به آن عمل شود.

3 پیش از احرام در میقات غسل کند و اظهار آن است که انجام آن برای زن حائض یا نفساء نیز صحیح است.

و چنانچه بترسد در میقات آب پیدا نکند، می تواند پیش از آن جا نیز غسل را انجام دهد و اگر در میقات آب پیدا شد، دوباره آن را انجام دهد.

و اگر پس از غسل احرام کاری که موجب بطلان وضو است از او سرزند، یا چیزی بخورد یا بپوشد که برای محرم سزاوار نیست، مستحب است غسل را دوباره انجام دهد.

و اگر در روز غسل کند تا آخر شب بعد کفایت می کند و اگر در شب غسل کند تا آخر روز بعد کفایت می کند.

4 بنا بر آنچه شیخ صدوق ((رحمه الله)) فرموده در وقت غسل بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِي نُورًا وَطَهْرًا وَحِرْزًا وَأَمْنًا مِنْ كُلِّ خَوْفٍ وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقَمٍ اللَّهُمَّ طَهِّرْ لِي وَطَهِّرْ لِي قَلْبِي وَاشْرَحْ لِي صَدْرِي وَاجْرِ عَلَيَّ لِسَانِي مُحِبَّتِكَ وَمِدْحَتِكَ وَالشَّاءَ عَلَيْكَ فَإِنَّهُ لَا قُوَّةَ لِي إِلَّا بِكَ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ قِيَامَ دِينِي السَّلَامُ لِأَمْرِكَ وَالِاتِّبَاعُ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

5 هنگام پوشیدن دو جامه احرام این دعا را بخواند:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأُوَدِّي بِهِ فَرْصِي وَأَعْبُدُ فِيهِ رَبِّي وَأَنْتَهِيَ فِيهِ إِلَيَّ مَا أَمَرَنِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَصَدْتُهُ فَبَلَّغَنِي وَأَرَدْتُهُ فَأَعَانَنِي وَقَبَّلَنِي وَلَمْ يَقْطَعْ بِي وَوَجْهَهُ أَرَدْتُ فَسَلَّمَنِي فَهُوَ حِصْنِي وَكَهْفِي وَحِرْزِي وَظَهْرِي وَمَلَاذِي وَمَلْجَأِي وَرَجَائِي وَمَنْجَأِي وَذُخْرِي وَعُدَّتِي فِي شِدَّتِي وَرَخَائِي».

6 دو جامه احرامش از پنبه باشد.

7 بستن احرام بعد از خواندن نماز ظهر باشد، ولی افضل برای امام در احرام حج آن است که پیش از خواندن آن احرام ببندد، زیرا شایسته نیست نماز ظهر روز هشتم را در غیر از منی بخواند.

و در صورتی که متمکن نباشد بعد از نماز ظهر احرام ببندد، مستحب است بعد از نماز واجب دیگری احرام ببندد و اگر آن هم ممکن نشد، مستحب است بعد از دو یا شش رکعت نماز مستحب احرام ببندد و افضل است بعد از شش رکعت باشد، که پس از حمد، در رکعت اول آنها سوره توحید و در رکعت دوم سوره جحد را بخواند.

و پس از پایان نماز، مستحب است حمد و ثنای الهی را به جا آورد و بر پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و آل او (عَلَيْهِمُ السَّلَام) صلوات بفرستد و پس از آن بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنْ اسْتَجَابَ لَكَ وَآمَنَ بِوَعْدِكَ وَاتَّبَعَ أَمْرَكَ فَإِنِّي عَبْدُكَ وَفِي قَبْضَتِكَ لَا أُوقِي إِلَّا مَا وَقَيْتَ وَلَا أَخْذُ إِلَّا مَا أَعْطَيْتَ وَقَدْ ذَكَرْتُ الْحَجَّ فَأَسْأَلُكَ أَنْ تَعْزِمَ لِي عَلَيْهِ عَلَي كِتَابِكَ وَسُنَّةِ نَبِيِّكَ (صلواتك عليه وآله) وَتُقَوِّينِي عَلَي مَا ضَعُفْتُ عَنْهُ وَتُسَلِّمَ مِنِّي مَنَاسِكَي فِي سِرِّ مَنِّكَ وَعَافِيهِ وَاجْعَلَنِي مِنْ وَفْدِكَ الَّذِي رَضِيَتْ وَارْتَضَيْتَ وَاسْمَيْتَ وَكَتَبْتَ اللَّهُمَّ إِنِّي خَرَجْتُ مِنْ شِقَّةِ بَعِيدَةٍ وَ

ص: 233

أَنْفَقْتُ مَالِي ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ اللَّهُمَّ فَتَمِّمْ لِي حَجَّتِي وَعُمْرَتِي اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ التَّمَتُّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ عَلَى كِتَابِكَ وَسَنَةِ نَبِيِّكَ (صلواتك عليه وآله) فَإِنْ عَرَضَ لِي عَارِضٌ يَحْبِسُنِي فَحَلِّئِي (فحلني خ. ل) حَيْثُ حَبَسْتَنِي لِقَدْرِكَ الَّذِي قَدَّرْتَ عَلَيَّ اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ حُجَّةً فَعُمْرَةٌ أَحْرَمَ لَكَ شَعْرِي وَبَشْرِي وَلَحْمِي وَدَمِي وَعِظَامِي وَمُخِّي وَعَصْبِي مِنَ النَّسَاءِ وَالثِّيَابِ وَالطَّيْبِ أَبْغِي بِذَلِكَ وَجْهَكَ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ».

و چنانچه بدون غسل یا نماز به شرحی که گذشت احرام ببندد، مستحب است آنچه انجام نداده تدارک کند و سپس احرامش را اعاده نماید.

8 مقارن با گفتن تلبیه، نیت احرام را به زبان آورد.

9 مردها تلبیه را بلند بگویند و برای کسی که احرام حج بسته بلند گفتن تلبیه از وقتیست که مشرف بر ابطح می شود تا رسیدن به منی.

10 پس از گفتن تلبیه بگوید:

«إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لِاشْرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ دَاعِيَاً إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ غَفَّارَ الذُّنُوبِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ أَهْلَ التَّلْبِيَةِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تُبْدِيءُ وَالْمَعَادُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تَسْتَعْنِي وَيُفْتَقِرُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ مَرْغُوباً وَمَرْغُوباً إِلَيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ

ص: 234

إله الْحَقِّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ ذَا النِّعْمَاءِ وَالْفَضْلِ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ كَشَّافِ الْكُفْرِ الْعِظَامِ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ يَا كَرِيمُ لَبَّيْكَ»

و مستحب است محرم این اضافه را به همراه اصل تلبیه، پس از هر نماز واجب و مستحب بگوید و همچنین هنگام برخاستن شتر حامل او و هنگام بالا رفتن و سرازیر شدن در طی راه و هنگام ملاقات با افراد سواره و برخاستن از خواب و در سحرها.

و در عمره تمتع بنا بر آنچه شیخ صدوق ((رحمه الله)) فرموده مستحب است پس از آن اضافه بگوید:

«لَبَّيْكَ أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ مَعًا لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ فَهَذِهِ مُتَعُهُ عُمْرُهُ إِلَى الْحَجِّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ تَمَامُهَا وَ بَلَاغُهَا عَلَيْكَ لَبَّيْكَ»

11 آن که در احرامش هفتادبار تلبیه را تکرار کند، از حضرت جواد (علیه السلام) روایت شده که فرمودند: «رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: هر کس هفتادبار تلبیه را در احرامش از روی ایمان و به امید اجر و ثواب تکرار کند، خداوند هزار هزار ملک را برای او گواه می گیرد که از آتش جهنم و نفاق به دور است».

ص: 235

و مستحب است تلبیه را هنگام سوار شدن و پیاده شدن و در بالا رفتن و سرا زیر شدن و هنگام ملاقات با افراد سواره و در سحرها، بلند بگوید.

و مستحب است تلبیه را در همه حالات زیاد تکرار کند، حتی اگر جنب یا حائض باشد و در مسأله (183) زمان قطع تلبیه گذشت.

مکروهات احرام

چند چیز در احرام مکروه است:

- 1 احرام بستن در جامه سیاه، بلکه احتیاط مستحب آن است که ترک شود و افضل آن است که در جامه سفید احرام ببندد.
- 2 خوابیدن محرم روی زیرانداز و بالش زرد رنگ.
- 3 احرام بستن در جامه چرکین، ولی اگر جامه در حال احرام چرک شود، سزاوارتر آن است تا زمانی که در حال احرام است آن را نشوید و عوض کردن آن مانعی ندارد.
- 4 احرام بستن در جامه هایی که بر آنها نشانه ای از خطوط و غیر آن است.
- 5 استعمال حنا قبل از احرام، در صورتی که اثر آن تا وقت

ص: 236

احرام باقی بماند.

6 حمام رفتن و سزاوارتر بلکه احتیاط مستحب است که محرم بدن خود را نساید.

7 لبیک گفتن محرم در جواب کسی که او را صدا زند، بلکه احتیاط مستحب است که ترک شود.

8 پوشیدن چیزی که او را بر سر زبانها اندازد.

9 استعمال گیاهانی که بوی مطبوع دارند ولی از نظر عرف معطر نیستند.

10 احتیاء و بر حسب آنچه در لغت معنی شده است یعنی چیزی بپوشد که کمر و شکم و دو پای او را در برگیرد و به هم بچسباند.

11 نقل کردن شعر اگر چه مضمون آن حق باشد.

ورود به حرم و مستحبات آن

چند چیز برای ورود به حرم مستحب است:

1 آن که هنگام رسیدن به حرم، از وسیله سواری پیاده شده و برای ورود به آن غسل نماید.

2 آن که برای تواضع و خشوع در برابر خداوند متعال هنگام

ص: 237

ورود به حرم نعلین خود را از پا در آورد و آنها را در دست گرفته پابرنه وارد حرم شود.

3 آن که هنگام ورود به حرم این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ إِنِّي قُلْتُ فِي كِتَابِكَ الْمُنْزَلِ وَقَوْلِكَ الْحَقُّ وَأُذِّنُ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا تُوكِ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ اللَّهُمَّ وَإِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ مِمَّنْ أَجَابَ دَعْوَتَكَ وَقَدْ جِئْتُ مِنْ شِقِّهِ بَعِيدَةٍ وَفَجٍّ عَمِيقٍ سَامِعًا لِنِدَائِكَ وَمُسَدِّ تَحِيبًا لَكَ مُطِيعًا لَا مُرَكَّ وَكُلَّ ذَلِكَ بِفَضْلِكَ عَلَيَّ وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا وَفَّقْتَنِي لَهُ أَتَّبِعِي بِذَلِكَ الزُّلْفَةَ عِنْدَكَ وَالْقُرْبَةَ إِلَيْكَ وَالْمَنْزِلَةَ لَدَيْكَ وَالْمَغْفِرَةَ لِذُنُوبِي وَالتَّوْبَةَ عَلَيَّ مِنْهَا بِمَنِّكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَحَرِّمْ بَدَنِي عَلَى النَّارِ وَآمِنِّي مِنْ عَذَابِكَ وَعِقَابِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

4 آن که هنگام ورود به حرم قدری از گیاه اذخر (گور گیاه) که گیاه خوشبو بیست را بجود.

آداب ورود به مکه مکرمه و مسجدالحرام

چند چیز برای ورود به مکه و مسجدالحرام مستحب است:

1 آن که پیش از ورود به مکه از محلی به نام «فَجَّ» غسل کند.

2 آن که پیاده و با پای برهنه و با وقار و آرامش وارد مکه شود.

ص: 238

3 آن که پس از ورود به دشت مکه لباسهای کهنه و مندرس خود را بپوشد.

4 در صورتی که از مدینه عازم مکه باشد، به جهت تأسی و پیروی از پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) از بالای شهر مکه یعنی عقبه مدینین وارد و از پایین شهر یعنی ذی طوی خارج شود.

5 پس از ورود به شهر مکه، به تأسی و پیروی از امیرالمؤمنین علی (عَلَيْهِ السَّلَام) ابتدا به منزلش برود و سپس به مسجدالحرام برای طواف.

6 با پای برهنه و با وقار و خشوع وارد مسجدالحرام شود.

7 از در «بنی شیبیه» وارد مسجدالحرام شود و این در اگر چه به علت توسعه مسجدالحرام اکنون جایش مشخص نیست، ولی چون بعضی گفته اند به جای «باب السلام» فعلی بوده است، لذا اولی آن است که از «باب السلام» وارد شود.

و پس از ورود به طور مستقیم حرکت کند تا از ستونها بگذرد

و مستحب است بر در مسجد ایستاده و بگوید: «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَمِنَ اللَّهِ وَمَا شَاءَ اللَّهُ وَ السَّلَامُ عَلَى أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَ السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَ السَّلَامُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ (خَلِيلِ اللَّهِ) وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

ص: 239

آن گاه وارد مسجد شود در حالی که رو به کعبه باشد و دستها را به طرف آسمان بلند کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا وَفِي أَوَّلِ مَنْاسِي كَيْ أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَجَاوِزَ عَن خَطِيئَتِي وَتَضَعَنَّ عَنِّي وَزْرِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِي بَيْتَهُ الْحَرَامَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ أَنَّ هَذَا بَيْتُكَ الْحَرَامَ الَّذِي جَعَلْتَهُ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا مُبَارَكًا وَهَدَى لِلْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَالْبَلَدُ بَلَدُكَ وَالْبَيْتُ بَيْتُكَ جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَكَ وَأَوْفَى طَاعَتِكَ مُطِيعًا لِأَمْرِكَ رَاضِيًا بِقَدْرِكَ أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْمُضْطَرِّ (الْفَقِيرِ) إِلَيْكَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِكَ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ»

و در روایت دیگری آمده: بر در مسجد ایستاده بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَ مِنْ اللَّهِ وَ مَا شَاءَ اللَّهُ وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) وَ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ لِلَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ) السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَى أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَرُسُلِهِ السَّلَامُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ السَّلَامُ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ازْحَمْ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ وَ بَارَكْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ

ص: 240

مَجِيدُ اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَعَلَى اِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ وَعَلَى اَنْبِيَاءِكَ وَرُسُلِكَ وَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللّٰهُمَّ افْتَحْ لِيْ اَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاسْتَعْمِلْنِيْ فِيْ طَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ وَاحْفَظْنِيْ بِحِفْظِ الْاِيْمَانِ اَبَدًا مَا ابْقَيْتَنِيْ جَلِّ ثَنَاءٍ وَجْهَكَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ جَعَلَنِيْ مِنْ وَقْدِهِ وَرُؤَايِهِ وَجَعَلَنِيْ مِمَّنْ يَعْمُرُ مَسَاجِدَهُ وَجَعَلَنِيْ مِمَّنْ يِنَاجِيهِ اللّٰهُمَّ اِنِّيْ عَبْدُكَ وَزَائِرُكَ فِيْ بَيْتِكَ وَعَلَى كُلِّ مَا تِيْ حَقٌّ لِّمَنْ اَنَاءَهُ وَزَارَهُ وَ اَنْتَ خَيْرُ مَا تِيْ وَ اَكْرَمُ مَزُوْرٍ فَاَسْأَلُكَ يَا اللّٰهُ يَا رَحْمَنُ وَ يَا نَكُّ وَ اَحَدٌ اَحَدٌ صَمَدٌ لَمْ تَلِدْ وَ لَمْ تُوَلَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ (لَكَ) كُفُوًا اَحَدٌ وَ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى اَهْلِ بَيْتِهِ يَا جَوَادُ يَا كَرِيْمُ يَا مَاجِدُ يَا جَبَّارُ يَا كَرِيْمُ اَسْأَلُكَ اَنْ تَجْعَلَ تُحْفَتَكَ اِيَّايْ بِزِيَارَتِيْ لِيَاكَ اَوَّلَ شَيْءٍ تُعْطِيْنِيْ فَكَأكَ رَقِيْبَتِيْ مِنَ النَّارِ».

آن گاه سه بار بگوید: «اللَّهُمَّ فَكِّ رَقِيْبَتِيْ مِنَ النَّارِ».

سپس بگوید:

«وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ وَأَذْرَ عَنِّيْ شَرَّ شَيَاطِينِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ وَشَرَّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ».

و هنگامی که به نقطه محاذی حجرالاسود رسید مستحب است بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ

ص: 241

مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَفَرْتُ بِالطَّاغُوتِ وَبِاللَّاتِ وَالْعُزَّى وَبِعِبَادِهِ الشَّيْطَانِ وَبِعِبَادِهِ كُلِّ نَدٍّ يَدْعِي مِنْ دُونِ اللَّهِ».

سپس به طرف حجرالاسود رفته آن را استلام کند و بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِهِ وَأَكْبَرُ مِمَّا أَحْشَى وَاحْتَدَرُ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحَدَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَيُمِيتُ وَيَحْيِي بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

آن گاه همان صلواتی که بر محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) و آل او (علیهمُ السَّلام) و همان سلامی که بر انبیای الهی در وقت ورود به مسجدالحرام فرستاد، در این جا نیز بفرستد.

سپس بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أُوْمِنُ بِوَعْدِكَ وَأُوفِي بِعَهْدِكَ».

و در روایت صحیحی از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است که فرمود:

«هرگاه به حجرالاسود نزدیک شدی، دسته ای خود را بالا ببر، حمد و ثنای الهی را به جا آور، بر پیغمبر (صلی الله علیه و آله و سلم) درود فرست و از خداوند متعال بخواه که از تو قبول کند.

سپس حجرالاسود را استلام کن و آن را ببوس و اگر نتوانستی دسته ای خود را به آن بمال و اگر این را هم نتوانستی با دست به آن اشاره کن و بگو:

اللَّهُمَّ أَمَانَتِي أَدَيْتَهَا وَمِيثَاقِي تَعَاهَدْتَهُ لِتَشْهَدَ لِي

بِالْمُؤَافَاهِ اللّٰهُمَّ تَصَدِّيقاً بِكِتَابِكَ وَعَلَى سُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَكَفَرْتُ بِالْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَالْبَلَّاتِ وَالْعُرَى وَعِبَادَةِ الشَّيْطَانِ وَعِبَادَةِ كُلِّ نَدٍّ يَدْعِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ.

و اگر تمام آنچه را که ذکر شد نتوانستی بگویی، بعضی از آن را بگو و بگو: اللّٰهُمَّ إِلَيْكَ بَسَطْتُ يَدِي وَفِيمَا عِنْدَكَ عَظُمْتُ رَغْبَتِي فَاقْبَلْ
سُبْحَتِي وَاغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ وَمَوَاقِفِ الْخِزْيِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ».

آداب طواف

1 در روایت صحیحی از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است که فرمود:

«هفت شوط به دور خانه خدا طواف کن و در حال طواف بگو: اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يَمْشِي بِهِ عَلَى طَلَلِ الْمَاءِ كَمَا يَمْشِي بِهِ عَلَى
جُدِّ الْأَرْضِ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يَهْتَرُّ لَهُ عَرْشُكَ وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَهْتَرُّ لَهُ أَقْدَامُ مَلَائِكَتِكَ وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ مُوسَى
مِنْ جَانِبِ الطُّورِ فَأَسَّ تَجَبَّتْ لَهُ وَالْقَيْتَ عَلَيْهِ مَحَبَّةً مِنْكَ وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي غَفَرْتَ بِهِ لِمُحَمَّدٍ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ
مَا تَأَخَّرَ وَأَتَمَّمْتَ عَلَيْهِ نِعْمَتَكَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا».

ص: 243

و به جای «کذا و کذا» آنچه را از دعا دوست داری بگو.

و هر وقت در طواف به در کعبه رسیدی، بر پیغمبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) درود فرست و در بین رکن یمانی و حجرالاسود بگو: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

و در حال طواف بگو: «اللَّهُمَّ إِنِّي إِلَيْكَ فَقِيرٌ وَإِنِّي خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ فَلَا تُغَيِّرْ جِسْمِي وَلَا تُبَدِّلْ إِسْمِي»

2 و از امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) روایت شده که فرموده است: «هرگاه علی بن الحسین (عَلَيْهِ السَّلَام) به حجر اسماعیل (عَلَيْهِ السَّلَام) می رسید، پیش از آن که به ناودان برسد سر خود را بلند می کرد و سپس می گفت: اللَّهُمَّ ادْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ وَأَجِرْنِي بِرَحْمَتِكَ مِنَ النَّارِ وَعَافِنِي مِنَ السُّقْمِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ وَادْرَأْ عَنِّي شَرَّ فِسْقَةِ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ وَشَرَّ فِسْقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ».

3 و در روایت صحیحی آمده است که امام صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) پس از گذشتن از حجر اسماعیل (عَلَيْهِ السَّلَام) وقتی که به پشت کعبه رسید گفت: «يَا ذَا الْمَنِّ وَالطُّوْلِ وَالْجُودِ وَالْكَرَمِ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعَفَهُ لِي وَتَقَبَّلَهُ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ».

4 و روایت شده که حضرت رضا (عَلَيْهِ السَّلَام) وقتی به نقطه محاذی رکن یمانی رسید، ایستاد و دسته ای خود را بلند کرد و بعد گفت:

«يا الله يا ولي العافيه ويا خالق العافيه ويا رازق العافيه وامنعم بالعافيه وامنن بالعافيه وامتفضل بالعافيه على و على جميع خلقك يا رحمن الدنيا والآخرة ورحيمهما صل على محمد و آل محمد و ارزقنا العافيه و دوام العافيه و تمام العافيه و شكر العافيه في الدنيا والآخرة يا أرحم الراحمين».

5 و در روایت صحیحی از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمود:

هرگاه از طوافت فارغ شدی و به پشت کعبه یعنی نقطه محاذی مستجار کمی پیش از رکن یمانی رسیدی، دست هایت را بر دیوار کعبه پهن کن، شکم (بدن) و گونه خود را به کعبه بچسبان و بگو: «اللَّهُمَّ الْبَيْتُ بَيْتُكَ وَالْعَبْدُ عَبْدُكَ وَ هَذَا مَكَانُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ النَّارِ».

سپس تقصیرهایی که از تو سرزده، در محضر خداوند متعال اقرار کن، زیرا هیچ بنده مؤمنی به گناهایش در این جا اقرار نمی کند مگر این که خداوند او را می بخشد ان شاء الله و می گویی: «اللَّهُمَّ مِنْ قَبْلِكَ الرَّوْحُ وَالْفَرْجُ وَالْعَافِيَةُ اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعِفُهُ لِي وَ اغْفِرْ لِي مَا أَطْلَعْتَ عَلَيْهِ مِنِّي وَ خَفِيَ عَلَيَّ خَلْقِكَ»

سپس به خداوند متعال از آتش جهنم پناه ببر و آنچه دوست داری برای خود دعا کن، سپس رکن یمانی را استلام کن و بعد برو

6 و از حضرت صادق (علیه السلام) نقل شده که فرموده است: (سپس استقبال کن رکن یمانی را و رکنی را که در آن حجراالسود است و طواف را به آن ختم کن و بگو:

«اللَّهُمَّ قَتِّعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي وَ بَارِكْ لِي فِي مَا آتَيْتَنِي»

7 و از جمله چیزهایی که برای طواف کننده مستحب می باشد امور ذیل است: (1) در تمام شوطها همه چهار رکن کعبه را استلام کند و این استحباب در رکن یمانی و رکنی که در آن حجراالسود است، مؤکد است و نیز بوسیدن این دو رکن و گذاشتن گونه بر آنها و دعا کردن نزد رکن یمانی، مستحب مؤکد است.

(2) خودش را در شوط هفتم به مستجار یعنی نقطه مقابل پشت در کعبه بچسباند.

(3) در وقت استلام حجراالسود بگوید: «أَمَانَتِي أَدِيْتُهَا وَ مِيثَاقِي تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِي بِالْمُؤَافَاةِ».

(4) تا در مکه است طواف را مکرر انجام دهد، از امام صادق (علیه السلام) روایت شده که فرموده است: «خداوند تبارک و تعالی یکصد و بیست رحمت در اطراف کعبه قرار داده است، شصت

تای آنها برای طواف کنندگان است و چهل تا برای نمازگزاران و بیست تا برای کسانی که به کعبه نگاه می کنند».

(5) آن که در وقت زوال آفتاب با سر و پای برهنه طواف کند و قدمها را کوتاه بردارد و چشمها را به طرف زمین اندازد و در هر طواف بدون این که کسی را اذیت کند حجرالاسود را استلام کند و ذکر خدا را از زبانش قطع نکند.

(6) آن که در هر شبانه روز ده طواف کند، سه تا اول شب سه تا آخر شب، دو تا در وقت صبح و دو تا بعد از ظهر.

(7) طوافهایش را در شبانه روز بشمارد.

(8) سیصد و شصت طواف به عدد روزهای سال انجام دهد و اگر نتوانست سیصد و شصت شوط انجام دهد.

و مستحب است بسیار طواف کند و نگه داشتن متاع کسی که برای طواف رفته است مستحب است.

آداب نماز طواف

1 در نماز طواف مستحب است پس از سوره حمد، در رکعت اول سوره توحید و در رکعت دوم سوره جحد خوانده شود.

2 و پس از پایان نماز مستحب است حمد و ثنای الهی را به جا

ص: 247

آورد و بر محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و آل او (عَلَيْهِمُ السَّلَام) درود فرستند و از خداوند متعال بخواهد تا از او قبول نماید.

3 و روایت شده که حضرت صادق (عَلَيْهِ السَّلَام) پس از نماز طواف به سجده رفت و در آن گفت:

«سَجِدُ وَجْهِي لَكَ تَعْبُدًا وَرِقًا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ حَقًّا حَقًّا الْأَوَّلَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَالْآخِرَ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَهَا أَنَا ذَا بَيْنَ يَدَيْكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ فَاعْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرَكَ فَاعْفِرْ لِي فَإِنِّي مُقَرَّرٌ بِذُنُوبِي عَلَى نَفْسِي وَلَا يَدْفَعُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرَكَ»

سپس سر از سجده برداشت، در حالی که روی مبارکش از گریه آن چنان تر بود که گویا حضرت روی مبارک را در آب فرو برده باشد.

4 - و مستحب است پس از نماز طواف واجب این دعا خوانده شود: «اللَّهُمَّ اِزْهِمْنِي بِطَوَاعِيَّتِي اِيَّاكَ وَطَوَاعِيَّتِي رَسُولِكَ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي أَنْ أَتَعَدَّى حُدُودَكَ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يَحِبُّكَ وَيَحِبُّ رَسُولَكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَعِبَادَكَ الصَّالِحِينَ».

5 - و مستحب است پس از نماز طواف و پیش از رفتن به صفا برای سعی از آب زمزم بنوشد و بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ».

ص: 248

و در صورت امکان مستحب است پس از نماز طواف به چاه زمزم برود و یک یا دو دلو آب از آن برداشته و از آن نوشیده و بر سر و پشت و شکمش ریخته و بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ»

6 سپس نزد حجرالاسود برود و از آن جا به طرف صفا برود.

آداب سعی

1 مستحب است رفتن به صفا از دری باشد که مقابل حجرالاسود است و با آرامش و وقار به طرف صفا حرکت کند.

2 و پس از استقرار بر کوه صفا به کعبه نگاه کند و به رکنی که حجرالاسود در آن است متوجه شود و حمد و ثنای الهی را به جا آورد و نعمت های ظاهری و باطنی او را به یاد آورد، سپس هفت مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگوید و هفت مرتبه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» و هفت مرتبه «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» و سه مرتبه «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

آنگاه بر محمد و آل او (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلهِ وَ سَلَّمَ) درود فرستد، سپس سه مرتبه بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أَوْلَانَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْحَيِّ الدَّائِمِ».

ص: 249

سپس سه مرتبه بگوید: «أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله لانعبُدُ الا إياه مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ».

سپس سه مرتبه بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْيَقِينَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ».

سپس سه مرتبه بگوید: «اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

سپس صد مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» و صد مرتبه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» و صد مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ» بگوید و سپس بگوید:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعَدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَلَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَوْتِ وَفِيمَا بَعْدَ الْمَوْتِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَوَحْشَتِهِ. اللَّهُمَّ اظْلِمْنِي فِي ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّكَ».

سپس دیش و خودش و اهلس را به خدا امانت بسپارد با خواندن مکرر این دعا: «أَسْتَوِدِعُ اللَّهَ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ الَّذِي لَا تَضِيعُ دَائِعُهُ دِينِي وَنَفْسِي وَأَهْلِي اللَّهُمَّ اسْتَعْمِلْنِي عَلَى كِتَابِكَ وَسُنَّةِ نَبِيِّكَ وَتَوْفِيقِي عَلَى مِلَّتِهِ وَأَعِدْنِي مِنَ الْفِتْنَةِ»

سپس سه مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگوید:

آنگاه آنچه را که گذشت دو بار تکرار کند، سپس یک بار «اللَّهُ

أَكْبَرُ» بگوید.

آنگاه آنچه را که گذشت یک بار تکرار کند و اگر تمام آنچه که در شماره (2) تا این جا ذکر شد نتوانست انجام دهد، هر مقدار از آن را می تواند انجام دهد.

3 و روایت شده که امیرالمؤمنین (علیه السلام) هرگاه بر کوه صفا بالا می رفت رو به کعبه می کرد، سپس دو دست خود را بلند می کرد و بعد می گفت:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ قَطُّ فَإِنْ عَدْتُ فَعَدْتُ عَلَىٰ بِالْمَغْفِرَةِ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ اللَّهُمَّ أَفْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ فَإِنَّكَ إِنْ تَفْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ تَرْحَمْنِي وَإِنْ تُعَذِّبْنِي فَأَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِي وَأَنَا مُحْتَاجٌ إِلَىٰ رَحْمَتِكَ فَيَا مَنْ أَنَا مُحْتَاجٌ إِلَىٰ رَحْمَتِهِ اَرْحَمْنِي اللَّهُمَّ لَا تَفْعَلْ بِي مَا أَنَا أَهْلُهُ فَإِنَّكَ إِنْ تَفْعَلْ بِي مَا أَنَا أَهْلُهُ تُعَذِّبْنِي وَلَمْ تَظْلِمْنِي أَصْبَحْتُ أَتَقِي عَذْلَكَ وَلَا أَخَافُ جُورَكَ فَيَا مَنْ هُوَ عَدْلٌ لَا يَجُورُ اَرْحَمْنِي»

4 و از امام صادق (علیه السلام) روایت شده که فرموده است:

«اگر می خواهی مالت افزون شود، زیاد بر کوه صفا بایست.»

5 و مستحب است پیاده سعی کند و با آرامش و وقار تا رسیدن به جای مناره اول راه برود و از آن جا تا جای مناره دوم هروله نماید (و بر زنان هروله نیست) و سپس با آرامش و وقار

ص: 251

حرکت کرده تا به مروه بالا رود و بر آن همان که بر کوه صفا انجام داد انجام دهد، سپس به همان صورتی که از صفا به مروه رفت، از مروه به صفا برگردد.

و اگر سواره سعی را انجام می دهد، با سرعت بیشتری بین دو مناره حرکت کند.

6 و سزاوار است در حال سعی در گریه کردن کوشش کند و بسیار خدا را بخواند.

7 و مستحب است سعی را با طهارت از حدث اکبر و اصغر انجام دهد.

آداب بستن احرام حج تا وقوف در عرفات

آنچه از آداب احرام پیش از این ذکر شد، در احرام حج نیز جاری است.

1 هرگاه احرام حج بست و از مکه خارج شد، مستحب است در راهش به منی تلبیه را با صدای غیر بلند بگوید، تا این که مشرف بر سرزمین «أبطح» شود، که از آن جا به بعد مستحب است تلبیه را با صدای بلند بگوید.

و هنگامی که متوجه به منی شود مستحب است بگوید: «اللَّهُمَّ

ص: 252

ایاک اُزْجُو وِإِيَّاكَ أَدْعُو فَبَلِّغْنِي أَمَلِي وَأَصْلِحْ لِي عَمَلِي»

2 با آرامش و وقار به طرف منی حرکت کند در حالی که مشغول ذکر خدا باشد و چون به آن جا رسید بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَقْدَمَنِيهَا صَالِحاً فِي عَافِيهِ وَبَلِّغْنِي هَذَا الْمَكَانَ»

سپس بگوید:

«اللَّهُمَّ هَذِهِ مِنِّي وَهَذِهِ مِمَّا مَنَنْتَ بِهَا عَلَيْنَا مِنَ الْمُنَاسِكِ فَاسْأَلُكَ أَنْ تَمُنَّ عَلَيْنَا بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَيَّ أَنْبِيَائِكَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُكَ وَفِي قَبْضَتِكَ»

3 و مستحب است شب عرفه را در منی بماند و شب را در طاعت خداوند متعال به آخر برساند و افضل آن است که عباداتش مخصوصاً نمازهایش در مسجد «خیف» باشد و پس از خواندن نماز صبح تا طلوع آفتاب مشغول تعقیب شود، سپس عازم عرفات شود و می تواند پس از طلوع فجر از منی خارج شود و اولی بلکه احتیاط مستحب آن است که پیش از طلوع آفتاب از «وادی مُحَسَّر» نگذرد و خارج شدن پیش از طلوع فجر از منی مکروه است.

4 و هنگامی که به عرفات متوجه شد مستحب است که بگوید: «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ صَمَدْتُ وَإِيَّاكَ اعْتَمَدْتُ وَوَجْهَكَ أَرَدْتُ فَاسْأَلُكَ أَنْ تُبَارِكَ لِي فِي رِحْلَتِي وَأَنْ تُقْضِيَ لِي حَاجَتِي وَأَنْ تَجْعَلَنِي

ص: 253

الْيَوْمَ مِمَّنْ تُبَاهَى بِهِ مَنْ هُوَ أَفْضَلُ مِنِّي»

سپس تلبیه را تا رسیدن به عرفات بگوید.

آداب وقوف در عرفات

وقوف در عرفات مستحبات زیادی دارد که ما بعضی از آنها را ذکر می کنیم:

1 با طهارت بودن در حال وقوف.

2 غسل نمودن هنگام زوال آفتاب (ظهر).

3 فارغ کردن خود را برای دعا و توجه به خداوند متعال.

4 وقوف در سمت چپ پایین کوه «رحمه»

5 خواندن نماز ظهر و عصر روز عرفه را پشت سر هم و بدون فاصله، با یک اذان و دو اقامه.

6 دعا کردن به آنچه می تواند از دعاهای روایت شده و غیر آنها و خواندن دعاهای روایت شده افضل است.

و از جمله دعای امام حسین (علیه السلام) و دعای فرزندش امام زین العابدین (علیه السلام) در روز عرفه است

و از جمله آنهاست آنچه در صحیحہ معاویہ بن عمار از امام صادق (علیه السلام) آمده است، که حضرت فرمود: همانا در روز عرفه

ص: 254

مستحب است نماز ظهر و عصر را زودتر و پشت سر هم بدون فاصله بخوانی تا خود را برای دعا فارغ گردانی، زیرا که این روز روز دعا و درخواست از خداوند متعال است و پس از خواندن نماز ظهر و عصر با آرامش و وقار به جایگاه وقوف برو و در آن جا حمد کن خدای را و «لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بگو و بزرگ بدار و تمجید نما خدای را و ثنای او را به جا آور و صدبار «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگو و صدبار «الْحَمْدُ لِلَّهِ» و صدبار «سُبْحَانَ اللَّهِ» و صدبار «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخوان و آنچه دوست داری از دعاها را بخوان و در خواندن دعا کوشش بنما، زیرا که آن روز روز دعا و سؤال است و از شیطان به خداوند پناه ببر، زیرا بهترین جایی که شیطان دوست دارد انسان را در آن از خدا غافل کند همانا روز عرفه در سرزمین عرفات است و بر حذر باش از این که مشغول تماشای مردم شوی و تنها متوجه خود باش و از جمله این دعا را بخوان:

«اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ فَلَا تَجْعَلْنِي مِنْ أُخْيَبٍ وَفَيْدِكَ وَأَرْحَمَ مَسِيرِي إِلَيْكَ مِنَ الْفَجِّ الْعَمِيقِ»

و این دعا را بخوان: «اللَّهُمَّ رَبِّ الْمَشَاعِرِ كُلِّهَا فُكِّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ وَأَدْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنَّ وَ

و بگو: «اللَّهُمَّ لَا تَمَكِّرْ وَلَا تَخْدَعْني وَلَا تَسْتَدْرِجْني»

و بگو: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَوْلِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ وَمَنِّكَ وَفَضْلِكَ يَا أَسْمَعَ السَّمَاعِينَ وَيَا أَبْصَرَ النَّاطِرِينَ وَيَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا».

و به جای جمله (کذا و کذا) حوائج خود را ذکر کن.

و در حالی که سرت به طرف آسمان بلند باشد بگو: «اللَّهُمَّ حَاجَتِي إِلَيْكَ الَّتِي إِنْ أَعْطَيْتَنِيهَا لَمْ يَضُرَّنِي مَا مَنَعْتَنِي وَ الَّتِي إِنْ مَنَعْتَنِيهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أَعْطَيْتَنِي أَسْأَلُكَ خَلَاصَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ»

و از جمله این دعا را بخوان: «اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَ مَلِكُ يَدِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ وَ أَجَلِي بِعِلْمِكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُوفِّقَنِي لِمَا يَرْضِيكَ عَنِّي وَ أَنْ تُسَلِّمَ مِنِّي مَنَاسِكِي الَّتِي أَرِيهَا خَلِيلِكَ إِبْرَاهِيمَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ دَلَّلْتَ عَلَيْهَا نَبِيَّكَ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ)

و در آن چه می گویی جملات زیر باشد: «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ رَضِيَتْ عَمَلُهُ وَأَطْلَتْ عُمرُهُ وَأَحْيَيْتُهُ بَعْدَ الْمَوْتِ حَيَاةً طَيِّبَةً».

و از جمله دعاهای وارد شده آن است که معاویه بن عمار از

امام صادق (علیه السلام) روایت نموده، که حضرت فرمود:

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) به علی (علیه السلام) تعلیم فرمود که در روز عرفه بگوید:

«لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت ويحيى وهو حي لا يموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير اللهم لك صلاتي ودينى ومحياى ومماتى و لك تراثى و بك حولى و منك قوتى اللهم إني أعوذ بك من الفقر و من وسواس الصدر و من شتات الأمر و من عذاب النار و من عذاب القبر اللهم إني أسألك من خير ما تأتى به الرياح و أعوذ بك من شر ما تأتى به الرياح و أسألك خير الليل و خير النهار».

و از جمله دعاهای وارد شده آن است که عبدالله بن میمون نقل کرده، که شنیدم امام صادق (علیه السلام) فرمود:

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در عرفات و قوف فرمود و هنگام غروب آفتاب پیش از آن که شروع به غروب کند این دعا را خواند:

«اللهم إني أعوذ بك من الفقر و من تشئت الأمر و من شر ما يحدث بالليل و النهار أُمسى ظلمي مُستَجيراً بعفوك و أُمسى خوفى مُستَجيراً بأمانك و أُمسى ذلّي مُستَجيراً بوجهك الباقي يا خير من سُئل و يا أجود من أعطى جَلَلنى بِرَحمتِكَ و أَلْسِنى عافيتك و اصرف عني شر جميع خلقك».

و ابو بصیر از امام صادق (علیه السلام) روایت کرده که فرمود:

ص: 257

هنگامی که روز عرفه خورشید غروب کرد بگو: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ هَذَا الْمَوْقِفِ وَارْزُقْنِيهِ (مِنْ قَابِلٍ) أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي وَأَقْلَبْنِي الْيَوْمَ مُفْلِحًا مُنْجِحًا مُسْتَجَابًا لِي مَرْحُومًا مَغْفُورًا لِي بِأَفْضَلِ مَا يَنْقَلِبُ بِهِ الْيَوْمَ أَحَدٌ مِنْ وَفْدِكَ وَحُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَاجْعَلْنِي الْيَوْمَ مِنْ أَكْرَمِ وَفْدِكَ عَلَيْكَ وَأَعْطِنِي أَفْضَلَ مَا أَعْطَيْتَ أَحَدًا مِنْهُمْ مِنَ الْخَيْرِ وَالْبِرْكَهِ وَالرَّحْمَةِ وَالرِّضْوَانِ وَالْمَغْفِرَةِ وَبَارِكْ لَهُمْ فِي».

و همچنین از حضرت صادق (علیه السلام) روایت کرده که فرمود: هنگامی که به محل وقوف رسیدی روبه خانه خدا کن و صدبار «سُبْحَانَ اللَّهِ» بگو و صدبار «اللَّهُ أَكْبَرُ» و صدبار «مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» و صدبار: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَيُمِيتُ وَيُحْيِي بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

آن گاه ده آیه اول سوره بقره را بخوان، سپس سه بار «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخوان و بعد آیه الکرسی را تا آخرش و بعد از آن آیه سخره را بخوان و آن این است: «إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا». تا آخر آیه، بعد: «قُلْ اعْوِذْ بِرَبِّ الْفَلَقِ» و «قُلْ اعْوِذْ بِرَبِّ النَّاسِ» را تا آخر بخوان، سپس خدا را حمد کن بر تمام نعمتهای

که به تو داده از مال و خانواده و ... و نیز خدا را حمد کن بر تمام سختیهایی که به وسیله آنها تو را آزمایش کرده.

و بگو: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى نِعْمَائِكَ الَّتِي لَا تُحْصَى بِعَدَدٍ وَلَا تُكَافَأُ بِعَمَلٍ».

و تمام آیاتی را که حمد خدا در آنها ذکر شده بخوان و نیز بخوان تمام تسبیح‌ها و تکبیرها و تهلیل‌هایی که برای او در قرآن ذکر شده.

و بر محمد (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و آل او (عَلَيْهِمُ السَّلَام) صلوات بفرست و آن را بسیار تکرار کن و در آن کوشش نما و خدا را به تمام نامهایی که برای خود در قرآن ذکر فرموده و به هر نام دیگری که از او می‌دانی و به نامهایی که در آخر سوره حشر برای او ذکر شده، بخوان و بگو: «أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، وَأَسْأَلُكَ بِقُوَّتِكَ وَقُدْرَتِكَ وَعِزَّتِكَ وَبِجَمِيعِ مَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ، وَبِجَمِيعِ وَبِأَزْكَانِكَ كُلِّهَا وَبِحَقِّ رَسُولِكَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَبِاسْمِكَ الْأَكْبَرِ الْأَكْبَرِ وَبِاسْمِكَ الْعَظِيمِ الَّذِي مِنْ دَعَاكَ بِهِ كَانَ حَقًّا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَخِيْبُهُ وَبِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ الَّذِي مِنْ دَعَاكَ بِهِ كَانَ حَقًّا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَرُدَّهُ وَأَنْ تُعْطِيَهُ مَا سَأَلَ أَنْ تَغْفِرَ لِي جَمِيعَ ذُنُوبِي فِي جَمِيعِ عِلْمِكَ فِي» و تمام حوائج آخرت و دنیای خود را از خداوند بخواه و آن که هر ساله تو را

ص: 259

موفق به حج خانه اش بفرماید و هفتادبار بهشت را از او بخواه و هفتادبار توبه کن و این دعا را نیز بخوان:

«اللَّهُمَّ فَكِّنِي مِنَ النَّارِ، وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ وَادْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَشَرَّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ».

و چنانچه این دعاها را خواندی و هنوز آفتاب غروب نکرده بود، دوباره همه آنها را از اول تا به آخر و تکرار کن از دعا و تضرع و سؤال خسته و ملول نشو.

آداب وقوف در مزدلفه

آداب وقوف در مزدلفه نیز بسیار است و ما بعضی از آنها را ذکر می کنیم:

1 آن که با آرامش و وقار و در حال استغفار کردن از عرفات کوچ کند و به طرف مزدلفه حرکت کند و چون به «کثیب احمر»

یعنی تپه ای که خاکش قرمز است واقع در طرف راست راه رسید، بگوید:

«اللَّهُمَّ اِزْهِمَّ مَوْقِفِي وَزِدْ فِي عَمَلِي وَسَلِّمْ لِي دِينِي وَتَقَبَّلْ مِنِّي».

2 آن که در راه رفتن میانه روی کند.

3 آن که نماز مغرب و عشاء را پشت سرهم و بدون فاصله با

4 آن که وسط دشت طرف راست راه نزدیک به مشعر نزول توقف نماید و مستحب است کسی که سفر اول حجش می باشد، بر زمین مشعر قدم بگذارد.

5 احیای آن شب به عبادت و دعاهای وارد شده و غیر آن و از جمله دعاهایی که وارد شده این است: «اللَّهُمَّ هَذِهِ جَمْعُ اللَّهْمِ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْمَعَ لِي فِيهَا جَوَامِعَ الْخَيْرِ اللَّهُمَّ لَا تُؤَيِّسْنِي مِنَ الْخَيْرِ الَّذِي سَأَلْتُكَ أَنْ تَجْمَعَهُ لِي فِي قَلْبِي، وَأَطْلُبُ إِلَيْكَ أَنْ تُعَرِّفَنِي مَا عَرَّفْتَ أَوْلِيَاءَكَ فِي مَنْزِلِي هَذَا وَأَنْ تَقِينِي جَوَامِعَ الشَّرِّ».

6 آن که هنگام طلوع فجر با طهارت باشد و پس از خواندن نماز صبح حمد و ثنای الهی را به جا آورد و نعمت ها و امتحان های الهی را که برای او پیش آمده به قدری که می تواند به یاد آورد و بر پیغمبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) درود فرستد، سپس بگوید: «اللَّهُمَّ رَبِّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَكَّرْتَنِي مِنَ النَّارِ وَأَوْسَعْتَ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ وَاذْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ اللَّهُمَّ أَنْتَ خَيْرُ مَطْلُوبٍ إِلَيْهِ وَخَيْرُ مَدْعُوٍّ وَخَيْرُ مَسْئُولٍ وَلِكُلِّ وَافِدٍ جَائِزَةٌ فَاجْعَلْ جَائِزَتِي فِي مَوْطِنِي هَذَا أَنْ تُقِيلَنِي عَشْرَتِي وَتَقْبَلَ مَعَذِرَتِي وَأَنْ تَجَاوِزَ عَنِّي خَطِيئَتِي ثُمَّ اجْعَلِ التَّقْوَى مِنَ الدُّنْيَا زَادِي».

7 آن که ریگهای رمی جمرات را از مزدلفه بردارد و عدد آنها هفتاد است.

8 سعی و آن عبارت است از این که در مسیر رفتن به منی وادی محسّر را با سرعت طی کند و مقدار سعی به صد گام تقدیر شده است و بگوید:

«اللَّهُمَّ سَلِّمْ لِي عَهْدِي وَأَقْبَلْ تَوْبَتِي وَأَجِبْ دَعْوَتِي وَاخْلُفْنِي بِخَيْرٍ فِيمَنْ تَرَكْتُ بَعْدِي».

آداب رمی جمرات

رمی جمرات مستحباتی دارد که از آن جمله است:

1 آن که در حال رمی با طهارت باشد.

2 هنگامی که ریگها را به دست گرفت بگوید:

«اللَّهُمَّ هُوَلاءِ حَصِيَّاتِي فَأَحْصِيهِنَّ لِي وَازْفَعُهُنَّ فِي عَمَلِي».

3 آن که هنگام انداختن هر ریگ بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ ادْحِرْ عَنِّي الشَّيْطَانَ اللَّهُمَّ تَصَدِّيقاً بِكِتَابِكَ وَ عَلِي سُنَّةِ نَبِيِّكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُوراً وَعَمَلاً مَقْبُولاً وَسَعِيّاً مَشْكُوراً وَذَنْباً مَغْفُوراً».

4 آن که برای رمی جمره عقبه ده یا پانزده ذراع از جمره دور بایستد.

5 آن که پشت به قبله جمره عقبه را از طرف جلوی آن رمی

ص: 262

کند، ولی جمره اولی و وسطی را در حالی که رو به قبله باشد رمی کند.

6 آن که ریگ را بر انگشت ابهامش قرار دهد و با ناخن انگشت شهادت اشاره پرتاب کند.

7 وقتی به جایگاه خود برگشت بگوید: «اللَّهُمَّ بِكَ وَثِقْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ فِئَعَمَ الرَّبِّ وَنِعَمَ الْمَوْلَى وَنِعَمَ النَّصِيرِ».

آداب قربانی

قربانی مستحباتی دارد که از آن جمله است:

1 آن که قربانی شتر، با عجز از آن گاو و با عجز از آن گوسفند نر باشد.

2 آن که قربانی چاق باشد.

3 آن که در وقت کشتن قربانی بگوید:

«وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ مِنْكَ وَ لَكَ بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي».

4 آن که خودش قربانیش را بکشد و اگر متمکن نبود خود کارد را به دست گیرد و ذابح او در این امر دست او را گرفته، قربانی

ص: 263

را بکشد و بنا بر آنچه در بعضی از روایات آمده مستحب است شاهد و ناظر کشتن قربانی اش باشد و می تواند دستش را روی دست ذابح بگذارد.

آداب سر تراشیدن

در سر تراشیدن مستحب است:

1 از طرف راست سر شروع کند و هنگام سر تراشیدن بگوید: «اللَّهُمَّ اعْطِنِي بِكُلِّ شَعْرَةٍ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

2 آن که موی خود را در خیمه اش در منی دفن کند

و مستحب است پس از سر تراشیدن ناخن های خود را و نیز قدری از شارب و اطراف ریش را کوتاه کند.

آداب طواف حج و سعی

1 آنچه از مستحبات برای طواف و نماز آن و سعی ذکر شده، در طواف حج و نماز آن و سعی حج نیز جاری است.

2 و مستحب است طواف حج در روز عید انجام شود و هنگامی که بر در مسجد الحرام ایستاد مستحب است این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ اعْنِي عَلَى نُسُكِكَ وَ سَلِّمْنِي لَهُ وَ سَلِّمَّهُ لِي أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةً

ص: 264

العَلِيلِ الدَّلِيلِ الْمُعْتَرِفِ بِذَنْبِهِ أَنْ تَرْجِعَنِي بِحَاجَتِي إِلَيْهِمْ إِنِّي عَبْدُكَ وَالْبَلَدُ بِلَدِّكَ وَالْبَيْتُ بَيْتُكَ جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتَكَ وَأُؤَمُّ طَاعَتَكَ مُتَّبِعاً
لِأَمْرِكَ رَاضِياً بِقُدْرِكَ أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْمُضْطَرِّ إِلَيْكَ الْمُطِيعِ لِأَمْرِكَ الْمُسْتَفِيقِ مِنْ عَذَابِكَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِكَ أَنْ تُبَلِّغَنِي عَفْوَكَ وَتُجِيرَنِي مِنَ
النَّارِ بِرَحْمَتِكَ»

سپس به طرف حجر الاسود برود و آن را استلام کند و ببوسد و چنانچه نتواند، دستش را به آن بمالد و آن را ببوسد و اگر این را هم نتواند رو
به روی حجر بایستد و «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگوید و بخواند آنچه را که هنگام طواف، در ابتدای ورود به مکه می خوانند، به طوری که در فصل آداب
ورود به مکه و مسجد الحرام ذکر شد.

آداب منی

- 1 مستحب است ایام تشریق روزهای یازدهم و دوازدهم و سیزدهم را در منی بماند و از آن خارج نشود، برای طواف مستحب.
- 2 و مستحب است تکبیر بعد از پانزده نماز در منی، که اولین آنها نماز ظهر روز عید است و بقیه آنها نمازهای یومیه واجب پس از آن
است و بعد از ده نماز در سایر شهرها و سزاوارتر در کیفیت تکبیر آن است که بگوید:

ص: 265

«اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقْنَا مِنْ بَيْمِهِ الْأَنْعَامِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
عَلَى مَا أْبَلَانَا»

3 و مستحب است نمازهای واجب و مستحب روزهای اقامت در منی را در مسجد خیف بخواند، همانا أبو حمزه ثمالی از امام باقر (علیه السلام) روایت کرده که حضرت فرمود:

«هر کس صد رکعت نماز در مسجد خیف در منی، پیش از آن که از منی خارج شود بخواند، برابر خواهد بود با عبادت هفتاد سال و هر کس صد بار تسبیح خدا سبحان الله را در آن جا بگوید، مثل اجر آزاد کردن یک بنده برای او نوشته خواهد شد و هر کس صد بار «لا اله الا الله» در آن جا بگوید، برابر اجر زنده کردن و نجات دادن یک انسان را خواهد داشت و هر کس صد بار «الْحَمْدُ لِلَّهِ» در آن جا بگوید، معادل اجر صدقه دادن تمام درآمد عراقین یعنی شهر بصره و کوفه را در راه خدا عز و جل خواهد داشت».

آداب مکه معظمه

در مکه معظمه مستحبات زیادی است، که بخشی از آنها در فصل مستحبات ورود به مکه مکرمه و مسجد الحرام ذکر شد و

ص: 266

بخشی دیگر به قرار ذیل است:

1 زیاد ذکر نمودن خدا و خواندن قرآن

2 ختم کردن قرآن در آن جا

3 آشامیدن از آب زمزم و سپس این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عَلِمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَشُقْمٍ»

سپس بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الشُّكْرُ لِلَّهِ»

4 بسیار نظر کردن به کعبه

5 آن که در هر شبانه روز ده طواف انجام دهد، سه تا اوّل شب، سه تا آخر شب، دو تا پس از طلوع فجر و دو تا بعد از ظهر.

6 آن که تا در مکه است، سیصد و شصت طواف انجام دهد و اگر نتوانست سیصد و شصت شوط انجام دهد و در روایت دیگری پنجاه و دو طواف ذکر شده است و اگر نتوانست هر مقدار که می تواند انجام دهد.

7 آن که کسی که سفر اوّل حج اوست وارد کعبه شود و مستحب است پیش از ورود برای آن غسل کند و هنگام ورود بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانِ آمِنًا فَأَمِنِّي مِنْ عَذَابِ النَّارِ»

و پس از ورود دو رکعت نماز بین دو ستون داخل خانه، بالای

ص: 267

سنگ فرش قرمز رنگ بخواند و در رکعت اول پس از سوره حمد (حم سجده) و در رکعت دوم پنجاه و پنج آیه از هر سوره دیگری که ممکن شد بخواند.

8 در هر یک از گوشه های داخل کعبه نماز گذارد و پس از نماز بگوید:

«اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ أَوْ تَعَبَّأَ أَوْ أَعَدَّ أَوْ اسْتَعَدَّ لِرَفَادِهِ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رَفْدِهِ وَجَائِزَتِهِ وَنَوَافِلِهِ وَفَوَاضِلِهِ فَالِيكَ يَا سَيِّدِي تَهَيَّيْتُ وَتَعَبَّيْتُ وَاعْدَادِي وَاسْتَعْدَادِي رَجَاءَ رَفْدِكَ وَنَوَافِلِكَ وَجَائِزَتِكَ فَلَا تُخَيِّبِ الْيَوْمَ رَجَائِي يَا مَنْ لَا يَخِيْبُ عَلَيْهِ سَائِلٌ وَلَا يَنْقُصُهُ نَائِلٌ فَإِنِّي لَمْ آتِكَ الْيَوْمَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدِّمْتُهُ وَلَا شَفَاعَةٍ مَخْلُوقٍ رَجَوْتُهُ وَلَكِنِّي آتَيْتُكَ مُقِرّاً بِالظُّلْمِ وَالْإِسَاءِ عَلَى نَفْسِي فَإِنَّهُ لَا حُجَّةَ لِي وَلَا عُذْرَ فَأَسْأَلُكَ يَا مَنْ هُوَ كَذَلِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُعْطِيَنِي مَسْأَلَتِي وَتُقِيلَنِي عَثْرَتِي وَتُقَلِّبَنِي بِرَغْبَتِي وَلَا تُزِدْنِي مَجْبُوهًا مَمْنُوعًا وَلَا خَائِبًا يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ أَرْجُوكَ لِلْعَظِيمِ أَسْأَلُكَ يَا عَظِيمُ أَنْ تُغْفِرَ لِي الذَّنْبَ الْعَظِيمَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»

9 و هنگام خروج از کعبه مستحب است سه بار «اللَّهُ أَكْبَرُ» بگوید و این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ لَا تُجَاهِدْ بِلَاعِنَا رَبَّنَا وَلَا تُشْمِتْ بِنَا أَعْدَاءَنَا فَإِنَّكَ أَنْتَ

سپس از در کعبه پایین آید در حالی که رو به کعبه باشد و پلکان را در طرف چپ خود قرار داده باشد و دو رکعت نماز کنار پلکان بگذارد.

طواف وداع

1 کسی که می خواهد از مکه خارج شود، مستحب است طواف وداع را انجام دهد و در هر شوط آن حجر الاسود و رکن یمانی را استلام کند و آنچه در آداب طواف از مستحبات هنگام رسیدن به مستجار ذکر شده به جا آورد و خداوند متعال را به آنچه بخواهد بخواند.

سپس حجر الاسود را استلام کند و شکم خود را به خانه خدا بچسباند، به این که یک دست را بر حجر بگذارد و دست دیگر را به طرف در خانه دراز کرده بر دیوار نهد، پس از آن خدای را حمد و ثنای او به جا آورد و بر پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) و آلش (عَلَيْهِمُ السَّلَام) درود فرستد و سپس بگوید:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَأَمِينِكَ وَحَبِيبِكَ وَنَجِيِّكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ اللَّهُمَّ كَمَا بَلَغَ رِسَالَتِكَ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِكَ وَصَدَعَ بِأَمْرِكَ وَأَوْذَى فِيكَ وَفِي جَنَبِكَ وَعَبْدِكَ حَتَّى أَتَاهُ الْيَقِينُ اللَّهُمَّ أَفْلِنِي مَفْلِحاً مُنْجِحاً مُسْتَجَاباً لِي بِأَفْضَلِ مَا .

يَرْجِعُ بِهِ أَحَدٌ مِنْ وَفْدِكَ مِنَ الْمَغْفِرَةِ وَالْبِرْكَهِ وَالرَّحْمَةِ وَالرَّضْوَانِ وَالْعَافِيَةِ»

2 مستحب است برای خروج از مسجد از در «حناطین» که مقابل رکن شامی قرار گرفته خارج شود و از خداوند متعال بخواهد دوباره او را موفق به زیارت خانه اش کند.

زیارت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم

مستحب مؤکد است که بازگشت حاجی به وطنش از طریق مدینه منوره باشد، تا آن که موفق به زیارت پیامبر گرامی (صلی الله علیه و آله و سلم) و صدیقه کبری (علیها السلام) و ائمه بقیع (علیهم السلام) شود.

و شهر مدینه حرمی دارد که مرز آن از کوه عائر تا کوه وعیر است و این دو کوه حرم مدینه را از طرف شرق و غرب در بر گرفته اند.

و بعضی از فقها (اعلی الله مقامهم) فرموده اند: «اگرچه احرام بستن برای ورود به حرم مدینه منوره واجب نیست، ولی قطع

درختهای آن مخصوصاً درختهایی که خشک نشده جایز نیست، مگر درختهایی که در حرم مکه استثناء شد و همچنین شکار کردن بین دو حرّه مدینه حرام است، ولی أظهر آن است که قطع درخت و شکار جایز است، اگر چه رعایت احتیاط اولی است».

زیارت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم

«السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ نَصَحْتَ لِأُمَّتِكَ وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَبَدْتَهُ حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ فَجَزَاكَ اللَّهُ أَفْضَلَ مَا جَزَى نَبِيًّا عَنْ أُمَّتِهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ أَفْضَلَ مَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ»

زیارت حضرت صدیقه زهرا علیها السلام

«يَا مُمْتَحَنَةُ اللَّهِ الَّتِي خَلَقَكَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَكَ فوجدك لِمَا امْتَحَنَكَ صَابِرَةً وَزَعَمْنَا أَنَا لَكَ أَوْلِيَاءُ وَ مُصَدِّقُونَ وَ صَابِرُونَ لِكُلِّ مَا أَتَانَا بِهِ أَبُوكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ أَتَانَا بِهِ وَصِيَّهُ فَإِنَّا إِن كُنَّا

صَدَّقْنَاكَ إِلَّا الْحَقَّتَا بِتَصَدِيقِنَا لُهُمَا (خ ل: بالبشرى) لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَّا قَدْ طَهَّرْنَا بِوَلَايَتِكَ»

زيارت جامعه ائمه بقیع علیہما السلام

«السَّلَامُ عَلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ أَصْفِيَاءِهِ السَّلَامُ عَلَى أَمْنَاءِ اللَّهِ وَ أَحِبَّائِهِ السَّلَامُ عَلَى أَنْصَارِ اللَّهِ وَ خُلَفَائِهِ السَّلَامُ عَلَى مُحَالِّ مَعْرِفَةِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى مَسَاكِينِ ذِكْرِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى مُظْهِرِي أَمْرِ اللَّهِ وَ نَهْيِهِ السَّلَامُ عَلَى الدُّعَاةِ إِلَى اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى الْمُسْتَقَرِّينَ فِي مَرْضَاهِ اللَّهُ السَّلَامُ عَلَى الْمُخْلِصِينَ فِي طَاعَةِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى الْأَدْلَاءِ عَلَى اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ وَالَاهُمْ فَقَدْ وَالَى اللَّهُ وَ مَنْ عَادَاهُمْ فَقَدْ عَادَى اللَّهُ وَ مَنْ عَرَفَهُمْ فَقَدْ عَرَفَ اللَّهُ وَ مَنْ جَهِلَهُمْ فَقَدْ جَهِلَ اللَّهُ وَ مَنْ اعْتَصَمَ بِهِمْ فَقَدْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ وَ مَنْ تَخَلَّى مِنْهُمْ فَقَدْ تَخَلَّى مِنَ اللَّهِ أَشَدَّ يَهْدُ اللَّهُ أَنَّى سِيَلَمُ لِمَنْ سَالَمْتُمْ وَ حَزَبٌ لِمَنْ حَارَبْتُمْ مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَ عَلَانِيَتِكُمْ مُفَوَّضٌ فِي ذَلِكَ كُلِّهِ إِلَيْكُمْ لَعَنَ اللَّهُ عَدُوَّ آلِ مُحَمَّدٍ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ أَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِنْهُمْ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ»

و صلى الله على محمد و آله الطاهرين و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

زيارات و ادعيه

اشاره

ص: 273

زیارت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ، وَأَقَمْتَ الصَّلَاةَ، وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ، وَأَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصاً حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ، فَصَلِّوْا لِلَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الطَّاهِرِينَ.

پس بایست نزد ستون پیش که از جانب راست قبر است رو به قبله که دوش چپ به جانب قبر باشد و دوش راست به جانب منبر که آن موضع سر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و بگو:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَّكَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ رِسَالَتِ رَبِّكَ وَنَصَحْتَ لِأُمَّتِكَ، وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ حَتَّى أَتَاكَ

الْيَقِينُ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، وَأَدَيْتَ الَّذِي عَلَيْكَ مِنَ الْحَقِّ، وَأَنْتَ قَدْ رُؤِفْتَ بِالْمُؤْمِنِينَ، وَغَلِظْتَ عَلَى الْكَافِرِينَ، فَبَلِّغِ اللَّهُ بِكَ أَفْضَلَ شَرَفٍ مَحَلًّا الْمُكْرَمِينَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اسْتَنْقَذَنَا بِكَ مِنَ الشُّرْكِ وَالضَّلَالَةِ. اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَصَلَوَاتِ مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ، وَأَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ، وَعِبَادِكَ الصَّالِحِينَ، وَأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ، وَمَنْ سَبَّحَكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأُولِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَأَمِينِكَ وَنَجِيِّكَ وَحَبِيبِكَ وَصَفِيِّكَ وَخَاصَّتِكَ وَصَفْوَتِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ. اللَّهُمَّ أَعْطِهِ الدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ، وَآتِهِ الْوَسِيلَةَ مِنَ الْجَنَّةِ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغِطُّهُ بِهِ الْأَوْلُونَ وَالْآخِرُونَ. اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ: (وَلَوْ أَنَّ نَفْسَهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا) وَإِنِّي أَتَيْتُكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي وَإِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي.

ص: 275

زيارت حضرت فاطمه زهرا عليها السلام

يا مُمتحنهُ امْتَحَنكِ اللهُ الَّذِي خَلَقَكَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَكَ فوجدكِ لِمَا امْتَحَنكِ صابِرهً، وزَعَمْنَا أَنَّا لَكَ أَوْلِيَاءُ وَمُصَدِّقُونَ وَصَابِرُونَ لِكُلِّ مَا أَتَانَا بِهِ
أَبُوكِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَأَتَى بِهِ وَصِيَّهُ، فَإِنَّا نَسْأَلُكَ إِنْ كُنَّا صَدِّقْنَاكَ إِلَّا أَلْحَقْتِنَا بِتَصَدِّقِنَا لَهُمَا لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَّكَ قَدْ طَهَّرْنَا بِوَلَايَتِكَ:

و مستحب است نیز آنکه بگوید:

السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ نَبِيِّ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ حَبِيبِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ خَلِيلِ اللهِ، السَّلَامُ
عَلَيْكِ يَا بِنْتَ صَفِيِّ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ أَمِينِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ خَيْرِ خَلْقِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ أَفْضَلِ أَنْبِيَاءِ اللهِ وَرُسُلِهِ
وَمَلَائِكَتِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا بِنْتَ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا سَيِّدَةَ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا زَوْجَةَ وَلِيِّ اللهِ
وَخَيْرِ الْخَلْقِ بَعْدَ رَسُولِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا أُمَّ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ

ص: 276

سیدی شبابِ اهلِ الجنّہ، السّلامُ علیکِ ایتُّها الصّدیقۃُ الشّہیدۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها الرّضیۃ المرصّیۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها الفاضلۃ الزّکیۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها الحوراءُ الأنسیۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها التّقیۃ النّقیۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها المُحدّثۃ العلیمۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها المظلّومۃ المَعصوبۃ، السّلامُ علیکِ ایتُّها المَصّطہ المَقهورۃ، السّلامُ علیکِ یا فاطمۃ بنتِ رسولِ اللّٰہِ ورحمۃ اللّٰہِ وبرکاتہ، صلّی اللّٰہُ علیکِ وعلیٰ رُوحِکِ وبدنِکِ، اشدُّ ہدٰ اُنّکِ مضیتِ علیٰ بینہ منِ ربّکِ، وأنّ منِ سرّکِ فقد سرّ رسولِ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ علیہ وآلہ، ومنِ جفاکِ فقد جفا رسولِ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ علیہ وآلہ، ومنِ اذاکِ فقد اذی رسولِ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ علیہ وآلہ، ومنِ وصلکِ فقد وصل رسولِ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ علیہ وآلہ ومنِ قطعکِ فقد قطع رسولِ اللّٰہِ صلّی اللّٰہُ علیہ وآلہ لِاِنَّکِ بضعۃٌ مِنْہُ وروحُہُ الذّی بینَ جنّبیہ، اُشہدُ اللّٰہُ ورُسُلُہُ وملائکَتُہُ اَنّی راضٍ عمّن رضیتِ عنہ، ساخِطٌ علی من سَخِطَ علیہ، متبرّئٌ ممّن تبرّأتِ مِنْہُ، مُوالٍ لِمَنْ والیتِ، مُعادٍ لِمَنْ عادیتِ، مُبغِضٌ لِمَنْ ابغضتِ، مُحبٌّ لِمَنْ احببتِ، وکفی باللّٰہِ شہیداً وحسیباً وجازیاً ومُثیباً..

زيارت انمه بقيع عليهمالسلام

يا موالى يا ابناء رسول الله عبدكُم و ابن امتكُم، الدليل بين ايديكُم و المصد عف في علوقدركُم و المعترف بحقكُم، جاءكُم مسد تجيراً بكم قاصداً الى حرمكُم، متقرباً الى مقامكُم، متوسلاً الى الله تعالى بكم، اذخل يا موالى؟ اذخل يا اولياء الله؟ اذخل يا ملائكة الله الموحدين بهذا الحرم المقيمين بهذا المشهد؟

و بعد از خشوع و خضوع و رقت داخل شو و پاى راست را مقدم دار و بگو:

الله اكبر كبيراً و الحمد لله كثيراً، و سبحان الله بكرةً و اصيلاً و الحمد لله الفرد الصمد المجدد الاحد المتفضل المنان المتطول الحنان الذى من بطوله، و سهل زياره ساداتى باحسانه و لم يجعلنى عن زيارتهم ممنوعاً، بل تطول و منح.

ص: 278

پس نزدیک قبور مقدسه ایشان برو و پشت به قبله و رو به قبر ایشان کن و بگو:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْهَادِي، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ التَّقْوَى، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْحُجَّجُ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْقَوَامُ فِي الْبَرِيَّةِ بِالْقِسْطِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الصَّفْوَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ آلَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ النَّجْوَى، أَشْهَدُ أَنْكُمْ قَدْ بَلَّغْتُمْ وَنَصَحْتُمْ وَصَبَرْتُمْ فِي ذَاتِ اللَّهِ وَكُذِّبْتُمْ وَأَسِيءَ إِلَيْكُمْ فَغَفَرْتُمْ، وَأَشْهَدُ أَنْكُمْ الْأَيُّمَةُ الرَّاشِدُونَ الْمُهْتَدُونَ، وَأَنَّ طَاعَتَكُمْ مَفْرُوضَةٌ، وَأَنَّ قَوْلَكُمْ الصِّدْقُ، وَأَنَّكُمْ دَعَوْتُمْ فَلَمْ تُجَابُوا، وَأَمَرْتُمْ فَلَمْ تُطَاعُوا، وَأَنَّكُمْ دَعَائِمُ الدِّينِ وَأَرْكَانُ الْأَرْضِ لَمْ تَزَالُوا بِعَيْنِ اللَّهِ يَنْسَخُكُمْ مِنْ أَصْلَابِ كُلِّ مُطَهَّرٍ، وَيَنْتَقِلُكُمْ مِنْ أَرْحَامِ الْمُطَهَّرَاتِ، لَمْ تُدَسَّكُمْ الْجَاهِلِيَّةُ الْجَهْلَاءُ وَلَمْ تَشْرِكْ فِيكُمْ فِتْنُ الْأَهْوَاءِ، طَبَّبْتُمْ وَطَابَ مَنبَتُكُمْ، مَنْ بَكَمَ عَلَيْنَا دِيَانُ الدِّينِ فَجَعَلَكُمْ فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيَذَكَرَ فِيهَا اسْمُهُ، وَجَعَلَ صَلَاتِنَا عَلَيْكُمْ رَحْمَةً لَنَا وَكَفَّارَةً لِدُنُوبِنَا إِذْ اخْتَارَكُمُ اللَّهُ لَنَا وَطَيَّبَ خَلْقَنَا بِمَا مَنْ

ص: 279

علينا من ولايتكم وكنا عنده مسمين بعلمكم، معترفين بتصديقنا إياكم، وهذا مقام من أسرف وأخطأ واستكان وأقر بما جنى ورجا بمقامه
الخلاص وأن يستتفذه بكم مستتفد أهلكتي من الردى، فكونوا لي شفعاء فقد وفدت إليكم إذ رغب عنكم أهل الدنيا واتخذوا آيات الله هزواً
واستكبروا عنها،

(در اینجا سر بالا کن و بگو):

يا من هو قائم لا يستهوى، ودائم لا يلهو، ومحيط بكل شيء، لك المن بما وفقتني، وعرفتني بما أفمتني عليه إذ صد عنه عبادك وجهلوا
معرفته، واستتخفوا بحقه، ومالوا إلى سواه، فكانت المنه منك على مع أقوام خصصتهم بما خصصتني به، فلک الحمد إذ كنت عندك في
مقامي هذا مذكوراً مكتوباً فلا تحرمني ما رجوت ولا تخيبي فيما دعوت، بحرمه محمد وآله الطاهرين وصلى الله على محمد وآل
محمد.

ص: 280

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، وَحُجَّتَهُ عَلَى عِبَادِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَشْهَدُ أَنَّكَ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ، وَعَمِلْتَ بِكِتَابِهِ، وَاتَّبَعْتَ سُنَنَ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَتَّى دَعَاكَ اللَّهُ إِلَى جِوَارِهِ فَقَبَضَكَ إِلَيْهِ بِاخْتِيَارِهِ، وَأَلْزَمَ أَعْدَاءَكَ الْحُجْبَةَ مَعَ مَا لَكَ مِنَ الْحُجْبِجِ الْبَالِغَةِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ. اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ نَفْسِي مُطْمَئِنَّةً بِقَدْرِكَ، رَاضِيَةً بِقَضَائِكَ، مُوَلَّعَةً بِذِكْرِكَ وَدُعَائِكَ، مُحِبَّةً لِصَفْوِهِ أَوْ لِيَائِكَ، مَحْبُوبَةً فِي أَرْضِكَ وَسَمَاوِكَ، صَابِرَةً عَلَى نُزُولِ بَلَائِكَ، شَاكِرَةً لِفَوَاضِلِ نِعْمَائِكَ، ذَاكِرَةً لِسَوَابِغِ آلَائِكَ، مُسْتَتَافَةً إِلَى فَرْحِهِ لِقَائِكَ، مُتَزَوِّدَةً التَّقْوَى لِيَوْمِ جَزَائِكَ، مُسْتَتَنَّةً بِسُنَنِ أَوْ لِيَائِكَ، مُفَارِقَةً لِإِخْلَاقِ أَعْدَائِكَ، مُسْتَعُولَةً عَنِ الدُّنْيَا بِحَمْدِكَ وَثَنَائِكَ، اللَّهُمَّ إِنَّ قُلُوبَ الْمُحِبِّينَ إِلَيْكَ وَالِهَةِ، وَسُبُلَ الرَّاعِبِينَ إِلَيْكَ شَارِعَهُ، وَأَعْلَامَ الْقَاصِدِينَ إِلَيْكَ وَاضِحَهُ، وَأَفْنِدَةَ الْعَارِفِينَ مِنْكَ فَازِعَهُ، وَأَصْوَاتَ الدَّاعِينَ

إِلَيْكَ صَاعِدَةً، وَأَبْوَابِ الْأَجَابَةِ لَهُمْ مُفْتَحَةً، وَدَعْوِهِ مِنْ نَاجَاكَ مُسْتَجَابَةً، وَتَوْبِهِ مِنْ أَنْابِ إِلَيْكَ مَقْبُولَةً، وَعَبْرِهِ مِنْ بَكِيٍّ مِنْ خَوْفِكَ مَرْحُومَةً وَ
الْأَعَانَةَ لِمَنْ اسْتَتَعَاثَ بِكَ مَوْجُودَةً وَالْأَعَانَةَ لِمَنْ اسْتَتَعَانَ بِكَ مَبْدُودَةً، وَعِدَاتِكَ لِعِبَادِكَ مُنْجِزَةً، وَزَلْزَلٍ مِنْ أَسَدِّ تَقَالِكِ مُقَالَةً، وَأَعْمَالِ الْعَامِلِينَ
لَدَيْكَ مَحْفُوظَةً، وَأَرْزَاقِكَ إِلَى الْخَلَائِقِ مِنْ لَدُنْكَ نَازِلَةً، وَعَوَائِدِ الْمَزِيدِ إِلَيْهِمْ وَاصِلَةً، وَذُنُوبِ الْمُسْتَغْفِرِينَ مَغْفُورَةً، وَحَوَائِجِ خَلْقِكَ عِنْدَكَ
مَقْضِيَةً، وَجَوَائِزِ السَّائِلِينَ عِنْدَكَ مُؤَفَّرَةً، وَعَوَائِدِ الْمَزِيدِ مُتَوَاتِرَةً، وَمَوَائِدِ الْمُسْتَطْعِمِينَ مُعَدَّةً، وَمَنَاهِلِ الظَّمَاءِ مُتْرَعَةً. اللَّهُمَّ فَاسْتَجِبْ دُعَائِي،
وَاقْبَلْ ثَنَائِي، وَاجْمَعْ بَيْنِي وَبَيْنَ أَوْلِيَائِي، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ إِنَّكَ وَلِيٌّ نِعْمَائِي، وَمُنْتَهَى مُنَايَ، وَغَايَةُ رَجَائِي فِي
مُنْقَلَبِي وَمَثْوَايَ.

و در کامل الزیارات بعد از این زیارت این فقرات نیز مسطور است:

أَنْتَ إِلَهِي وَسَيِّدِي وَمَوْلَايَ اغْفِرْ لِي لِأَوْلِيَائِنَا، وَكُفِّ عَنَّا أَعْدَاءَنَا، وَاشْغَلْهُمْ عَنْ أَدَانَا، وَأَظْهِرْ كَلِمَةَ الْحَقِّ وَاجْعَلْهَا الْعُلْيَا، وَأُدْحِضْ كَلِمَةَ الْبَاطِلِ وَ
اجْعَلْهَا السُّفْلَى إِنَّكَ عَلِيٌّ كُلُّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

ص: 282

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ النَّبُوَّةِ، وَمَوْضِعِ الرَّسَالَةِ، وَمُخْتَلَفِ الْمَلَائِكَةِ، وَمَهْبِطِ الْوَحْيِ، وَمَعْدِنِ الرَّحْمَةِ، وَخُزَّانِ الْعِلْمِ، وَمُنْتَهَى الْجِلْمِ،
وَأَصُولِ الْكُرْمِ، وَقَادَةَ الْأَمَمِ، وَأَوْلِيَاءِ النَّعْمِ، وَعَنَاصِرِ الْأَبْرَارِ، وَدَعَائِمِ الْأَخْيَارِ، وَسَاسَةِ الْعِبَادِ، وَأَزْكَانِ الْبِلَادِ، وَأَبْوَابِ الْإِيمَانِ، وَأَمْنَاءِ الرَّحْمَنِ،
وَسُلَالَةِ النَّبِيِّينَ، وَصَفْوَةِ الْمُرْسَلِينَ، وَعَثْرَةِ خَيْرِهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ. السَّلَامُ عَلَى أَيْمَةِ الْهُدَى، وَمَصَابِيحِ الدُّجَى، وَأَعْلَامِ التَّقَى،
وَذَوِي النَّهْيِ، وَأَوْلِي الْحِجَى، وَكُهْفِ الْوَرَى، وَوَرَثَةِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمَثَلِ الْأَعْلَى، وَالِدَعْوَةِ الْحُسْنَى وَحُجَجِ اللَّهِ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَالْأَوْلَى
وَرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ. السَّلَامُ عَلَى مَحَالِّ مَعْرِفَةِ اللَّهِ، وَمَسَاكِينِ بَرَكَهِ اللَّهِ، وَمَعَادِنِ حِكْمِهِ اللَّهِ، وَحَفْظِهِ سِرِّ اللَّهِ، وَحَمَلِهِ كِتَابِ اللَّهِ، وَأَوْصِيَاءِ نَبِيِّ
اللَّهِ وَذُرِّيِّهِ

رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَى الدُّعَاةِ إِلَى اللَّهِ وَالْأَدِلَاءِ عَلَى مَرْضَاهِ اللَّهِ وَالْمُسْتَقَرِّينَ فِي أَمْرِ اللَّهِ،
وَالتَّامِّينَ فِي مَحَبَّةِ اللَّهِ وَالْمُخْلِصِينَ فِي تَوْحِيدِ اللَّهِ وَالْمُظْهِرِينَ لِأَمْرِ اللَّهِ وَنَهْيِهِ، وَعِبَادِهِ الْمُكْرَمِينَ الَّذِينَ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ
وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَى الْأَيْمَةِ الدُّعَاةِ وَالْقَادَةِ الْهُدَاةِ، وَالسَّادَةِ الْوُلَاةِ، وَالذَّادَةِ الْحَمَاهِ، وَأَهْلِ الذِّكْرِ وَأَوْلَى الْأَمْرِ، وَبِقِبَةِ اللَّهِ وَخَيْرَتِهِ
وَحِزْبِهِ وَعَيْبِهِ عِلْمِهِ وَحُجَّتِهِ وَصِدْرِ رَاطِهِ وَنُورِهِ وَبُرْهَانِهِ وَرَحْمَتِهِ وَبَرَكَاتِهِ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ كَمَا شَهِدَ اللَّهُ لِنَفْسِهِ
وَشَهِدَتْ لَهُ مَلَائِكَتُهُ وَأَوْلُو الْعِلْمِ مِنْ خَلْقِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ الْمُنْتَجَبُ وَرَسُولُهُ الْمُرْتَضَى، أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى
وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، وَأَشْهَدُ أَنَّكُمْ الْأَيْمَةُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُونَ الْمَعْصُومُونَ الْمُكْرَمُونَ الْمُقَرَّبُونَ الْمُتَّقُونَ
الصَّادِقُونَ الْمُصْطَفُونَ، الْمُطِيعُونَ لِلَّهِ، الْقَوَامُونَ بِأَمْرِهِ، الْعَامِلُونَ بِإِرَادَتِهِ، الْفَائِزُونَ بِكَرَامَتِهِ، اصْطَفَاكُمْ بِعِلْمِهِ، وَارْتَضَاكُمْ لِغَيْبِهِ، وَاخْتَارَكُمْ

لِسِرِّهِ، وَاجْتِنَابِكُمْ بِقُدْرَتِهِ، وَأَعَزَّكُمْ بِهَدَاهُ، وَخَصَّكُمْ بِبِرْهَانِهِ، وَانْتَجَبَكُمْ لِنُورِهِ، وَأَيْدَكُمْ بِرُوحِهِ، وَرَضِيَكُمْ خُلَفَاءَ فِي أَرْضِهِ وَحُجَجاً عَلَى بَرِيَّتِهِ، وَأَنْصَاراً لِدِينِهِ، وَحَفِظَهُ لِسِرِّهِ، وَخَزَنَهُ لِعِلْمِهِ، وَمُسَدِّتُودَعَاً لِحِكْمَتِهِ، وَتَرَاجِمَةً لِرُوحِيهِ، وَأَرْكَاناً لِتَوْحِيدِهِ، وَشُهَدَاءَ عَلَى خَلْقِهِ، وَأَعْلَاماً لِعِبَادِهِ، وَمَنَاراً فِي بِلَادِهِ، وَأَدْلَاءَ عَلَى صِدْقِ رَاطِهِ، عَصَمَكُمُ اللَّهُ مِنَ الزَّلِيلِ، وَأَمَنَكُمُ مِنَ الْفِتَنِ، وَطَهَّرَكُمُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ وَطَهَّرَكُمُ تَطْهِيراً، فَعَظَّمْتُمْ جَلَالَهُ، وَأَكْبَرْتُمْ شَأْنَهُ، وَمَجَّدْتُمْ كَرَمَهُ، وَأَدْمَنْتُمْ ذِكْرَهُ، وَوَكَّدْتُمْ مِيثَاقَهُ، وَأَحْكَمْتُمْ عَقْدَ طَاعَتِهِ، وَنَصَحْتُمْ لَهُ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَدَعَوْتُمْ إِلَى سَبِيلِهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، وَبَذَلْتُمْ أَنْفُسَكُمْ فِي مَرْضَاتِهِ، وَصَبَرْتُمْ عَلَى مَا أَصَابَكُمْ فِي جَنَبِهِ، وَأَقَمْتُمْ الصَّلَاةَ، وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ، وَأَمَرْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَجَاهَدْتُمْ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ حَتَّى أَعْلَنْتُمْ دَعْوَتَهُ، وَبَيَّنْتُمْ فَرَائِضَهُ، وَأَقَمْتُمْ حُدُودَهُ، وَنَشَرْتُمْ شَرَائِعَ أَحْكَامِهِ، وَسَنَّتُمْ سُنَّتَهُ، وَصَبَرْتُمْ فِي ذَلِكَ مِنْهُ إِلَى الرِّضَا، وَسَلَّمْتُمْ لَهُ الْقَضَاءَ، وَصَدَقْتُمْ مِنْ رُسُلِهِ مَنْ مَضَى، فَالرَّاعِبُ

عَنْكُمْ مَارِقٌ، وَاللَّازِمُ لَكُمْ لَاحِقٌ وَالْمُقَصَّرُ فِي حَقِّكُمْ زَاهِقٌ وَالْحَقُّ مَعَكُمْ وَفِيكُمْ وَمِنْكُمْ وَإِلَيْكُمْ، وَأَنْتُمْ أَهْلُهُ وَمَعَدِنُهُ، وَمِيرَاثُ النَّبِيِّ عِنْدَكُمْ وَإِيَابُ الْخَلْقِ إِلَيْكُمْ، وَحِسَابُهُمْ عَلَيْكُمْ، وَفَضْلُ الْخِطَابِ عِنْدَكُمْ، وَأَيَاتُ اللَّهِ لَدَيْكُمْ، وَعَزَائِمُهُ فِيكُمْ، وَنُورُهُ وَبُرْهَانُهُ عِنْدَكُمْ، وَأَمْرُهُ إِلَيْكُمْ، مَنْ وَالَاكُمْ فَقَدْ وَالَى اللَّهَ، وَمَنْ عَادَاكُمْ فَقَدْ عَادَى اللَّهَ، وَمَنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ، وَمَنْ أَبْغَضَكُمْ فَقَدْ أَبْغَضَ اللَّهَ، وَمَنْ اعْتَصَمَ بِكُمْ فَقَدْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ، أَنْتُمْ الصِّرَاطُ الْأَقْوَمُ، وَشَدَّ هِدَاءَ دَارِ الْفَنَاءِ، وَشَفَعَاءَ دَارِ الْبَقَاءِ وَالرَّحْمَةَ الْمُؤَصَّلَةَ، وَالْأَيَّةَ الْمَخْزُونَةَ وَالْأَمَانَةَ الْمَحْفُوظَةَ وَالْبَابَ الْمُبْتَلَى بِهِ النَّاسُ، مَنْ أَتَاكُمْ نَجَا، وَمَنْ لَمْ يَأْتِكُمْ هَلَكَ، إِلَى اللَّهِ تَدْعُونَ، وَعَلَيْهِ تَدْلُونَ، وَبِهِ تُؤْمِنُونَ وَلَهُ تُسَلِّمُونَ، وَبِأَمْرِهِ تَعْمَلُونَ وَإِلَى سَبِيلِهِ تُرْسِدُونَ، وَيَقُولُ تَحْكُمُونَ، سَعِدَ مَنْ وَالَاكُمْ، وَهَلَكَ مَنْ عَادَاكُمْ، وَخَابَ مَنْ جَحَدَكُمْ، وَضَلَّ مَنْ فَارَقَكُمْ، وَفَازَ مَنْ تَمَسَّكَ بِكُمْ، وَأَمِنَ مَنْ لَجَأَ إِلَيْكُمْ، وَسَلِمَ مَنْ صَدَّقَكُمْ، وَهُدِيَ مَنْ اعْتَصَمَ بِكُمْ، مَنْ اتَّبَعَكُمْ فَالْجَنَّةُ مَأْوَاهُ، وَمَنْ خَالَفَكُمْ فَالنَّارُ مَثْوَاهُ، وَمَنْ جَحَدَكُمْ

كافراً، ومن حاربكم مشرك، ومن ردّ عليكم في أسفل درك من الجحيم، الله هُدُ أن هذا سابق لكم فيما مضى، وجار لكم فيما بقي، وأن أرواحكم وذوركم وطيبتكم واحدة، طابت وطهرت بعضها من بعض، خلقكم الله أنواراً فجعلكم بعرشه محمدين حتى من علينا بكم فجعلكم في بيوت أذن الله أن ترفع ويذكر فيها اسمه، وجعل صلاتنا عليكم، وما خصنا به من ولايتكم، طيباً لخلقنا، وطهارة لأنفسنا، وتركيبه لنا، وكفارة لذنوبنا، فكنا عنده مسلمين بفضلكم، ومعروفين بتصديقنا إياكم، فبلغ الله بكم أشرف محل المكرمين، وأعلى منازل المقربين، وأرفع درجات المرسلين، حيث لا يلحقه لحيق ولا يفوقه فائق ولا يسبقه سابق ولا يطعم في إدراكه طامع، حتى لا يبقى ملك مقرب ولا نبي مرسل ولا صديق ولا شهيد ولا عالم ولا جاهل ولا دني ولا فاضل ولا مؤمن صالح ولا فاجر طالح ولا جبار عنيد ولا شيطان مرید ولا خلق فيما بين ذلك شهيد، إلا عرفهم جلاله أمرهم، وعظم خطرهم، وكبر شأنكم وتمام نوركم،

وَصِدْقِ مَقَاعِدِكُمْ، وَثَبَاتِ مَقَامِكُمْ وَشَرَفِ مَحَلِّكُمْ وَمَنْزِلَتِكُمْ عِنْدَهُ، وَكَرَامَتِكُمْ عَلَيْهِ، وَخَاصَّةِ تَكْمٍ لَدَيْهِ، وَقُرْبِ مَنْزِلَتِكُمْ مِنْهُ، يَا بِي أَنْتُمْ وَأُمَّيْ وَأَهْلِي وَمَالِي وَأَسَرَّتِي، أَسَدُ هُدَى اللَّهِ وَأَسَدُ هِدْيِكُمْ أَنِّي مُؤْمِنٌ بِكُمْ وَبِمَا آمَنْتُمْ بِهِ، كَافِرٌ بَعْدُوكُمْ وَبِمَا كَفَرْتُمْ بِهِ، مُسْتَبْصِرٌ بِشَأْنِكُمْ وَبِضَلَالِهِ مَنْ خَالَفَكُمْ، مُوَالٍ لَكُمْ وَلَا يُؤَلِّيَاكُمْ، مُبْغِضٌ لِأَعْدَائِكُمْ وَمُعَادٍ لَهُمْ، سَيِّئٌ لِمَنْ سَالَمَكُمْ، وَحَرْبٌ لِمَنْ حَارَبَكُمْ، مُحَقِّقٌ لِمَا حَقَّقْتُمْ، مُبْطِلٌ لِمَا أَبْطَلْتُمْ، مُطِيعٌ لَكُمْ، عَارِفٌ بِحَقِّكُمْ، مُفَرِّغٌ بَفَضِّ لَكُمْ، مُحْتَمِلٌ لِعِلْمِكُمْ، مُحْتَجِبٌ بِدِمَّتِكُمْ، مُعْتَرِفٌ بِكُمْ، مُؤْمِنٌ بِأَيَابِكُمْ، مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِكُمْ، مُنْتَظِرٌ لِأَمْرِكُمْ، مُرْتَقِبٌ لِدَوْلَتِكُمْ، آخِذٌ بِقَوْلِكُمْ، عَامِلٌ بِأَمْرِكُمْ، مُسَدِّجٌ بِكُمْ، زَائِرٌ لَكُمْ، لَا يُذْعَنُ عَائِدٌ بِقُبُورِكُمْ، مُسْتَشْفِعٌ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِكُمْ، وَمُتَقَرِّبٌ بِكُمْ إِلَيْهِ، وَمُقَدِّمٌكُمْ أَمَامَ طَلِبَتِي وَحَوَائِجِي وَإِرَادَتِي فِي كُلِّ أَحْوَالِي وَأُمُورِي، مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَعَلَانِيَتِكُمْ، وَشَاهِدٌكُمْ وَغَائِبِكُمْ، وَأَوْلِيٌّكُمْ وَآخِرِكُمْ، وَمُفَوَّضٌ فِي ذَلِكَ كُلِّهِ إِلَيْكُمْ، وَمُسَلِّمٌ فِيهِ مَعَكُمْ، وَقَلْبِي لَكُمْ مُسَلِّمٌ، وَرَأْيِي لَكُمْ تَبِعٌ، وَنُصْرَتِي لَكُمْ

مُعَدَّةٌ حَتَّى يَحْيِيَ اللَّهُ تَعَالَى دِينَهُ بِكُمْ، وَيُرِدِّكُمْ فِي أَيَّامِهِ، وَيُظْهِرَكُمْ لِعَدْلِهِ، وَيَمَكِّنْكُمْ فِي أَرْضِهِ، فَمَعَكُمْ مَعَكُمْ لَا - مَعَ غَيْرِكُمْ، أَمَنْتُ بِكُمْ،
وَتَوَلَّيْتُ آخِرَكُمْ بِمَا تَوَلَّيْتُ بِهِ أَوْلَكُمْ، وَبَرَّيْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَعْدَائِكُمْ وَمِنَ الْجَبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَالشَّيَاطِينِ وَحَزَبِهِمُ الظَّالِمِينَ لَكُمْ،
الْجَاهِلِينَ لِحَقِّكُمْ وَالْمَارِقِينَ مِنْ وِلَايَتِكُمْ وَالْغَاصِبِينَ لِأَزْوَاجِكُمْ، الشَّاكِّينَ فِيكُمْ، الْمُتَحَرِّفِينَ عَنْكُمْ وَمِنْ كَذَلِّ وَلِيَجْهَ دُونَكُمْ، وَكَذَلِّ مُطَاعِ
سِوَاكُمْ، وَمِنَ الْأَيْمَةِ الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى التَّارِ، فَتَبَّتْ بِي اللَّهُ أَبَدًا مَا حَيَّيْتُ عَلَى مُوَالَاتِكُمْ وَمَحَبَّتِكُمْ وَدِينِكُمْ، وَوَقَفْتَنِي لِطَاعَتِكُمْ، وَرَزَقْتَنِي
شَفَاعَتَكُمْ، وَجَعَلْتَنِي مِنْ خِيَارِ مُوَالِيكُمْ التَّابِعِينَ لِمَا دَعَوْتُمْ إِلَيْهِ، وَجَعَلْتَنِي مِمَّنْ يَقْتَصُّ آثَارَكُمْ، وَيَسْلُكُ سَبِيلَكُمْ، وَيَهْتَدِي بِهَدَاكُمْ، وَيَحْشُرُ فِي
زُمْرَتِكُمْ، وَيَكْرَهُ فِي رَجْعَتِكُمْ، وَيَمْلِكُ فِي دَوْلَتِكُمْ، وَيَشْرَفُ فِي عَافِيَتِكُمْ، وَيَمَكِّنُ فِي أَيَّامِكُمْ، وَتَقَرُّ عَيْنُهُ غَدًا بِرُؤْيَيْتِكُمْ، بِأَبِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي
وَأَهْلِي وَمَالِي، مَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِدَأْ بِكُمْ، وَمَنْ وَحَدَهُ قَبْلَ عَنْكُمْ، وَمَنْ قَصَدَهُ تَوَجَّهَ بِكُمْ، مُوَالِي لَا أُحْصِي ثَنَاءَكُمْ وَلَا أُبْلَغُ مِنْ

المدح كُنْهَكُمْ، وَمِنَ الْوَصْفِ قَدْرَكُمْ، وَأَنْتُمْ نُورُ الْأَخْيَارِ، وَهَدَاهُ الْأَبْرَارِ وَحُجُجُ الْجَبَّارِ، بِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ، وَبِكُمْ يَخْتَمُ، وَبِكُمْ يَنْزِلُ الْغَيْثُ، وَبِكُمْ يَمْسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَبِكُمْ يَنْفَسُ الْهَمُّ، وَيَكْشِفُ الضَّرَّ وَعِنْدَكُمْ مَا نَزَلَتْ بِهِ رُسُلُهُ، وَهَبَطَتْ بِهِ مَلَائِكَتُهُ وَإِلَى جَدِّكُمْ

(وَأَگر زیارت امیر المؤمنین علیه السلام باشد به جای: وَإِلَى جَدِّكُمْ بگو:

وَإِلَى أَخِيكَ)

بُعِثَ الرُّوحُ الْأَمِينُ، آتَاكُمْ اللَّهُ مَا لَمْ يَأْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ، طَاطَأَ كُلُّ شَرِيفٍ لِشَرَفِكُمْ، وَبَنَعَ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِطَاعَتِكُمْ، وَخَضَعَ كُلُّ جَبَّارٍ لِفَضْلِكُمْ، وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ، وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ، وَفَازَ الْفَائِزُونَ بِوَلَايَتِكُمْ، بِكُمْ يَسْلُكُ إِلَى الرَّضْوَانِ وَعَلَى مَنْ جَحَدَ وَلَايَتِكُمْ غَضَبُ الرَّحْمَنِ، بِأَبِي أَنْتُمْ وَأُمِّي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي، ذَكَرَكُمْ فِي الذَّاكِرِينَ، وَأَسْمَاءُكُمْ فِي الْأَسْمَاءِ، وَأَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ، وَأَزْوَاحُكُمْ فِي الْأَزْوَاحِ، وَأَنْفُسُكُمْ فِي النَّفُوسِ وَأَثَارُكُمْ فِي الْأَثَارِ، وَقُبُورُكُمْ فِي الْقُبُورِ، فَمَا أَحْلَى أَسْمَاءَكُمْ، وَأَكْرَمَ أَنْفُسَكُمْ

ص: 290

وأعظم شأ نكم، وأجل خطركم، وأوفى عهدكم، وأصدق وعدكم، كلامكم نور، وأمركم رشد، ووصيتكم تقوى، وفعلكم خير، وعادتكم الأحسان، وسجيتكم الكرم، وشأ نكم الحق والصدق والرفق، وقولكم حكم وحتم، ورأيكم علم وحلم وحزم، إن ذكر الخير كنتم أوله وأصله وفرعه ومعده وماواه ومُنتهاه، بأبي أنتم وأمي ونفسي، كيف أصف حُسن ثنائكم، وأحصى جميل بلائكم، وبكم أخرجنا الله من الدل، وفرج عنا غمات الكروب، وأنقذنا من شفا جرف الهلكات، ومن النار بأبي أنتم وأمي ونفسي، بيمواليتكم علمنا الله معالم ديننا، وأصلح ما كان فسد من دُنيانا، ويمواليتكم تمت الكلمه، وعظمت النعمه، واثلت الفرقة، ويمواليتكم تقبل الطاعه المفترضه، ولكم الموده الواجبه، والدرجات الرفيعه والمقام المحمود والمكان المعلوم عند الله عز وجل والجاه العظيم والشأن الكبير والسفاعة المقبوله، ربنا آمنا بما أنزلت واتبعنا الرسول فاكتبنا مع الشاهدين، ربنا لا تزغ قلوبنا بعد إذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمه إنك أنت الوهاب،

سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا. يَا وَلِيَّ اللَّهِ إِنْ بَيْنِي وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ذُنُوبًا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا إِلَّا رِضَاكَمْ، فَبِحَقِّ مَنْ أَيْتَمَّنْكُمْ عَلَى سَيْرِهِ،
وَاسْتَرْعَاكُمْ أَمْرَ خَلْقِهِ، وَقَرْنَ طَاعَتَكُمْ بِطَاعَتِهِ لَمَّا اسْتَوْهَبْتُمْ ذُنُوبِي، وَكُنْتُمْ شُفَعَائِي، فَإِنِّي لَكُمْ مُطِيعٌ، مَنْ أَطَاعَكُمْ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ عَصَاكُمْ
فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَمَنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ، وَمَنْ أَبْغَضَكُمْ فَقَدْ أَبْغَضَ اللَّهَ. اللَّهُمَّ إِنِّي لَوْ وَجَدْتُ شَفْعَاءَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ
الْأَخْيَارِ الْأَيِّمَةِ الْأَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شَفْعَائِي، فَبِحَقِّهِمْ الَّذِي أَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَبِحَقِّهِمْ وَفِي زُمْرِهِ
الْمَرْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ إِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ الشُّهَدَاءِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَسَدَ اللَّهِ وَأَسَدَ رَسُولِهِ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَجُدْتَ بِنَفْسِكَ، وَنَصَحْتَ رَسُولَ اللَّهِ (ص)، وَكُنْتَ فِيمَا عِنْدَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ رَاغِبًا، بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَتَيْتُكَ مُتَقَرِّبًا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِزِيَارَتِكَ، وَمُتَقَرِّبًا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِذَلِكَ، رَاغِبًا إِلَيْكَ فِي السَّعْيِ فِي رَجَاءِ رَحْمَةِ رَبِّي، أَتَيْتُكَ مِنْ شِقَّةِ بَيْتِ نَارٍ لَمْ تَحْقُقْهَا مِثْلِي بِمَا جَنَيْتُ عَلَى نَفْسِي، هَارِبًا مِنْ ذُنُوبِي الَّتِي احْتَطَبْتُهَا عَلَى ظَهْرِي، فَزِعًا إِلَيْكَ رَجَاءَ رَحْمَةِ رَبِّي، أَتَيْتُكَ مِنْ شِقَّةِ بَيْتِ بَعِيدَةٍ طَالِبًا فَكَاكَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَقَدْ أَوْقَرْتُ ظَهْرِي ذُنُوبِي، وَأَتَيْتُ مَا أَسَّخَطَ رَبِّي وَلَمْ أَجِدْ أَحَدًا أَفْرَعُ إِلَيْهِ خَيْرًا لِي مِنْكُمْ أَهْلَ بَيْتِ الرَّحْمَةِ، فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ فَقْرِي

وحاجتی، فقد سیرتُ إلیک محزوناً، وأتیتک مکروباً، وسکتبتُ عبرتی عنکدک باکیاً، وصیرتُ إلیک مفرداً، وأنت ممّن أمرنی اللّهُ بصی لمتی، وحثّنی علی برّی، ودلّنی علی فضّلی، وهدانی لِحُبّی، ورغّبنی فی الوفاده إلیه، وألهمّنی طلب الحوائج عنده، أنتم أهل بیت لا یسّقی من تولاکم ولا یخیب من أتاکم ولا ینحسر من یهواکم ولا یسعد من عاداکم.

پس رو به قبله می کنی و دو رکعت نماز زیارت بجا می آوری و بعد از فراغ خود را به قبر می چسبانی و می گویی:

اللّهُمّ صلّ علی مُحَمَّد و آلِ مُحَمَّد، اللّهُمّ انّی تعرّضتُ لرحمتک بلزومی لِقبرِ عمّ نبیک صلی اللّهُ علیهِ و آله لیجیرنی من یقمتک و سخطک و مقتک فی یوم تکثُر فیهِ الأصواتُ، وشدّ غلُّ کُلِّ نفسٍ بما قدّمت و تجادلُ عن نفسِها، فإنّ ترحمّنی الیوم فلا خوفٌ علی و لا حزنٌ وإنّ تعاقب فمولیّ له القدره علی عبده و لا تُخیننی بعد الیوم و لا تصدّ رفنی بغير حاجتی، فقد لصیقتُ بقبرِ عمّ نبیک، و تقرّبتُ به إلیک ابتغاء مرضاتک، ورجاء رحمتک، فتقبّل منّی، و عُدّ بحلمک علی جهلی،

ص: 294

وبرأفتك على جنائيه نفسي، فقد عظم جرمي، وما أخاف أن تظلمني ولكن أخاف سوء الحساب، فانظر اليوم قلبي على قبر عم نبيك، فيهما فكنتي من النار ولا تخيب سعي ولا يهونن عليك ابتهالي ولا تحجبن عنك صوتي ولا تقلبني بغير حوائجي، يا غياث كل مكروب ومحزون ويا مفرجاً عن الملهوف الحيران الغريق المشرف على الهلكه، فصل على محمد وآل محمد وانظر إلى نظرة لا أشقى بعدها أبداً و ارحم تضرعي وعبرتي وانفرادي، فقد رجوت رضاك، وتحريت الخير الذي لا يعطيه أحد سواك، فلا ترد أملي. اللهم إن تعاقب فمولي له القدره على عبده وجزائه بسوء فعله، فلا أخيب اليوم ولا تصرفني بغير حاجتي ولا تخيبن شخصي ووفادتي، فقد أنفدت نفقتي، وأتعبت بدني، وقطعت المفازات، وخلفت الأهل والمال وما خولتني، وآثرت ما عندك على نفسي، ولذت بقبر عم نبيك صلى الله عليه وآله، وتقربت به ابتغاء مرضاتك، فعد بحلمك على جهلي، وبرأفتك على ذنبي، فقد عظم جرمي، برحمتك يا كريم يا كريم.

زيارت ابراهيم فرزند رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم

السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى حَبِيبِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى صَفِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى نَجِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَخَاتَمِ الْمُرْسَلِينَ، وَخَيْرِهِ اللَّهُ مِنْ خَلْقِهِ فِي أَرْضِهِ وَسَمَائِهِ، السَّلَامُ عَلَى جَمِيعِ أَنْبِيَائِهِ وَرُسُلِهِ، السَّلَامُ عَلَى الشُّهَدَاءِ وَالسُّعَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الرُّوحُ الزَّكِيَّةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّفْسُ الشَّرِيفَةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّلَالَةُ الطَّاهِرَةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّسَمَةُ الزَّكِيَّةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ خَيْرِ الْوَرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ النَّبِيِّ الْمُجْتَبَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ الْمُبْعُوثِ إِلَى كَافَّةِ الْوَرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ الشَّيْرِ النَّذِيرِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ السَّرَاجِ الْمُنِيرِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ الْمُؤَيَّدِ بِالْقُرْآنِ، السَّلَامُ

عليك يا ابن المرسل إلى الأنس والجان، السلام عليك يا ابن صاحب الراية والعلامة، السلام عليك يا ابن الشفيع يوم القيامة، السلام عليك يا ابن من حباه الله بالكرامة، السلام عليك ورحمة الله وبركاته، أنت هدى أنت قد اختار الله لك دار إنعامه قبل أن يكتب عليك أحكامه أو يكلفك حلاله وحرامه، فنقلك إليه طيباً زاكياً مرضياً طاهراً من كل نجس، مقدساً من كل دنس، وبوأك جنة المأوى، ورفعك إلى الدرجات العلى وصى الله عليك صلاة تقر بها عين رسوله، وتبلغه أكبر مأموله. اللهم اجعل أفضل صلواتك وأزكاها، وأنمى بركاتك وأوفهاها على رسولك ونبيك وخيرتك من خلقك محمد خاتم النبيين وعلى من نسل من أولاده الطيبين وعلى من خلف من عترته الطاهرين، برحمتك يا أرحم الراحمين. اللهم

إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ صَفِيكَ وَإِبْرَاهِيمَ نَجْلِ نَبِيِّكَ أَنْ تَجْعَلَ سَعْيِي بِهِمْ مَشْكُورًا، وَذَنْبِي بِهِمْ مَغْفُورًا، وَحَيَاتِي بِهِمْ سَعِيدَةً، وَعَاقِبَتِي بِهِمْ حَمِيدَةً، وَحَوَائِجِي بِهِمْ مَقْضِيَةً، وَأَفْعَالِي بِهِمْ مَرْضِيَةً، وَأُمُورِي بِهِمْ مَسْعُودَةً، وَشُؤُونِي بِهِمْ مَحْمُودَةً. اللَّهُمَّ وَأَحْسِنْ لِي التَّوْفِيقَ، وَنَفْسَ عَنِّي كُلَّ هَمٍّ وَضَيْقٍ. اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي عِقَابَكَ، وَامْنَحْنِي ثَوَابَكَ، وَأَسْكِنْنِي جَنَّاتِكَ وَأَزْرُقْنِي رِضْوَانَكَ وَأَمَانَكَ، وَأَشْرِكْ لِي فِي صَالِحِ دُعَائِي وَالْيَدَى وَوُلْدِي وَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ إِنَّكَ وَلِيُّ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ، آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ.

السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ، السَّلَامُ عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الشُّهَدَاءُ الْمُؤْمِنُونَ ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ الْإِيمَانِ وَالتَّوْحِيدِ ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ دِينِ اللَّهِ وَأَنْصَارَ رَسُولِهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ السَّلَامُ ، سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ، أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ اخْتَارَكُمْ لِدِينِهِ ، وَأَصْطَفَاكُمْ لِرَسُولِهِ ، وَأَشْهَدُ أَنَّكُمْ قَدْ جَاهَدْتُمْ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ، وَذَبَبْتُمْ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَعَنْ نَبِيِّهِ ، وَجَدْتُمْ بَأَنْفُسِكُمْ دُونَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّكُمْ قُتِلْتُمْ عَلَى مِنْهَاجِ رَسُولِ اللَّهِ ، فَجَزَاكُمْ اللَّهُ عَنْ نَبِيِّهِ وَعَنْ الْإِسْلَامِ وَأَهْلِهِ أَفْضَلَ الْجَزَاءِ ، وَعَرَفْنَا وُجُوهَكُمْ فِي مَحَلِّ رِضْوَانِهِ ، وَمَوْضِعِ إِكْرَامِهِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسَنَ أَوْلِيَاكُمْ رَفِيقًا . أَشْهَدُ أَنَّكُمْ حِزْبُ اللَّهِ ، وَأَنَّ مَنْ حَارَبَكُمْ فَقَدْ

حَارَبَ اللَّهُ، وَأَنْتُمْ لِمَنِ الْمُقَرَّبِينَ الْفَائِزِينَ الَّذِينَ هُمْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ، فَعَلَى مَنْ قَتَلَكُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، أَتَيْتُمْ
يَا أَهْلَ التَّوْحِيدِ زَائِرًا، وَبِحَقِّكُمْ عَارِفًا، وَبِزِيَارَتِكُمْ إِلَى اللَّهِ مُتَقَرِّبًا، وَبِمَا سَدَّ بَقَ مِنْ شَرِيفِ الْأَعْمَالِ وَمَرْضِيِّ الْأَفْعَالِ عَالِمًا، فَعَلَيْكُمْ سَلَامُ اللَّهِ
وَرَحْمَتُهُ وَبَرَكَاتُهُ، وَعَلَى مَنْ قَتَلَكُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ وَسَخَطُهُ. اللَّهُمَّ انْفَعِنِي بِزِيَارَتِهِمْ، وَبَبْتِنِي عَلَى قَصْدِهِمْ، وَتَوَفَّنِي عَلَى مَا تَوَفَّيْتَهُمْ عَلَيْهِ،
وَاجْمَعْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فِي مُسْتَقَرِّ دَارِ رَحْمَتِكَ، أَشْهَدُ أَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ، وَنَحْنُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَيْسَ لِقَضَائِهِ دَافِعٌ وَلَا لِعَطَائِهِ مَانِعٌ وَلَا كَصَدْنَعِهِ صَنَعٌ صَانِعٌ وَهُوَ الْجَوَادُ الْوَاسِعُ، فَطَرَ أَجْنَاسَ الْبَدَائِعِ، وَأَتَقَنَ بِحِكْمَتِهِ الصَّنَائِعِ، لَا تَخْفَى عَلَيْهِ الطَّلَائِعُ وَلَا تَضْيَعُ عِنْدَهُ الْوَدَائِعُ، جَازَى كُلَّ صَانِعٍ، وَرَافَعُ كُلَّ قَانِعٍ، وَرَاحِمُ كُلَّ ضَارِعٍ، وَمُنْزِلُ الْمُنَافِعِ وَالْكِتَابِ الْجَامِعِ بِالنُّورِ السَّاطِعِ وَهُوَ لِلدَّعَوَاتِ سَامِعٌ وَلِلْكَرْبَاتِ دَافِعٌ وَلِلدَّرَجَاتِ رَافِعٌ وَلِلْجَبَابِرَةِ قَامِعٌ، فَلَا إِلَهَ غَيْرُهُ وَلَا شَيْءَ يَعْدِلُهُ، وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ بِالرُّبُوبِيَّةِ لَكَ مُقَرَّراً بِأَنَّكَ رَبِّي، وَأَنَّ إِلَيْكَ مَرْدِي، ابْتَدَأْتَنِي بِنِعْمَتِكَ قَبْلَ أَنْ أَكُونَ شَيْئاً مَذْكُوراً وَخَلَقْتَنِي مِنَ التُّرَابِ، ثُمَّ أَسَّ كُنْتَنِي الْأَصْلَابَ آمِناً لِرَيْبِ الْمُنُونِ، وَاخْتِلَافِ الدُّهُورِ وَالسَّنِينِ، فَلَمْ أَزَلْ ظَاعِناً مِنْ صُلْبٍ إِلَى رَحِمِ

فِي تَقَادُمِ مِنَ الْأَيَّامِ الْمَاضِيَةِ وَالْقُرُونِ الْخَالِيَةِ لَمْ تُخْرِجْنِي لِرَأْفَتِكَ بِي وَلُطْفِكَ لِي وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ فِي دَوْلَةِ أُمَّةِ الْكُفْرِ الَّذِينَ نَقَضُوا عَهْدَكَ
وَكَذَّبُوا رُسُلَكَ، لَكِنَّكَ أَخْرَجْتَنِي لِلَّذِي سَبَقَ لِي مِنَ الْهُدَى الَّذِي لَهُ يَسْرَتِي وَفِيهِ أَنْشَأْتَنِي وَمِنْ قَبْلِ ذَلِكَ رُوِّفْتُ بِي بِجَمِيلِ صُنْعِكَ وَسَوَابِغِ
نِعْمِكَ فَأَبْتَدَعْتَ خَلْقِي مِنْ مَنِي يَمْنِي، وَأَسَدَ كُنْتَنِي فِي ظُلُمَاتِ ثَلَاثِ بَيْنِ لَحْمٍ وَدَمٍ وَجِلْدٍ لَمْ تُشْهَدْنِي خَلْقِي وَلَمْ تَجْعَلْ إِلَيَّ شَيْئاً مِنْ أَمْرِي،
ثُمَّ أَخْرَجْتَنِي لِلَّذِي سَبَقَ لِي مِنَ الْهُدَى إِلَى الدُّنْيَا تَاماً سَوِيّاً، وَحَفِظْتَنِي فِي الْمَهْدِ طِفْلاً صَبِيّاً، وَرَزَقْتَنِي مِنَ الْغِذَاءِ لَبِناً مَرِيّاً، وَعَطَفْتَ عَلَيَّ
قُلُوبَ الْحَوَاضِنِ، وَكَفَلْتَنِي الْأُمَّهَاتِ الرَّوَاحِمَ، وَكَلَأْتَنِي مِنْ طَوَارِقِ الْجَانِّ، وَسَلَّمْتَنِي مِنَ الزِّيَادَةِ وَالنُّقْصَانِ، فَتَعَالَيْتَ يَا رَحِيمُ يَا رَحْمَنُ، حَتَّى
إِذَا اسْتَهْلَلْتُ نَاطِقاً بِالْكَلامِ أَتَمَّمْتَ عَلَيَّ سَوَابِغَ الْأَنْعَامِ، وَرَبَّيْتَنِي زَائِداً فِي كُلِّ عَامٍ، حَتَّى إِذَا اكْتَمَلْتُ فِطْرَتِي وَاعْتَدَلْتُ مِرَّتِي أَوْجَبْتَ عَلَيَّ
حُجَّتَكَ بِأَنْ أَلْهَمْتَنِي مَعْرِفَتَكَ، وَرَوَّعْتَنِي بِعَجَائِبِ حِكْمَتِكَ، وَأَيَقَطْتَنِي لِمَا ذَرَأْتَ فِي سَمَائِكَ وَأَرْضِكَ مِنْ بَدَائِعِ خَلْقِكَ، وَتَبَهَّتَنِي لِشُكْرِكَ

وَذَكَرَكَ، وَأَوْجِبْتَ عَلَى طَاعَتِكَ وَعِبَادَتِكَ، وَفَهَّمْتَنِي مَا جَاءَتْ بِهِ رُسُلُكَ، وَيَسَّرْتَ لِي تَقَبُّلَ مَرْضَاتِكَ، وَمَنَنْتَ عَلَيَّ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ بِعَوْنِكَ
وَلُطْفِكَ، ثُمَّ إِذْ خَلَقْتَنِي مِنْ خَيْرِ الثَّرَى، لَمْ تَرْضَ لِي يَا إِلَهِي نِعْمَةً دُونَ أُخْرَى، وَرَزَقْتَنِي مِنْ أَنْوَاعِ الْمَعَاشِ وَصَدَقْتَ نُوفَ الرِّيشِ بِمَنِّكَ الْعَظِيمِ
الْأَعْظَمِ عَلَى وَإِحْسَانِكَ الْقَدِيمِ إِلَيَّ، حَتَّى إِذَا أُنْمَمْتُ عَلَى جَمِيعِ النِّعَمِ وَصَرَفْتَ عَنِّي كُلَّ النَّقْمِ لَمْ يَمْنَعَكَ جَهْلِي وَجُرْأَتِي عَلَيْكَ أَنْ دَلَلْتَنِي
إِلَى مَا يَقْرِبُنِي إِلَيْكَ، وَوَقَّعْتَنِي لِمَا يَزِلُّنِي لَدَيْكَ، فَإِنْ دَعَوْتُكَ أَجَبْتَنِي وَإِنْ سَأَلْتُكَ أَعْطَيْتَنِي وَإِنْ أَطَعْتُكَ شَكَرْتَنِي وَإِنْ شَكَرْتُكَ زِدْتَنِي، كُلُّ
ذَلِكَ إِكْمَالًا لِأَنْعَمِكَ عَلَى وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ، فَسَبِّحْ بِحَمْدِكَ سُبْحَانَكَ مِنْ مُبَدِيٍّ مُعِيدٍ حَمِيدٍ مَجِيدٍ! وَتَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُكَ، وَعَظُمَتْ آلَاؤُكَ، فَأَيُّ
نِعْمِكَ يَا إِلَهِي أَحْصِي عِدْدًا وَذَكَرًا؟ أَمْ أَى عَطَايَاكَ أَقْوَمُ بِهَا شُكْرًا وَهِيَ يَا رَبِّ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يَحْصِيهَا الْعَادُّونَ، أَوْ يَبْلُغَ عِلْمًا بِهَا الْحَافِظُونَ؟ ثُمَّ
مَا صَرَفْتَ وَدَرَأْتَ عَنِّي اللَّهُمَّ مِنَ الصَّرِّ وَالصَّرَاءِ أَكْثَرَ مِمَّا ظَهَرَ لِي مِنَ الْعَافِيَةِ وَالسَّرَاءِ، وَأَنَا أَشْهَدُ يَا إِلَهِي بِحَقِيْقِهِ إِيْمَانِي، وَعَقْدِي

عزَمَاتِ يَقِينِي، وَخَالِصِ صَرِيحِ تَوْجِيدِي، وَبَاطِنِ مَكْنُونِ ضَمِيرِي، وَعَلَائِقِ مَجَارِي نُورِ بَصْرِي، وَأَسَارِيرِ صَفْحَةِ جَبِينِي، وَخُرُوقِ مَسَارِبِ
نَفْسِي، وَخَذَارِيفِ مَارِنِ عَزِينِي، وَمَسَارِبِ صِدَاحِ سَمْعِي، وَمَا ضَمَّتْ وَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِ شَفْتَايَ، وَحَرَكَاتِ لَفْظِ لِسَانِي، وَمَغْرَزِ حَنَكِ فَمِي
وَفَكِّي، وَمَنَابِتِ أَضْرَاسِي، وَمَسَاغِ مَطْعَمِي وَمَشْرَبِي، وَحِمَالِهِ أُمَّ رَأْسِي، وَبُلُوعِ فَارِغِ حَبَائِلِ عُنُقِي، وَمَا اشْتَمَلَ عَلَيْهِ تَامُورُ صَدْرِي، وَحَمَائِلِ
حَبْلِ وَتِينِي وَنِيَاطِ حِجَابِ قَلْبِي، وَأَفْلَاحِ حَوَاشِي كَبِدِي، وَمَا حَوْتَهُ شَرَايِدُ أَضْءِ لَاعِي، وَحِقَاقُ مِفَاصِلِي، وَقَبْضُ عَوَامِلِي، وَأَطْرَافُ أَنَامِلِي،
وَلَحْمِي وَدَمِي وَشَعْرِي وَبَشْرِي وَعَصَبِي وَقَصَبِي وَعِظَامِي وَمُخَى وَعُرُوقِي وَجَمِيعُ جَوَارِحِي وَمَا انْتَسَجَ عَلَيَّ ذَلِكَ أَيَّامِ رِضَاعِي، وَمَا أَقَلَّتِ
الْأَرْضُ مِنِّي وَنَوْمِي وَيَقْظَتِي وَسَكُونِي، وَحَرَكَاتِ رُكُوعِي وَسُجُودِي أَنْ لَوْ حَاوَلْتُ وَاجْتَهَدْتُ مَدَى الْأَعْصَارِ وَالْأَحْقَابِ لَوْ عَمَّرْتُهَا أَنْ أُودِيَ
شُكْرَ وَاحِدِهِ مِنْ أَنْعَمِكَ مَا اسْتَطَعْتُ ذَلِكَ إِلَّا بِمَنْكَ الْمَوْجِبِ عَلَيَّ بِهِ شُكْرَكَ أَبَدًا جَدِيدًا، وَثَنَاءً طَارِفًا عَتِيدًا، أَجَلٌ وَ لَوْ حَرَصْتُ أَنَا

وَالْعَادُونَ مِنْ أَنَامِكَ أَنْ نُحْصِي مَدَى إِنْعَامِكَ سَالِفِهِ وَآنِفِهِ مَا حَصْرُنَاهُ عِدْداً وَلا أَحْصَيْنَاهُ أَمْداً، هِيَهَاتَ أَنْتِ ذَلِكِ وَأَنْتِ الْمُخْبِرُ فِي كِتَابِكَ
التَّاطِقِ وَالنَّبَا الصَّادِقِ (وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لا تُحْصُوهَا) صَدَقَ كِتَابُكَ اللَّهُمَّ وَإِنْبَاؤُكَ، وَبَلَّغْتَ أَنْبِيَاؤُكَ وَرُسُلَكَ مَا أَنْزَلْتَ عَلَيْهِمْ مِنْ
وَحْيِكَ، وَشَرَعْتَ لَهُمْ وَبِهِمْ مِنْ دِينِكَ، غَيْرَ أَنْتِ يَا إِلَهِي أَشْهَدُ بِجَهْدِي وَجِدِّي وَمَبْلَغِ طاقَتِي وَوُسْعِي، وَأَقُولُ مُؤْمِناً مُوقِناً الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ
يَتَّخِذْ وَلِداً فَيَكُونُ مَورُوثاً وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي مُلْكِهِ فَيُضادَّةً فِيمَا ابْتَدَعَ وَ لا وِليَ مِنَ الدُّلِّ فَيُرْفِدهُ فِيمَا صَنَعَ، فَسُبْحانَهُ سُبْحانَهُ لَوْ كانَ فِيهِما
إِلَهَةٌ إِلاَّ اللَّهُ لَفَسَدَتا وَتَفَطَّرَتا! سَبْحانَ اللَّهُ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدًا! الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْداً يَعادِلُ حَمْدَ
مَلَائِكَتِهِ الْمُقَرَّبِينَ وَأَنْبِيائِهِ الْمُرْسَلِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَي خَيْرَتِهِ مُحَمَّدٍ خاتِمِ النَّبِيِّينَ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمُخْلِصِينَ وَ سَلَّمَ.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَخْشاكَ كَأَنْتِ أَراكِ، وَأَسْعِدْنِي بِتَقْواكَ وَ لا تُشَقِّنِي بِمَعْصِيَتِكَ، وَخِرْ لِي فِي قِضائِكَ وَ بَارِكْ لِي فِي قَدْرِكَ،

حتى لا- أحب تعجيل ما أخرت ولا- تأخير ما عجلت. اللهم اجعل غناي في نفسي واليقين في قلبي والأخلاص في عملي والنور في بصري والبصيرة في ديني، ومتعني بجوارحي واجعل سمعي وبصري الوارثين مني، وانصرتني على من ظلمني، وأرني فيه ثاري ومأربي، وأقر بذلك عيني. اللهم اكشف كُرْبتي، واسر عورتى واغفر لى خطيئتي، واخسأ شيطاني، وفك رهاني واجعل لى يا إلهى الدرجه العلىا فى الآخره والأولى. اللهم لك الحمد كما خلقتنى فجعلتني سميعاً بصيراً ولك الحمد كما خلقتني فجعلتني خلقاً سوياً رحمه بى وقد كنت عن خلقى غنياً، رب بما برأتني فعدلت فطرتي، رب بما أنشأتني فأحسنت صورتى، رب بما أحسنت إلى وفى نفسى عافيتني، رب بما كلاتني ووفقتني، رب بما أنعمت على فهديتني، رب بما أوليتني و من كل خير أعطيتني، رب بما أطعمتني وسقيتني، رب بما أغنيتني وأقنيتني، رب بما أعنتني وأعززتني، رب بما ألبستني من سترك الصافي، ويسرت لى من صنعك الكافى، صل على محمد وآل محمد،

وَأَعِنِّي عَلَى بَوَائِقِ الدَّهْورِ وَصُرُوفِ اللَّيَالِي وَالْأَيَّامِ، وَنَجِّنِي مِنْ أَهْوَالِ الدُّنْيَا وَكُرْبَاتِ الآخِرَةِ، وَكَفِّنِي شَرَّ مَا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ فِي الأَرْضِ. اللَّهُمَّ
مَا أَخَافُ فَكَفِّنِي، وَمَا أَحْذَرُ فَكْفِنِي، وَفِي نَفْسِي وَدِينِي فَاحْرُسْنِي، وَفِي سَفَرِي فَاحْفَظْنِي، وَفِي أَهْلِي وَمَالِي فَاخْلُقْنِي، وَفِي مَا رَزَقْتَنِي فَبَارِكْ لِي،
وَفِي نَفْسِي فَذَلِّلْنِي، وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ فَعَظِّمْنِي وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ فَسَلِّمْنِي، وَبِذُنُوبِي فَلا تُفْضَحْنِي، وَبِسِرِّي فَلا تُخْزِنِي، وَبِعَمَلِي فَلا
تَبْتَلِنِي وَنِعْمَكَ فَلا تَسَلِّبْنِي وَإِلَى غَيْرِكَ فَلا تَكِلْنِي. إِلَهِي إِلَى مَنْ تَكِلْنِي؟ إِلَى قَرِيبٍ فَيَقْطَعُنِي، أَمْ إِلَى بَعِيدٍ فَيَتَجَهَّمُنِي، أَمْ إِلَى المُسْتَضْعَفِينَ
لِي وَأَنْتَ رَبِّي وَمَلِيكُ أَمْرِي؟ أَشَدُّكَ إِلَيْكَ غُرْبَتِي، وَبَعْدَ دَارِي، وَهَوَانِي عَلَى مَنْ مَلَكَتَهُ أَمْرِي، إِلَهِي فَلا تُحْلِلْ عَلَيَّ غَضَبَكَ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ
غَضِبْتَ عَلَيَّ فَلا- أَبَالِي سِوَاكَ، سَدِّحَانِكَ غَيْرَ أَنْ عَافَيْتَكَ أَوْسَعُ لِي، فَاسْأَلُكَ يَا رَبُّ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الأَرْضُ وَالسَّمَاوَاتُ،
وَكُشِفَتْ بِهِ الظُّلُمَاتُ، وَصَلِّحْ بِهِ أَمْرَ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ أَنْ لا تُمِيتَنِي عَلَى غَضَبِكَ وَلا تُنْزِلْ بِي سَخَطَكَ، لَكَ العُتْبَى، لَكَ العُتْبَى حَتَّى

تَرْضَى قَبْلَ ذَلِكَ إِلَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبُّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ وَالْمَشْرِعِ الْحَرَامِ وَالْبَيْتِ الْعَتِيقِ الَّذِي أَحْلَلْتَهُ الْبِرْكَهَ وَجَعَلْتَهُ لِلنَّاسِ أَمْنًا، يَا مَنْ عَفَا عَنْ عَظِيمِ الذُّنُوبِ بِحِلْمِهِ، يَا مَنْ أَسْبَغَ التَّعْمَاءَ بِفَضْلِهِ، يَا مَنْ أَعْطَى الْجَزِيلَ بِكَرَمِهِ، يَا عَدَّتِي فِي شِدَّتِي، يَا صَاحِبِي فِي وَحْدَتِي، يَا غِيَاثِي فِي كُرْبَتِي، يَا وَلِيَّيَ فِي نِعْمَتِي، يَا إِلَهِي وَإِلَهَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَرَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ وَرَبَّ مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَآلِهِ الْمُنتَجِبِينَ، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ وَالْفُرْقَانِ وَمُنْزِلَ كَهْيَعَصَ وَطِهَ وَيَسَ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ، أَنْتَ كَهْفِي حِينَ تُعِينِي الْمَذَاهِبُ فِي سَعَتِهَا، وَتَضِيئُ بِي الْأَرْضُ بِرُحْبِهَا، وَلَوْلَا رَحْمَتُكَ لَكُنْتُ مِنَ الْهَالِكِينَ، وَأَنْتَ مُقِيلُ عَثْرَتِي، وَلَوْلَا سِتْرُكَ إِيَّاي لَكُنْتُ مِنَ الْمَفْضُوحِينَ، وَأَنْتَ مُوَيْدِي بِالنَّصْرِ عَلَى أَعْدَائِي، وَلَوْلَا نَصْرُكَ إِيَّاي لَكُنْتُ مِنَ الْمَغْلُوبِينَ، يَا مَنْ خَصَّ نَفْسَهُ بِالسُّمُورِ وَالرَّفْعِ فَأَوْ لِيَاؤُهُ بِعِزِّهِ يَعْزُّونَ، يَا مَنْ جَعَلَتْ لَهُ الْمُلُوكُ نِيرَ الْمَذَلِّهِ عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَهُمْ مِنْ سَطَوَاتِهِ خَائِفُونَ، يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ،

وغيب ما تأتي به الأزمنة والدهور، يا من لا يعلم كيف هو إلا هو، يا من لا يعلم ما هو إلا هو، يا من لا يعلمه إلا هو، يا من كسب الأرض
على الماء وسد الهواء بالسماء، يا من له أكرم الأسماء، يا ذا المعروف الذي لا ينقطع أبداً، يا مقيض الركب ليوسف في البلد القفر ومخرجه
من الجب وجاعله بعد العبودية ملكاً، يا راده على يعقوب بعد أن ابصت عيناه من الحزن فهو كظيم، يا كاشف الضر والبلى عن أيوب،
وممسك يدي إبراهيم عن ذبح ابنه بعد كبر سنه وفناء عمره، يا من استجاب لذكر يا فوهب له يحيى ولم يدعه فرداً وحيداً، يا من أخرج يونس
من بطن الحوت، يا من فلق البحر ليني إسرائيل فأنجاهم وجعل فرعون وجنوده من المغرقين، يا من أرسل الرياح مبشرات بين يدي رحمته،
يا من لم يعجل على من عصاه من خلقه، يا من استنقذ السحرة من بعد طول الجحود وقد غدوا في نعمته يأكلون رزقه ويعبدون غيره وقد
حادوه ونادوه وكذبوا رسله، يا الله يا الله يا بديء، يا بديع لا ند لك، يا دائماً لا نفاد لك، يا حياً حين لا حي، يا محيي الموتى، يا

منْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ، يَا مَنْ قَلَّ لَهُ شُكْرِي فَلَمْ يَحْرَمْنِي، وَعَظُمَتْ خَطِيئَتِي فَلَمْ يَفْضَحْنِي، وَرَأَى عَلَى الْمَعَاصِي فَلَمْ يَسْهَ هَزْنِي، يَا مَنْ حَفِظَنِي فِي صِدْعِي، يَا مَنْ رَزَقَنِي فِي كِبَرِي، يَا مَنْ أَيَّدَنِي عِنْدِي لَا تُحْصَى وَنِعْمَهُ لَا تُجَازَى، يَا مَنْ عَارَضَنِي بِالْخَيْرِ وَالْإِحْسَانِ وَعَارَضَنِي بِالْإِسَاءِ وَالْعِصْيَانِ، يَا مَنْ هَدَانِي لِلْإِيمَانِ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَعْرِفَ شُكْرَ الْإِمْتِنَانِ، يَا مَنْ دَعَوْتُهُ مَرِيضاً فَشَفَانِي، وَعُرْيَاناً فَكَسَانِي، وَجَائِعاً فَأَشْبَعَنِي، وَعَطْشَاناً فَأَرْوَانِي، وَذَلِيلاً فَأَعَزَّنِي، وَجَاهِلًا فَعَرَّفَنِي، وَوَحِيداً فَكَثَّرَنِي، وَغَائِباً فَرَدَّنِي، وَمُقَلَّاً فَأَغْنَانِي، وَمُنْتَصِرًا فَنَصَرَنِي، وَغَنِيًّا فَلَمْ يَسْهَ لُبْنِي، وَأَمْسَكْتُ عَنْ جَمِيعِ ذَلِكَ فَأَبْتَدَأَنِي، فَلِكِ الْحَمْدُ وَالشُّكْرُ يَا مَنْ أَقَالَ عَثْرَتِي، وَنَفَسَ كُرْبَتِي، وَأَجَابَ دَعْوَتِي، وَسَتَرَ عَوْرَتِي، وَغَفَرَ ذُنُوبِي، وَبَلَّغَنِي طَلِبَتِي، وَنَصَرَنِي عَلَى عَدُوِّي وَإِنْ أَعَدَّ نِعْمَكَ وَمِنَّكَ وَكَرَاهِمَ مَنَحِكَ لَا أُحْصِيهَا، يَا مَوْلَايَ أَنْتَ الَّذِي مَنَنْتَ، أَنْتَ الَّذِي أَنْعَمْتَ، أَنْتَ الَّذِي أَحْسَنْتَ، أَنْتَ الَّذِي أَجْمَلْتَ، أَنْتَ الَّذِي أَفْضَلْتَ، أَنْتَ الَّذِي أَكْمَلْتَ، أَنْتَ الَّذِي رَزَقْتَ، أَنْتَ الَّذِي

فأصـبـحـت لا ذا براءه لى فأعتذرُ ولا ذا قُوّه فأنتصِرُ، فبأى شىء أسـتـقـبـلـك يا مـولـاى؟ أيسـمـعـى؟ أم يبصرى؟ أم بلسانى؟ أم بيدي؟ أم برجلي؟ أ ليس كُـلُّها نـعـمـك عـنـدى ويـكـلُّها عـصـيـتـك يا مـولـاى؟ فـلـك الـحـجـه والسبيلُ على، يا من سترنى من الأباء والأمهات أن يزجرونى، ومن العشائر والأخوان أن يعيرونى، ومن السلاطين أن يعاقبوني، ولو اطلعوا يا مولاى على ما اطلعت عليه منى إذا ما أنظرونى، ولرفضونى وقطعونى، فها أنا ذا يا إلهى، بين يديك يا سيدي، خاضعٌ ذليلٌ حصيرٌ حقيرٌ، لا ذو براءه فأعتذرُ ولا ذو قُوّه فأنتصِرُ ولا حجه فأحتجُّ بها ولا قائلٌ لم أجترح ولم أعملُ سوءاً، وما عسى الجحودُ ولو جحدتُ يا مولاى ينفعنى، كيف وأتى ذلك وجوارحى كُـلُّها شاهده على بما قد عملتُ، وعلمتُ يقيناً غير ذى شكٍّ أنك سائلى من عظام الأمور، وأنت الحكم العدل الذى لا تجورُ، وعدلك مهلكى ومن كلِّ عدلك مهربى، فإن تعذبنى يا إلهى فبذُنوبى بعد حجتك على وإن تغف عني فبحلمك وجودك وكرمك، لا إله إلا أنت سبحانك إني كنتُ

مِنَ الظَّالِمِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُتَغْفِرِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُؤَحِّدِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْخَائِفِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الرَّاجِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الرَّاعِبِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُهَلِّينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ السَّائِلِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُكَبِّرِينَ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ رَبِّي وَرَبُّ آبَائِي الْأُولِينَ. اللَّهُمَّ هَذَا ثَنَائِي عَلَيْكَ مُمَجِّدًا وَإِخْلَاصِي لِدِكْرِكَ مُوَحِّدًا وَإِقْرَارِي بِأَلَائِكَ مُعَدِّدًا وَإِنْ كُنْتُ مُقْرَأً أَنِّي لَمْ أَحْصِهَا لِكَثْرَتِهَا وَسُبُوغِهَا وَتَظَاهُرِهَا وَتَقَادُومِهَا إِلَى حَدِيثِ مَا لَمْ تَزَلْ تَتَعَهَّدُنِي بِهِ مَعَهَا مُنْذُ خَلَقْتَنِي وَبَرَأْتَنِي مِنْ أَوَّلِ الْعُمُرِ مِنَ الْأَغْنَاءِ مِنَ الْفُقَرَى وَكَشَفِ الضَّرِّ، وَتَسْبِيبِ الْيُسْرِ، وَدَفْعِ الْعُسْرِ، وَتَفْرِيجِ الْكُرْبِ وَالْعَافِيَةِ فِي الْبَدَنِ، وَالسَّلَامَةِ فِي الدِّينِ وَلَوْ رَفَدَنِي عَلَى قَدْرِ ذِكْرِ نِعْمَتِكَ جَمِيعُ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأُولِينَ

والأخريين ما قدرت ولا هم على ذلك، تقدست وتعاليت من رب كريم عظيم رحيم لا تحصى الأوك ولا يبلغ ثناؤك ولا تكافى
نعماؤك، صل على محمد وآل محمد وأتمم علينا نعمك، وأسعدنا بطاعتك، سبحانه لا إله إلا أنت. اللهم إنيك تحيب المضطر،
وتكشف السوء، وتغيث المكروب، وتشفي السقيم، وتغني الفقير، وتجبر الكسير، وترحم الصغير، وتعين الكبير، وليس دونك ظهير ولا
فوقك قدير، وأنت العلي الكبير، يا مطلق المكبل الأسير، يا رازق الطفل الصغير، يا عصمه الخائف المسعج، يا من لا شريك له ولا
وزير، صل على محمد وآل محمد، وأعطني في هذه العشيبة أفضل ما أعطيت وأنت أحد من عبادك من نعمه توليها وآلاء تجددها،
وبليه تصرفها، وكربه تكشفها، ودعوه تسمعها، وحسنه تقبلها، وسيئه تنمدها، إنيك لطيف بما تشاء خير وعلى كل شيء قدير. اللهم إنيك
أقرب من دعي، وأسرع من أجب، وأكرم من عفا، وأوسع من أعطى، وأسرع من سئل، يا رحمن الدنيا والأخرة ورحيمهما، ليس كمثلك
مسؤول ولا

سِوَاكَ مَأْمُولٌ، دَعْوَتِكَ فَاجِبَتِي، وَسَأَلَتِكَ فَأَعْطَيْتَنِي، وَرَغِبْتُ إِلَيْكَ فَرِحِمْتَنِي، وَوَثِقْتُ بِكَ فَنَجَّيْتَنِي، وَفَرَعْتُ إِلَيْكَ فَكَفَيْتَنِي. اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ، وَتَمِّمْ لَنَا نِعْمَاءَكَ، وَهَيِّئْ لَنَا عَطَاءَكَ، وَارْتَبْنَا لَكَ شَاكِرِينَ، وَلَا لِأَيِّكَ ذَاكِرِينَ، آمِينَ رَبِّ الْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ يَا مَنْ مَلَكَ فَقْدَرَ، وَقَدَرَ فَقْهَرَ، وَعَصَى فَسْتَرَ، وَاسْتَعْفَرَ فَغَفَرَ، يَا غَايَةَ الطَّالِبِينَ الرَّاعِبِينَ وَمُنْتَهَى أَمَلِ الرَّاجِحِينَ، يَا مَنْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا، وَوَسِعَ الْمُسْتَقِيلِينَ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَحِلْمًا. اللَّهُمَّ إِنَّا نَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ فِي هَذِهِ الْعَشِيَةِ الَّتِي شَرَّفْتَهَا وَعَظَّمْتَهَا بِمُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَأَمِينِكَ عَلَى وَحْيِكَ، الْبَشِيرِ النَّذِيرِ، السَّرَاحِ الْمُنِيرِ، الَّذِي أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَجَعَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا مُحَمَّدٌ أَهْلٌ لِذَلِكَ مِنْكَ يَا عَظِيمُ فَصَلِّ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الْمُتَتَجِبِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ، وَتَعَمَّ دُنَا بَعْفُوكَ عَدَا، فَإِلَيْكَ عَجَّتِ الْأَصْوَاتُ بِصُفْرِ اللُّغَاتِ، فَاجْعَلْ لَنَا اللَّهُمَّ فِي هَذِهِ الْعَشِيَةِ نَصِيبًا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ تَقْسِمُهُ بَيْنَ

عِبَادِكَ، وَنُورِ تَهْدِي بِهِ وَرَحْمَةِ تَنْشُرُهَا، وَبِرْكَه تَنْزِلُهَا، وَعَافِيَه تَجَلِّلُهَا، وَرِزْقِ تَسْبِطُهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اللَّهُمَّ أَقْبِلْنَا فِي هَذَا الْوَقْتِ مُنْجِحِينَ مُفْلِحِينَ مَبْرُورِينَ غَانِمِينَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْقَانِطِينَ وَلَا تَخْلِنَا مِنْ رَحْمَتِكَ وَلَا تَحْرِمْنَا مَا نُؤَمِّلُهُ مِنْ فَضْلِكَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنْ رَحْمَتِكَ مَحْرُومِينَ وَلَا لِفَضْلِكَ مَا نُؤَمِّلُهُ مِنْ عَطَائِكَ قَانِطِينَ وَلَا تَرُدُّنَا خَائِبِينَ وَلَا مِنْ بَابِكَ مَطْرُودِينَ، يَا أَجْوَدَ الْأَجْوَدِينَ، وَأَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ، إِلَيْكَ أَقْبَلْنَا مُوقِنِينَ وَلَيْسَتِكَ الْحَرَامِ آمِينَ قَاصِدِينَ، فَأَعِنَّا عَلَى مَنَاسِكَنَا، وَأَكْمِلْ لَنَا حَجَّنَا وَاعْفُ عَنَّا وَعَافِنَا، فَقَدْ مَدَدْنَا إِلَيْكَ أَيْدِينَا فِيهِ بِذَلِكَ الْأَعْتِرَافِ مُوسُومَةً. اللَّهُمَّ فَأَعْظِنَا فِي هَذِهِ الْعَشِيَةِ مَا سَأَلْنَاكَ، وَاكْفِنَا مَا اسْتَكْفَيْنَاكَ، فَلَا كَافِيَ لَنَا سِوَاكَ وَلَا رَبَّ لَنَا غَيْرَكَ، نَافِذُ فِينَا حُكْمَكَ، مُحِيطٌ بِنَا عِلْمَكَ، عَدْلٌ فِينَا قِضَاؤَكَ، أَفْضَلُ لَنَا الْخَيْرِ وَاجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ الْخَيْرِ. اللَّهُمَّ أَوْجِبْ لَنَا بِجُودِكَ عَظِيمِ الْأَجْرِ، وَكَرِيمِ الدُّخْرِ، وَدَوَامِ الْيَسْرِ وَاعْفُ لَنَا ذُنُوبَنَا أَجْمَعِينَ وَلَا تَهْلِكُنَا مَعَ الْهَالِكِينَ وَلَا تَصْرِفْ عَنَّا رَأْفَتَكَ وَرَحْمَتَكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي هَذَا الْوَقْتِ

مِمَّنْ سَأَلَكَ فَأَعْطَيْتَهُ، وَشَكَرَكَ فَرَدْتَهُ، وَثَابَ إِلَيْكَ فَاقْبَلْتَهُ، وَتَنَصَّلَ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِهِ كُلِّهَا فَغَفَرْتَ لَهَا لَهُ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْأَكْرَامِ. اللَّهُمَّ وَتَقْنَا وَسَدِّدْنَا
وَأَقْبَلْ تَضَرُّعَنَا، يَا خَيْرَ مَنْ سَأَلَ وَيَا أَرْحَمَ مَنْ اسْتَرْجَمَ، يَا مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ إِغْمَاضُ الْجُفُونِ وَلَا لِحْظُ الْعُيُونِ وَلَا مَا اسْتَقَرَّ فِي الْمَكْنُونِ وَ
لَا مَا انْطَوَتْ عَلَيْهِ مُضَمَّاتُ الْقُلُوبِ، أَلَا كُلُّ ذَلِكَ قَدْ أَحْصَاهُ عِلْمُكَ، وَوَسِعَهُ حِلْمُكَ، سُبْحَانَكَ وَتَعَالَيْتَ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا،
تُسَبِّحُ لَكَ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُونَ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ، فَلِكِ الْحَمْدُ وَالْمَجْدُ وَعُلُوُّ الْجَدِّ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَ
الْأَكْرَامِ وَالْفَضْلِ وَالْإِنْعَامِ وَالْأَيَادِي الْجِسَامِ، وَأَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ، الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ. اللَّهُمَّ أَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ، وَعَافِنِي فِي بَدَنِي
وَدِينِي وَآمِنْ خَوْفِي، وَأَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ. اللَّهُمَّ لَا تَمَكِّرْ بِي وَلَا تَسْتَدْرِجْنِي وَلَا تَخْدَعْنِي، وَادْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنَّ وَالْأَنْسِ.

يَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ، يَا أَبْصَرَ النَّاطِرِينَ وَيَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

السَّادَةِ الْمِيَامِينَ، وَأَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ حَاجَتِي الَّتِي إِنْ أُعْطِيتِهَا لَمْ يَصُدِّ رَنِّي مَا مَنَعْتَنِي وَإِنْ مَنَعْتِهَا لَمْ يَنْفَعْنِي مَا أُعْطِيتَنِي، أَسْأَلُكَ فَكَأكَ رَقِيبَتِي مِنَ النَّارِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، لَكَ الْمُلْكُ وَلكَ الْحَمْدُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، يَا رَبِّ يَا رَبِّ،

و كفعمی دعاء عرفه حضرت امام حسین علیه السلام را در بلد الامین تا اینجا نقل فرموده و علامه مجلسی در زاد المعاد این دعای شریف را موافق روایت کفعمی ایراد نموده و لکن سید ابن طاووس در اقبال بعد از یا رب یا رب یا رب این زیادتى را ذکر فرموده:

إِلَهِي أَنَا الْفَقِيرُ فِي غِنَايَ فَكَيْفَ لَا- أَكُونُ فَقِيرًا فِي فَقْرِي؟! إِلَهِي أَنَا الْجَاهِلُ فِي عِلْمِي فَكَيْفَ لَا أَكُونُ جَهُولًا فِي جَهْلِي؟! إِلَهِي إِنْ اِخْتَلَفَ تَدْبِيرُكَ وَسَدْرُهُ طَوَاءَ مَقَادِيرِكَ مَنَعًا عِبَادَكَ الْعَارِفِينَ بِكَ عَنِ السُّكُونِ إِلَى عَطَاءِ وَ الْيَأْسِ مِنْكَ فِي بَلَاءِ. إِلَهِي مَنِّي مَا يَلِيْقُ بِلُؤْمِي وَ مِنْكَ مَا يَلِيْقُ بِكَرَمِكَ. إِلَهِي وَصَفْتَ نَفْسَكَ بِاللُّطْفِ وَ الرَّأْفَةِ لِي قَبْلَ وُجُودِ ضَعْفِي أَفَتَمْنَعُنِي مِنْهُمَا بَعْدَ وُجُودِ ضَعْفِي؟! إِلَهِي إِنْ ظَهَرَتِ الْمَحَاسِنُ مِنِّي

ص: 318

فَبِفَضْلِكَ و لَكَ الْمِنَّةُ عَلَى و إِنَّ ظَهَرَ الْمَسَاوِي مَنِّي فَبِعَدْلِكَ و لَكَ الْحُجَّةُ عَلَى . إِلَهِي كَيْفَ تَكَلَّمَنِي وَقَدْ تَكَلَّمْتَ لِي؟ وَكَيْفَ أَضَامُ وَأَنْتَ النَّاصِرُ لِي؟ أَمْ كَيْفَ أَخِيبُ وَأَنْتَ الْخَفِيُّ بِي؟ هَا أَنَا أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِفَقْرِي إِلَيْكَ، وَكَيْفَ أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِمَا هُوَ مُحَالٌ أَنْ يَصِلَ إِلَيْكَ؟ أَمْ كَيْفَ أَشْكُو إِلَيْكَ حَالِي وَهُوَ لَا يَخْفَى عَلَيْكَ؟ أَمْ كَيْفَ أُنَزِّجُ بِمَقَالِي وَهُوَ مِنْكَ بَرَزٌ إِلَيْكَ؟ أَمْ كَيْفَ تُخِيبُ آمَالِي وَهِيَ قَدْ وَفَدَتْ إِلَيْكَ؟ أَمْ كَيْفَ لَا تُحَسِّنُ أَحْوَالِي وَبِكَ قَامَتْ؟ إِلَهِي مَا أَلْطَفَكَ بِي مَعَ عَظِيمِ جَهْلِي! وَمَا أَرْحَمَكَ بِي مَعَ قَبِيحِ فِعْلِي! إِلَهِي مَا أَقْرَبَكَ مِنِّي وَأَبْعَدَنِي عَنْكَ! وَمَا أَزْأَفَكَ بِي! فَمَا الَّذِي يَحْجُبُنِي عَنْكَ؟ إِلَهِي عَلِمْتُ بِاخْتِلَافِ الْأَثَارِ وَتَنَقُّلَاتِ الْأَطْوَارِ، أَنْ مُرَادَكَ مِنِّي أَنْ تَتَعَرَّفَ إِلَيَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى لَا أَجْهَلَكَ فِي شَيْءٍ. إِلَهِي كُلَّمَا أَخْرَسَنِي لُؤْمِي أَنْ تُطَقِّنِي كَرْمِكَ، وَكُلَّمَا آيَسَّنِي أَوْصَافِي أَطْمَعْتَنِي مِنْكَ. إِلَهِي مَنْ كَانَتْ مَحَاسِنُهُ مَسَاوِي فَكَيْفَ لَا تَكُونُ مَسَاوِيَّهُ مَسَاوِي؟! وَمَنْ كَانَتْ حَقَائِقُهُ دَعَاوِي فَكَيْفَ لَا تَكُونُ دَعَاوَاهُ دَعَاوِي؟! إِلَهِي حُكْمَكَ النَّافِدُ وَمَشِيئَتِكَ الْقَاهِرَةُ لَمْ يَتْرَكَ لِذِي مَقَالٍ

مقالاً ولا ليزى حال حالاً. إلهي كم من طاعه بنيتها، وحاله شيدتها هدم اعتمادي عليها عدلك، بل اقالني منها فضلك. إلهي إني تعلم أ
نني وإن لم تدم الطاعة مني فعلاً جزماً فقد دامت محبة وعزماً. إلهي كيف أعزم وأنت القاهر؟ وكيف لا أعزم وأنت الأمر؟ إلهي ترددي في
الأثار يوجب بُعد المزار فاجمعني عليك بخدمة توصي لني إليك، كيف يستدل عليك بما هو في وجوده مُفْتَقِرُ إليك؟ أيكون لغيرك من
الظهور ما ليس لك حتى يكون هو المظهر لك؟ متى غبت حتى تحتاج إلى دليل يدل عليك؟ ومتى بعدت حتى تكون الأثار هي التي
توصل إليك؟ عميت عين لا تراك عليها رقيباً، وخسرت صفة عبد لم تجعل له من حُبِّك نصيباً. إلهي أمرت بالرجوع إلى الأثار فأزجني
إليك بكسوه الأ-نوار وهدايه الإسه تبصار حتى أزع إليك منها كما دخلت إليك منها مصون السر عن النظر إليها، ومرفوع الهمة عن
الإعتماد عليها، إني على كل شيء قدير. إلهي هذا ذلّي ظاهر بين يديك، وهذا حالي لا يخفى عليك، منك أطلب الوصول إليك وبك
أستدل عليك،

فَاهِدِنِي بِنُورِكَ إِلَيْكَ، وَأَقِمْنِي بِصِدْقِ الْعُبُودِيَةِ بَيْنَ يَدَيْكَ. إِلَهِي عَلَّمَنِي مِنْ عِلْمِكَ الْمَخْزُونِ، وَصَدَّقَنِي بِسِتْرِكَ الْمَصُونِ. إِلَهِي حَقَّقَنِي بِحَقَائِقِ
أَهْلِ الْقُرْبِ، وَاسْلُكْ بِي مَسْلَكَ أَهْلِ الْجَذْبِ. إِلَهِي أَغْنِنِي بِتَدْبِيرِكَ لِي عَنْ تَدْبِيرِي، وَبِاخْتِيَارِكَ عَنْ اخْتِيَارِي، وَأَوْفِقْنِي عَلَى مَرَاكِزِ اضْطِرَارِي.
إِلَهِي أَخْرِجْنِي مِنْ ذُلِّ نَفْسِي، وَطَهِّرْنِي مِنْ شَكِّي وَشِرْكِي قَبْلَ حُلُولِ رَمْسِي، بِكَ أَنْتَصِرُ فَأَنْصُرْنِي، وَعَلَيْكَ أُتَوَكَّلُ فَلَا تَكِلْنِي وَإِيَّاكَ أَسْأَلُ فَلَا
تُخَيِّبْنِي، وَفِي فَضْلِكَ أَرْغَبُ فَلَا تَحْرِمْنِي، وَبِجَنَابِكَ أَنْتَسِبُ فَلَا تُبْعِدْنِي، وَبِبَابِكَ أَقِفُ فَلَا تَطْرُدْنِي. إِلَهِي تَقَدَّسَ رِضَاكَ أَنْ يَكُونَ لَهُ عِلَّةٌ مِنْكَ
فَكَيْفَ يَكُونُ لَهُ عِلَّةٌ مِنِّي؟ إِلَهِي أَنْتَ الْغَنِيُّ بِذَاتِكَ أَنْ يَصِلَ إِلَيْكَ النَّفْعُ مِنْكَ فَكَيْفَ لَا تَكُونُ غَنِيًّا عَنِّي؟ إِلَهِي إِنَّ الْقَضَاءَ وَالْقَدْرَ يَمْنِيْنِي وَإِنَّ
الْهَوَى بَوَائِقِ الشَّهْوَةِ أُسْرِنِي، فَكُنْ أَنْتَ النَّصِيرَ لِي حَتَّى تَنْصُرْنِي وَتُبَصِّرْنِي، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ حَتَّى أَسْتَعِينِي بِكَ عَنْ طَلِبِي، أَنْتَ الَّذِي أَسْرَفْتَ
الْأَنْوَارَ فِي قُلُوبِ أَوْلِيَائِكَ حَتَّى عَرَفُوكَ وَوَحَّدُوكَ، وَأَنْتَ الَّذِي أَزَلْتَ الْأَعْيَارَ عَنْ قُلُوبِ أَحِبَّائِكَ حَتَّى لَمْ

يَجُوبُوا سِوَاكَ وَلَمْ يَلْجَأُوا إِلَىٰ غَيْرِكَ، أَنْتَ الْمُؤْنِسُ لَهُمْ حَيْثُ أَوْحَشَتْهُمْ الْعَوَالِمُ، وَأَنْتَ الَّذِي هَدَيْتَهُمْ حَيْثُ اسْتَبَانَتْ لَهُمُ الْمَعَالِمُ، مَاذَا وَجَدَ مَنْ فَقَدَكَ؟ وَمَا الَّذِي فَقَدَ مَنْ وَجَدَكَ؟ لَقَدْ خَابَ مَنْ رَضِيَ دُونَكَ بَدَلًا، وَلَقَدْ خَسِرَ مَنْ بَغَىٰ عَنْكَ مُتَحَوِّلاً، كَيْفَ يَرْجَىٰ سِوَاكَ وَأَنْتَ مَا قَطَعْتَ الْإِحْسَانَ؟ وَكَيْفَ يَطْلُبُ مِنْ غَيْرِكَ وَأَنْتَ مَا بَدَّلْتَ عَادَةَ الْإِمْتِنَانِ؟ يَا مَنْ أَذَاقَ أَحِبَّاءَهُ حَلَاوَةَ الْمُؤَانَسَةِ فَقَامُوا بَيْنَ يَدَيْهِ مُتَمَلِّقِينَ وَيَا مَنْ أَلْبَسَ أَوْلِيَاءَهُ مَلَائِسَ هَيْبَتِهِ فَقَامُوا بَيْنَ يَدَيْهِ مُسْتَغْفِرِينَ، أَنْتَ الذَّاكِرُ قَبْلَ الذَّاكِرِينَ، وَأَنْتَ الْبَادِئُ بِالْإِحْسَانِ قَبْلَ تَوَجُّهِ الْعَابِدِينَ، وَأَنْتَ الْجَوَادُ بِالْعَطَاءِ قَبْلَ طَلْبِ الطَّالِبِينَ، وَأَنْتَ الْوَهَّابُ ثُمَّ لِمَا وَهَبْتَ لَنَا مِنَ الْمُسْتَقْرَضِينَ. إِلَهِي أَطْلُبُنِي بِرَحْمَتِكَ حَتَّىٰ أَصِلَ إِلَيْكَ، وَاجِدْنِي بِمَنِّكَ حَتَّىٰ أَقْبَلَ عَلَيْكَ. إِلَهِي إِنْ رَجَائِي لَا يَنْقَطِعُ عَنْكَ وَإِنْ عَصِيَّتُكَ، كَمَا أَنَّ خَوْفِي لَا يَزَالُنِي وَإِنْ أَطَعْتُكَ، فَقَدْ دَفَعْتَنِي الْعَوَالِمُ إِلَيْكَ وَقَدْ أَوْفَعْتَنِي عِلْمِي بِكَرَمِكَ عَلَيْكَ. إِلَهِي كَيْفَ أُخِيبُ وَأَنْتَ أَمَلِي؟ أَمْ كَيْفَ أُهَانُ وَعَلَيْكَ مُتَكَلِّئِي؟ إِلَهِي كَيْفَ اسْتَعِزُّ وَفِي الذَّلَّةِ أَرْكَزْتَنِي؟ أَمْ كَيْفَ لَا

أَسَّ تَعَزُّوْا إِلَيْكَ نَسَبْتَنِي؟ إِلَهِي كَيْفَ لَا أَفْتَقِرُ وَأَنْتَ الَّذِي فِي الْفَقْرَاءِ أَقَمْتَنِي؟ أَمْ كَيْفَ أَفْتَقِرُ وَأَنْتَ الَّذِي بِجُودِكَ أَغْنَيْتَنِي؟ وَأَنْتَ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرَكَ تَعَرَّفْتَ لِكُلِّ شَيْءٍ فَمَا جَهَلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الَّذِي تَعَرَّفْتَ إِلَيَّ فِي كُلِّ شَيْءٍ فَرَأَيْتَكَ ظَاهِرًا فِي كُلِّ شَيْءٍ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ لِكُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ اسْتَوَى بِرَحْمَانِيَّتِهِ فَصَارَ الْعَرْشُ غَيْبًا فِي ذَاتِهِ، مَحَقَّتْ الْأَنْوَارُ بِالْأَنْوَارِ، وَمَحَوَّتِ الْأَغْيَارُ بِمُحِيطَاتِ أَفْلَاكِ الْأَنْوَارِ، يَا مَنْ احْتَجَبَ فِي سُرَادِقَاتِ عَرْشِهِ عَنْ أَنْ تُدْرِكَهُ الْأَبْصَارُ، يَا مَنْ تَجَلَّى بِكَمَالِ بَهَائِهِ فَتَحَقَّقَتْ عَظَمَتُهُ مِنَ الْاِسْتِوَاءِ، كَيْفَ تَخْفَى وَأَنْتَ الظَّاهِرُ؟ أَمْ كَيْفَ تَغِيْبُ وَأَنْتَ الرَّقِيبُ الْحَاضِرُ؟ إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ.

ص: 323

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ بِدِيَعِ السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضِ، ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ، رَبِّ الْاَزْبَابِ، وَإِلَهَ كُلِّ مَأْوَاهُ، وَخَالِقَ كُلِّ مَخْلُوقٍ، وَوَارِثَ كُلِّ شَيْءٍ (ليس كمثله شيء) وَلَا يَعْزُبُ عَنْهُ عِلْمُ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبٌ. أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَاحِدُ الْمَوْجِدُ، الْفَرْدُ الْمُنْفَرِدُ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْكَرِيمُ الْمُتَكَرِّمُ، الْعَظِيمُ الْمُتَعَزِّمُ، الْكَبِيرُ الْمُتَكَبِّرُ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِيُّ الْمُتَعَالِ، الشَّدِيدُ الْمِحَالِ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ، الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ، الْقَدِيمُ الْخَبِيرُ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْكَرِيمُ الْأَكْرَمُ، الدَّائِمُ الْأَدْوَمُ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ أَحَدٍ، وَالْآخِرُ

بَعْدَ كُلِّ عَدَدٍ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الدَّانِي فِي عُلُوِّهِ وَالْعَالِي فِي دُنُوِّهِ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ذُو الْبَهَاءِ وَالْمَجْدِ وَالْكَرِيمِ وَالْحَمْدِ. وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الَّذِي أَنْشَأْتَ الْأَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ، وَصَوَّرْتَ مَا صَوَّرْتَ مِنْ غَيْرِ مِثَالٍ، وَابْتَدَعْتَ الْمُبْتَدِعَاتِ بِلاِ احْتِدَاءٍ. أَنْتَ الَّذِي قَدَّرْتَ كُلَّ شَيْءٍ تَقْدِيرًا، وَيَسَّرْتَ كُلَّ شَيْءٍ تَيْسِيرًا، وَدَبَّرْتَ مَا دُونَكَ تَدْبِيرًا. أَنْتَ الَّذِي لَمْ يَعْزَمْ عَلَيْكَ خَلْقُكَ شَرِيكَ، وَلَمْ يُوَازِرْكَ فِي أَمْرِكَ وَزِيرٌ، وَلَمْ يَكُنْ لَكَ مُشَاهِدٌ وَلَا نَظِيرٌ. أَنْتَ الَّذِي أَرَدْتَ فَكَانَ حَتْمًا مَا أَرَدْتَ، وَقَضَيْتَ فَكَانَ عَدْلًا مَا قَضَيْتَ، وَحَكَمْتَ فَكَانَ نَصْفًا مَا حَكَمْتَ. أَنْتَ الَّذِي لَا يَخْوِيكَ مَكَانٌ، وَلَمْ يَقُمْ لِسُلْطَانِكَ سُلْطَانٌ، وَلَمْ يَعْنِكَ بُرْهَانٌ وَلَا بَيَانٌ. أَنْتَ الَّذِي أَحْصَيْتَ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا، وَجَعَلْتَ لِكُلِّ شَيْءٍ أَمْدًا وَقَدَّرْتَ كُلَّ شَيْءٍ تَقْدِيرًا. أَنْتَ الَّذِي قَصَّرْتَ الْأَوْهَامَ عَنْ ذَاتِيَّتِكَ، وَعَجَزْتَ الْأَفْهَامَ عَنْ كَيْفِيَّتِكَ، وَلَمْ تُدْرِكِ الْأَبْصَارُ مَوْضِعَ أَيْنِيَّتِكَ.

أَنْتَ الَّذِي لَا تُحَدُّ فَتَكُونُ مَحْدُودًا، وَلَمْ تُمَثَّلْ فَتَكُونِ مَوْجُودًا، وَلَمْ تَلِدْ فَتَكُونِ مَوْلُودًا. أَنْتَ الَّذِي لَا ضِدَّ مَعَكَ

فيعانِدك ولا عدل لك فيكارِضك. أنت الذي ابتداء واخترع، واستحدث وابتدع، وأحسن صنع ما صنع.

سُبْحانك ما أجل شأنك! وأسَّ نبي في الأماكين مكانك! وأصدع بالحق فُرقانك! سُبْحانك من لطيف ما أطفك! ورؤوف ما أرفك! وحكيم ما أعرفك! سُبْحانك من مليك ما أمنعك! وجواد ما أوسعك! ورفيع ما أرفعك! ذو البهاء والمجد والكبرياء والحمد. سُبْحانك بسطت بالخيرات يدك، وعرفت الهداية من عندك، فمن التمسك لدين أو دنيا وجدك. سُبْحانك خضع لك من جرى في علمك، وخشع لعظمتك ما دون عرشك، وانقاد للسهل ليم لك كل خلقك. سُبْحانك لا تحس ولا تجس ولا تمس ولا تكاد ولا تماط ولا تنازع ولا تجارى ولا تمارى ولا تخادع ولا تماكر. سُبْحانك سبيلك جدد، وأمرك رشد وأنت حي صمد. سُبْحانك قولك حكم، وقضاؤك حتم، وإرادتك عزم. سُبْحانك لا راد لمشييتك ولا مبدل لكلماتك. سُبْحانك باهر الآيات، فاطر السموات، بارئ السموات. لك الحمد حمداً يدوم بدوامك. ولك الحمد حمداً خالداً بنعمتك.

ص: 326

ولك الحمد حمداً يوازي صدّ نَعَكَ. ولك الحمد حمداً يزيدُ على رضاكَ. ولك الحمد حمداً مع حمدٍ كُلِّ حامِدٍ، وشكراً يقصُرُ عنه شُكْرُ كُلِّ شاكِرٍ، حمداً لا ينبغى إلا لك ولا يتقرَّبُ به إلا إليك، حمداً يستدامُ به الأوَّلُ، ويستدعى به دوامُ الآخرِ، حمداً يتضاعفُ على كُرُورِ الأزمنةِ، ويتزايدُ أضْعافاً مُترادِفةً، حمداً يعجزُ عن إحصائه الحفظه، ويزيدُ على ما أحصته في كتابك الكتبه، حمداً يوازنُ عرشك المجيد، ويعادلُ كرسيك الرفيع، حمداً يكملُ لديك ثوابه، ويستغرقُ كلَّ جزءٍ جزاؤه، حمداً ظاهره وفق لباطنه، وباطنه وفق لصدق النيّ فيه، حمداً لم يحمدك خلقٌ مثله ولا يعرفُ أحدٌ سواكَ فضله، حمداً يعانُ من اجتهد في تعديده، ويؤيدُ من أغرق نزعاً في توفيته، حمداً يجمعُ ما خلقت من الحمدِ، وينتظمُ ما أنت خالقُه من بعدُ، حمداً لا حمدٌ أقربُ إلى قولِكَ منه ولا أحمدٌ ممّن يحمدُك به، حمداً يوجبُ بِكرمِكَ المزيدَ بِوُفُورِهِ، تصدُّ له بِمزيدٍ بعدَ مزيدٍ طويلاً مِنكَ، حمداً يوجبُ لِكِرمِ وجهِكَ، ويقابلُ عِزَّ جلالِكَ. ربِّ صلِّ على مُحَمَّدٍ وآلِ مُحَمَّدٍ الْمُنتَجِبِ الْمُصْطَفِيِّ، الْمُكْرَمِ

الْمُقَرَّبِ، أَفْضَلَ صَلَوَاتِكَ وَبَارِكْ عَلَيْهِ أَتَمَّ بَرَكَاتِكَ، وَتَرَحَّمْ عَلَيْهِ أَمْتَعْ رَحْمَاتِكَ. رَبِّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صَلَاةً زَاكِيَةً، لَا تَكُونُ صَلَاةً أَرْكَى مِنْهَا وَصَلِّ عَلَيْهِ صَلَاةً نَامِيَةً، لَا تَكُونُ صَلَاةً أَنْمَى مِنْهَا وَصَلِّ عَلَيْهِ صَلَاةً رَاضِيَةً لَا تَكُونُ صَلَاةً فَوْقَهَا. رَبِّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صَلَاةً تُرْضِيهِ وَتَزِيدُ عَلَى رِضَاهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ صَلَاةً تُرْضِيكَ وَتَزِيدُ عَلَى رِضَاكَ لَهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ صَلَاةً لَا تُرْضِي لَهُ إِلَّا بِهَا وَلَا تَرَى غَيْرَهُ لَهَا أَهْلًا. رَبِّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صَلَاةً تُجَاوِزُ رِضْوَانَكَ، وَيَتَّصِلُ اتِّصَالُهَا بِبِقَائِكَ وَلَا يَنْفَدُ كَمَا لَا تَنْفَدُ كَلِمَاتُكَ. رَبِّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صَلَاةً تَنْتَظِمُ صَلَوَاتِ مَلَائِكَتِكَ، وَأَنْبِيَائِكَ، وَرُسُلِكَ، وَأَهْلِ طَاعَتِكَ، وَتَشْتَمِلُ عَلَى صَلَوَاتِ عِبَادِكَ، مِنْ جَنِّكَ، وَإِنْسِكَ، وَأَهْلِ إِجَابَتِكَ، وَتَجْتَمِعُ عَلَى صَلَاةٍ كُلِّ مَنْ ذَرَأَتْ وَبَرَأَتْ مِنْ أَصَدِّ نَافٍ خَلْفِكَ. رَبِّ صَلِّ عَلَيْهِ وَآلِهِ، صَلَاةً تُحِيطُ بِكُلِّ صَلَاةٍ سَالَفَهُ وَمُسْتَأَنَفَهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ، صَلَاةً مَرْضِيَةً لَكَ وَلِمَنْ دُونَكَ، وَتُنْشِئُ مَعَ ذَلِكَ صَلَوَاتٍ تُضَاعِفُ مَعَهَا تِلْكَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَهَا، وَتَزِيدُهَا عَلَى كُرُورِ الْأَيَّامِ زِيَادَةً فِي تَضَاعِيفِ

لا يَعدُّها غيرِك. ربِّ صلِّ على أطائبِ أهْلِ بيتهِ الَّذِينَ اختَرْتَهُمْ لِإِمْرِك، وجعلتَهُمْ خزنه عِلْمِك، وحفظه دينِك و خُلفاءك في أرضِك و حُججك على عبادِك، وطَهَّرتَهُمْ مِنَ الرَّجْسِ وَالذَّنْسِ تَطْهِيراً بِإِرَادَتِك، وجعلتَهُمُ الوَسِيلَةَ إِلَيْكَ وَالْمَسْلُوكَ إِلَى جَنَّتِك. ربِّ صلِّ على مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، صلاةً تُجْزِلُ لَهُمْ بِهَا مِنْ نَحْلِكَ وَكَرَامَتِكَ، وَتُكْمِلُ لَهُمُ الْأَشْيَاءَ مِنْ عَطَايَاكَ وَنَوَافِلِكَ، وَتُوفِّرُ عَلَيْهِمُ الْحِطَّ مِنْ عَوَائِدِكَ وَفَوَائِدِكَ. ربِّ صلِّ عليه وعليهم، صلاةً لا أمدَ في أولها ولا غايه لإمدِها ولا نِهايهِ لإخْرِها. ربِّ صلِّ عليهم زنه عرشِك و ما دُونَهُ، ومِلأ سَمَواتِك و ما فَوْقَهُنَّ، و عدد أرضِيك و ما تَحْتَهُنَّ و ما بَيْنَهُنَّ، صلاةً تُقَرِّبُهُمْ مِنْكَ زُلْفَى، وَتَكُونُ لَكَ وَلَهُمْ رِضاً، وَمُتَّصِياً لَهُ بِنِظَائِرِهِنَّ أَبَداً. اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيْدَتَ دِينَكَ فِي كَلِّ أَوَانٍ يَمَامَ أَفْمَتِهِ عِلْماً لِعِبَادِكَ، وَمَناراً فِي بِلادِكَ، بَعْدَ أَنْ وَصَلْتَ حَبْلَهُ بِحَبْلِكَ، وَجَعَلْتَهُ الدَّرِيْعَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ، وَافْتَرَضْتَ طَاعَتَهُ، وَحَدَّرْتَ مَعْصِيَتَهُ، وَأَمَرْتَ بِإِمْتِثَالِ أَمْرِهِ وَالْإِنْتِهاءِ عِنْدَ نِهايهِ، وَأَنْ لا يَتَقَدَّمَهُ مُتَقَدِّمٌ وَلا يَتَأَخَّرَ عَنْهُ مُتَأَخَّرٌ، فَهُوَ عِصْمَةُ اللّائِذِينَ، وَكَهْفُ الْمُؤْمِنِينَ، وَعُرْوَةُ

الْمُتَمَسِّكِينَ، وَبِهَاءِ الْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ فَأَوْزِعْ لِي لِيك شُكْرَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ، وَأَوْزِعْنَا مِثْلَهُ فِيهِ وَآتِهِ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا، وَافْتَحْ لَهُ فَتْحًا يَسِيرًا، وَأَعِنُّهُ بِرُكْنِكَ الْأَعَزِّ، وَاشْدُدْ أَرْزُهُ، وَقَوِّ عَضْدَهُ، وَرَاعِهِ بِعَيْنِكَ، وَاحْمِهِ بِحِفْظِكَ، وَأَنْصُرْهُ بِمَلَانِكَتِكَ، وَامْدُدْهُ بِجُنْدِكَ الْأَعْلَبِ، وَأَقِمْ بِهِ كِتَابَكَ، وَحُدُودَكَ، وَشَرَائِعَكَ، وَسُدِّنْ رَسُولَكَ، صَلَوَاتِكَ اللَّهُمَّ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَأُحْيِ بِهِ مَا أَمَاتَهُ الظَّالِمُونَ مِنْ مَعَالِمِ دِينِكَ، وَاجْلُ بِهِ صَدَاءَ الْجَوْرِ عَنْ طَرِيقَتِكَ، وَأَيِّنْ بِهِ الصِّرَاطَ مِنْ سَبِيلِكَ وَأَزِلْ بِهِ التَّائِبِينَ عَنْ صِرَاطِكَ، وَامْحَقْ بِهِ بُغَاهَ قَصْدِكَ عِوَجًا، وَأَلِنْ جَانِبَهُ لِأَوْلِيَائِكَ، وَابْسُطْ يَدَهُ عَلَى أَعْدَائِكَ وَهَبْ لَنَا رَأْفَتَهُ وَرَحْمَتَهُ وَتَعَطُّفَهُ وَتَحَنُّنَهُ وَاجْعَلْنَا لَهُ سَامِعِينَ مُطِيعِينَ، وَفِي رِضَاةِ سَاعِينَ، وَإِلَى نُصْرَتِهِ وَالْمُدَافَعَةِ عَنْهُ مُكْنَفِينَ، وَإِلَيْكَ وَإِلَى رَسُولِكَ صَلَوَاتِكَ اللَّهُمَّ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِذَلِكَ مُتَقَرِّبِينَ. اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى أَوْلِيَائِهِمُ الْمُعْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمْ، الْمُتَّبِعِينَ مِنْهُمْ، الْمُقْتَفِينَ آثَارَهُمْ، الْمُسْتَمْسِكِينَ بِعُرْوَتِهِمْ، الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَتِهِمْ، الْمُوْتَمِّينَ بِإِمَامَتِهِمْ، الْمُسْلِمِينَ لِأَمْرِهِمْ، الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ، الْمُتَنْظِرِينَ

أَيَّامَهُمْ، الْمَادِّينَ إِلَيْهِمْ أَعْيُنَهُمْ، الصَّالِمَاتِ الْمُبَارَكَاتِ الزَّكَايَاتِ النَّامِيَاتِ الْغَادِيَاتِ الرَّائِحَاتِ، وَسَلَّمْ عَلَيْهِمْ وَعَلَىٰ أَوْلَادِهِمْ. وَاجْمَعْ عَلَى التَّقْوَىٰ أَمْرَهُمْ، وَأَصْلِحْ لَهُمْ شُؤْنَهُمْ، وَتُبْ عَلَيْهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ، وَخَيْرُ الْغَافِرِينَ وَاجْعَلْنَا مَعَهُمْ فِي دَارِ السَّلَامِ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اَللّٰهُمَّ هَذَا يَوْمٌ عَرَفَهُ، يَوْمٌ سَرَفْتَهُ وَكَرَّمْتَهُ وَعَظَّمْتَهُ، نَشَرْتَ فِيهِ رَحْمَتَكَ، وَمَنْنْتَ فِيهِ بِعَفْوِكَ، وَأَجْرَلْتَ فِيهِ عَطِيَّتَكَ، وَتَفَضَّلْتَ بِهِ عَلَى عِبَادِكَ. اَللّٰهُمَّ وَأَنَا عَبْدُكَ الَّذِي أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ قَبْلَ خَلْقِكَ لَهُ، وَبَعْدَ خَلْقِكَ إِيَّاهُ، فَجَعَلْتَهُ مِمَّنْ هَدَيْتَهُ لِدِينِكَ، وَوَقَفْتَهُ لِحَقِّكَ، وَعَصَمْتَهُ بِحَبْلِكَ، وَأَدْخَلْتَهُ فِي حَزْبِكَ، وَأَرْشَدْتَهُ لِمُؤَالَاهِ أَوْلِيَائِكَ، وَمُعَادَاهِ أَعْدَائِكَ. ثُمَّ أَمَرْتَهُ فَلَمْ يَأْتِمِرْ، وَزَجَرْتَهُ فَلَمْ يَنْزَجِرْ، وَنَهَيْتَهُ عَنْ مَعْصِيَتِكَ فَخَالَفَ أَمْرَكَ إِلَىٰ نَهْيِكَ، لَا مُعَانَدَةَ لَكَ وَلَا اسْتِكْبَاراً عَلَيْكَ، بَلْ دَعَاهُ هَوَاهُ إِلَىٰ مَا زِيلْتَهُ وَإِلَىٰ مَا حَذَّرْتَهُ، وَأَعَانَهُ عَلَىٰ ذَلِكِ عَدُوُّكَ وَعَدُوُّهُ، فَاقْدَمَ عَلَيْهِ عَارِفاً بِوَعِيدِكَ، رَاجِئاً لِعَفْوِكَ، وَاثِقاً بِتَجَاوُزِكَ، وَكَانَ أَحَقَّ عِبَادِكَ مَعَ مَا مَنْنْتَ عَلَيْهِ أَلَّا يَفْعَلَ. وَهَا أَنَا ذَا بَيْنَ يَدَيْكَ صَاغِراً ذَلِيلاً، خَاضِعاً خَاشِعاً، خَائِفاً مُعْتَرِفاً

بِعَظِيمِ مِنَ الدُّنُوبِ تَحَمَّلْتُهُ، وَجَلِيلِ مِنَ الْخَطَايَا اجْتَرَمْتُهُ، مُسَّ تَجِيرًا بِصَفْحِكَ، لَا يُذَا بِرَحْمَتِكَ، مُوقِنًا أَنَّهُ لَا يَجِيرُنِي مِنْكَ مُجِيرٌ وَلَا يَمْنَعُنِي مِنْكَ مَانِعٌ. فَعَدُّ عَلَيَّ بِمَا تَعُوذُ بِهِ عَلَيَّ مِنْ اقْتِرَافِ مَنْ تَعَمَّدِكَ، وَجَدُّ عَلَيَّ بِمَا تَجُودُ بِهِ عَلَيَّ مِنْ أَلْقَى بِيَدِهِ إِلَيْكَ مِنْ عَفْوِكَ، وَامْتِنُ عَلَيَّ بِمَا لَا يَتَعَاظِمُكَ أَنْ تَمَنَّ بِهٍ عَلَيَّ مِنْ أَمْلِكُ مِنْ غُفْرَانِكَ وَاجْعَلْ لِي فِي هَذَا الْيَوْمِ نَصِيبًا أَنْ أَلُ بِهٍ حَقًّا مِنْ رِضْوَانِكَ. وَلَا تَرُدَّنِي صِدْفًا مِمَّا يَنْقَلِبُ بِهِ الْمُتَعَبِّدُونَ لَكَ مِنْ عِبَادِكَ، وَإِنِّي وَإِنْ لَمْ أَقْدَمْ مَا قَدَّمُوهُ مِنَ الصَّالِحَاتِ، فَقَدْ قَدَّمْتُ تَوْحِيدَكَ، وَنَفَى الْأَضْدَادِ وَالْإِتْدَادِ وَالْأَسْدِ بَاهِ عَنكَ، وَأَتَيْتُكَ مِنَ الْأَبْوَابِ الَّتِي أَمَرْتَ أَنْ تُؤْتَى مِنْهَا، وَتَقَرَّبْتُ إِلَيْكَ بِمَا لَا يَقْرُبُ بِهِ أَحَدٌ مِنْكَ إِلَّا بِالتَّقَرُّبِ بِهِ، ثُمَّ اتَّبَعْتُ ذَلِكَ بِالْإِنَابَةِ إِلَيْكَ، وَالتَّدَلُّلِ وَالْأَسْدِ تِكَانِهِ لَكَ، وَحُسْنِ الظَّنِّ بِكَ، وَالثِّقَةِ بِمَا عِنْدَكَ، وَشَفَعْتُهُ بِرَجَائِكَ الَّتِي قَلَّ مَا يَخِيْبُ عَلَيْهِ رَاجِعٌ وَسَأَلْتُكَ مَسْأَلَةَ الْحَقِيرِ الدَّلِيلِ، الْبَائِسِ الْفَقِيرِ، الْخَائِفِ الْمُسْتَجِيرِ، وَمَعَ ذَلِكَ خَيْفَهُ وَتَضَرُّعًا، وَتَعُوذًا وَتَلُوذًا، لَا مُسَّ تَطِيلًا بِتَكْبَرِ الْمُتَكَبِّرِينَ وَلَا مُتَعَالِيًا بِدَالِهِ الْمُطِيعِينَ وَلَا مُسْتَطِيلًا بِشَفَاعِهِ

السَّافِعِينَ، وَأَنَا بَعْدُ أَقَلُّ الْأَقْلِينَ، وَأَذَلُّ الْأَذَلِّينَ، وَمِثْلُ الدَّرْوِ أَوْ دُونِهَا. فَمَا مِنْ لَمْ يَعَجَلِ الْمُسَيِّينَ، وَلَا يَنْدُهُ الْمُتَرْفِينَ وَيَا مَنْ يَمُنُّ بِإِقَالِهِ الْعَاثِرِينَ، وَيَتَفَضَّلُ بِإِنظَارِ الْخَاطِئِينَ، أَنَا الْمُسِيءُ الْمُعْتَرِفُ، الْخَاطِئُ الْعَاثِرُ، أَنَا الَّذِي أَقْدَمَ عَلَيْكَ مُجْتَرِنًا، أَنَا الَّذِي عَصَاكَ مُتَعَمِّدًا، أَنَا الَّذِي اسْتَخْفَى مِنْ عِبَادِكَ وَبَارَزَكَ، أَنَا الَّذِي هَابَ عِبَادَكَ وَأَمِنَكَ، أَنَا الَّذِي لَمْ يَرْهَبْ سَطْوَتَكَ وَلَمْ يَخَفْ بِأَسْكَ، أَنَا الْجَانِي عَلَى نَفْسِهِ، أَنَا الْمُرْتَهَنُ بِبَيْتِهِ، أَنَا الْقَلِيلُ الْحَيَاءِ، أَنَا الطَّوِيلُ الْعِنَاءِ. بِحَقِّ مَنْ أَنْتَجِبْتَ مِنْ خَلْقِكَ، وَبِمَنْ اصْطَفَيْتَهُ لِنَفْسِكَ، بِحَقِّ مَنْ اخْتَرْتَ مِنْ بَرِيَّتِكَ، وَمَنْ اجْتَبَيْتَ لِشَأْنِكَ، بِحَقِّ مَنْ وَصَلَتْ طَاعَتُهُ بِطَاعَتِكَ، وَمَنْ جَعَلَتْ مَعْصِيَتَهُ كَمَعْصِيَتِكَ، بِحَقِّ مَنْ قَرَنْتَ مَوْلَاتَهُ بِمَوْلَاتِكَ، وَمَنْ نُطَّتْ مُعَادَاتُهُ بِمُعَادَاتِكَ، تَعَمَّدَنِي فِي يَوْمِي هَذَا بِمَا تَعَمَّمَدُ بِهِ مِنْ جَارٍ إِلَيْكَ مُتَنْصَلًا، وَعَاذَ بِاسْمِكَ تَعْفَارِكَ تَائِبًا، وَتَوَلَّنِي بِمَا تَتَوَلَّى بِهِ أَهْلَ طَاعَتِكَ، وَالزُّلْفَى لَدَيْكَ وَالْمَكَانَةَ مِنْكَ، وَتَوَحَّدَنِي بِمَا تَتَوَحَّدُ بِهِ مَنْ وَفَى بِعَهْدِكَ، وَأَتَعَبَ نَفْسَهُ فِي ذَاتِكَ، وَأَجْهَدَهَا فِي مَرْضَاتِكَ. وَلَا تُؤَاخِذْنِي بِتَفْرِيطِي فِي جَنْبِكَ، وَتَعَدَّى طَوْرِي

فِي حُدُودِكَ، وَمُجَاوِزِهِ أَحْكَامِكَ وَلَا تَسَّ تَدْرِجُنِي بِإِمْلَائِكَ لِي أَسَّ تَدْرَاجَ مِنْ مَنَعَنِي خَيْرَ مَا عِنْدَهُ وَلَمْ يَشْرَكَكَ فِي حُلُولِ نِعْمَتِهِ بِي. وَبَهْنِي مِنْ رَفْدِهِ الْغَافِلِينَ، وَسَيِّئِهِ الْمُسْرِفِينَ، وَنَعْسِهِ الْمَخْذُولِينَ، وَخُذْ بَقَلْبِي إِلَى مَا أَسَّ تَعْمَلْتَ بِهِ الْفَاتِتِينَ، وَأَسَّ تَعْبَدْتَ بِهِ الْمُتَعَبِّدِينَ، وَأَسَّ تَتَقَدَّتْ بِهِ الْمُتَهَاوِنِينَ، وَأَعِزَّنِي مِمَّا يَبَاعِدُنِي عَنْكَ، وَيَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَ حَظِّي مِنْكَ، وَيَصُدُّنِي عَمَّا أَحَاوِلُ لَدَيْكَ، وَسَهِّلْ لِي مَسَلِكَ الْخَيْرَاتِ إِلَيْكَ وَالْمُسَابِقَةِ إِلَيْهَا مِنْ حَيْثُ أَمَرْتَ وَالْمُشَاحَّةَ فِيهَا عَلَيَّ مَا أَرَدْتُ. وَلَا تَمَحَقْنِي فِي مَنْ تَمَحَقُ مِنَ الْمَسَّ تَخَفِينِ بِمَا أَوْعَدْتَ وَلَا تُهْلِكْنِي مَعَ مَنْ تُهْلِكُ مِنَ الْمُتَعَرِّضِينَ لِمَقْتِكَ وَلَا تُبَرِّزْنِي فِي مَنْ تُبَرِّزُ مِنَ الْمُنْحَرِفِينَ عَنِّي سَبِيلَكَ، وَنَجِّنِي مِنَ غَمَرَاتِ الْفِتْنَةِ، وَخَلِّصْنِي مِنَ لَهَوَاتِ الْبُلُوَى، وَأَجِرْنِي مِنَ الْأَمْلَاءِ، وَحَلِّ بَيْنِي وَبَيْنَ عَدُوِّ يَصِيدُنِي، وَهَوَى يُوْبِقُنِي، وَمُنْقَصِهِ تَرْهُقُنِي وَلَا تُعْرِضْ عَنِّي إِعْرَاضَ مَنْ لَا تَرْضَى عَنْهُ بَعْدَ غَضَبِكَ وَلَا تُؤَيِّسْنِي مِنَ الْأَمَلِ فِيكَ، فَيَغْلِبَ عَلَيَّ الْقُنُوطُ مِنْ رَحْمَتِكَ وَلَا تَمْتَحِنْنِي بِمَا لَا طَاقَةَ لِي بِهِ، فَتَبْهَظُنِي مِمَّا تُحْمَلُنِيهِ مِنْ فَضْلِ

محبّتيك. ولا- تُرْسِدْ لِنِي مِنْ يَدِكَ إِذْ سَالَ مِنْ لِي خَيْرٌ فِيهِ وَلَا حَاجَةَ بِكَ إِلَيْهِ وَلَا إِنْ بَاهُ لَهُ وَلَا تَرْمِ بِي رَمِيٍّ مَنْ سَقَطَ مِنْ عَيْنِ رِعَايَتِكَ، وَمِنْ
اشْتَمَلِ عَلَيْهِ الْخِزْيُ مِنْ عِنْدِكَ، بَلْ خُذْ بِيَدِي مِنْ سَقَطِهِ الْمُتَرَدِّينَ، وَوَهْلِهِ الْمُتَعَسِّفِينَ، وَزَلَّةِ الْمُغْرُورِينَ، وَوِزْطِهِ الْهَالِكِينَ، وَعَافِيٍّ مِمَّا ابْتَلَيْتَ
بِهِ طَبَقَاتِ عِبِيدِكَ وَإِمَائِكَ، وَبَلَّغْنِي مَبَالِغِ مَنْ عُنِيَتْ بِهِ، وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ، وَرَضِيَتْ عَنْهُ، فَأَعَشَّتَهُ حَمِيداً، وَتَوَقَّيْتَهُ سَعِيداً. وَطَوَّقْنِي طَوْقَ الْإِقْلَاعِ
عَمَّا يَحْبِطُ الْحَسَنَاتِ، وَيَذْهَبُ بِالْبَرَكَاتِ، وَأَشْعِرْ قَلْبِي الْأَرْذَجَارَ عَنْ قَبَائِحِ السَّيِّئَاتِ، وَفَوَاضِحِ الْحَوْبَاتِ وَلَا تَشْغَلْنِي بِمَا لَا أُدْرِكُهُ إِلَّا بِكَ عَمَّا
لَا يَرْضِيكَ عَنِّي غَيْرُهُ، وَأَنْزِعْ مِنْ قَلْبِي حُبَّ دُنْيَا دُنْيِهِ تَنْهَى عَمَّا عِنْدَكَ، وَتَصَدِّدُ عَنِ ابْتِغَاءِ الْوَسِيلَةِ إِلَيْكَ، وَتُدْهَلُ عَنِ التَّقَرُّبِ مِنْكَ، وَزِينُ لِي
التَّفَرُّدِ بِمُنَاجَاتِكَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهَبْ لِي عِصْمَةً تُدْنِينِي مِنْ خَشْيَتِكَ، وَتَقْطَعُنِي عَنِ رُكُوبِ مَحَارِمِكَ، وَتَقْكُنِي مِنَ أَسْرِ الْعِظَائِمِ. وَهَبْ لِي
التَّطْهِيرَ مِنَ دَنَسِ الْعِضْيَانِ، وَأَذْهَبْ عَنِّي دَرْنَ الْخَطَايَا، وَسِرْبَلْنِي بِسِرْبَالِ عَافِيَتِكَ، وَرَدِّنِي رِذَاءَ مُعَافَاةِكَ، وَجَلِّلْنِي سَوَابِغِ نِعْمَائِكَ،

وظاهرٍ لَدَى فَضْلِكَ وَطَوْلِكَ، وَأَيْدِنِي بِتَوْفِيقِكَ وَتَسْدِيدِكَ، وَأَعِنِّي عَلَى صَالِحِ النَّيِّهِ، وَمَرْضِيَّ الْقَوْلِ، وَمُسْتَحْسِنِ الْعَمَلِ. وَلَا تَكِلْنِي إِلَى حَوْلِي
وَقُوَّتِي دُونَ حَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ تَبْعَثُنِي لِلْقَائِكَ وَلَا تَقْضِحْنِي بَيْنَ يَدَيِ أَوْلِيَائِكَ وَلَا تُسَيِّئَنِي ذِكْرَكَ وَلَا تُذْهِبْ عَنِّي شُكْرَكَ، بَلْ
الزَّمْنِيهِ فِي أَحْوَالِ السَّهْوِ عِنْدَ غَفْلَاتِ الْجَاهِلِينَ لِإِلَّاكَ، وَأَوْزِعْنِي أَنْ أَتَّيَّبِعَ بِمَا أَوْلَيْتَنِيهِ، وَأَعْتَرِفَ بِمَا أَسَدَيْتَهُ إِلَيَّ. وَاجْعَلْ رَغْبَتِي إِلَيْكَ فَوْقَ
رَغْبَةِ الرَّاعِيَيْنِ، وَحَمْدِي إِيَّاكَ فَوْقَ حَمْدِ الْحَامِدِينَ وَلَا تَخْذُلْنِي عِنْدَ فِاقَتِي إِلَيْكَ وَلَا تُهْلِكْنِي بِمَا أَسَدَيْتَهُ إِلَيْكَ وَلَا تَجْبِهْنِي بِمَا جَبِهْتَ بِهِ
الْمُعَايِدِينَ لَكَ. فَإِنِّي لَكَ مُسَلِّمٌ، أَعْلَمُ أَنَّ الْحُجَّةَ لَكَ، وَأَنْكَ أَوْلَى بِالْفَضْلِ، وَأَعُوذُ بِالْإِحْسَانِ، وَأَهْلُ التَّقْوَى، وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ، وَأَنْكَ بِأَنْ تَعْفُو
أَوْلَى مِنْكَ بِأَنْ تُعَاقِبَ، وَأَنْكَ بِأَنْ تَسْتُرَ أَقْرَبُ مِنْكَ إِلَى أَنْ تَشْهَرَ. فَأَحِينِي حَيَاةً طَيِّبَةً تَنْتَظِمُ بِمَا أُرِيدُ، وَتَبْلُغُ مَا أُحِبُّ مِنْ حَيْثُ لَا آتِي مَا تَكْرَهُ وَ
لَا أَزْتَكِبُ مَا نَهَيْتَ عَنْهُ، وَأَمِّتْنِي مِيتَةً مَنْ يَسْعَى نُورُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَنْ يَمِينِهِ، وَذَلَّلْنِي بَيْنَ يَدَيْكَ، وَأَعِزَّنِي عِنْدَ خَلْقِكَ، وَضَعْنِي

إِذَا خَلُوتُ بِكَ وَأَزْفَعُنِي بَيْنَ عِبَادِكَ، وَأَغْنِنِي عَمَّنْ هُوَ غَنِيٌّ عَنِّي، وَزِدْنِي إِلَيْكَ فَاقَةً وَفَقْرًا، وَأَعِزَّنِي مِنَ شِمَاتِهِ الْأَعْدَاءِ وَمِنْ حُلُولِ الْبَلَاءِ، وَمِنِ الذُّلِّ وَالْعَنَاءِ، تَغَمَّدْنِي فِي مَا أَطَّلَعْتَ عَلَيْهِ مِنِّي بِمَا يَتَغَمَّدُ بِهِ الْقَادِرُ عَلَى الْبَطْشِ لَوْلَا حِلْمُهُ، وَالْأَخِذُ عَلَى الْجَرِيرَةِ لَوْلَا أَنَاتُهُ. وَإِذَا أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً أَوْ سُوءَ أَفْجَجْنِي مِنْهَا لَوْأَدَّ بِكَ، وَإِذْ لَمْ تُقِمْنِي مَقَامَ فَضِيحِهِ فِي دُنْيَاكَ، فَلَا تُقِمْنِي مِثْلَهُ فِي آخِرَتِكَ، وَاشْفَعْ لِي أَوْائِلَ مَنِّكَ بِأَوَاخِرِهَا، وَقَدِيمَ فَوَائِدِكَ بِحَوَادِثِهَا وَلَا تَمُدُّ لِي مَدًّا يَقْسُو مَعَهُ قَلْبِي وَلَا تَقْرَعْنِي قَارِعَةً يَذْهَبُ لَهَا بِهَايِي وَلَا تَسُدَّنِي خَسِيْسَةً يَصَدُّ غُرُّهَا قَدْرِي وَلَا تَقْبِصَهُ يَجْهَلُ مِنْ أَجْلِهَا مَكَانِي وَلَا - تَرُغْنِي رَوْعَهُ أُبْلِسُ بِهَا وَلَا - خَيْفَهُ أُوجِسُ دُونَهَا. اجْعَلْ هَيْبَتِي فِي وَعِيدِكَ، وَحَذْرِي مِنْ إِعْذَارِكَ وَإِنْ دَارِكَ، وَرَهْبَتِي عِنْدَ تَلَاوِهِ آيَاتِكَ، وَأَعْمُرْ لَيْلِي بِإِيقَاطِي فِيهِ لِعِبَادَتِكَ، وَتَفَرَّدِي بِالتَّهَجُّدِ لَكَ، وَتَجَرُّدِي بِسُكُونِي إِلَيْكَ وَإِنْزَالِ حَوَائِجِي بِكَ، وَمُنَازَلَتِي إِيَّاكَ فِي فَكَاكِ رَقَبَتِي مِنْ نَارِكَ، وَإِجَارَتِي مِمَّا فِيهِ أَهْلُهَا مِنْ عَذَابِكَ. وَلَا تَذَرْنِي فِي طُغْيَانِي عَامِيًّا وَلَا فِي غَمْرَتِي سَاهِيًّا

حَتَّى حِينٍ وَلَا تَجْعَلْنِي عِظَةً لِمَنْ اتَّعَظَ وَلَا نِكَالًا لِمَنْ اِعْتَبَرَ وَلَا فِتْنَةً لِمَنْ نَظَرَ وَلَا تَمَكُّرًا بِي فِي مَنْ تَمَكَّرَ بِهِ وَلَا تَسْتَبْدِلْ بِي غَيْرِي وَلَا تُغَيِّرْ لِي اسْمًا وَلَا تُبَدِّلْ لِي جِسْمًا وَلَا تَتَّخِذْنِي هُزُؤًا لِخَلْقِكَ وَلَا سُخْرِيًّا لَكَ وَلَا تَبْعًا إِلَّا لِمَرْضَاتِكَ وَلَا مُمْتَهِنًا إِلَّا بِالْإِنْتِقَامِ لَكَ. وَأَوْجِدْنِي بَرْدَ عَفْوِكَ، وَحِلَاوَةَ رَحْمَتِكَ، وَرَوْحَكَ وَرِيحَانِكَ، وَجَنَّةَ نَعِيمِكَ، وَأَذِقْنِي طَعْمَ الْفِرَاحِ لِمَا تُحِبُّ بِسَعَةِ مِنْ سَعَتِكَ وَالْأَجْتِهَادِ فِيمَا يَزُلْفُ لَدَيْكَ وَعِنْدَكَ، وَأَتِحْفَنِي بِتُحْفِهِ مِنْ تُحْفَاتِكَ. وَاجْعَلْ تِجَارَتِي رَابِحَةً، وَكَرَّتِي غَيْرَ خَاسِرَةٍ، وَأَخْفِنِي مَقَامَكَ، وَشَوْقِي لِقَاءَكَ، وَتُبْ عَلَيَّ تَوْبَةً نَصُوحًا، لَا تُثِقُ مَعَهَا ذُنُوبًا صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا تَذُرْ مَعَهَا عَلَانِيَةً وَلَا سَرِيرَةً. وَأَنْزِعِ الْغَلَّ مِنْ صَدْرِي لِلْمُؤْمِنِينَ، وَأَعْطِفْ بِقَلْبِي عَلَى الْخَاشِعِينَ، وَكُنْ لِي كَمَا تَكُونُ لِلصَّالِحِينَ، وَحَلِّنِي حِلْيَةَ الْمُتَّقِينَ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْغَابِرِينَ، وَذِكْرًا نَامِيًّا فِي الْآخِرِينَ، وَوَافٍ بِي عِزِّهِ الْأَوَّلِينَ. وَتَمِّمْ سُبُوحَ نِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَظَاهِرَ كَرَامَاتِهَا لَدَيَّ. إِمْلَأْ مِنْ فَوَائِدِكَ يَدَيَّ، وَسُقْ كِرَائِمَ مَوَاهِبِكَ إِلَيَّ، وَجَاوِزْ بِي الْأَطْيَبِينَ مِنْ

أُولِيَايِكَ فِي الْجَنَانِ الَّتِي زِينَتُهَا لِاصِّفِيَايِكَ، وَجَلَّلَنِي شَرَائِفَ نَحْلِكَ فِي الْمَقَامَاتِ الْمُعَدَّةِ لِأَجْبَائِكَ وَاجْعَلْ لِي عِنْدَكَ مَقِيلًا آوِي إِلَيْهِ مُطْمَئِنًّا، وَمَثَابَةً أَنْبَوَّأَهَا وَأَقْرُّ عَيْنًا. وَلَا تُقَايِسْ نِي بِعَظِيمَاتِ الْجَرَائِرِ وَلَا تُهْلِكْنِي يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ، وَأَزِلْ عَنِّي كُلَّ شَكٍّ وَشَبَّهٍ وَاجْعَلْ لِي فِي الْحَقِّ طَرِيقًا مِنْ كُلِّ رَحْمَةٍ، وَأَجْزِلْ لِي قِسْمَ الْمَوَاهِبِ مِنْ نَوَالِكَ، وَوَقِّرْ عَلَيَّ حُطُوظَ الْأَحْسَانِ مِنْ إِفْضَالِكَ. وَاجْعَلْ قَلْبِي وَائْتِقًا بِمَا عِنْدَكَ، وَهَمِي مُسْتَفْرغًا لِمَا هُوَ لَكَ، وَاسْتَعْمَلْنِي بِمَا تَسْتَعْمَلُ بِهِ خَالِصَتِكَ، وَأَشْرِبْ قَلْبِي عِنْدَ ذُهُولِ الْعُقُولِ طَاعَتِكَ. وَاجْمَعْ لِي الْغِنَى وَالْعِفَافَ، وَالِدَّعَةَ وَالْمُعَافَاةَ وَالصَّحَّةَ وَالسَّعَةَ، وَالطَّمَأْنِينَةَ وَالْعَافِيَةَ وَلَا تُحْبِطْ حَسَنَاتِي بِمَا يَشُوهُهَا مِنْ مَعْصِيَتِكَ وَلَا خَلَوَاتِي بِمَا يَعْرِضُ لِي مِنْ نَزَغَاتِ فِتْنَتِكَ، وَصُنْ وَجْهِي عَنِ الطَّلَبِ إِلَى أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ، وَذُبْنِي عَنِ التَّمَاسِ مَا عِنْدَ الْفَاسِقِينَ. وَلَا تَجْعَلْنِي لِلظَّالِمِينَ ظَهِيرًا وَلَا لَهُمْ عَلَى مَحْوِ كِتَابِكَ يَدًا وَنَصِيرًا، وَحُطْنِي مِنْ حَيْثُ لَا أَعْلَمُ حِيَاطَةً تَقِينِي بِهَا. وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ تَوْبَتِكَ وَرَحْمَتِكَ، وَرَأْفَتِكَ، وَرِزْقِكَ الْوَاسِعَ،

إِنِّي إِلَيْكَ مِنَ الرَّاعِبِينَ، وَأَتَمِّمُ لِي إِعْطَاكَ إِتِّكَ خَيْرُ الْمُتَعَمِّينَ. وَاجْعَلْ بَاقِيَ عُمْرِي فِي الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ ابْتِغَاءً وَجْهَكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. وَ
صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَبَدَ الْأَبْدِينَ.

ص: 340

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ، وَبِقُوَّتِكَ الَّتِي قَهَرْتَ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ، وَخَضَعَتْ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَذَلَّ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَبِجَبْرُوتِكَ الَّتِي غَلَبْتَ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ، وَبِعِزَّتِكَ الَّتِي لَا يَقُومُ لَهَا شَيْءٌ وَبِعِظَمَتِكَ الَّتِي مَلَأَتْ كُلَّ شَيْءٍ وَبِسُلْطَانِكَ الَّتِي عَلَا كُلُّ شَيْءٍ وَبِوَجْهِكَ الْبَاقِي بَعْدَ فَنَاءِ كُلِّ شَيْءٍ، وَبِأَسْمَائِكَ الَّتِي مَلَأَتْ أَرْكَانَ كُلِّ شَيْءٍ، وَبِعِلْمِكَ الَّتِي أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَبِنُورِ وَجْهِكَ الَّتِي أَضَاءَ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ، يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ، يَا أَوَّلَ الْأَوَّلِينَ وَبِأَخِرِ الْأَخِيرِينَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَهْتِكُ الْعِصْمَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنَزِّلُ النَّقْمَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُغَيِّرُ النَّعْمَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْسِبُ الدُّعَاءَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنَزِّلُ الْبَلَاءَ. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ، وَكُلَّ خَطِيئَةٍ أَخْطَأْتُهَا.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَسْفِعُ بِكَ إِلَى نَفْسِكَ، وَأَسْأَلُكَ بِجُودِكَ أَنْ تُدْنِيَنِي مِنْ قُرْبِكَ، وَأَنْ تُوزِعَنِي شَهْرَكَ، وَأَنْ تُلْهِمَنِي ذِكْرَكَ.
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ سُؤَالَ خَاضِعٍ مُتَذَلِّلٍ خَاشِعٍ، أَنْ تُسَامِحَنِي وَتَرْحَمَنِي، وَتَجْعَلَنِي بِقِسْمِكَ رَاضِيًا قَانِعًا، وَفِي جَمِيعِ الْأَحْوَالِ مُتَوَاضِعًا. اللَّهُمَّ
وَأَسْأَلُكَ سُؤَالَ مَنْ اسْتَدَّتْ فَاقَتُهُ، وَأَنْزَلَ بِكَ عِنْدَ الشَّدَائِدِ حَاجَتَهُ، وَعَظَّمَ فِيهَا عِدَّةَكَ رَغْبَتَهُ. اللَّهُمَّ عَظِّمْ سُلْطَانُكَ. وَعَلَا مَكَانُكَ، وَخَفِي
مَكْرَكَ، وَظَهْرَ أَمْرِكَ، وَغَلَبَ قَهْرَكَ، وَجَرَتْ قُدْرَتُكَ وَلا- يَمَكِنُ الْفِرَارُ مِنْ حُكْمَتِكَ. اللَّهُمَّ لا- أَحَدٌ لِي دُونِي غَافِرًا وَلا لِقْبَائِحِي سَاتِرًا وَلا
لِشَيْءٍ مِنْ عَمَلِي الْقَبِيحِ بِالْحَسَنِ مُبَدِّلًا غَيْرَكَ، لا إِلَهَ إِلا أَنْتَ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَتَجَرَّاتُ بِجَهْلِي، وَسَكَنْتُ إِلَى قَدِيمِ
ذِكْرِكَ لِي وَمَنْكَ عَلَى. اللَّهُمَّ مَوْلَايَ كَمْ مِنْ قَبِيحٍ سَتَرْتَهُ، وَكَمْ مِنْ فَادِحٍ مِنَ الْبَلَاءِ أَقْلَنْتَهُ، وَكَمْ مِنْ عِثَارٍ وَقَيْتَهُ، وَكَمْ مِنْ مَكْرُوهٍ دَفَعْتَهُ، وَكَمْ مِنْ
ثَنَاءٍ جَمِيلٍ لَسْتُ أَهْلًا لَهُ نَشَرْتَهُ. اللَّهُمَّ عَظِّمْ بِلَانِي، وَأَفْرِطْ بِي سُوءَ حَالِي، وَقَصِّرْ بِي أَعْمَالِي، وَقَعِدْ بِي أَعْلَالِي،

وحبسنى عن نفعي بعد آمالي، وخذعتني الدنيا بغرورها، ونفسي بجنايتها، ومطالي يا سيدي فأسألك بعزتك أن لا يحجب عنك دعائي
سوء عملي وفعالي ولا تفضخني بخفي ما اطلعت عليه من سرى ولا تعجلني بالعقوبه على ما عملته في خلواتي من سوء فعلي وإساءتي،
ودوام تقريبي وجهالتي، وكثره شهواتي وغفلي، وكُن اللهم بعزتك لي في كل الأحوال رؤوفاً وعلني في جميع الأمور عطوفاً. إلهي وربّي
من لي غيرك أسأله كشف ضري والتظر في أمري. إلهي ومولاي أجريت على حكماً اتبعته فيه هوى نفسي ولم أحتسب فيه من تزيين
عدوي، فغرتني بما أهوى وأسأله على ذلك القضاء، فتجاوزت بما جرى على من ذلك بعض حدودك، وخالفت بعض أوامرك، فلک
الحجّه على في جميع ذلك ولا- حجه لي فيما جرى على فيه قضاؤك، وألزمني حكمك وبلاؤك وقد أتيتك يا إلهي بعد تقصيري و
إسرافي على نفسي، مُعتذراً نادماً مُنكسراً مُستقيلاً مُستغفراً مُنبياً مُفراً مُدعناً مُعترفاً، لا أجد مفراً مما كان مني ولا مفزعاً أتوجه إليه

فِي أَمْرِي، غَيْرَ قَبُولِكَ عَذْرِي وَإِذْ خَالِكَ إِيَّاي فِي سَعَةِ مِنْ رَحْمَتِكَ. اللَّهُمَّ فَاقْبَلْ عَذْرِي وَارْحَمْ شِدَّةَ ضَرْيِّ، وَفُكِّي مِنْ شَدِّ وَتَاقِي. يَا رَبِّ ارْحَمْ ضَعْفَ بَدَنِي، وَرِقَّةَ جِلْدِي، وَذِقَّةَ عَظْمِي، يَا مَنْ بَدَأَ خَلْقِي وَذَكَرِي وَتَرَبَّيْتِي وَبَرَّيْتِي وَتَغَدَّيْتِي، هَبْنِي لِابْتِدَاءِ كَرَمِكَ وَسَالِفِ بَرِّكَ بِي. يَا إِلَهِي وَسَيِّدِي وَرَبِّي، أَتُرَاكَ مُعَذِّبِي بِنَارِكَ بَعْدَ تَوْحِيدِكَ، وَبَعْدَ مَا انطوى عَلَيْهِ قَلْبِي مِنْ مَعْرِفَتِكَ، وَلِهَجِّ بِهِ لِسَانِي مِنْ ذِكْرِكَ، وَاعْتَقْدَهُ ضَمِيرِي مِنْ حُبِّكَ، وَبَعْدَ صِدْقِ اعْتِرَافِي وَدُعَائِي خَاضِعاً لِرُبُوبِيَّتِكَ، هِيَهَاتَ أَنْتَ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ تُصَيِّعَ مِنْ رَبِّيَّتِهِ، أَوْ تُبَعِّدَ مِنْ أَدْنِيَّتِهِ، أَوْ تُشَرِّدَ مَنْ آوَيْتَهُ، أَوْ تُسَلِّمَ إِلَى الْبَلَاءِ مَنْ كَفَيْتَهُ وَرَحِمْتَهُ، وَلَيْتَ شِعْرِي يَا سَيِّدِي وَإِلَهِي وَمَوْلَايَ، أَوْ تُسَلِّطَ النَّارَ عَلَيَّ وَجُوهَ خَرَّتْ لِعَظَمَتِكَ سَاجِدَةً وَعَلَى أَلْسُنٍ نَطَقَتْ بِتَوْحِيدِكَ صَادِقَةً، وَبِشِّ كَرَمِكَ مَا دَحَاهُ وَعَلَى قُلُوبٍ اعْتَرَفَتْ بِالْهَيْبَةِ مُحَقِّقَةً وَعَلَى ضَمَائِرٍ حَوَتْ مِنَ الْعِلْمِ بِكَ حَتَّى صَارَتْ خَاشِعَةً وَعَلَى جَوَارِحٍ سَعَتْ إِلَى أَوْطَانِ تَعَبُّدِكَ طَائِعَةً وَأَشَارَتْ بِاسْتِغْفَارِكَ مُذْعِنَةً، مَا هَكَذَا الظَّنُّ بِكَ وَلَا أَخْبِرْنَا بِفَضْلِكَ عَنْكَ يَا كَرِيمُ

يا ربّ وأنت تعلمُ ضعفي عن قليل من بلاء الدنيا وعقوباتها، وما يجري فيها من المكاره على أهلها، على أن ذلك بلاءً ومكروهٌ قليلٌ مكثه، يسيرٌ بقاؤه، قصيرٌ مدته، فكيف احتمالي لبلاء الآخره وجليل وقوع المكاره فيها؟ وهو بلاءٌ تطول مدته، ويدوم مقامه ولا يخفف عن أهله، لانه لا يكون إلا عن غضبك وانتقامك وسخطك، وهذا ما لا تقوم له السماوات والأرض، يا سيدي فكيف بي وأنا عبدك الضعيف الذليل، الحقيير المسكين المسكين؟ يا إلهي وربّي وسيدي ومولاي، لاي الأمور إليك أشكو ولما منها أضج وأبكي، لاليم العذاب وشدته، أم لطول البلاء ومدته. فلئن صيرتني للعقوبات مع أعدائك، وجمعت بيني وبين أهل بلاتك، وفرقت بيني وبين أحبائك وأولياتك، فهبني يا إلهي وسيدي ومولاي وربّي، صبرت على عذابك، فكيف أصبر على فراقك وهبني صبراً على حرّ نارك، فكيف أصبر عن النظر إلى كرامتك؟ أم كيف أسكن في النار ورجائي عفوك؟ فبِعزّتك يا سيدي ومولاي أقسم صادقاً، لئن تركتني ناطقاً لأضجن إليك بين أهلها

ضجيج الأملين، ولا صد رُخنٍ إليك صُراخ المُستصرخين، ولا بكينٍ عليك بكاء الفاقدين، ولا ناديتك أين كنت يا ولي المؤمنين، يا غايه آمالِ العارفين، يا غياث المسّ تغِيثين، يا حبيب قلوب الصادقين ويا إله العالمين. أفتُراكَ سُبْحانَكَ يا إلهي و بِحَمْدِكَ تَسْمَعُ فِيهَا صَوْتُ عَبْدٍ مُسْلِمٍ سُجِنَ فِيهَا بِمُخَالَفَتِهِ، وَذَاقَ طَعْمَ عَذَابِهَا بِمَعْصِيَتِهِ، وَحُسِّبَ بَيْنَ أَطْبَاقِهَا بِجُرْمِهِ وَجَرِيرَتِهِ وَهُوَ يَضْحُجُّ إِلَيْكَ ضَجِيجَ مُؤَمِّلٍ لِرَحْمَتِكَ، وَيُنَادِيكَ بِلسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ يَا مَوْلَايَ فَكَيْفَ يَبْقَى فِي الْعَذَابِ وَهُوَ يَرْجُو مَا سَلَفَ مِنْ حَلْمِكَ؟ أَمْ كَيْفَ تُؤَلِّمُهُ النَّارُ وَهُوَ يَأْمُلُ فَضْلَكَ وَرَحْمَتَكَ؟ أَمْ كَيْفَ يَحْرِقُهُ لَهْيُهَا وَأَنْتَ تَسْمَعُ صَوْتَهُ وَتَرَى مَكَانَهُ؟ أَمْ كَيْفَ يَشْتَمِلُ عَلَيْهِ زَفِيرُهَا وَأَنْتَ تَعْلَمُ ضَعْفَهُ؟ أَمْ كَيْفَ يَتَقَلَّبُ بَيْنَ أَطْبَاقِهَا وَأَنْتَ تَعْلَمُ صِدْقَهُ؟ أَمْ كَيْفَ تَزْجُرُهُ زَبَانِيَّتُهَا وَهُوَ يُنَادِيكَ يَا رَبَّهُ؟ أَمْ كَيْفَ يَرْجُو فَضْلَكَ فِي عِتْقِهِ مِنْهَا فَتَتْرَكُهُ فِيهَا، هِيَ هَاتِ مَا ذَلِكَ الظَّنُّ بِكَ وَلَا الْمَعْرُوفُ مِنْ فَضْلِكَ وَلَا مُشَبَّهُ لِمَا عَامَلْتَ بِهِ الْمُؤَحِّدِينَ مِنْ بَرِّكَ وَإِحْسَانِكَ، فَبِالْيَقِينِ

أَقْطَعُ، لَوْلَا مَا حَكَمْتَ بِهِ مِنْ تَعْذِيبِ جَاحِدِيكَ، وَقَضَيْتَ بِهِ مِنْ إِخْلَادِ مُعَانِدِيكَ، لَجَعَلْتَ النَّارَ كُلَّهَا بَرْدًا وَسَلَامًا، وَمَا كَانَ لِأَحَدٍ فِيهَا مَقْرًا وَ
لَا- مُقَامًا، لَكِنَّكَ تَقَدَّسْتَ أَسَدَ مَاؤُكَ أَفْسَمْتَ أَنْ تَمْلَاهَا مِنَ الْكَافِرِينَ، مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، وَأَنْ تُخَلِّدَ فِيهَا الْمُعَانِدِينَ، وَأَنْتَ جَلَّ
ثَنَاؤُكَ قُلْتَ مُبْتَدِنًا، وَتَطَوَّلْتَ بِالْإِنْعَامِ مُتَكَرِّمًا، أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِدًا قَالًا لَا يَسْتَتُونَ. إِلَهِي وَسَيِّدِي، فَاسَأَلُكَ بِالْقَدْرَةِ الَّتِي قَدَّرْتَهَا،
وَبِالْقَضِيَةِ الَّتِي حَتَمْتَهَا وَحَكَمْتَهَا، وَغَلَبْتَ مَنْ عَلَيْهِ أَجْرِيَّتَهَا، أَنْ تَهَبَ لِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَفِي هَذِهِ السَّاعَةِ، كُلَّ جُزْمِ أَجْرَمْتَهُ، وَكُلَّ ذَنْبٍ أَذْ
نَبْتُهُ، وَكُلَّ قَبِيحٍ أَسْرَزْتَهُ، وَكُلَّ جَهْلٍ عَمِلْتَهُ، كَتَمْتَهُ أَوْ أَعْلَنْتَهُ، أَخْفَيْتَهُ أَوْ أَظْهَرْتَهُ، وَكُلَّ سَيِّئَةٍ أَمَرْتَ بِإِثْبَاتِهَا الْكِرَامَ الْكَاتِبِينَ، الَّذِينَ وَكَلْتَهُمْ بِحِفْظِ
مَا يَكُونُ

مِنِّي، وَجَعَلْتَهُمْ شُهُودًا عَلَيَّ مَعَ جَوَارِحِي، وَكُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبُ عَلَيَّ مِنْ وَرَائِهِمْ وَالشَّاهِدُ لِمَا خَفِيَ عَنْهُمْ، وَبِرَحْمَتِكَ أَخْفَيْتَهُ، وَبِفَضْلِكَ
سَتَرْتَهُ، وَأَنْ تُوفِّرَ حَظِّي، مِنْ كُلِّ خَيْرٍ تُنَزِّلُهُ،

أَوْ إِحْسَانٍ تُفَضِّلُهُ، أَوْ بَرٍّ تُنْشِرُهُ، أَوْ رِزْقٍ تُبْسِطُهُ، أَوْ ذَنْبٍ تُغْفِرُهُ، أَوْ خَطَاةٍ تُسْتَرُّهُ، يَا رَبِّ

يا ربَّ يا ربَّ، يا إلهي وسيدي ومولاي ومالك رقي، يا من بيده ناصيتي، يا عليماً بصري ومسكنتي، يا خبيراً بفقري وفاقتي، يا ربَّ يا ربَّ يا ربَّ يا ربَّ، أسألك بحقك وقُدسك وأعظم صِفاتك وأسمائِكَ، أن تجعل أوقاتِي في اللَّيلِ والنَّهارِ بِذِكْرِكَ مَعْمُورَةً، وبِخِدْمَتِكَ مَوْصُولَةً، وأعمالِي عِنْدَكَ مَقْبُولَةً، حتَّى تُكونَ أعمالِي وأُورادِي كُلُّها وَرِداً واحداً، وحالي فِي خِدْمَتِكَ سرمداً. يا سيدي يا من عليه مُعولِي، يا من إليه شكوتُ أحوالي، يا ربَّ يا ربَّ يا ربَّ، فوَّ على خِدْمَتِكَ جوارِحِي، واشدُّدْ على العزيمه جوارِحِي و هب لي الجِدَّ في خَشْيَتِكَ، والدَّوامَ في الاتِّصالِ بِخِدْمَتِكَ، حتَّى أسرَّحَ إِلَيْكَ في ميادينِ السَّابِقِينَ، وأسرعَ إِلَيْكَ في المُبادِرِينَ، وأشتاقَ إلى قُرْبِكَ في المُشتاقِينَ، وأدُنُو مِنكَ دُنُو المُخلِصِينَ، وأخافكَ مخافه المُوقِنِينَ، وأجتَمِعَ في جوارِكِ مع المُؤمِنِينَ. اللَّهُمَّ ومن أرادني بِسوءِ فاردُهُ، ومن كادني فكِدُهُ واجعلني من أحسن عبيدِكَ نصيباً عِنْدَكَ، وأقربهم منزلةً مِنْكَ، وأخصهم زُلْفَةً لَدَيْكَ، فَإِنَّهُ لا يَنالُ ذَلِكَ إلا بِفَضْلِكَ، وَجُدْ لي بِجُودِكَ، وَاَعْظِفْ عَلَيَّ

بِمَجْدِكَ، وَاحْفَظْنِي بِرَحْمَتِكَ وَاجْعَلْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ لَهْجًا، وَقَلْبِي بِحُبِّكَ مُتِيمًا، وَمَنْ عَلَى بِحُسْنِ إِجَابَتِكَ، وَأَقْلُنِي عَثْرَتِي وَاعْفِرْ زَلَّتِي، فَإِنَّكَ قَضَيْتَ عَلَى عِبَادِكَ بِعِبَادَتِكَ، وَأَمَرْتَهُمْ بِدُعَائِكَ، وَضَمِنْتَ لَهُمُ الْإِجَابَةَ، فَإِلَيْكَ يَا رَبِّ نَصَبْتُ وَجْهِي وَإِلَيْكَ يَا رَبِّ مَدَدْتُ يَدِي، فَبِعِزَّتِكَ اسْتَجِبْ لِي دُعَائِي، وَبَلِّغْنِي مُنَايَ وَلَا تَقْطَعْ مِنْ فَضْلِكَ رَجَائِي، وَأَكْفِنِي شَرَّ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ مِنْ أَعْدَائِي، يَا سَرِيعَ الرِّضَا، اعْفِرْ لِمَنْ لَا يَمْلِكُ إِلَّا الدُّعَاءَ، فَإِنَّكَ فَعَّالٌ لِمَا تَشَاءُ، يَا مَنْ اسْمُهُ دَوَاءٌ، وَذِكْرُهُ شِفَاءٌ، وَطَاعَتُهُ غِنَى، أَرْحَمَ مَنْ رَأْسُ مَالِهِ الرَّجَاءُ، وَسِلَاحُهُ الْبُكَاءُ، يَا سَابِغَ النَّعْمِ، يَا دَافِعَ النَّقْمِ، يَا نُورَ الْمُسْتَوْحِشِينَ فِي الظُّلَمِ، يَا عَالِمًا لَا يَعْلَمُ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَفْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَالأَيْمَةَ المِيَامِينَ مِنْ آلِهِ وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا.

احتیاط واجب: در موارد احتیاط واجب، مقلّد یا باید به آن احتیاط عمل کند و یا رجوع کند به مجتهد دیگری که بعد از مجتهدی که از او تقلید می کند، از دیگران اعلم باشد و در مسأله فتوا داشته باشد.

احوط: مطابق با احتیاط

استلام:

مس نمودن به بعض بدن و به دست و در آغوش کشیدن.

استمناء: این که انسان با خود یا دیگری غیر از جماع کاری کند که منی از او بیرون آید.

التزام مستتجار: در آغوش کشیدن آن

بذل (در باب حجّ): دادن مصارف حجّ به کسی برای این که حجّ نماید.

ص: 350

بعید نیست: فتوی این است، مگر قرینه ای برخلاف آن در کلام باشد.

ترکه: مال و حقی که شخص بعد از مرگش وامی گذارد.

تقصیر: گرفتن مقداری از موی سر یا شارب یا ابرو، یا چیدن مقداری از ناخن دست یا پا.

جهل تقصیری: ندانستی که در آن معذور نباشد.

جهل قصوری: ندانستی که در آن معذور باشد.

حدث اصغر: آنچه موجب وضو است، مانند خوابیدن

حدث اکبر: آنچه موجب غسل است، مانند جنابت، حیض، نفاس

حرج: مشقت، سختی، دشواری به طوری که عاده قابل تحمل نباشد.

حلق: تراشیدن سر.

ذبح: در قربانی کشتن گاو یا گوسفند به وجه شرعی.

عرف: عموم مردم

عمداً: از روی قصد و التفات کاری را انجام دادن

طعام: گندم، جو، برنج، خرما و مانند آن.

فجر: سپیده صبح

ص: 351

محل اشکال: عبارت «محل اشکال است» یا «در مسأله اشکال است» حکم احتیاط واجب را دارد.

مُد: تقریباً ده سیر (تقریباً هفتصد و پنجاه گرم)

ممیز: بچه ای که خوب و بد را تشخیص می دهد.

میقات: جایی را که شارع مقدّس جهت بستن احرام از آن تعیین فرموده است.

ناصبی: کسی که دشمن یکی از ائمه (علیهمُالسّلام) یا حضرت فاطمه زهرا (علیهاالسّلام) باشد.

نحر: کشتن شتر به وجه شرعی.

نفاس: خونی که مادر بعد از ولادت بچه از جهت ولادت تا ده روز می بیند خون نفاس است، زن را در این حال نفساء می گویند.

ولی: کسی که از جهت شرعی صاحب اختیار است.

ص: 352

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر/ 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

